

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE

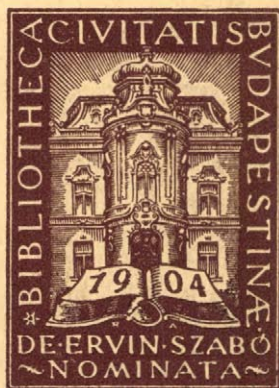
XVIII

X-2440

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE

VI

1956—1957

BUDAPEST, 1958

RKGM

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XVIII

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE

VI

1956—1957

ЕЖЕГОДНИК

Столичной Библиотеки им.
Эрвина САБО, Будапешт
1956—1957

YEARBOOK

for the years 1956—1957
of the
Municipal Ervin SZABÓ
Library, Budapest

ALMANACH

de la Bibliothèque Municipale
Ervin SZABÓ, Budapest
1956—1957

JAHRBUCH

der Hauptstädtischen Bibliothek
Erwin SZABÓ
1956—1957

BUDAPEST, 1958

~~X 2440~~

A zárórajzok Kozma Lajos és Szigethy István művei.

Az Évkönyv összeállítását szerkesztőbizottság végezte. A szerkesztőbizottság tagjai: Révész Ferenc, Szalai György, Tiszay Andor, Tolnai György. Tanácsadók: Katona Klára és Nagy Tamásné. A jelentés anyagát Tolnai György, a fényképeket a könyvtár fotoműhelye készítette. Felelős szerkesztő: Tiszay Andor.

7 / ~~11187~~

Felelős kiadó: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója

18304. Franklin-nyomda — Felelős vezető: Vértes Ferenc igazgató

EMLÉKBESZÉD
SZABÓ ERVIN SZÜLETÉSÉNEK NYOLCVANADIK ÉVFORDULÓJÁN
RENDEZETT ÜNNEPSÉGEN*

Elmondta: **HAÁSZ ÁRPÁD**
a „Marx Károly Közgazdaságtudomány
Egyetem” dékánja

I.

Örülök, hogy *mai emlékünnepe*ünkön Szabó Ervin 80 éves születésnapja alkalmából, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Vezetőségének megbízásából rámutathatok a magyar szocialista munkásmozgalom *nagy történelmi alakjának*, Szabó Ervinnek felejthetetlen érdemeire.

Úgy vélem, hogy Szabó Ervin is a magyar munkásmozgalomnak azok közé a kimagasló egyéniségei közé tartozik, akiket az elmúlt években nem állítottunk oda méltó példaképpen — a munkásmozgalom és a magyar nép bennünket követő fiatalabb generációi elé: elhallgattuk, vagy legalábbis elhomályosítottuk nagy történelmi alakjukat, felejthetetlen érdemeiket.

A Magyar Szocialista Munkáspárt egyik feladatául tűzte ki a munkásmozgalom történetének felülvizsgálását, mindenfajta egyoldalúságtól, torzítástól való megtisztítását. Amikor mai emlékünnepeükön felelevenítik Szabó Ervin nagyszerű emlékét, pártunk e célkitűzésének szellemében cselekszenek, hozzájárulnak ahhoz, hogy a munkásmozgalom fiatalabb generációi az eddiginél jobban ismerjék mozgalmunk követésére méltó embereit, akiknek sorsában Szabó Ervin kimagasló helyet foglal el.

Számomra különös megtiszteltetés Szabó Ervinnel beszélni, jó alkalom arra, hogy sok más 19-es elvtárs nevében is hangot adhassak az iránta táplált mélyeség hálaérzetnek. Még többen élnek közülünk olyan elvtársak, akik az első világháború idejében irányítása és vezetése mellett tettük meg az első lépéseinket a magyar forradalmi munkásmozgalomban. Szabó Ervin működése sokban segített bennünket abban is,

hogy 1918 novemberében megtaláltuk a Kommunista Magyarországi Pártjába vezető utat, hogy többen közülünk részt vehettünk a párt megalapításában.

II.

Önök ma a Fővárosi Könyvtár újjászervezőjére és egykori nagy igazgatójára emlékeznek vissza. És ezt helyesen teszik: Szabó Ervinnek Budapest munkássága és a haladó erők művelődése terén kifejtett érdemei egymagukban is elegendők arra, hogy kimagasló helyet foglaljon el Budapest és a magyar nép kulturális fejlődésének történetében. Szabó Ervin az első *nyilvános fővárosi* könyvtár szervezésével, a modern társadalomtudományi könyvtár — és ezen belül a főváros tisztviselőinek és kormányzótestületeinek szakkönyvtára megalapozásával, — közsgépolitikai és városigazgatási speciális gyűjteményének — megszervezésével egymagában is felejthetetlen érdemeket szerzett a magyar közművelődésügy terén.

A vezetése alatt álló Fővárosi Könyvtár — amely most az ő nevét viseli — a világ szocialista irodalmának az elmaradt Magyarországon egy olyan gyűjteményét tartalmazhatta, amely a kulturális fejlődés magasabb fokán álló országok könyvtáraival is felvehetné a versenyt. A „Munkásképzés és munkáltató” című művében is szakadatlan tanulásra buzdítja a munkásokat, a gyári- és munkáskönyvtárak létesítését követeli és rámutat arra, hogy milyen fontos szerepe van az olvasásnak, a tanulásnak a munkásság felüdülésében, szellemi fejlődésében.

„A modern tudományok bevitele a nép legszélesebb rétegeibe...., a szocialista eszmék, a

* 1957. augusztus 23-án.

szocialista ideál szüntelen...propagálása... a proletárság folytonos politikai nevelése... az osztályharcnak, ma is, a jövőben is mellözhetetlen eleme” — mondja a 26 éves Szabó Ervin a szocializmusról tartott híres vita-előadásában.

III.

Engedjék meg, hogy mégse szorítkozzam Szabó Ervin könyvtár- és kultúrpolitikai érdeimeire, hanem ezen túlmenően a századelei forradalmi munkásmozgalomban való kimagasló nagy szerepére irányítsam figyelmüket.

80 évvel ezelőtt, 1877 augusztus 23-án született. 1899-ben, huszonnégy éves korában mint fiatal diák kapcsolódik be a Magyar Szociáldemokrata Párt munkájába. Hamarosan főmunkatársa lesz a Népszavának és a „Népszav Naptár”-nak.

Amikor tehát a Fővárosi Könyvtár szolgálatába lépett, már 5 éves munkásmozgalmi múltja tekinthetett vissza. Ő vezeti a század elején az ellenzék harcát az opportunizmus hinárájába süllyedő pártvezetőséggel szemben. Elsőnek látja meg Magyarországon, hogy a Magyar Szociáldemokrata Párt, amelynek mintaképeül abban az időben a Német Szociáldemokrata Párt szolgált, gyorsan halad előre az osztályharc elárulásának, a marxizmustól való letérésének az útján.

Hamarosan ki is válik a Szociáldemokrata Pártból. Az opportunisták szociáldemokratizmus iránt való kérlelhetetlen gyűlölete egy másik végletbe sodorja. Szindikalista lesz. Mindebből folyik, hogy félreismeri a pártnak, mint élcsapatnak a jelentőségét a munkásosztály felszabadításáért folyó harcban. Nem ismeri fel, hogy a tömegekkel való kapcsolat fenntartása érdekében a párton belül kellett volna felvennie a harcot, ezen belül kellett volna a baloldali ellenzékét tömöríteni és irányítani. A párt szerepének lebecsülése volt életének legnagyobb tévedése. Ennek hiányát részben ösztönösen, de nem utolsó sorban az Orosz Forradalom tanulságai alapján megéreztük mi is, forradalmi munkások és fiatal szocialista értelmiségiek, akik az ő irányításával és segítségével alakítottuk meg első illegális csoportunkat és vettük fel a harcot az imperialista háború ellen. Ha a párt szerepe és jelentősége akkor még nem is volt bennünk eléggé tudatos, a munkásmozgalom lefolyt évtizedei *keserű tapasztalatok árán* győzhettek meg erről bennünket.

Az 1956 októberi ellenforradalom, az azt

megelőző és azt követő események pedig a magyar munkásmozgalom bennünket követő generációit is meggyőzték arról, hogy forradalmi marxista—leninista párt nélkül sem a tőkésuralom megdöntését, sem a szocializmus győzelmét biztosítani nem lehet.

Összegegyeztetetlen azonban a marxizmus—leninizmus szellemével nagy történelmi személyiségeket a *ma* szemüvegén keresztül értékelni, *nem pedig* azt nézni, hogyan is hatottak korukban, előbbre vitték — vagy hátráltatták-e az emberi haladás, a munkásosztály felszabadításának az ügyét?

Konkréten rá kell mutatnunk Szabó Ervin esetében is arra, hogy miért volt nagy elméleti és gyakorlati tévedései ellenére is olyan nagy befolyása egész életében a baloldali munkásmozgalomra és különösképpen ránk, egykori fiatalokra, az „antimilitarista” (később „forradalmi szocialisták”) név alatt működő baloldali csoport működésére?

Ennek jobb megértéséhez tudni kell, hogy Szabó Ervin volt a századeleji magyar munkásmozgalom baloldali erőinek egyik — az első világháború kitöréséig — *csaknem minden* párt- és szakszervezeti kongresszusokon, területi párt- és szakmai szervezetekben folyó harcokban — *legszuggesztivebb tanácsadója, bátorítója és lelkesítője*. Mintegy két évtizeden keresztül rendkívüli befolyást gyakorolt a párt- és szakszervezeti kongresszusok, a területi párt- és szakmai szervezetekben fellépő baloldali erőkre.

Egyetérthetünk Révai elvtárrsal: „Szabó Ervin úgy él az elméletileg többé-kevésbé képzett, az osztálytudat bizonyos fejlettebb fokaira eljutott munkások emlékezetében, mint a baloldali munkásmozgalom őse, mint a forradalmi szocializmus és marxizmus tanítója!”

Azért hagyhatott Szabó Ervin olyan mély és maradandó nyomot a *magyar munkásmozgalomban*, mert ő *alkalmazta nálunk akkoriban a leg-harsányabban a kritika fegyverét az opportunizmus ellen*.

Öntudatos életének első pillanatától kezdve egészen utolsó lehetéig közel két évtizeden keresztül a tudós mély tudásával, a kutató fáradhatatlan szorgalmával kereste annak az útját és módját, hogyan szabadulhat meg a magyar proletariátus az opportunizmus fertőző mérgétől, bár elszakadva a tömegek szervezeteitől, keresés közben egyre inkább letér a marxizmus útjáról, — mégis az a Szabó Ervin, akinek írásából, mindenekelött a „válogatott művekből”

(Marx—Engels válogatott írásainak magyar nyelvű gyűjteményéből) a magyar munkásmozgalom generációi tanultak marxizmust. Ezért gyakorolhatott ő, aki kívül állott a munkásság tömegmozgalmán, minden szektáns vonása ellenére is olyan nagy befolyást, a magyar munkásmozgalom menetére, ezért őse ő a magyar forradalmi munkásmozgalomnak.

Nagy tekintélyének tudható be az is, hogy az első világháború idején csupán tekintélye és neve sokban elősegítette a mi illegális csoportunk munkájának sikerét.

A másik oka a munkánk sikerének és Szabó Ervin ránk gyakorolt hatásának abban keresendő, hogy csak úgy sugárzott belőle a magyar nép iránt való forró szeretete, a magyar munkáosztályba vetett hite. Ha elméleti pozícióiban tévedett is, végeredményben mindig hű maradt a munkáosztályhoz, a szocializmus ügyéhez. *Álmának netovábbja a szocialista Magyarország volt.* Sötét szemei felragyogtak, valahányszor a magyar nép szép jövőjéről beszélhetett velünk: „Milyen szép is ez a mi Magyarországunk — mondotta — milyen nagyok a mi népünk lehetőségei, ha lerázza magáról a Habsburgok jármát és a tőkésék uralmát”. Visszatérő gondolata volt ez sok beszélgetés alkalmával, amelyet a későbbi antimilitarista csoport fiataljaival folytatott.

Nagy hazaszeretete mellett gyűlölte a szocializmust, a magyar uralkodó osztály nemzeti elnyomó politikáját, nacionalista uszítását. Szenvedéllyel írt és beszélt az úri Magyarország elnyomása alatt élő népek és nemzetek nehéz sorsáról, a velük való szolidaritás szükségességéről, a *proletár-internacionalizmus hatalmas erejéről.*

Szeme előtt egy széles, a magyar nép minden rétegét átfogó háborúellenes front kialakítása lebegett. Arra tanított bennünket, hogy mindenkint, feministákat és pacifistákat, keresztényhívőket és polgári szabadgondolkodásúakat a maga módjára kell mozgósítani a háború ellen. Valamiféle „háborúellenes nemzeti front” lebegett előtte. Nem látta, hogy ez a „népi”, „nemzeti-front”-féle elgondolás utópia, ha nem áll mögötte a népi erőket összefogó forradalmi párt szervező és irányító ereje.

A háborús uszítás gyűlölete mellett rendkívül hatott ránk, fascinált bennünket az, hogy éreztük milyen mélységesen szeret bennünket és milyen sokat vár tőlünk, a forradalmi mozgalom fiataljaitól. Lehetetlen volt nem éreznünk, hogyan hitt ő az ifjúság forradalmi lendületében, erejében. Az első világháború idején (ellentétben

sok régi baloldali elvtárral) Szabó Ervin teljes segítőkészséggel állt mögöttünk. Példaképünk volt a lelkiismeretes munkában, kötelességtudásban. Legfőbb reményét a fiatal generációból toborzott új tanítványába helyezte; nélküle a munkások és diákok forradalmi csoportja alig férközhetett volna rövid idő alatt olyan közel a tömegekhez. Ő teremtette meg a Galilei-körhöz tartozó diákok és egyéb értelmiségiek, valamint a budapesti nagyüzemekben (Csepel, az albertfalvai és mátyásföldi repülőgépgyár stb.) dolgozó „rég” szindikalista munkások és a frontról szabadságolt forradalmi katonák között az első kapcsolatokat. A *beavatottak* mindenütt tudták, hogy a mozgalom mögött Szabó Ervin áll; az ő tekintélye sokban hozzájárult ahhoz, hogy ez a csoport a januári nagy sztrájk és az azt követő egyéb sztrájkokban egyre növekvő befolyásra tesz szert a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek tömegei között. Reánk gyakorolt hatásának talán legfőbb titka az orosz forradalom iránt tanúsított lelkesedésében rejlett.

A csoportunkkal folytatott titkos összejöveteleken állandóan hangsúlyozta az orosz forradalom jelentőségét; arra tanított, hogy a forradalmi munkásokat az üzemekben, a fronton, a kaszárnyákban az orosz példa követésére kell buzdítani.

Kezdetben segített illegális röpirataink megszövegezésében: így pl. ellenőrizte „A Zimmerwaldhoz csatlakozó magyarországi szocialisták csoportja” és a „Katonatestvérek” című röpiratok szöveg-tervezetét. Örült neki, hogy ezekben erős hangsúllyal szólítjuk fel a tömegeket az orosz munkások és katonák példájának követésére. (Az egyik röpirat, a Kerenszki-kormányt „a forradalomban élősködő orosz burzsoá kormány”-nak nevezi és ezt, valamint a nemzetközi munkásság, az orosz forradalom iránti cselekvő szolidaritásának gyengességét teszi felelőssé azért, hogy még tovább folyik a háború.)

Szabó Ervin a háború utolsó hónapjaiban súlyos beteg lett, illegális csoportunk már egyre kevésbé érezhette munkájában az ő segítségét és támogatását. A mozgalmunk azonban ebben az időben már Mosolygó Antal, Korvin Ottó, Sallai Imre és mások vezetésével egyre nőtt és izmosodott.

Minden elméleti tévedése és sokszor a marxizmustól eltérő pozíciója ellenére is a szocialista forradalmár lendületével állt mögöttünk, harcolt velünk —, hasonlóképpen, mint a proudhonisták és a blanquisták a párizsi kommün idejében, — mikor eljött a cselekvés órája Szabó

Ervin is rácsafolva saját „elméletére” forradalmár módjára állt ki.

Az irányítása alatt működő és vele szorosan összeforrt szindikalista munkások, a baloldali galileisták és fiatal értelmiségiek egy szűkebb csoportján kívül ösztönösen a magyar munkások tízezrei és százezrei érezték meg, hogy Szabó Ervin az övék. Ha nem is tudták mind, de érezték, hogy egész tanítása, álma, vágya a szocialista társadalom megvalósítása.

„Ami a tőkésék számára szabadság — ... az a munkásság számára szolgátság. A biztosított megélhetés a bérmunkás számára a szabadságnak legszebb fogalmazása: ezt reméli a szocializmustól” — tanítja a fiatal Szabó Ervin. És így ír élete végén:

„Szükségesnek tartjuk a szocialista eszmények nyomatékosabb hangsúlyozását a meglévő munkásszervezeteken belül, hogy a munkásosztály semmiféle tevékenységében ne feledkezzen meg a végső célról... .

A munkásosztály harcának végoélja nem lehet tehát más, mint a gazdasági ellentét okainak végleges megszüntetése. Ami meglesz, ha a munkásság világszerte mint egy osztály szervezkedik, a termelőerők szövetségei *birtokba veszik a földet és a többi termelő eszközt és a bérrendszert megszüntetik. Ez a szocializmus...*

Jól tudjuk és elismerjük, hogy e célok benne vannak a szociáldemokrata párt programjában is. De mert ez ereje és figyelme javát ma mégis a demokráciának szenteli: szükségesnek tartjuk a szociális eszménynek nyomatékosabb hangsúlyozását a meglévő munkásszervezkedésen belül, hogy a munkásosztály semmiféle tevékenységében meg ne felekezzen végső céljairól” — írja a hagyatékában talált egyik utolsó kéziratában a halállal küzdő Szabó Ervin.

Amikor a magyar forradalom előestéjén meghalt, a budapesti nagyüzemek munkásai spontán elhatározással a gyász jeléül tízperces munkaszünettel fejezték ki tiszteletüket eltávozott, nagy barátjuk iránt.

„E fájdalmas és sötét pillanatban sok ezer munkás tette le kegyelete és megbecsülése jeléül a kalapácsot és áhítatos csendben küldi ide Szabó Ervin ravatalához tisztelgő gondolatát, „ez elhatározás spontán módon született meg lelkünkben”.

(Népszava 1918. X. 12.)

Az sem véletlen, hogy a polgári radikális Jászi Oszkár, Szabó Ervin sírja felett tartott gyászbeszédében keserűen állapította meg: „Ha

Szabó Ervin tovább élt volna, a bolsevikok útját követte volna”. Később is a szociáldemokrata párt vezetői keserű szájjal többször kényszerültek hasonló megállapításokra.

Tudománytalan és meddő dolog arról vitatkozni, hogy hol végezte volna pályáját Szabó Ervin a munkásmozgalomban, ha nem ragadta volna ki olyan korán sorainkból a halál. Egy azonban bizonyos, hogy az első világháború idejében a Kommunista Párt megalapítása előtt hibái és tévedései ellenére is objektíve Pártunk megalakulásának az útját egyengette.

Abban a két esztendőben (1916 nyarától 1918 nyaráig), amikor bennünket forradalmi diákokat és forradalmi munkások egy csoportját lényegében Szabó Ervin vezetett, és amikor az ő koncepciója nyomta rá a maga bélyegét sok tekintetben a mi illegális munkánkra, az imperialista háború elleni harc állott az előtérben. A népszerű tömegei a városban és falun le akartak számolni a háborús vérontással és egyre nagyobb undorral fordultak el a háborúra uszító vezetőktől. Így elfordulóban voltak a jobboldali szociáldemokratáktól is, akik fékeztek bennünket a harcban, abban, hogy az orosz forradalom útjára lépünk. *Szabó Ervin lényeges kérdésekben helyes úton járt, s jó irányba vezetett bennünket!*

Nagy érdemei mellett ma már egyre jobban háttérbe szorulnak téves, a marxizmus tanításától eltérő nézetei. Nem utolsósorban azért, mert azokat az elméleti tévedéseket, amelyeket, Szabó Ervin a párt lebecsülésével elkövetett, a munkásság legöntudatosabb képviselői, a kommunisták már régen felszámoltak. Sőt mitöbb, ma már, amikor az októberi ellenforradalom drágán megfizetett tanulságaival is gazdagodtunk, nemcsak a kommunisták, hanem a munkások széles tömegei és a nép ügyét szerető haladó emberek is tisztába kezdenek jönni azzal, hogy párt nélkül sem a szocializmus vívmányait megőrizni, sem a szocializmust építeni nem lehet.

Ma, amikor pártunk sikra száll a munkásmozgalom három élő generációjának összefordulásáért, szeretettel gondolunk vissza Szabó Ervinre, akinek olyan nagy érdeme volt a 19-esek ma élő generációja egy részének formálásában.

Szabó Ervin élete és múltja úgy ahogy volt, a miénk. Büszkén gondolunk rá születésének 80 éves évfordulója alkalmából. Élete művét joggal sorolhatjuk be a magyar munkásmozgalom legnagyobbjaiéinak művei közé, nevét pedig joggal említjük a magyar munkásmozgalom nagy történelmi alakjaival együtt.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR JELENTÉSE 1956—1957

Az 1956-os és 1957-es évek kulturális fejlődését két szakaszra osztja az 1956-os ellenforradalom, amely könyvtárunknak is súlyos anyagi és erkölcsi károkat okozott. A jelentés egész anyagán végigvonul ennek hatása: az 1956 első háromnegyed évi magasszínvonalú könyvtári tevékenységnek az ellenforradalom időszakában való kényszerű megbénulása és, 1957 elejétől, a mind gyorsabbá váló javulás, mellyel azonban az év végéig sem értük el az ellenforradalom előtti időszak színvonalát.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központjának és hálózatának tevékenységét ismerető alábbi összesített adatok jól ábrázolják könyvtári munkánknak ezt az alakulását (összehasonlításul közöljük az 1955 évi adatokat is):

	1955	1956	1957
	é v b e n		
A könyvtárak száma ¹	43	43	44
Könyvvállomány (a központ egyéb könyvtári egységeivel együtt)	1 433 728	1 516 435	1 508 414
Beiratkozott olvasók száma ²	127 003	128 622	120 851
Kölcsönzők és helyben olvasók száma ³	.	1 171 672	1 128 439
Kölcsönzött és helybenolvasott kötetek és egyéb könyvtári egységek száma	3 566 941	3 426 714	3 150 392

¹ A központi, a pedagógiai és a kerületi könyvtárak együttes száma.

² 1957-ben a még zárvatartó Pedagógiai Könyvtár adatai nélkül.

A két év eseményeiből a legsúlyosabbakkal, az *ellenforradalom kártevéseivel* kell első-sorban foglalkoznunk. A *központi könyvtár* az utcai harcok során több belövést kapott. Ennek következtében megsérült a különgyűjtemények gazdag diszitményű, tükrös terme, a rendelőcsoport terme, a második emeleti raktár és számtalan helyen a külső falazat. Nagyszámú értékű könyv és több katalógus is megrongálódott. A központ épület és berendezési kára 664 000 Ft volt; az épület helyreállításán még ma is dolgoznak. Még súlyosabb volt a pusztulás a *Pedagógiai Könyvtárban*, hol az otthont adó iskolaépület négy emelet magasságban beomlott és eltemette a könyvtár egy részét: a kölcsönzőhelyiséget, több munkaszobát és a raktár 10—12 méter hosszú szakaszát. A könyvekben, katalógusokban, nyilván-tartásokban súlyos károk estek, kb. 500 000 Ft értékben. A Pedagógiai Könyvtár ezért az ellenforradalom óta nem kölcsönöz. A könyvtári helyiségek helyreállítása s a könyvtári munkálatok jelenleg olyan állapotban vannak, hogy a könyvtár megnyitását 1959 első felére tervezhetjük. A kerületi könyvtárak nagyrészt komolyabb károk nem érték; főleg azon könyvtárak rongálódtak meg, melyeknek környékén nagyobb harcok folytak, vagy ahol ellenforradalmi elemek az ideológiai és szovjet szépirodalmi könyveket máglyára hurcolták. Kisebb épületkára volt négy kerületi könyvtárnak.

A könyvtárosok a helyreállítás érdekében odaadó, s különösen a Pedagógiai Könyvtárban, nemcsak romtakarító, de életveszélyes könyvmentő munkát is végeztek. Ennek köszönhető, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár elsőnek nyitotta meg kapuit a budapesti nagy könyvtárak között az ellenforradalom után. A központi könyvtár a kölcsönzést 1956 december 3-án kezdte meg. Sok kerületi könyvtár már novemberben nyitott és voltak közöttük olyanok is, amelyek a kijárási tilalom napjain kívül egyáltalán nem voltak zárva.

A könyvtár vezetősége és dolgozói az anyagi károk részben vagy egészben történt felszámolása után az ellenforradalom ideológiai kártevősei elleni küzdelmet állították főfeladatként maguk elé. Ezeket a feladatokat — mint a statisztikai adatok mutatják — nagyrészt meg is oldották. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak ezen eredményeire s egyben a könyvtári munka még meglévő hiányosságaira a részletes adatok során visszatérünk.

A beszámolási időszakban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat legnagyobb mértékben érintő szervezeti változást a kerületi könyvtárak hálózatának a központhoz való visszacsatolása jelentette. Nagyszabású esemény volt ez, helyreállította a központ és a hálózati könyvtárak 1950 előtti szervezeti egységét. A visszacsatolás nem jelentett változatlan visszatérést a régebbi állapotokhoz. Érintetlen maradt a kerületi könyvtáraknak több olyan joga, amely a decentralizált időszakban, a kerületi tanácsok mellett alakult ki: önálló könyvbeszerzés, szabad rendelkezés a költségvetés egyes tételeivel stb. A kerületi tanácsok 1950-től 1957-ig voltak gazdái a kerületi könyvtáraknak; nagy többségükben jelentős segítséget nyújtottak nekik. Az egyes tanácsok eltérő munkája nyomán a kerületek könyvtárai között színvonalbeli különbségek alakultak ki. Az 1956 tavaszán megjelent könyvtári alaptörvény s az azzal kapcsolatos vita a hálózati központ feladatairól felhívta a figyelmet a decentralizálás-okozta nehézségekre a központi szakmai irányítás terén; a visszacsatolás egyik fő eredménye éppen a módszertani irányítás zavartalan érvényesülésének biztosítása volt. Így az *1957 áprilisában bekövetkezett visszacsatolást* mind a központi, mind a kerületi könyvtárak dolgozói örömmel és helyesléssel fogadták. A visszacsatolás 39 kerületi könyvtárra vonatkozott; a korábban is a központhoz tartozott két villamos mozgókönyvtárral és az 1957-ben létrehozott új (22-es számú) kerületi könyvtárral együtt a kerületi könyvtárak hálózata jelenleg 42 könyvtárból áll.

A kerületi könyvtárak visszacsatolása új feladatokat jelentett a központ minden osztályának; elsősorban a volt módszertani és a gazdasági osztálynak, hiszen a visszacsatolás két fontos indoka a már említett egységes elvi irányítás és az adminisztrációs terhek csökkentése volt.

A megnagyobbodott létszámú könyvtár dolgozóinak informálására 1957 május óta havonta megjelentetjük a sokszorosított „Könyvtári Híradó”-t.

Könyvtárunk és a tanácsok kapcsolata egyike legfontosabb könyvtárpolitikai kérdéseinknek. A könyvtár felettes szervével, a Fővárosi Tanáccsal, illetve népművelési osztállyal a kapcsolatunk igen jó s részükről minden lényeges kérdésben támogatásra találunk. Kevésbé megfelelő még a könyvtár, illetve az egyes kerületi könyvtárak viszonya a kerületi tanácsok egy részéhez. Különösen a visszacsatolás időszakában romlottak kapcsolataink, mert sok kerületi tanács ellenezte a kerületi könyvtárak újból való központosítását. Azóta ezen a téren is nagymértékben javult a helyzet és a tanácsok nagy többsége jelenleg is szoros kulturális kapcsolatban áll a területén működő könyvtárakkal, közös előadásokat rendeznek s a VB vagy a kulturális állandó bizottság rendszeresen megtárgyalja a könyvtár ügyeit. A kerületi könyvtár ugyanakkor folyamatosan megküldi a kerületi tanácsnak is havi, negyedévi és évi munkaterveit és jelentéseit. 1957 novemberében értekezletet tartottunk a központ rendezésében a kerületi tanácsok elnökeivel és népművelési csoport vezetőivel a kapcsolatok további megjavítása érdekében, s ilyen megbeszéléseket a jövőben is szervezünk.

A szervezeti kérdésekkel kapcsolatos a könyvtárfejlesztés ügye is. 1957 november 7-én nyitottuk meg a Lenin-körúti 22-es sz. könyvtárunkat, amelynek létrehozása a sűrűn lakott VII. kerületben már régi kívánság volt. A 22-es könyvtár 1954 óta első könyvtáralapításunk. Az új kerületi könyvtár válogató-polc rendszerrel működik, olvasói tehát a könyv-

táros segítségével maguk választják ki a számukra legmegfelelőbb könyveket. Figyelemreméltó kísérlet ez könyvtárhálózatunk olvasószolgálatának továbbfejlesztésére.

1956 második negyedében kivált a könyvtár szervezetéből a szovjet-osztály (az orosznyelvű könyvtár) és a Gorkij-könyvtár kötelékébe került. Ezáltal — felsőbb határozat alapján — megalakult a központi orosznyelvű könyvtár.

A Pedagógiai Könyvtár — melynek önálló Országos Pedagógiai Könyvtárrá alakulása évek óta elhatározott tény s melynek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból való kiválását a könyvtári alaptörvény is kimondja — még a könyvtár egyik osztályaként működött a beszámoló időpontjában. (A Pedagógiai Könyvtár leválása könyvtárunkról 1958 július 1-én történik meg.)

Mód Péter intézetvezető 1956 júniusában — visszatérve a külügyi szolgálatba, — megvált a könyvtártól. Működésének egy esztendeje fontos korszak volt könyvtárunk életében. Vezetése alatt részben tisztázódtak könyvtárunk tudományos feladatai a gyűjtőkör, a bibliográfiai tevékenység és a budapesti tájkönyvtári jelleg területén. E feladatok ellátását szolgálták Mód Péter intézkedései szervezeti és könyvtárpolitikai téren.

A könyvtár vezetését 1956 szeptemberében *Révész Ferenc* vette át.

Winter Pálné intézetvezetőhelyettes 1957 novemberében egy éves szabadságra ment.

A beszámoló két évében a könyvtár tevékenységének fontos elvi kérdései kerültek tisztázásra. Ezt a célt szolgálta az 1956-ban lefolytatott könyvtári belső felmérés, mely sok tekintetben eredményes volt. 1957-ben azonban több kérdésben — mindenekelőtt a központ közművelődési szerepének az eddigieknél erősebb hangsúlyozásában — új elvi következtetésekre jutottunk. A felmérés nyomán jelentést készítettünk az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak a könyvtár helyzetéről és további terveiről. Előterjesztésünkben fokozottan kidomborítottuk az egységes fővárosi könyvtári hálózaton belül a központi könyvtár gyűjtőkörének közművelődési jellegét és az ebből adódó megnövekedett kulturális- és propaganda feladatokat. Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957 júliusi ülésén megtárgyalta a könyvtár jelentését s azt teljes egészében elfogadta. A Művelődésügyi Minisztériummal egyetértésben javasolta az előterjesztés elfogadását közvetlen felettes szervünknek, a Fővárosi Tanácsnak.

A legmagasabb könyvtárügyi szerveink által elfogadott előterjesztés szellemében ugyancsak 1957-ben kidolgoztuk a könyvtár távlati kulturális programját. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ennek alapján, elsősorban könyvállományának propagálását szolgálva, minden eddiginél nagyobb mértékben tűzi maga elé irodalmi, zenei, művészeti, tudományos esték, kiállítások, ankétok rendezését. A kerületi könyvtárak ugyancsak megnövekedett kulturális propaganda tevékenységét a központ nagymértékben támogatná. A kulturális programot felettes szerveink ugyancsak elfogadták.

Végül az előbbi elvi jelentőségű könyvtárpolitikai kérdések gyakorlati megvalósítása érdekében 1957-ben kidolgoztuk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hároméves fejlesztési tervét és elfogadásra a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága elé terjesztettük.

A könyvtár hároméves fejlesztési terve abból az elvből indul ki, hogy közművelődési és tudományos feladatainak könyvtárunk csak akkor tud megfelelni, ha az ehhez szükséges tárgyi előfeltételeket biztosítják. Elsősorban a két legfőbb könyvtári probléma: a kerületi könyvtárakban elégtelen könyvállomány megfelelő növelése és a központot s a hálózatot egyaránt érintő helyiségkérdés megoldására tettünk javaslatot. Ennek során a könyvbeszerzési és kötetelési költségkeretek 25—50%-os emelését kértük. Javasoltuk a központi könyvtár szükséges kibővítése érdekében a könyvtárárpület mellett fekvő Reviczky u. 3. számú épület számunkra történő átadását, amely biztosítaná a kutatószobák felállítását s az égető raktárhiány megoldása mellett a tervben előírt kiszélesített propagandatevékenységünk megvalósítását.

A hároméves fejlesztési tervben tíz új kerületi könyvtár felállítása szerepel. Emellett a fejlesztési terv a meglévő kerületi könyvtárak közül többnek olvasóteremmel és gyermek-kölcsönző részleggel való bővülését, nyolc új sajátkezelésű könyvállomás létesítését s néhány

könyvtár megfelelőbb útvonalra való áttelepítését, bibliobusz beállítását stb. tartalmazza. A hároméves fejlesztési terv megvalósulása esetén a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata jelentősen kibővül s feladatát — a szocializmus építésének könyvtári eszközökkel való szolgálatát — a mainál sokkal szélesebb körben s nagyobb eredményekkel valósíthatja meg.

Új feladataink teljesítésének előkészítésére, továbbá a könyvtári munka ésszerűbb megoldása érdekében 1957-ben a központ minden osztályára kiterjedő újabb belső felmérés történt. A felméréssel kapcsolatos átszervezési feladatok végrehajtása, továbbá az önálló Tájékoztató és Propagandaosztály és az önálló titkárság felállítása 1958 elejére maradt. 1957-ben ugyancsak megindult az egyes kerületi könyvtárak felülvizsgálata is.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozói, — lényegesen nagyobb mértékben, mint a múltban, — az 1956-os és 1957-es években tevékenyen résztvettek a könyvtárközi együttműködés különböző területein. Az Országos Könyvtárügyi Tanácsban a könyvtárat Mód Péter, majd Révész Ferenc, a könyvtár igazgatói, és Irányi Lujza, később Becsky Andorné, kerületi könyvtárvezetők képviselték. A tanács különböző szak- és munkabizottságainak húsz dolgozónk tagja. A bizottsági tagok között azonban egyelőre viszonylag kevés a kerületi könyvtáros, ezért ezen fontos könyvtári terület fokozottabb bekapcsolását javasoljuk majd a munkálatokba.

A tárgyalt időszakban erősödtek könyvtárunk nemzetközi kapcsolatai. 1956—57-ben 19 ország 44 könyvtárával és egyéb intézményével állottunk cserekapcsolatban. A nemzetközi könyvtáros-tapasztalatsere során 1956-ban több külföldi könyvtáros csoport látogatott könyvtárunkba, így bolgár és csehszlovák könyvtárosok egy-egy csoportja, majd más alkalommal a prágai könyvtárosok, továbbá a bratislavai városi könyvtárosok. 1957-ben cseh és lengyel könyvtárosok, továbbá egy indiai író látogatott könyvtárunkba. A mi könyvtárunk dolgozói 1956-ban Prága, Bécs és Varsó könyvtárait látogatták meg; 1957-ben csupán ketten utaztak külföldre csehszlovákiai tapasztalatserejére, előkészítettünk azonban több (csehszlovákiai, lengyelországi) tapasztalatsere-utazást az 1958-as évre.

Beszámolónkban a fentiekén kívül még szükségesnek tartjuk két kérdéstről szólni. Nagyjelentőségű esemény volt könyvtárunk dolgozói számára a Párt és a Kormány azon határozata, amellyel a könyvtári dolgozók fizetését is rendezte 1957. június 1-i hatállyal. A könyvtár beralapja 17,3%-kal emelkedett, s lehetővé vált a könyvtár tudományos- és egyéb dolgozói fizetésének megfelelő arányosítása; különösen fontos volt ez a hálózatban, hol egyes munkakörön belül a különböző kerületekben hatalmas, néha 50%-os volt az eltérés.

Meg kell még állapítani, hogy ez a fizetésrendezés — bár nagy jelentőségű volt, — még távolról sem szüntette meg azt a jelentős különbséget, amely a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a többi nagy budapesti könyvtár bérei között a mi hátrányunkra fennáll.

A másik említendő határozat kölcsönadott könyveink visszaszerzése érdekében született. 1957 vége óta késedelmes olvasóink ügyét nem kell a túlterhelt tanácsi jogi osztályoknak és a kerületi bíróságoknak átadnunk. Felhatalmazást szereztünk, hogy megfelelő közjegyzői igazolással magunk intézkedhessünk a vissza nem adott könyveknek vagy a könyvek árának végrehajtással való megtérítéséről. Ezen az úton, az évvégi állapot szerint, közel félmillió forint értéket kívánunk a könyvtárnak visszaszerezni.

I. A KÖZPONTI KÖNYVTÁR TUDOMÁNYOS OSZTÁLYAI

A központi könyvtárhoz tartozott a kerületi könyvtárak visszacsatolása előtt a Pedagógiai Könyvtáron kívül a két villamos mozgókönyvtár is: jelenleg a villamos mozgókönyvtárak adatait a kerületi könyvtárakhoz soroljuk. Így az alanti adatokban csupán a központi és a Pedagógiai Könyvtár számadatai szerepelnek.

A KÖZPONTI- ÉS PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÖSSZESÍTETT ADATAI

	Egy- ség	1955	1956	1957
Állomány (könyv és egyéb könyvt. egység)	db	669 522	689 464	678 921
Beiratkozott olvasók száma	fő	11 069	9 890	7 947*
Kölcsönzők és helyben olvasók száma	fő	134 257	100 460	75 585*
Kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma	db	281 904	201 988	165 891*

* 1957-ben a zárvatartó Pedagógiai Könyvtár adatai nélkül.

Feldolgozó osztály

Az osztály 1956-os évi tevékenységének — a folyamatos szerzeményezési és feldolgozó munkák mellett — kiemelkedő eredménye volt a folyóirat-katalógus befejezése és a folyóirat-cikk katalógus létesítése. Folyóirat-anyagunk jobb kihasználását e katalógusok nagymértékben elősegítették. A könyvtár katalógus-rendszerének tökéletesítését szolgálta a latin és cirillbetűs katalógusok egyeztetése és utalókkal való ellátása. Ugyancsak ezen időszakban készült el a földrajzi katalógus indexének kiegészítése és az állomány-bedolgozás ellenőrzését biztosító új helyszámkatalógus is.

1956-ban kiesett a jelentős utolsó negyed, 1957-ben 30%-kal csökkent a beszerzési keret. Mindez nagymértékben csökkentette az osztály munkalehetőségeit s ez élesen visszatükröződik mind az 1956-os, mind pedig az 1957-es évi szerzeményezés és feldolgozás statisztikai adataiban. Erősen érintették az osztályt a helyreállítási munkák 1956 végén és 1957 elején: 45 fióknyi roncs-katalógus rendezése, 8235 katalógus cédula pótlása, 5920 nyilvántartólap és 2600 iktatócédula helyreállítása stb. A csökkent szerzeményezés miatt időt lehetett szakítani 1957-ben a Szüry-gyűjtemény és a kézi könyvtár újrendszerű bedolgozására, a zárt gyűjtemény revíziójára, a szolgálati katalógus széthúzására (585 fiók, 655 címke), a korábban kiemelt cédulák visszahelyezésére a betűrendes és szakkatalógusokba (150 793 cédula), a Ballagi-gyűjtemény 10 682 cédulájának berakására, fölösleges és hibás cédulák irtására, a duplum-raktár rendezésére stb.

A központi könyvtár szerzeményezése és feldolgozási munkálatainak statisztikai adatai a következők:

FELDOLGOZÓ MUNKÁK

	1955	1956	1957
Új címfelvétel, kötet.....	13 874	11 094	9 288
Index	100,0	80,0	67,0
Új decimálás, kötet	11 724	10 680	8 984
Index	100,0	91,0	76,8
Kat. cédula sokszorosítás	113 890	107 160	73 905
Besorolt kat. cédula	89 259	82 333	213 522

A beszerzések csökkenése ellenére az 1957-ben besorolt katalógus cédulák száma 160%-kal magasabb, mint az előző évben. Több munkát fordítunk tehát a katalógusok javítására, egységesítésére.

A KÖZPONT ÁLTAL SZERZEMÉNYEZÉSRE FORDÍTOTT ÖSSZEGEK (FT-BAN)

	1955			1956			1957		
	Belf.	Külf.	Együtt	Belf.	Külf.	Együtt	Belf.	Külf.	Együtt
Könyv ...	.	.	351 852	84 633	101 599 ¹	186 232 ¹	114 404	148 898	263 302
Folyóirat .	.	.	64 970	1 854	33 026	34 880	13 322	44 896	58 218
Hálózati könyvtár	.	.	91 603	50 805	—	50 805	137 067	—	137 067
Összesen:..	.	.	508 425	137 292	134 625	271 917	264 793	193 794	458 587

¹ Az orosz nyelvű könyvtár 7268 Ft. vásárlása nélkül.

1956-ban a könyvvásárlásra fordított összeg a vásárlási keret 75%-a alatt maradt, mivel az egyébként mindig legerősebb negyedik negyedév vásárlásai elmaradtak. Így a könyvvásárlásra ténylegesen fordított összeg 1955-ről 1956-ra csaknem felére csökkent. Az 1957-es évi emelkedés (amely a vásárlási keret mellett az utólag kapott közséjfejlesztési alapból is adódik) jelentékeny, ha nem érte is el az 1955-ös színvonalat.

A KÖZPONT ÁLTAL VÁSÁROLT KÖNYVEK STB. SZÁMA

	1955			1956			1957		
	Belf.	Külf.	Együtt	Belf.	Külf.	Együtt	Belf.	Külf.	Együtt
Könyv.....	—		10 320	3 058	1 840 ¹	4 898 ¹	5 424	2 136	7 560
Folyóirat	—		787	63	249	312	186	339	525
Hálózati könyvtár	—		4 101	2 161	—	2 161	6 122	—	6 122
Könyvtári egység összesen	—		15 208	5 282	2 089	7 371	11 732	2 475	14 207

¹ Ezenkívül az orosz nyelvű könyvtár részére 373 kötet könyv.

A vásárlásra fordított összegek a központban csaknem 70%-kal magasabbak voltak 1957-ben, mint egy évvel előbb, a vásárolt könyvek mennyisége azonban csaknem kétszeresére emelkedett. Ennek oka az, hogy ez időben (1957-ben) a drágább (külföldi) könyvek helyett elsősorban az olcsóbb (belföldi) könyveket vettük. Ez a hálózati könyvanyag fokozottabb vásárlásával függ össze, melyre a központi könyvtár azért vállalkozott, hogy pótolja az 1957-ben igen alacsonyan megszabott kerületi könyvtár vásárlási keretét. Így a teljes központi keret 69%-os emelkedése mellett a belföldi vásárlások összege 92, a külföldi vásárlásoké pedig csupán 43%-kal növekedett. Ugyanez időszakban — az árkülönbségek miatt — a belföldön vásárolt könyvek stb. száma 121%-kal, a külföldieké viszont a drágulás miatt csupán 19%-kal növekedett. (A belföldi könyv átlagos ára 1956-ban 26.— Ft volt, 1957-ben a belföldi könyvek között is olcsóbb közművelési szintű könyvek fokozott számát figyelembe véve 22.— Ft; a külföldi könyvek átlagára 1956-ban 64.— Ft, 1957-ben csaknem 78.— Ft.)

1957-ben a hálózati vásárlásra fordított összeg elérte a központi szerzeményezési keret 30%-át és a tisztán könyvvásárlásra fordított keret 34%-át.

Már előző évi jelentésünkben is arról beszéltünk, hogy a könyvtár szerzeményezési elveit nagyjából kialakultnak tekinthetjük. Helyességükről meggyőződött bennünket a felmérő munka és jogilag is megerősítette a könyvtárügyről szóló törvényerejű rendelet.

Az elveket általában sikerült a jelentés időszakában a könyvek beszerzésének gyakorlatában is érvényesíteni. A rendelkezések előkészítését az egyes nyelvterületek referenseiből álló rendelőbizottság végezte. A bizottság munkáját közvetlenül az intézetvezető irányította.

A bizottság munkája sajnos szünetelt 1956. III. negyedének elejétől 1957. II. negyedének végéig s ez a rendelkezés színvonalában átmenetileg érezhető visszaesést jelentett.

A szerzeményezés legfőbb hiányosságai a következők: a) Az országos szakkönyvtári szinten gyűjtött tudományos anyag területén még mindig nem kielégítő az együttműködés, a kapcsolat vagy részben azonos anyagot gyűjtő könyvtárakkal. b) A tájkönyvtári feladatokat ellátó Budapest Gyűjteménynek nincsen rendszeres részesedése a vonatkozó kötelese példányokból és a tanácsi szervek és intézmények kiadásában megjelent anyagból c) Cserekapcsolataink évek óta állandóan csökkennek. — Mindhárom kérdés megoldására kidolgoztuk javaslatunkat és szorgalmazzuk megoldásukat.

Kielégítőnek mondhatjuk szerzeményezésünket a magasabb szintű közművelődési könyvek területén. Az olvasók kéréseit rendszeresen ellenőrizzük és figyelemmel kísérjük, milyen területeken kell fokozni az igények alapján a beszerzést.

Figyelemreméltó, hogy a szépirodalom aránya a beszerzésben lényegesen csökkent. Ez azt jelenti, hogy a szépirodalom beszerzésének megindulása, 1952 óta, a világirodalom legjelentősebb alkotásait már pótoltuk állományunkban, de azt is, hogy sikerült megállapodnunk egy magasabb szintben, amelyen alul nem tartjuk feladatunknak a szépirodalmi alkotások beszerzését.

A KÖZPONT ÁLLOMÁNYA GYŰJTEMÉNYENKÉNT (MOZGÓKÖNYVTÁRAK NÉLKÜL)

Gyűjtemény	1955	1956	1957
	december 31-i állapot		
Monografikus raktár	180 414	187 489	193 883
Periodika raktár	61 282	65 787	66 504
Kézikönyvtár raktár	7 707	7 141	3 947 ¹
Budapest gyűjtemény	37 984	38 571	39 018
Keleti gyűjtemény	9 900	9 900	9 898
Röpirat gyűjtemény	37 313	37 382	37 451
Szüry gyűjtemény	10 559	7 545 ²	6 039
Könyvészeti gyűjtemény ...	7 399	7 602	7 700
Könyvtártani gyűjtemény ...	5 182	5 274	5 312
Könyvritkaságok gyűjtemény	8 808	9 230	9 500
Ballagi gyűjtemény	4 840	4 840	4 840
Zárt gyűjtemény	—	—	1 523 ³
Koreai gyűjtemény	—	173	173
Központi duplum rakt.	39 000	42 469	18 953 ⁴
Összesen kötet	410 388	423 403	404 741
Mikrofilm	1	1	1
Térképgyűjtemény	742	780	852
Bp. kisnyomtatvány	88 314	89 153	90 988
Bp. újságszelvény	43 898	44 836	45 301
Zenei gyűjtemény	—	—	700
Egyéb könyvtári egység összesen	132 955	134 770	137 842
Központ együtt	543 343	558 173	542 583

¹ Az avult anyag kivonása miatt történő csökkenés.

² Magyar szerzők idegennyelvű fordításait átadtuk a Széchényi-Könyvtárnak; az 1905 után megjelent könyvek áthelyezésre kerültek.

³ Fasiszta, háborús és faji úszító könyvek; kimutatásainkban eddig nem szerepeltek.

⁴ Több mint 20 000 kötetet átadtunk a Nemzeti Könyvtárnak.

Gyűjtemény	1955	1956	1957
	december 31-i állapot		
Hálózati raktár.....	7 656	8 403	15 455 ⁵
43. sz. fiók	12 240	13 059	14 487
16. sz. fiók	7 042	7 042	1 179
Hálózati könyvek.....	26 938	28 504	31 121
Mindössze (könyvtári egység)	570 281	586 677	573 704

* Gyarapodás a kerületi könyvtárak leválasztott duplumanyagából.

A LELTÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT**

Szak	1955*	1956	1957	1955*	1956	1957
	db			%		
0 Ált. művek	2 446	2 794	1 694	13,5	20,1	15,2
1 Bölcelet.....	243	187	232	1,3	1,3	2,1
2 Vallás	82	115	117	0,5	0,9	1,0
3 Társ. tud.	(3 489)	(2 449)	(2 467)	(19,3)	(17,6)	(22,1)
Ebből:						
3 K Marxizmus-lenin- izmus	802	464	202	4,4	3,3	1,8
30 Szociológia	340	371	394	1,9	2,7	3,5
31 Statisztika	41	111	179	0,2	0,8	1,6
32 Politika	936	461	821	5,2	3,3	7,3
33 Szoc. pol.	177	130	113	1,0	0,9	1,0
34 Jog	258	207	176	1,4	1,5	1,6
35 Közigazgatás	217	91	84	1,2	0,6	0,8
36 Társadalmi tevé- kenység	21	9	11	0,1	0,1	0,1
37 Nevelés	135	100	91	0,8	0,7	0,8
38 Közgazd.	470	414	298	2,6	3,0	2,7
39 Néprajz	92	91	98	0,5	0,7	0,9
4 Nyelvtud.	469	232	504	2,6	1,7	4,5
5 Természettud.	437	239	362	2,4	1,7	3,4
6 Alk. tud.	353	303	487	2,1	2,2	4,4
7 Művészet	1 425	851	883	7,9	6,1	7,9
8 Irodalom	7 280	5 575	2 877	40,2	40,1	25,8
Ebből:						
Szépirodalom	(6 810)	(3 252)	(2 532)	(37,6)	(23,4)	(22,7)
Irod. tört.	(470)	—	—	(2,6)	—	—
9 Történelem	585	407	430	3,1	2,9	3,8
91 Földrajz	449	332	533	2,5	2,4	4,8
92 Életrajz	827	413	557	4,6	3,0	5,0
Összesen	18 085	13 897	11 143	100,0	100,0	100,0

* Szovjet gyűjteménnyel együtt.

** Az egyéb (áthelyezett) kötetekkel együtt (amelyek az új szerzeményezésben nem szerepelnek), de újságszervény, duplum, kisnyomtatvány nélkül.

A szerzeményezés legnagyobb csoportja 1957-ben az irodalom (8-as szak) 25,8%-kal; ebből a szépirodalom 22,7%. A második főcsoport, a társadalomtudományi (3-as) szak, mely összesen 22,1%-ot képvisel. A 9-es szak együttesen 13,6%-ot, a művészeti (7-es szak) 7,9%-ot képvisel.

Az 1956-os adatokkal való összehasonlítás itt nem reális, mivel egy nagyarányú, a 8-as főszerkeztés történő áthelyezés ennek adatait eltorzította.

AZ ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT

	1955*	1956	1957	1955*	1956	1957
	db	db	db	%	%	%
Magyar	7 543	7 404	5 532	41,7	53,1	49,6
Orosz	4 036	1 490	521	22,4	10,8	4,7
Német	3 135	1 990	2 312	17,3	14,3	20,7
Angol	1 234	1 394	1 151	6,8	10,0	10,3
Francia	1 321	1 093	932	7,3	7,9	8,4
Olasz	205	162	273	1,1	1,2	2,5
Lengyel	99	30	20	0,5	0,2	0,2
Csehszlovák	100	103	44	0,5	0,7	0,4
Rómán	73	85	40	0,4	0,6	0,4
Bolgár	10	7	21	0,1	0,1	0,2
Többnyelvű	59	—	—	0,3	—	—
Egyéb	270	150	297	1,6	1,1	2,6
Összesen	18 085	3 917	11 143	100,0	100,0	100,0

* A szovjet gyűjteménnyel együtt.

A LETÁRI GYARAPODÁS SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

	1955	1956	1957
Vásárlás	11 107	7 996	7 996
Ajándék, csere	7 256	3 073	1 857
Köteles példány	1 350	365	678
Újságszelvény	1 181	938	465
Duplum számára*	.	562	1 838
Összesen	20 894	12 934	12 834
Belső áthelyezés**	.	7 290	7 301
Együtt	.	20 224	20 135

* Nem vásárolt szerzeményezésből ömlesztett anyag.

** Az állományt nem gyarapítják, de növelik a feldolgozásra kerülő könyvek számát.

A gyarapodás (és bedolgozás) 1956-ban és 1957-ben lényegében azonos mennyiségű, de jóval alacsonyabb, mint 1955-ben. A vásárlásos szerzeményezés 1957-es évi alacsony színvonala részben a magyar könyvpiac korlátozott voltából, részben a devizakeret szűk keresztmetszetéből, s végül a magánosok könyveladásainak állandóan csökkenő voltából adódik. A kötelesepéldányként szerzeményezett könyvek száma emelkedett, az OSzK. nagyobb mértékben tudta igényeinket kielégíteni. A Nemzeti Könyvvalap stb. révén szerzeményezett és bedolgozott duplumanyag száma nőtt.

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HIRLAPOK MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT

Év	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Összesen
	s z a k										
1955 ..	164	6	7	235	11	33	31	47	36	25	595
1956 ..	197	7	11	235	8	21	32	52	35	19	617
1957 ..	191	10	3	221	13	27	27	52	35	21	600

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HIRLAPOK
MEGJELENÉSI HELY SZERINT

Ország	1955	1956	1957
	db	db	db
Magyarország	224	222	205 ¹
Szovjetunió	74	64	61
Kína	7	7	6
Románia	39	47	16 ²
Csehszlovákia	18	18	10 ²
Bulgária	8	7	9
Lengyelország	8	8	7
Albánia	1	2	1
Német Dem. Közt. ...	73	70	68
Jugoszlávia	—	5	11
Anglia	22	22	28
USA	26	32	46
Franciaország	33	42	53
Német Szöv. Közt. ...	8	10	18
Ausztria	10	18	10
Svájc	10	12	13
Belgium	4	3	3
Hollandia	2	3	5
Olaszország	9	10	14
Dánia	2	2	2
Svédország	1	1	1
Ausztrália	6	4	5
India	3	3	4
Kanada	1	1	1
Izrael	3	2	1
Brazília	1	—	—
Korea	2	2	2
Összesen	595	617	600

¹ A magyar lapok számának csökkenését több folyóirat és hírlap megszűnése okozta.

² Elmaradtak az ajándékba küldött — s nem profilunkba tartozó — folyóiratok

1957-ben folyóirat revíziót hajtott végre a könyvtár, hogy profiljának megfelelően alakítsa, kiegészítse a kurrens folyóiratok, hírlapok listáját. Főleg arra törekedtünk, hogy egyrészt megújítsuk azoknak a folyóiratoknak járatását, amelyekből több évtizedes kötött példányunk van, másrészt arra, hogy felfrissítsük közművelődési jellegű külföldi anyagunkat.

Nyilvános szolgálat

Az olvasóforgalom 1956-ban és 1957-ben az ellenforradalom miatt természetesen csökkent. 1956 végén, több mint hat hét kiesett a kölcsönzési időből és 1957-ben — különösen az első hónapokban még — mindig erősen lehetett érezni a forgalmon az ellenforradalom bénító ideológiai hatását és az olvasási kedv csökkenését.

A forgalom azonban egyébként is csökkenő jellegű az előző évekhez viszonyítva. Ezt az is bizonyítja, hogy 1956 első háromnegyed évében is kisebb volt a kölcsönzések száma, mint az előző év azonos időszakában. E jelenség okát elsősorban az alacsonyabb szintű közművelődési irodalmat, csak szépirodalmat kereső olvasók bizonyos mértékű elmaradásában találhatjuk meg. Könyvtárunk központja, a szépirodalom gyűjtése mellett sem vállalhatja, hogy rendszeresen, mindennapi regény-olvasmánnyal lássa el Budapest dolgozóit. Egészen 1956—57-ig azonban sok szépirodalmi alkotás az egész hálózatban hiányzott, csak a központban volt található. Így természetesen felduzzadt a központ beiratkozott olvasóinak száma. Az utóbbi évek megváltozott könyvkiadói politikája következtében sokkal változatosabbá vált a kerületi könyvtárak anyaga s így veszített vonzerejéből a központ szépirodalmi állománya. Csak szépirodalmat kereső olvasóinkat a jövőben is elsősorban a kerületi könyvtárakba irányítjuk. Ezt a folyamatot bizonyítja, hogy az olvasók között emelkedett a különböző értelmiségi rétegek száma, melyek inkább tudományos irodalmat keresnek.

A csökkenés oka másodsorban abban kereshető, hogy megváltozott, színvonalasabbá vált a szakmai-, iskolai- és ideológiai oktatás. Megjelentek az egyetemi tankönyvek, egyes tudomány- és ismeretágak korszerű összefoglalásai, a tanulók nincsenek arra utalva, hogy keresett anyagukat a könyvtárak négy—öt könyvében keressék össze. Az ideológiai oktatásban viszonylag kevesebben vettek részt s a sok kisebb brosúra helyett inkább a nagyobb műveket keresték.

A központ és a kerületi könyvtárak feladatának különbözőségét érzékelhetjük, ha megnézzük az olvasás intenzitását. A központ törzs olvasógárdája kisszámú: nagyrészt a tudományos színvonalon gyűjtött anyagot keresőkből áll. Nagyon sokan vannak viszont, akik a tanulmányaikhoz és munkájukhoz vagy egyszerűen felkeltett érdeklődésük nyomán keresnek irodalmat valamely kérdéshez. Beiratkoznak, de egy—két kölcsönzés után nem térnek vissza. Egy olvasó a központban évente átlag 8—8.5 esetben kölcsönöz, a kerületi könyvtárakban viszont 26—27 esetben.

A könyvtár nyitvatartási ideje a beszámolási időszakban többször változott. 1956 februárjában szénhiány miatt csökkentettük a nyitvatartási időt s délután 5 órakor zártunk. Október 23-ától december 3-ig a könyvtár zárva volt; ez időponttól december 31-ig csupán a kölcsönzőt nyithattuk meg (délelőtt 10-től délután 1/2 2-ig); az olvasótermeket tüzelő és ablakhiány miatt nem tudtuk megnyitni. 1957-ben február 4-ig a kölcsönzés 5 óráig tartott, ettől kezdve március 11-ig 7 óráig, november 15-ig pedig 8 óráig, azután 9 óráig. Az olvasó és folyóirat-termet 1957 február 4-én nyitottuk meg; zárás ideje azonos volt a kölcsönzőével.

1956-ban a nyilvános szolgálat dolgozói a folyóirat-raktár rendezése során több mint 2000 eddig feldolgozatlan folyóirat-köteget dolgoztak fel. A csaknem teljesen betelt raktárhelyiségek kérdésének megoldása érdekében a régi — kevésbé keresett — folyóiratanyagot új helyiségbe költöztették, elfoglalva egy ömlesztett anyagot tartalmazó raktárrészletet.

1957-ben a folyamatos kölcsönzés, stb. munkák mellett segítséget nyújtottak a katalogizáló csoportnak a katalógus cédulák visszarakásában. Az osztály munkájáról a következő statisztikai anyag tájékoztat:

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA ÉS GYARAPODÁSA

	1955		1956		1957	
	Beiratkozott olvasók száma	Újonnan beiratkozott olvasók száma	Beiratkozott olvasók száma	Újonnan beiratkozott olvasók száma	Beiratkozott olvasók száma	Újonnan beiratkozott olvasók száma
Központ	9 232	3 826	8 325	2 967	7 947	3 883
Index, 1955 = 100 ..	100,0	100,0	90,1	77,5	86,2	101,3

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

Foglalkozás	Szám szerint			% -os megoszlás		
	1955	1956	1957	1955	1956	1957
	f ő					
Munkás	802	859	615	8,7	10,3	7,8
Paraszt	32	24	11	0,3	0,3	0,1
Pedagógus	507	566	753	5,5	6,8	9,5 ¹
Egyéb értelmiségi	1 887	1 776	2 088	20,5	21,3	26,3
Tisztviselő, Alkalmazott	2 155	1 075	1 827	23,3	24,9	23,0
Egyetemi és főisk. hallgató	1 959	(1 382)	(1 311)	21,2	(16,6)	(16,5)
Ebből: jogász	.	180	175	.	2,2	2,2
orvost. hallgató	.	211	263	.	2,5	3,3
bölcész hallgató	.	350	402	.	4,2	5,0
műszaki hallgató	.	148	94	.	1,8	1,2
term. tud. hallgató	.	136	125	.	1,6	1,6
közgazd. hallgató	.	43	64	.	0,5	0,8
Egyéb főiskolai hallgató	.	314	188	.	3,8	2,4
Középisk. tanuló	630	580	272	6,8	7,0	3,4 ²
Ipari tanuló	62	55	65	0,7	0,7	0,8
Nyugdíjas	287	317	428	3,1	3,8	5,4
Háztartásbeli	.	.	247	.	.	3,1
Egyéb	911	691	330	9,9	8,3	4,1
Összesen	9 232	8 325	7 947	100,0	100,0	100,0

¹ A Pedagógiai Könyvtár zárvatartása miatt emelkedett.

² A megrövidült tanév miatt csökkent.

A beiratkozott olvasók foglalkozásszerinti megoszlásában bizonyos eltolódások tapasztalhatók. Az olvasók legnagyobb csoportja 1957-ben az értelmiségi olvasók: 9,5% pedagógus, 26,3% egyéb értelmiségi (együtt 35,8%), amelyhez hozzászámolva a 16,5%-ot kitevő főiskolai hallgatókat, megállapíthatjuk, hogy központi olvasóink több mint fele (52,3%-a) értelmiségi. Az értelmiségiek aránya az elmúlt két év folyamán emelkedett. 1955-ben, bár az egyetemi hallgatók aránya magasabb volt, az értelmiségi foglalkozásúaké alacsonyabb. (A pedagógusok jelentékeny növekedése egyébként a Pedagógiai Könyvtár zárvatartásának tulajdonítható.)

Ezzel szemben csökkentek az egyéb rétegek (az ipari tanulók és nyugdíjasok kivételével): a munkásolvasók aránya 8,7-ről és 10,3%-ról 7,8%-ra, a tisztviselőké és alkalmazottaké 24,9%-ról 23%-ra, a középiskolai tanulóké 6,8-ről 7,0%-ról 3,4%-ra csökkent, s esett a háztartásbeliek, stb. aránya is. Ez az átrétegződés a magasszínvonalú közművelődési és tudományos profilnak megfelelően alakul.

A KÖLCSÖNZŐK ÉS HELYBEN OLVASÓK SZÁMA A KÖZPONTI KÖNYVTÁRBAN

	1955	1956	1957
A) Kölcsönzők száma	37 436	28 566	29 184
Index 1955 = 100	100,0	76,1	77,9
B) Helyben olvasók száma:			
olvasóteremben	47 160	34 931	22 874
folyóirat olvasóban	32 147	23 819	21 865
különgyűjteményi olvasóban ..	2 687*	2 784	1 662
Együtt:	81 994	61 534	46 401
Index, 1955 = 100	100,0	71,9	44,1

*Ezen kívül a Különgyűjtemények Osztályában berendezett orvostanhallgatói tanulószobában I. 1—VI. 30-ig, 3754 fő.

A kölcsönzők száma az 1956-os mélypont után valamit javult 1957-re, de így is messze elmaradt az 1955-ös színvonal mögött. A helybenolvasók száma azonban jelentősen csökkent, részben (1956-ban) az ellenforradalom, részben (1957-ben) a viszonylag késői nyitás és a korlátozott nyitvatartás következtében.

A KÖLCSÖNZÖTT ÉS HELYBEN OLVASOTT KÖNYVTÁRI EGYSÉGEK SZÁMA A KÖZPONTI KÖNYVTÁRBAN

	1955	1956	1957
A) Kölcsönzött kötetek száma ...	79 641	60 773	66 710
Index, 1955 = 100	100,0	76,4	83,6
B) Helyben olvasott egységek			
könyvek, kötet*	.	12 590	7 380
hírlap, kötet	.	6 347	5 969
hírlap, kurrens db	.	88 733	83 861
aprónyomtatványok	.	9	1 812
egyéb kvtári egység	.	63	159
Összesen kvtári egységben	156 483	107 742	99 181
Index, 1955 = 100	100,0	68,8	63,4

* Az olvasóteremben és a különgyűjt. olvasójában együtt.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT
(REPREZENTATIV ADATOK ALAPJÁN)

Szak	1956*	1957	1956	1957
	db		%	
0 Ált művek	45	67	1,0	1,0
1 Bölcelet	124	271	2,8	4,1
2 Vallás	45	85	1,0	1,3
3 Társ. tud.	(709)	(959)	(15,9)	(14,7)
Ebből: 3 K marxizmus	182	81	4,1	1,2
30 Szociológia	98	163	2,2	2,5
31 Statisztika	14	32	0,3	0,5
32 Politika	53	132	1,2	2,0
33 Szoc. pol.	45	84	1,0	1,3
34 Jog	61	1 09	1,3	1,7
35 Közigazg.	30	49	0,7	0,7
36 Társ. tevékenység	7	4	0,2	0,1
37 Nevelés	56	76	1,2	1,2
38 Közgazdaság	120	143	2,7	2,2
39 Néprajz	43	86	1,0	1,3
4 Nyelvtud.	98	131	2,2	2,0
5 Term. tud.	159	165	3,6	2,5
6 Alk. tud.	188	226	4,3	3,4
7 Művészet.....	288	406	6,5	6,2
8 Irodalom	1 975	3 127	44,6	47,7
Ebből: Szépirodalom.....	(1 770)	(2 802)	(40,0)	(42,6)
9 Történelem	290	418	6,6	6,4
91 Földrajz	256	334	5,8	5,1
92 Életrajz	251	367	5,7	5,6
Összesen	4,458	6 566	100,0	100,0

*Első 3/4 év adatai alapján.

A kölcsönzések nagyobb része — 57,4%-a — a tudományos és ismeretterjesztő könyvekre esik. Az 1957-es évben a tudományos könyvek aránya csökkent (társadalomtudományoknál, történelemtudománynál stb.). Emelkedés itt főleg a bölcelet terén következett be ezen szakba vágó művek katalóguscéduláinak visszahelyezése hatására. Valamit emelkedett ezzel szemben (2,6%) a szépirodalmi könyvek olvasottsága.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK MEGOSZLÁSA NYELV SZERINT
(REPREZENTATIV ADATOK ALAPJÁN)

	1955	1956*	1957
	%		
Magyar	75,2	72,7	70,3
Orosz	0,8	0,2	0,4
Német	13,4	15,1	15,6
Angol	4,6	5,8	7,1
Francia	4,6	4,7	5,6
Olasz	0,5	0,9	0,5
Egyéb	0,9	0,6	0,5
Együtt:	100,0	100,0	100,0

* Az első kilenc hónap adatai alapján.

Az idegennyelvű könyvek fokozottabb keresettsége — elsősorban az angol, francia, német és orosz nyelvűeké — egybevetve az értelmiségi olvasók számának jelentékeny növekedésével, ugyancsak a magasabb szintű közművelődési profil erősödését mutatja.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK EGYBEVETÉSE A SZERZEMÉNYEZÉSSEL
(1957)

	Szerzeménye-	Kölcsönzött
	zett	kötetek %-ban
Szépirodalom	22,7	42,6
Társadalomtudomány	22,1	14,7
Történelem	3,8	6,4
Irod. tört.	3,1	5,1
Művészettört.	7,9	6,7
Földrajz	4,8	5,1
Életrajz	5,0	5,6
Bölcsélet	2,1	4,1
Természettudomány	3,4	2,5
Általános művek	15,2	1,0

A szerzeményezés és a kölcsönzés egybevetése a tudományos szakoknál azt mutatja, hogy míg a szerzeményezés e téren 77,3%-át képviseli az összes gyarapodásnak, az olvasottság csupán 57,4%-ot ér el. A könyvtár tudományos gyűjtőkörei (társadalomtudomány, újkori történelem, helytörténet) azonban megkövetelik e szakok erős gyarapítását s így az érdeklődésnél nagyobb méretű szerzeményezést. A történelem, irodalomtörténet, földrajz, bölcsélet szakban azonban a szerzeményezés aránya alacsonyabb, mint a kölcsönzési arány.

A Nyilvános szolgálat olvasótermének 3225 beiratkozott olvasója volt 1957-ben. Az olvasótermi látogatók száma 22 874 fő, a helyben olvasott raktárból kihozott könyvek száma 3050 kötet volt.

Egy beiratkozott olvasóra tehát az év folyamán 7,6 látogatás és 0,9 kötet könyv jut. Ez az arány igen csekély; az olvasótermi látogatók nagyrésze alig olvas könyvet, hiszen

egy látogatásra (egy látogatóra) egész év alatt 0,13 kötet jut, vagyis minden nyolcadik látogatásra egyetlen kötet!

Ezt a helyzetet megmagyarázza az olvasótermi olvasók foglalkozási megoszlása (1957):

Foglalkozás	Szám	%
Munkás	15	0,5
Paraszt	6	0,2
Pedagógus	92	2,9
Egyéb értelmiségi	93	2,9
Tisztviselő	90	2,8
Alkalmazott	26	0,8
Egyetemi és főisk. hallg.	(2 698)	(83,6)
Ebből: Jogász	109	3,4
orvostan hallg.	1.399	43,4
bölcész hallg.	152	4,7
műszaki hallg.	48	1,5
term. tud. hallg.	198	6,2
közgazd. hallg.	30	0,9
egyéb hallg.	762	23,6
Középiskolai tanuló	114	3,5
Ipari tanuló	26	0,8
Nyugdíjas	20	0,6
Háztartásbeli	5	0,2
Egyéb	40	1,2
Összesen	3 225	100,0

Az adatok szerint az olvasótermi látogatók óriási többsége (83,6%-a) egyetemi és főiskolai hallgató; az egyéb foglalkozásúak között a legnagyobb csoport a középiskolai tanuló (3,5%), együtt az olvasók csaknem 90%-a. Más foglalkozási csoportból csak elszórtan akadnak helybenolvasók.

Az egyetemi és főiskolai hallgatók a legritkább esetben olvasnak könyvtári könyvet; saját jegyzetükből készülnek és az érdeklődésnek megfelelően összeállított kézikönyvtárt használnak. Így könyvtárunk olvasóterme pótolja a főiskolai tanulószobákat.

A *folyóiratolvasó-terem* kihasználása csaknem elérte az 1956-os szintet. Adatait már ismertettük. Ennek oka nyilván az, hogy a korábban zárt (vetita) folyóiratok nagyrésze hozzáférhetővé vált az olvasók számára.

A FOLYÓIRATOK NYELV SZERINTI MEGOSZLÁSA ÉS OLVASOTTSÁGA (1957)

Nyelv	A folyóiratok		A folyóiratok nyelv szerinti %-os megoszlása	Az olvasottság
	száma	olvasottsága		
Magyar ..	212	3 243	35,4	56,1
Orosz	64	125	10,7	2,2
Német ...	110	1 064	18,3	18,4
Angol ...	98	889	16,2	15,3
Olasz	13	124	2,2	2,1
Francia ..	62	293	10,4	5,0
Egyéb ...	41	52	6,8	0,9
Együtt	600	5 790	100,0	100,0

Az olvasottság %-os megoszlása indokolja a — korábban már ismertetett — 1957-es folyóirat-revizió után a folyóirat rendelésekben bekövetkezett változásokat.

A tájékoztató szolgálat.

1956 első felében sikeresen vette fel tájékoztató szolgálatunk a kapcsolatot — személyes látogatással, előadásokkal — több intézménnyel, mint a Lapkiadó Vállalat, MTI, Magyar Rádió és a különböző szerkesztőségek. Jelentős kezdeményezés volt, hogy kapcsolatba kerültünk a Posta tudakozójával. Megállapodtunk, hogy telefonon hozzánk fordulnak, ha saját kézikönyvtárunkban és archivumukban nem tudják megtalálni a felek által keresett adatokat.

Az 1956-os év első háromnegyed évében fontosabb referencetémák voltak: Fourier és Saint Simon, „A Góthai program kritikája” keletkezése körülményeinek magyarnyelvű anyaga, az osztályharc és a szocializmusba való viszonylag békés átmenet klasszikus irodalma, a párisi kommün anyaga (I. negyedév); külföldi utikalauzok, az USA-kultúra ismertetése, Jugoszláviáról szóló bibliográfia (II. negyed). Hunyadi és kora iradodalma, népi kollégiumok anyaga, darwinizmus (III. n.) stb.

A különgyűjtemények osztályának reference-szolgálatja ugyancsak jelentékeny forgalmat bonyolított le 1956-ban. Fontosabb kérdések voltak: A Népszínház, Ganz vagongyár, Nagy-Budapest kialakulása, pesti cégek, Budapest a reformkorban, Bp.-i műemlékeink védelme, a Józsefváros a 19. században, Tabán a szépirodalomban, az Alagút építése, Margitsziget, a Sándor-palota, a Gellért-fürdő, a VIII. ker. története, a Práter utca története, a munkásotthonok története stb.

1957 első hónapjaiban a nyilvános szolgálatnál nehezen indult meg az érdeklődés, amely főleg a II. évnegyedben jelentkezett, (középszkolások az érettségi előtt, egyes főiskolások, különböző rendeletek iránti érdeklődések). A félév végén újra felkeresték a tájékoztató szolgálatot a vele régebben kapcsolatban álló intézmények (Népakarat, Posta tudakozó, Történettudományi Intézet, Színháztudományi Intézet, fővárosi színházak, a Tanács népművelési osztálya, Kossuth Kiadó, Gondolat-, Zrínyi kiadó, TTIT stb.) A harmadik évnegyedben a forgalom elérte a régi szintet. A kérdések többsége adat-jellegű volt, a kézikönyvek alapján gyorsan, szóbeli választ adtunk. Néhány szóbeli és írásbeli bibliográfiai kérdés is szerepelt a tájékoztató munkájában: Tolsztoj magyarnyelven megjelent művei (Kultúrkapcsolatok Intézete), a könyvtár filmművészeti és filmtechnikai anyaga (Filmtud. Intézet), néhány francia szerző magyarnyelvű fordításai (Lille-i főiskolai hallgatók), Csehszlovákia gazdasági, politikai és kulturális élete (MSZMP Közp. Vezetősége) stb. Ugyancsak 1957-ben a különgyűjtemények osztályánál szereplő főbb kérdések: a VIII. kerület politikai-, gazdasági története a Horthy-időszakban és eredményei a felszabadulás után (VIII. ker. tanács VB elnök), illusztrációs anyag a Peleskei nótáriushoz; Brunswick Teréz nálunk levő kéziratok naplójából felvilágosítás (szlovákiai kérdésre), stb.

Propaganda és kultúrtevékenység. A központi könyvtár propaganda-tevékenysége a beszámoló időszakában lényegében kiállításokra és előadásokra korlátozódott. Olvasótoborzásra nem került sor. Tudományos területen eredményes, de abbamaradt kezdeményezés volt a kapcsolatok már említett felvétele a különböző intézményekkel.

1956-ban két nagyobb kiállítást rendeztünk, mindkettőt az első negyedévben. Januárban nyílt meg Picasso műveinek reprodukciós kiállítása, nagy közönségsikerrel. Utána észrevehetőleg emelkedett képzőművészeti könyvanyagunk forgalma. A másik kiállítás a XIX. századi orosz realista festőművészeti alkotások reprodukcióinak bemutatása volt. Az érdeklődés kisebb volt, mert a közönség körében sok orosz festmény reprodukciója már ismeretes.

1956 első negyedében (februárban) nyomdatechnikai bemutatót tartottunk a kiadóknak, nyomdászoknak és grafikusoknak a külföldi könyvekből és könyvborítókból; áprilisban a Képzőművészeti Szövetséggel együttes kiállítást rendeztünk az utolsó években vásárolt művészeti könyvekből.

Kis-kiállítások voltak még 1956-ban, évfordulók alkalmával: Dosztojevszkij és Heine (első negyedévben) s Ibsen (második negyedévben), Rembrandt (a harmadik negyedévben). Az év folyamán a TTIT két sétát rendezett könyvtárunkban, mindkettő sikeres volt.

1957-ben a propaganda-munka tulajdonképpen az év második felében kezdődött el. Augusztus 18-án nyitottuk meg a Szabó Ervin születésének 80. évfordulójára rendezett kiállításunkat. Ekkor tartottuk a Szabó Ervin emlékünnepelet, mely alkalommal a Párt és a kormány, továbbá nagyszámú társadalmi és tudományos szerv megkoszorúzta a könyvtáron elhelyezett Szabó Ervin emléktáblát.

Szeptember közepén nyílt meg a francia impresszionisták reprodukciós kiállítása, melyen a saját anyagunk mellett a Francia Intézet és a Szépművészeti Múzeum anyaga is szerepelt. A kiállítást több mint 10 000 látogató tekintette meg. Az egy hónapig nyitvatartott kiállítással egyidejűleg könyvtárunkban a TTIT négy előadást rendezett (Az impresszionizmus előfutárai, Toulouse-Lautrec, Renoir, Manet.) Az anyag egy részét újra kiállítottuk 22-es sz. könyvtárunk mellett az Erzsébetvárosi Művelődési Körben, továbbá a sashalmi könyvtár rendezésében a mátyásföldi Ikarus-gyárban.

Kiállítást rendeztünk „A Nagy Októberi Szocialista Forradalom magyarországi hatása” címmel, melyen a forradalom magyarországi sajtóvisszhangját ismertettük az egykori folyóiratok és újságok eredeti példányainak és fényképmásolatainak bemutatásával. A kiállítás november 7-én nyílt és december 15-ig tartott.

A Szabó Ervin Énekhar három hangversenyt adott az év folyamán: május hónapban az Egyetemi Színpadon, júniusban a Fővárosi Tanács dísztermében és decemberben a 10. számú könyvtár Ady-ünnepélyén, mindhárom nagy sikerrel.

A Budapest- és Különgyűjtemények osztálya

1956-ban az osztály dolgozói a nagyterjedelmű Budapest-bibliográfia készítése mellett több fontos munkát végeztek. Megkezdték az osztály katalogus-rendszerének revízióját; egyelőre azonban csak durva revízióra szorítkozhattak. Átrendezték a Szűry-gyűjteményt azon elv szerint, hogy a gyűjtemény a magyar szépirodalmi művek *editio princeps* tartalmazza Bessenyei fellépésétől Ady-ig (idegennyelvű fordítások nélkül). A Budapest bibliográfia munkálatai a „Budapest története” szerkesztőbizottsága kívánságára főként folyóiratanyag feldolgozásával folytatódtak.

1956-ban a Különgyűjtemények osztályának olvasóforgalma az előző évi forgalommal szemben nagymértékben megnőtt s ezt az eredményt még az ellenforradalom által megbénított utolsó negyedév forgalmának kiesése sem tudta eltüntetni.

A Különgyűjtemények osztályának munkaterme a harcokban súlyos találat következtében használhatatlanná vált. A 09-es raktárt (a könyvritkaságok gyűjteményét) ugyancsak találat érte; több tucat múzeális értékű könyv elpusztult, sok más megrongálódott. A Budapest-bibliográfia anyaga megsérült s újból kellett rendezni.

1957-ben az év elejétől áprilisig az osztály munkatársai igen nehéz körülmények között, összezsúfolódva dolgoztak; csak áprilisban költözhetek vissza ideiglenesen kijavított, régi munkatermükbe. Az olvasóforgalom első negyedévre tehát teljesen kiesett.

Az év folyamán nagyobb létszámban dolgoztak a Budapest-bibliográfián. Rendezték emellett az újságszelvény- és kisnyomtatvány-gyűjteményt. A súlyosan károsult 09-es raktárt leltározták és elkészítették a hiányjegyzéket.

Az osztály könyvanyagának gyarapodásáról a szerzeményezés összefoglaló statisztikájánál számoltunk be. Már említettük mennyire nehezíti a szerzeményezést, hogy a budapesti vonatkozású nyomdai termékekből nem sikerül kötelempéldányt kapni s nem tudjuk a tanácsok hivatalos anyagának rendszeres megszerzését sem biztosítani.

1957-től hozzájut viszont a Budapest-gyűjtemény a nagyobb gyárak üzemi lapjaihoz. Zárt anyagként kezelt gyűjtemény létesült az ellenforradalom újságaiból és röplapjaiból.

OLVASÓFORGALOM

	1955	1956	1957
	é v b e n		
Helyben olvasók száma	2687	2784	1662
Helyben olvasott könyv, kisnyomtatvány	5638	7687	5356

ÚJSÁGSZELVÉNY-ÁLLOMÁNY ALAKULÁSA

	1955	1956	1957
	s z á m		
Állomány	43 898	44 836	45 160
Gyarapodás	1 181	938	324

FELDOLGOZÓ MUNKA

	1955	1956	1957
	d a r a b		
Újságszervény	511	827	324
Kisnyomtatvány	1081	447	779
Analitikus felv.	3502	2051	733
Repertórium	342	1343	1831
Bibliográfiai felv. (Bp. bibl.)	7183	8321	8899
Kép-katalógus	—	—	9011

A Budapest-bibliográfiai felvételek számadatai évről-évre emelkednek. A többi feldolgozó munkaterületen 1957-ben általában túlhaladták az egy évvel azelőttit, de elmaradtak az 1955-ös eredmények mögött.

Budapest történetének bibliográfiája. A Budapest- és Különgyűjtemények osztályának ez a legfőbb munkaterülete. A munkálatok megkezdése 1954 áprilisa óta összesen 9595 kötetet dolgoztak fel, 35 952 bibliográfiai felvételben. Azóta évről-évre több címfelvétel készül a bibliográfiához. 1957 negyedik negyedében felkérésünkre két történész megtekintette az elkészült részeket.

A bibliográfia „mellékmunkájaként” készülő képkatalógust egyre gyakrabban használják a kutató olvasók, különösen a sajtó munkatársai. A katalógus személyek, események és épületek nyomtatásban megjelent képeit tárja fel.

Az osztály tájékoztató munkájáról szóló beszámolót a nyilvános szolgálat tájékoztató anyagában ismertettük. 1957-ben elkészült az „Arany János Budapestje” c. kiadvány, (Gerébné, Nyilas Márta, az osztály dolgozójának munkája).

Bibliográfiai osztály

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai tevékenysége általában elismerést aratott az érdekeltek körében. Így egy 1955-ös évi kiadványunkat, a „Hazánk felszabadulása, 1944—45”. c. bibliográfiát (szerkesztette Tiszay Andor) a Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya prémiumban részesítette.

A beszámoló időszakában jelentékeny számú bibliográfiai és egyéb könyvtári vonatkozású kiadványunk jelent meg. A bibliográfiai osztály munkája azonban nem alakult

egyenletesen a jelentés két évében. 1956-ban 17 kiadvány (s ezek között két periodika 11—11 számmal), 1957-ben pedig 8 kiadvány jelent meg.

A bibliográfiai kiadványok számának csökkenése 1957-ben 1956-tal szemben igen nagymértvű. Ehhez hozzájárult az, hogy az osztály 1956 utolsó harmadában több régi munkatársát elvesztette s helyükbe — későbbi időpontban — új, kevésbé gyakorlott dolgozók kerültek. Ez objektív körülmény azonban nem magyarázza egyedül az 1957-es évi bibliográfiai tervtől való lemaradást, amely terv csupán 1957. II. félévében 8 bibliográfia és 2 egyéb kiadvány elkészítését írja elő. Az elmaradás egyéb oka, hogy az osztály az ellenforradalom után késve, 1957. március végén kezdett a bibliográfiai munkába, addig egyéb munkákat (archivum folyóiratcikk katalógus pótlása stb.) végeztek. Egyes bibliográfiák befejezése elhúzódott. A kiadványok csökkenésének oka továbbá, hogy a korábban kiadott politikai jellegű periodikák készítését a könyvtár — mivel nem tartozott feladatkörébe — megszüntette.

Az 1956-ban megjelent kiadványok:

Könyvkiadványok:

1. *A humor mesterei.* Ajánló bibliográfia. Bp. 1956. Franklin Nyomda. 80 l. 1000 pld. [III.]
2. *Utazás a nagyvilágban.* 500 könyv ajánló bibliográfiája. Bp. 1956. Franklin Nyomda. 152 l. 1 térk. 1000 pld. [III.]
3. „József Attila olvasómozgalom”-ra kijelölt könyvek ismertetője. Bibliográfiai segédkönyv. Bp. Föv. Szabó Ervin Könyvtár, 1956. 40 l. 15 000 pld.
4. *A világtörténelem regényekben. I. Okor.* Válogatott művek bibliográfiája. Bp. 1956. Franklin Nyomda. 46. l. 1000 pld. [III.]

Időszaki kérdések:

5. *A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa.* Folyóiratcikk bibliográfia. 44. l. 300 pld. Nyomtatott fedőlap. Sokszorosítás. (1956. 6. sz.)

Világirodalom klasszikusai:

6. *Heine.* Bibliográfia, életrajzi adatokkal. Bp. Franklin nyomda. 1956. 32 l. 1000 pld. [III.] (A Világirodalom klasszikusai sorozat, 7. sz.)

Röplapbibliográfiák:

7. *Dosztojevszkij.* Röplapbibliográfia. Nyomtatott fedőlappal. Sokszorosítás. 10 l., 300 pld. (A Föv. Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája, 1956. 1. sz.)
8. *Ibsen Henrik.* Röplapbibliográfia. Nyomtatott fedőlappal. Sokszorosítás. 8 l. 150 pld. (A Föv. Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája, 1956. 2. sz.)
9. *Bernard Shaw.* Röplapbibliográfia. Nyomtatott fedőlappal. Sokszorosítás. 8 l. 150 pld. (A Föv. Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája, 3. sz.)
(9/a. A 4. sz. röplapbibliográfia az 1956-os ellenforradalmi események miatt csak 1957 januárjában látott napvilágot.)
10. *Könyvek és cikkek a XVI. (Melbournei) olimpiához.* Röplapbibliográfia. 8 l. 150 pld. (A Föv. Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája, 1956. 5. sz.)

Periodikák:

11. *Életrajzok-életművek.* 1956-os év., 11 szám. Átlagosan 1 ív, 150—150 pld. Sokszorosítás. Az utolsó — augusztusi — szám sokszorosítása 1957-re tolódott át. (Expediálása nem történt meg.)
12. *Nemzetközi Figyelő.* 1956-os év., 11 szám. Átlagosan 1 ív, 150—150 pld. Sokszorosítás. (Az utolsó szám ugyancsak 1957-ben jelent meg; expediálásra ez sem került.)

13. *Index* a „Tájékoztató” 1952—1954. évfolyamaihoz. 32 l. 150 pld. Nyomtatott fedőlappal. Sokszorosítás.

14. *Index* az 1955. évi „Életrajzok-életművek”-hez. 24 l. 150 pl. Nyomtatott fedőlappal. Sokszorosítás.

15. *Index* a „Nemzetközi Figyelő” 1955. évfolyamaihoz. 43 l. 150 pld. Nyomtatott fedőlappal. Sokszorosítás.

Az osztály szerkesztésére bízott egyéb kiadvány:

16. 17. *A magyar népművelés 10 éve* (1945—1954) Bp. 1956. 1. köt.: 592 old., 2. köt.: 502 l. Nyomtatott fedőlap. Stencilszokszorosítás. à 400 pld. (Könyvtárközi munkával készült.)

1957-ben megjelent kiadványok:

Röplapbibliográfiák:

1. *MDP KV értelmiségi határozatával kapcsolatban megjelent cikkekről röplapbibliográfia.* Röplapbibliográfia. Nyomtatott fedőlappal. Sokszorosítás. 2 l. 300 pl. (Az ellenforradalmi események folytán aktualitását elvesztette, nem expedáltuk.) A Föv. Szabó Ervin könyvtár röplapbibliográfiája. 1956. 4. sz.)

2. *A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójára.* Röplapbibliográfia. Sokszorosítás. 7 l. 300 pld. (A Föv. Szabó Ervin könyvtár röplapbibliográfiája. 1957. 4. sz.)

Az osztály szerkesztésére bízott egyéb kiadványok:

3. *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve V. 1955.* Bp. Egyetemi Nyomda, 1957. 104 l. 500 pld. francia formátum.

4. *Arany János Budapestje.* (A bibliográfia összeállítását a Budapesti Gyűjtemény, szerkesztését a Bibliográfiai osztály készítette.) Bp. 1957. Franklin Nyomda. 43 l. (Illusztrálva).

Elkészült egyéb munkák:

5. *A magyar népművelés tíz éve bibliográfia 3. kötetének* sajtó alá rendezése, mely a Művelődésügyi Minisztérium utasítása alapján jelenik meg a Népművelési Intézet költségén sokszorosítva, 260 l. terjedelemben. (Megjelenés 1958 elején.)

A bibliográfiai osztály 1957 évi egyéb — tájékoztató jellegű — munkái:

6. 7. *A népfőiskolai irodalom válogató bibliográfiája. I. rész 1900—1945. II. rész 1945—1957.* A Művelődésügyi Minisztérium Népművelési Főosztálya számára készült gépelt bibliográfia, 5 példányban. (129 címfelvétel, ebből 62 annotálva.) I. rész 16 lap, II. rész 12 lap.

8. *Eseménynaptár 1958.* 2. l. Házi sokszorosítás. 80 pld. (A sokszorosítást és az expedálást a Kerületi Könyvtárak Osztálya végezte.)

1957-ben a bibliográfiai osztály dolgozói a következő — előrehaladt stádiumban levő — bibliográfiákon dolgoznak: „A kaland mesterei” (A világirodalom kalandos műveiből válogató bibliográfia), „Szabó Ervin könyvtártudományi cikkeinek gyűjteménye”, „A könyv dicsérete” (mondásgyűjtemény), „Utazás Magyarországon” (tájbibliográfia), „Sze-relem, házasság, család (ajánló bibliográfia), „Az Északamerikai Egyesült Államok regény-irodalma” (tájékoztató bibliográfia).

Pedagógiai Könyvtár

A könyvtár dolgozóinak 1956-os évi főfeledata a pedagógiai anyag fokozott feltárása és propagandája, továbbá a könyvtártechnikai munkák javítása volt. Az év folyamán ez a munka eredményesen folyt. Az anyag feltárása érdekében két bibliográfia elkészítése kezdődött meg: az elmúlt 10 év pedagógiai irodalmának bibliográfiája és a Horthy-időszak pedagógiai irodalmának bibliográfiája. (Ez utóbbi a Pedagógiai Tudományos Intézet megbízásából.) Katona Klára és Ujtz Pálné végezték e munkákat, amelyek azonban az ellenforradalom idején megrekedtek és a már elkészült anyag a könyvtár romjai alá kerülve elpusz-

tult. Jelenleg a bibliográfiák munkái szünetelnek; a további munkálatok előkészítése azonban a könyvtár megnyitása után újra napirendre kerül.

1956-ban a könyvtári kölcsönzési adminisztráció egyszerűsítése is megtörtént. A könyvtár népszerűsítése érdekében az év folyamán 11 kiállítást rendeztek a könyvtár dolgozói; többet a TTIT helyiségében. A kiállítások nem váltották be teljesen a hozzájuk fűzött reményeket, az érdeklődés nem volt megfelelő.

Az ellenforradalom alatt a könyvtár súlyosan megsérült. Kb. 20 000 könyvet a romokból kellett kiemelni. 6000 könyvet a betemetés alól, életveszélyes helyről mentettek meg a dolgozók. A tél folyamán csak egy helyiség volt fűthető s ez a munka súlyos nehézségeit fokozta. Sok gondot jelentettek az újjáépítéssel kapcsolatos teendők is, az új berendezés, világítás, állványzat megtervezése, a régiék helyrehozása, főleg a könyvvédelem, a könyvállomány megmentése. E területen végzett legfőbb munkák: kb. 200 000 könyv mozgatása; többszörös csőrepedés során elöntött 650 kötet könyv kimentése; a polcokon maradt kb. 30 000 kötet portalanítása, 350 kg. elpusztult könyv papíryanaga átadása a MÉH-nek stb. 1957 első fele főleg ezekkel a munkákkal telt el.

A szoroson vett könyvtárosi munka a nehézségek miatt tulajdonképpen csak 1957 második felében kezdődött meg.

A könyvtár 1956 október 23-án volt utoljára nyitva. Az újjáépítési nehézségek miatt, újból történő megnyitása csak 1959. első felére várható.

A PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYA GYŰJTEMÉNYENKÉNT

Gyűjtemény	1955. dec. 31-i állomány	1956. dec. 31-i állomány	1957. dec. 31-i állomány
Törzs gyűjtemény	60 299	61 940	63 287
Ifjúsági gyűjtemény	8 672	9 195	9 609
Tankönyv gyűjtemény	10 137	11 292	11 969
Értesítő gyűjtemény	11 130	10 999	10 991
Muzeális gyűjtemény	586	586	586
Folyóirat gyűjtemény	7 624	7 724	7 727
Dokument gyűjtemény	794	1 051	1 051
Könyvtári egység összesen...	99 242	102 787	105 217

Az állomány növekedése csak eszmei jelentőségű, mert a könyvtárnak az ellenforradalom során ért súlyos veszteség következtében tönkrement könyveit az állományból még nem irták le, számuk egyelőre még nem ismert. Mindenesetre jelentékeny veszteségre kell számítani.

A LEJTÁRI GYARAPODÁS SZÁRMAZÁS SZERINT

	1955	1956	1957
Vásárlás	2966	2620	2239
Ajándék, csere	2141	735	495
Köteles példány	861	479	808
Összesen	5968	3834	3542
Belső áthelyezés	.	104	87
Együtt	.	3938	3629

A PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÁLTAL SZERZEMÉNYEZÉSRE FORDÍTOTT ÖSSZEGEK (Ft)

Vétel	1955		1956			1957		
	Belf.	Külf.	Együtt	Belf.	Külf.	Együtt	Belf.	Külf.
Könyv	—	49 158	26 768	14 337	41 105	28 657	25 418	54 075
Folyóirat	—	7 155	214,	2 858	3 072	4 751	3 805	8 556
Összesen	—	56 313	26 982	17 195	44 177	33 408	29 223	62 631

A PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÁLTAL VÁSÁROLT KÖNYVEK, STB. (Drb.)

Vétel	1955		1956			1957		
	Belf.	Külf.	Együtt	Belf.	Külf.	Együtt	Belf.	Külf.
Könyv	—	2 966	2 006	488	2 494	1 565	802	2 367
Folyóirat	—	138	6	64	70	79	63	142
Összesen	—	3 104	2 012	552	2 564	1 644	865	2 509

A vásárlásra fordított összegek általában 42%-kal emelkedtek 1957-ben 1956-al szemben, de ezen belül a folyóirat rendelésre fordított keret 180%-kal, a könyvvásárlási keret 32%-kal nőtt. A vásárolt könyvek száma a drágább külföldi könyvek arányának növekedése következtében csökkent, a folyóiratok száma viszont kétszeresére nőtt. (Ez a növekedés azonban kizárólag a belföldi folyóiratok számának gyarapodására esik.)

A SZERZEMÉNYEZÉS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT

Szak Megnevezés	Számban			% -ban		
	1955	1956	1957	1955	1956	1957
0,87 5 Ifj. Irodalom	555	608	814	9,1	15,4	22,5
37 Pedagógia	3463	2178	1562	57,0	55,3	43,0
8 Irodalom	867	476	548	14,3	12,1	15,1
Ebből szépirodalom	(—)	(430)	(481)	(—)	10,9	(13,2)
Egyéb	1190	676	705	19,6	17,2	19,4
Összesen	6075	3938	3629	100,0	100,0	100,0

A SZERZEMÉNYEZÉS MEGOSZLÁSA NYELV SZERINT

Nyelv	Szám			%		
	1955	1956	1957	1955	1956	1957
Magyar	4778	3166	2406	78,7	80,4	66,4
Orosz	304	227	121	5,0	5,8	3,3
Német	743	315	588	12,2	8,0	16,2
Angol	49	72	226	0,8	1,8	6,2
Francia	97	90	157	1,6	2,3	4,3
Egyéb	104	68	131	1,7	1,7	3,6
Összesen	6075	3938	3629	100,0	100,0	100,0

A BEÍRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA ÉS FOGLALKOZÁSA

	1955		1956		1957	
	szám	gyarapodás	szám	gyarapodás	szám	gyarapodás
Abszolút számban	1837	555	1565	616	—	—
Index, (1955 = 100)	100	100	85,1	111	—	—

A beiratkozott olvasók foglalkozási adatai csak 1955-ről állnak rendelkezésünkre. Eszerint: pedagógus 1154, egyéb értelmiségi 165, főiskolai hallgató 355, egyéb foglalkozású olvasó 163 fő volt.

A KÖLCSÖNZŐK ÉS HELYBEN OLVASÓK SZÁMA

	1955	1956	1957*
A) Kölcsonzók száma	9 634	6 904	—
Index, 1955 = 100	100,0	72,2	—
B) Helyben olvasók száma	5 193	3 456	—
Index, 1955 = 100	100	66,6	—

* Kölcsonzés 1957-ben nem volt.

A KÖLCSÖNZÖTT ÉS HELYBEN OLVASOTT KÖNYVEK SZÁMA

	1955	1956	1957*
A) Kölcsonzótt kötetek száma ...	21 818	16 842	—
Index, 1955 = 100	100,0	76,9	—
B) Helyben olvasott kötetek száma	23 962	16 631	—
Index, 1955 = 100	100	69,3	—

* 1957-ben nem volt kölcsonzés.

FELDOLGOZÓ MUNKÁK, KATALÓGUS, BIBLIOGRÁFIA

	1956	1957
	kötet	
Címfelvétel.....	2134	1637
Decimálás	2302	1287

A feldolgozási munkák 1957-ben visszaestek az egyéb feladatok következtében.

A katalógusok nagyrésze sértetlen maradt. A megsérült katalóguscédulákat újrágépeltek. Ezzel szemben az ún. „védett anyag” katalógusának két doboza elpusztult; pótolhatatlan hiányt jelent a szakkatalógus két könyvének (gyógypedagógia és gyermekpszichológia) elvesztése. Ujrakészítésüknek még elvei sem tisztáztak.

A Tudományos Akadémia pedagógiai bizottsága felkérésére a könyvtár dolgozói az 1957-ben megjelent pedagógiai művek bibliográfiáját készítik.

A Pedagógus-napra elkészítették az iskolákról és nevelőkről szóló versek és kisebb elbeszélések kicédulázását.

Módszertani osztály — Kerületi könyvtárak osztálya

Az osztály tevékenységét két élesen megkülönböztethető szakaszra bontja a kerületi könyvtárak 1957. április 1-én történt visszacsatolása. Ez időpont előtt az osztály neve — funkciójának megfelelően — módszertani osztály volt, s a kerületi tanácsokhoz tartozó kerületi könyvtáraknak módszertani útmutatást nyújtott. A Módszertani osztály dolgozóinak tapasztalatai szerint azonban az 1956 tavaszán megjelent könyvtári alaptörvény és az ennek végrehajtását szolgáló Fővárosi Tanács-határozat nem biztosította eléggé a szakmai irányítás hathatóságát. A központnak, illetve a Módszertani osztálynak a minisztériumban és a tanácsban folytatott tárgyalásai nem jártak e tárgyban kellő eredménnyel. A kérdést végül a visszacsatolás oldotta meg, biztosítva a szakmai irányítást is.

A Módszertani osztálynak a visszacsatolás következtében jelentősen megváltoztak feladatai. Részben ennek jelzésére a „Kerületi Könyvtárak osztálya” nevet vette fel.

Az 1956-os módszertani munkák

A Módszertani osztály dolgozói 1956-ban elsősorban a következő feladatokat oldották meg:

a) Az olvasószervezés módszereivel foglalkozva, megvizsgálták 10 kerületi és 20 üzemi könyvtár e területen szerzett tapasztalatait; ezeket szakmai vitán ismertették a kerületi könyvtárosokkal.

b) 12 könyvtárban 47 különböző típusú könyv forgalmát vizsgálták meg, hogy megfigyeljék a könyvtárak irányító — nevelő munkájának lehetőségeit. Az ezt követő módszertani vita során javaslatokat tettek a könyvajánló munkára.

c) Három kerületi könyvtárban az egy hét alatt kölcsönzött szépirodalmi művek adatait feldolgozták a budapesti olvasók irodalmi ízlésének tanulmányozásához.

d) A gyermek-könyvtárak forgalmát — 3 részleg vizsgálata alapján — feldolgozták és értékelték.

e) A Módszertani osztály állandóan ellenőrizte a különböző kerületi könyvtárakat és kérésre több üzemi könyvtárat. (A SZOT könyvtári vizsgálatain az osztály három dolgozója vett részt.)

f) Módszertani segítséget nyújtott az osztály a tanulók és ifjúmunkások olvasását propagáló József Attila-mozgalom kiépítésében: az irodalomösszeállítás kidolgozásától kezdve a szervezési munkáig. A kerületi könyvtárakban kb. 4000 fiatal szervezetet be a mozgalomba; 29 könyvtárban tartott beszámolót. A mozgalom kialakulása során 1250 fiatal könyvtár-olvasó szerzett József Attila jelvényt. Az olvasómozgalom révén 400 új olvasót szerveztek be a kerületi könyvtárak.

g) Az osztály vezetésével folytatódott a kerületi könyvtárak szakkatalógusainak átalkítása az egységes tizedes osztályozásnak megfelelően.

Az osztály munkája 1957-ben:

Az a tény, hogy a kerületi könyvtárak 1957. április 1-én visszakerültek a központhoz, alapvetően megváltoztatta az addigi módszertani osztály munkáját. Igazgatási, adminisztratív munkák kerültek előtérbe, nem kis mértékben a módszertani munkák rovására.

Az egységes hálózat kiépítésében a Kerületi Könyvtárak Osztálya mindig a kerületi könyvtárosokra támaszkodott. Létrehozta a kerületi könyvtárosok ún. ötös bizottságát, amely résztvesz az osztályvezetői értekezleteken.

Kerületi könyvtárak könyvvállománya, szerzeményezése. A kerületi könyvtárak könyvvásárlási keretének 1957-ben bekövetkezett csökkenése és a kerületi tanácsok községfejlesztési alapjából való részesedésük nagymértékű visszaesése fokozta a könyvtárak addig is meglévő könyvhiányát. A könyvtárak raktározási problémái és a helyhiány megkövetelte az elfekvő (a kölcsönzés szempontjából értéktelen) nagyszámú könyv kiemelését az anyagból. Mindkét feladat megoldásának központi irányítása és szervezése a kerületi könyvtárak osztályára várt.

Ennek első lépése a *hálózati duplumraktár* felállítása, illetve a kerületi könyvtárakban végrehajtott duplumosítás volt. A hálózati duplumraktár feladata egyrészt könyvek szerzeményezése a Nemzeti Könyvalaphól való igénylés, továbbá új- és antiquár vásárlások révén, másrészt elosztásuk olyan kerületi könyvtárakba, ahol hiányzanak, illetve kis példányszámúak.

Az inkurrens könyvek duplumosítása 55 000 könyvre terjedt ki. Ezeket a Nemzeti Könyvalapnak átadott, számunkra teljesen felesleges művek kivételével, amelyek a nagyobb részt tették ki — a hálózati duplumraktárba szállították.

A kerületi könyvtárak 1957 negyedik negyedétől kezdve igényeltek a duplumraktárból könyveket.

A hálózati duplumraktár forgalma 1957-ben:

Vásárolt könyvek száma	2 173 kötet
A hálózatból behozott duplumosított könyvek száma	17 250 kötet
A volt Népművelési Minisztérium könyvtárából kapott könyvek	14 815 kötet
Együtt ...	34 238 kötet

A régi kerületi könyvtáraknak kiadott könyvek	3 968 kötet
A 22-es fióknak kiadott könyvek	8 187 kötet
A hálózatnak átadott összes könyvek száma	12 155 kötet

A kerületi könyvtárak osztálya ezenkívül segítséget nyújtott a könyvtáraknak a szerzeményezés elvi kérdéseinek tisztázásához. Módszertani vitát rendezett a könyvvállomány fejlesztése kérdésében; tapasztalatcsere értekezleteket szervezett a könyvtárosok és könyvkiadók között.

Az átszakozást az osztály dolgozói 21 könyvtárban végezték el. 1958-ra — a kerületi könyvtárak dolgozóinak segítségével — az összes könyvtárakban befejezik e munkát.

Fontos feladata volt a kerületi könyvtárak osztályának 1957-ben a gyermek könyvtár-részleg megerősítése. Rendezték az ifjúsági kölcsönzések időpontját; megkezdte hat MTH iskolában az ipari tanulók olvasási igényeinek felmérését; megvetette a diafilmkölcsön-zés alapjait stb. Ezt a célt szolgálta az ifjúsági könyvtárosok tanfolyamának szervezése is, amely az első ilyen tanfolyam az országban. A kerületi könyvtárak számára összeállították a beszerzésre javasolt kötelező olvasmányok jegyzékét. Hat gyermekkönyvtárat felülvizs-gáltak s ennek tapasztalatait megvitatták az ifjúsági könyvtárosokkal.

Munkaszervezés. A könyvtárak visszacsatolásával több olyan szervezési feladatot kel-lett az osztálynak megoldania, amelyeket csak az egységes hálózat tesz lehetővé. Ilyenek voltak: a munkaerő arányosabb elosztása (bár erre az egész hálózatra kiterjedően csak az összes könyvtárak felülvizsgálata után kerülhet sor), az egységes munkaidő, egységes ügyrend biztosítása és az egységes munkaterv alapján végzett munka.

Mindezek érdekében az osztály dolgozói több könyvtárban munkafelmérést végeztek és a kerületi könyvtárosokkal sorozatos munkaértekezleteket tartottak. Egységesen rendez-ték a könyvtárak nyitvatartási idejét. Az osztály dolgozói megjelentek a kerületi tanácsok azon VB ülésin, amelyeken az illetékes kerületi könyvtár ügyét tárgyalták. Az osztály elkészítette a kerületi könyvtárak kezelési szabályzatát, amelyet elfogadásra felterjesztet-tünk a Művelődésügyi Minisztériumhoz.

Könyvtárfejlesztés. 1957-ben nyílt meg a 22. sz. kerületi könyvtár (Lenin krt. 32); a Fiastyúk utcai házakban ugyancsak új helyiséget kaptunk. Az osztály segítséget nyújtott több kerületi könyvtár helyiségeinek átalakításához (Pestimre, Csillaghegy, Sashalom stb.) és új helyiségbe való átköltöztetéséhez (Soroksár, Budafok, Pestújhely).

A *propagandamunkát* a kerületi könyvtárosokból alakított propagandabizottság segí-tette. Olvasószervezés 1957-ben általában nem folyt, mert a könyvvállomány nem növeke-dett oly mértékben, hogy egy rohamosan növekvő olvasótábort kielégíthetett volna. Mérsé-keltük az elmúlt időszakban nagyszámú, de gyakran alacsony színvonalú ankétok számát, s inkább minőségük javítását tűztük ki célul.

A kerületi könyvtárak előadásait és könyvismertető kiállításait nagyrészt a kerület igényei szerint maguk kezdeményezték; ezenkívül számukra a központ is szervezett kiállít-ásokat (pl. Szabó Ervin évforduló, november 7., Szovjet könyv ünnepi hete kiállítások).

II. A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK

A kerületi könyvtárak visszacsatolása után a hálózat keretébe soroltuk az addig a köz-ponthez tartozó két villamos mozgókönyvtárat. Így a hálózat az 1957-ben létrehozott 22-es számú könyvtárral együtt — jelenleg 42 könyvtárból áll.

A visszatekintő adatokkal való könnyebb összehasonlítás kedvéért a villamos mozgó-könyvtárak számadatait az 1957 előtti években is a hálózati adatok keretében közöljük.

A kerületi könyvtárak összefoglaló adatai

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR HÁLÓZATÁNAK SZEREPE A FŐVÁROSI LAKOSSÁG KÖNYVVEL VALÓ ELLÁTÁSÁBAN

Év	A ker. könyv-tárak száma	Egy könyvtárra jut		Ezer lakosra jut		Ezer 6—14 éves lakosra jut beíratk. gyermek olvasó
		km ² terület	1000 lakos	kötet	beírt olv.	
1955	41	12,8	46,5	401	59,5	212
1956	41	12,8	46,5	432	62,0	181
1957	42	12,5	45,2	433	59,3	159

A fenti adatok szerint 1—1 kerületi könyvtárra átlagosan 45—46 ezer olvasó jut s 1—1 könyvtár hatóságára átlagosan 12,5 km² területre terjed ki. (1957-ben mindkét vonatkozásban csekélymértékű javulás mutatkozik.) Ezer lakosra átlagosan 400—433 kötet jutott, (1957-ben ugyancsak javuló tendenciával). Ezzel szemben a beiratkozott olvasók száma a lakosság (1956-os évi) 6.2%-áról 1957-re 5,9%-ra csökkent. E kis csökkenéssel szemben komolyabb visszaesést mutat a gyermek-olvasók számának a megfelelő korú lakossághoz való aránya: ez 21.2%-ról 15.9%-ra esett a három év alatt. (E számok értékelésénél természetesen figyelembe kell venni, hogy a fővárosban tevékenykedő egyéb nyilvános, üzemi, szakszervezeti, iskolai stb. könyvtárak adatai a fent — csak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának eredményeire vonatkozó — számokat nagymértékben megemelik.)

Az egy könyvtárra eső lakóterület túlságosan nagy kiterjedése hátrányos az olvasómozgalom fejlődésére. Hasonlóan ehhez, az egy könyvtárra eső lakosság száma is nagymértékben befolyásolja a könyvtár forgalmát; ahol túl sok lakos jut egy könyvtárra, ott azok zsúfoltak, a könyvszolgálat nehezkesebb s ez elriasztja az olvasókat.

Nem sokat segítenek e kérdések megoldásában a könyvvállomások és mozgókönyvtárak, amelyek szerepe korlátozott értékű, mert a hétnek csak bizonyos napjain tevékenykednek. Megoldást elsősorban a könyvtár fejlesztési tervének megvalósulása jelenthet. A II, VII X, XII, XIII, XIV. kerületekben 1—1, a XI. kerületben 2 könyvtárt tervezünk megnyitni. (A VII. kerületi új könyvtár már 1957-ben megnyílt.) Ezenkívül egy önálló ifjúsági mintakönyvtár és egy zenei könyvtár felállítására kerülne sor. (A terv azonkívül 6 sajátkezelésű könyvvállomást és egy bibliobuszt kíván beállítani a 3 év alatt.)

Ugyancsak jelentősek azok a mutatószámok, amelyek az 1000 lakosra jutó könyvtári kötetek s az ugyancsak 1000 lakosra jutó beiratkozott olvasók számát mutatják. E számok azt mutatják, hogy pozitív összefüggés van a lakosság könyvtár iránti érdeklődése és a könyvtár könyvvél való ellátottsága között. Ha a könyvvél legjobban és legrosszabbul ellátott kerületek adatait egybevetjük az e kerületek beiratkozott olvasóival a két kérdés közti összefüggés nyilvánvaló:

	1000 lakosra eső könyvvállomány	1000 lakosra eső beiratkozott olvasó	Ezer 6—14 éves lakosra jutó beirath. ifj. olvasó
a legjobban ellátott kerületekben:			
I.	1070	110	261
V.	804	101	272
III.	623	66	174
a legrosszabbul ellátott kerületekben:			
II.	160	29	43
XII.	241	42	88
XI.	313	56	95
ugyanakkor a fővárosi átlag:	433	59	159

Minél több könyv áll a lakosság rendelkezésére, annál nagyobb a könyvtárak iránti érdeklődés, annál több olvasó kap kedvet a kerületi könyvtárba való beiratkozáshoz.

A legjobban ellátott kerületekben egy lakosra 1, vagy ezt a számot megközelítő könyv jut; itt a lakosság 6—10%-a iratkozott be olvasóként a könyvtárba, a 6—14 év közti lakosságnak pedig 17—27 %-a. A legrosszabb kerületekben 1 lakosra 0,2—0,3 könyv esik (vagyis 3—5 lakosra jut 1 könyv); e kerületekben a lakosságnak 3—6%-a könyvtári olvasó és a 14 éven aluli lakosságnak 4—10%-a.

Fővárosi átlagban 1 lakosra 0,4 kötet jut; a lakosság 6%-a beiratkozott olvasója a könyvtárnak, a 14 éven aluli lakosságnak pedig 16%-a olvasónk.

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI (1957)

Kerület	Könyvtár száma	Könyvvállo-	Beiratk. olv.	Kölcsönzők**	Kölcs. köte-
		mány	száma		
		é v v é g é n		száma az é v f o l y a m á n	
I.	11.	30 815	3 125	29 620	81 102
	20.	19 286	2 040	18 012	53 298
II.	37.	18 144	2 894	26 615	71 301
III.	8.	32 392	3 249	32 306	95 514
	21.	9 811	1 237	14 202	40 700
	33.	7 558	780	8 987	27 475
IV.	28.	31 866	5 506	54 883	146 586
	41.	7 503	1 171	12 384	27 885
V.	1.	30 255	3 977	33 615	94 410
	14.	23 591	3 338	32 509	86 876
VI.	10.	44 959	6 920	52 478	176 290
VII.	2.	46 340	6 756	60 870	163 066
	22.	9 000	410	313	903
VIII.	9.	43 199	6 873	58 723	157 828
	44.	19 752	3 344	37 318	83 695
	3.	23 662	1 990	22 428	63 688
IX.	39.	18 354	2 579	18 866	46 498
	26.	16 012	2 703	25 408	71 532
	23.	11 520	1 533	18 813	38 777
X.	12.	28 078	2 652	23 379	65 302
XI.	6.	31 660	5 661	54 014	154 300
XII.	38.	16 766	2 942	24 916	68 820
XIII.	7.	26 269	2 289	22 281	65 558
	19.	19 414	2 033	19 176	62 780
	4.	11 170	2 392	25 944	80 670
XIV.	18.	26 463	3 214	27 637	72 429
	5.	11 962	1 873	18 646	51 964
XV.	29.	11 637	1 634	17 315	38 879
	34.	11 085	1 347	14 879	38 028
XVI.	32.	20 918	2 511	27 746	91 109
XVII.	36.	16 170	2 062	18 905	49 064
	40.	9 563	1 477	11 108	33 523
XVIII.	24.	17 259	2 202	16 389	64 434
	31.	7 583	1 374	18 266	55 211
XIX.	25.	23 592	4 578	48 391	135 348
XX.	27.	26 128	3 228	23 956	72 618
	35.	11 459	888	8 971	30 192
	42.	14 750	2 326	21 559	61 212
XXI.	30.	12 403	1 131	11 150	34 834
	13.	18 077	2 663	18 681	62 748
1. sz. mozgókönyvtár		6 590	1 196	10 351	34 300
2. sz. mozgókönyvtár		6 478	1 106	10 844	33 754
Összesen		829 493	112 904	1 052 854	2 984 501

* 1957 novemberében nyílt meg.

** A kölcsönzési forgalom, vagyis a kölcsönzési esetek száma.

A kerületi könyvtárak könyvállományuk szerinti megoszlása a következő:

10 000 kötet alatt	9 kerületi könyvtár
10—20 000 kötet között	17 „ „
20—30 000 kötet között	8 „ „
30—40 000 kötet között	5 „ „
40 000 kötet fölött	3 „ „

A kerületi könyvtárak olvasó- és könyvforgalma általában arányos a könyvállománnyal.

A hálózati könyvállomány és szerzeményezés

1956-ban jelentékenyen gyarapodott a könyvállomány. 1957-ben jelentéktelen a tiszta gyarapodás, összesen 2 522 kötet (0,3%). A tényleges gyarapodás — mint a szerzeményezés részletes tárgyalásánál látható — 1957-ben 81 255 kötet könyv volt, viszont az állománycsökkenés ugyanabban az időszakban 78 733 kötet. Az állománycsökkenés elsősorban a duplumositásból (55 000 kötet) és a kölcsönzés során elrongyolódott könyvek, (15 000 ún. kötési selejt) leírásából adódott, kisebb mértékben az elvesztett és már leírt könyvekből.

A KÖNYVÁLLOMÁNY ALAKULÁSA

Év	Állomány december 31-én	
	kötet	index (1955 = 100)
1955	764 206*	100,0
1956	826 971**	108,3
1957	829 493	108,6

* Az akkor még a központhoz sorolt 2 vilamos mozgókönyvtár állományával (15 829 kötet) együtt.

** Ű. az (16 631 kötet).

A KÖNYVÁLLOMÁNY SZAKOK SZERINTI MEGOSZLÁSA

Szakszám	Megnevezés	1956	1957	1956	1957
		darabban		% -ban	
0	Ált. művek	7 578	8 116	0,9	1,0
1,2, 3, 9	Társ tud. (filoz., történelem)	107 119	98 121	13,3	11,8
3 K	Marxizmus-Leninizmus	19 907	23 706	2,5	2,9
4	Nyelvtudomány	3 476	3 932	0,4	0,5
5	Term. tudomány	33 408	33 520	4,2	4,0
61	Orvostudomány	6 648	7 049	0,8	0,9
62-64/69	Alk. tudományok	51 323	50 122	6,4	6,1
63	Mezőgazd	9 141	8 682	1,1	1,0
7	Művészet	35 887	40 047	4,4	4,8
8	Irod. tudomány	25 989	27 449	3,2	3,3
	Szépirodalom	366 144	386 632	45,4	46,6
91	Földrajz	14 553	18 950	1,8	2,3
	Gyermekirodalom	126 167	123 167	15,6	14,8
	Összesen	810 340*	829 493	100,0	100,0

* A két mozgókönyvtár állománya nélkül.

A könyvállománynak fenti — csoportos leltárkönyv alapján történő — kimutatása szerint a könyvek legnagyobb csoportja a szépirodalom (46,6%), az ifjúsági irodalom (14,8%) és a társadalomtudományok irodalma (11,8%); a többi csak 10%, illetve (az alkalmazott tudományok csoportja kivételével) az 5% alatt van.

A két esztendő állománya közötti legjelentősebb különbség a társadalomtudomány-nál abból adódik, hogy kivették az állományból az elavult és feleslegesen nagypéldányú könyveket.

A könyvállomány inkurrenciája

Az állomány könyveinek viszonylag magas száma egyáltalán nem jelenti azt, hogy valamennyi az olvasók kezébe kerül. A könyvek egy része egyáltalán nem, vagy csekély értéket képvisel a kölcsönzés szempontjából. Az ilyen inkurrens könyvek súlyos terhet jelentenek a kerületi könyvtáraknak a kölcsönzési munka terén és a raktárak túlzásfolttsága következtében is. Az állományt terhelő nagyszámú inkurrencia ezenkívül azzal a hátránnyal is jár, hogy mintegy elfed, a könyvtáros látóköréből kiszorít sok olyan könyvet is, amelyet egyébként az olvasók szívesen kézbevesznek. Az inkurrens könyvek számát csökkentette az e célból lefolytatott 1957. évi duplumosítás. E munkákat azonban a kerületi könyvtárakban még folytatni kell.

A jelenlegi könyvállományban található elfekvő könyvek mennyiségét 32 kerületi könyvtár becslésszerű adataiból kiindulva, az állománynak kb. 15%-ára tehetjük. Ez, általánosítva az egész hálózatra, 120 000 könyvet jelentene.

A kerületi könyvtárak könyvállományának tényleges inkurrenciája azonban előreláthatólag még ennél is nagyobb. Ezért a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár állományi adatainak értékelésénél az inkurrencia adatait nem lehet figyelmen kívül hagyni.

SZERZEMÉNYEZÉS, ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT (1957)

Szak		1957*	1957
szám	megnevezés	darab	%
0	Ált. művek.....	761	0,9
1,2,3,9	Társ. tudomány.....	6 835	8,4
3K	Marxizmus-Leninizmus.....	1 083	1,3
4	Nyelvtudomány.....	501	0,6
5	Term. tudomány.....	1 569	1,9
61	Orvostudomány.....	538	0,7
62—64/69	Alk. tudomány.....	2 008	2,5
63	Mezőgazdaság.....	322	0,4
7	Művészet.....	4 396	5,4
8	Irod. tudomány.....	2 513	3,1
	Szépirodalom.....	46 872	57,8
91	Földrajz.....	2 461	3,0
	Gyermekirodalom.....	11 396	14,0
Összesen.....		81 255	100,0

* Vásárlás mellett a duplumból válogatott és a központ által vásárolt szerzeményezés mennyisége.

A szerzeményezett könyvek felénél nagyobb része (57,8%-a) szépirodalom. Összehasonlítva az állományban szereplő szépirodalom %-ával (46,6%), a szerzeményezési arány túlságosan magasnak látszik; a valóságban azonban ez indokolt, mert egyrészt a szépirodalmi

művek a forgalom legkeresettebb tétele, másrészt ezek kopnak, rongyolódnak el (az ifjúsági irodalom után) a leggyorsabban. A társadalomtudományi irodalom (8,4%) kisebb mértékben gyarapodott, mint az állományban való részesedése (11,8%); ez elsősorban az e szakban kiadott könyvek csökkent számának tudható be. Sajnálatos, hogy a természettudományi művek gyarapodása (1,9%) alig éri el az állományban betöltött arány (4%) felét; az alkalmazott tudományoknál hasonló a helyzet. Ezzel szemben a művészettörténeti anyag 5,4%-kal szerepel a szerzeményezésben, az állományban való 4,8%-os aránnyal szemben. A gyermekirodalom — amely a leggyorsabban használódik el — kisebb mértékben gyarapodott, mint ahogy az állományban szerepel, bár megközelíti azt. A gyermekirodalom kiadása még mindig elmarad a könyvek kereslete mögött.

Vásárlás és vásárláson kívüli szerzeményezés

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK KÖNYVVÁSÁRLÁSI KERETE

Év	Összeg* Ft	Vásárolt könyv db	Index (könyv)
1956	kb. 1 600 000	kb. 80 000**	100,0
1957. I. ..	252 930	12 646**	15,8
II. ..	255 424	12 556	15,7
III. ..	285 470	14 114	17,7
IV. ..	368 121	19 107	23,8
Együtt	1 161 945	58 423	73,0

* Az összeg a költségvetésből és a közsegfejlesztési alapból kapott részesedés együttes összege.

** Kötetenként 20,— forintos átlagáron számítva. (Ez időszakban a ker. könyvtárak a tanácsokhoz tartoztak. Közvetlen adatok hiányzanak).

Ezenkívül a központ részéről is történt könyvvásárlás a fiókok számára (a hálózati — duplumraktár és a 43-as fiók — vásárlások mellett):

	Ft értékben	db
22-es kv. számára	18 644	813
mozgókönyvtárak számára	34 323	1 579
	<u>52 967</u>	<u>2 392</u>

Vagyis az összes vásárlásos szerzeményezés a hálózat számára 1 214 912 Ft értékben 60 815 kötet könyv volt 1957-ben.

A vásárláson kívüli szerzeményezés területén a kerületi könyvtárak:

a hálózati duplumraktárból eddig ..... 3 968 kötetet kaptak
a volt népműv. min. könyvtárból ..... 8 187 kötetet kaptak
Ezenkívül az olvasóktól az elveszett könyvek helyett,
továbbá ajándékba hozott ..... 8 285*) kötet könyvet

A vásárláson kívüli gyarapodás összesen ..... 20 440 kötet
ez az összes gyarapodás 25%-a.

* Számított adat.

A kerületi könyvtárak 1957. évi szerzeményezése (mint az a magas duplumositásból látható, amely a fenti gyarapodás mellett csupán 2 522 kötetnyi tényleges állománynövekedést tett lehetővé), igen alacsony volt. Még a magyar könyvtermelésből sem tudtak minden számunkra szükséges művet beszerezni; s a vásárolt könyvet is csupán egy, esetleg két példányban szerezhetik meg. Idegennyelvű szépirodalmi művet devizakeret hiányában egyálta-

lán nem tudtak vásárolni, holott ez is a könyvtár profiljába tartozik. Mindez azzal a következménnyel jár, hogy a könyvtárak nem rendelkeznek sem elég művel, sem elég példányszámmal az olvasók igényeinek kielégítésére. Egyik fő oka ez annak, hogy az utóbbi években sok kerületi könyvtár beiratkozott olvasóinak létszáma csökkent s hogy olvasótoborzásra az 1957-es állománygyarapodás mellett nem-igen lehetett gondolni.

A kerületi könyvtárak katalógusai

Betűrendes és szakkatalógus, valamint helyszámkatalógus minden könyvtárban található. Állapotuk, kezelésük, pótlásuk azonban általában nem megfelelő. A kisebb-nagyobb hibák főforrása egyrészt, hogy a könyvtárosok többségükben még nem tekintik a katalógust nélkülözhetetlen munkaeszköznek s másrészt, hogy a kerületi könyvtárak osztálya 1957-ben nem fektetett elég súlyt a katalógusoknak a könyvtári dolgozók által történő rendszeres javítási munkálataira.

Beiratkozott olvasók

A beiratkozott olvasók száma 1957-ben nem egészen 5%-al maradt alatta az egy év előtti legmagasabb létszámnak. A legnagyobb változás az olvasólétszámban a felnőtt- és gyermekolvasók arányának megváltozása volt; 1955-ben a gyermekolvasók az összes olvasólétszám $\frac{1}{3}$ -át, 1957-ben pedig már csak $\frac{1}{4}$ részét képviselték.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

Negyedév	Beiratk. olvasók száma			Az olvasók gyarapodása az év folyamán			A 14 éven aluli beir. olv.		
	1955	1956	1957	1955	1956	1957 ¹	1955	1956	1957
I.		97 674	85 214	—	12 020	9 840	—	27 580	21 573
II.		105 842	93 831	—	8 168	8 617	—	28 602	24 133
III.		112 435	101 849	—	6 593	8 018	—	30 811	26 256
IV.	115 934 ¹	118 732 ¹	112 904	—	4 260	11 055	39 354	33 427	29 496
Összesen	—	—	—	—	31 041	37 530	—	—	—
Az ifj. olv. az össz. olv. %-ában	33,9	28,2	26,2						

¹ A két mozgókönyvtárral együtt.

Az ifjúsági olvasók arányának ez a jelentékeny csökkenése részben abból adódik, hogy 1955 óta az iskolai könyvtárak aktivitása megnövekedett és sok azelőtti ifjúsági olvasónk igényét ez elégíti ki. Másik ok az, hogy gyermekkönyvtáraink könyvállománya a szerzeményezési részben ismertetett okok miatt nem tud lépést tartani a gyermekolvasók számának alakulásával; ennek következtében egyes (fejlettebb) gyermekolvasókat a felnőtt-részlegbe írtak át, mások lemorzsolódtak. Végül — s ez az ellenforradalom után jelentkezik — az 1956/57-es megrövidített iskolaév által támasztott fokozott igénybevétel, s bizonyos mértékig, még az ellenforradalmi ideológia hatása is csökkentette az ifjúság olvasókésztségét.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK MEGOSZLÁSA

	1956	1957	1956	1957
	f ő		százalék	
Felnőtt olvasók	83 992	83 385	72,2	73,8
Általános iskolások	32 254	29 519	27,8	26,2
Együtt	116 246*	112 904	100,0	100,0

* A két mozgókönyvtár adatai nélkül.

A 14 ÉVEN FELÜLI OLVASÓK FOGLALKOZÁSA

	1956	1957	1956	1957
	f ő		%	
Munkás	16 983	17 783	20,2	21,4
Paraszt	203	189	0,2	0,2
Pedagógus	3 001	2 915	3,6	3,5
Egyéb értelm.	4 055	4 766	4,9	5,7
Tisztv. és alkalmazott	18 911	16 264	22,6	19,5
Egyet. és főisk. hallgató	3 699	2 884	4,4	3,5
Középisk. tanuló	11 590	10 938	13,5	13,1
Ipari tanuló	2 677	2 860	3,2	3,4
Háztartásbeli	13 181	14 197	15,8	17,0
Nyugdíjas	4 707	6 038	5,6	7,2
Egyéb	4 985	4 551	6,0	5,5
Együtt	83 992*	83 385	100,0	100,0

* A két mozgókönyvtár adatai nélkül.

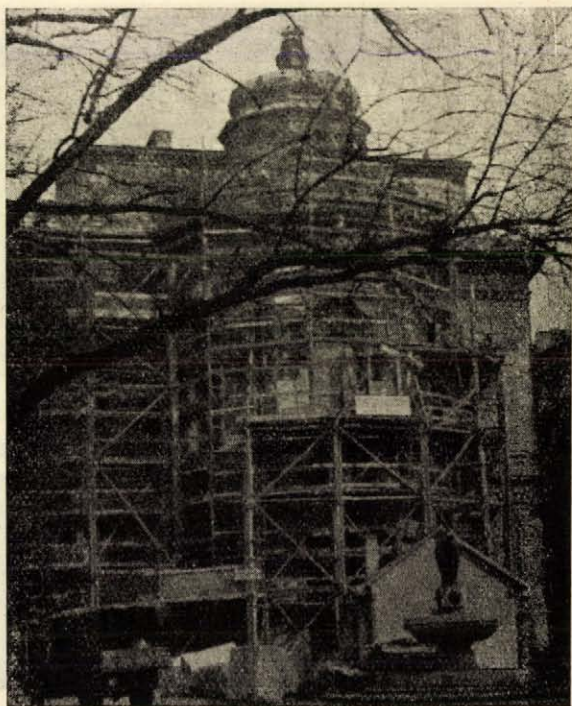
Fenti foglalkozási statisztika jellegzetesen közművelődési könyvtári olvasói képet mutat, szemben pl. a központi könyvtár olvasóival, amelynek olvasói legnagyobb csoportját az értelmiségiek képviselik s ahol az iskolások csoportjai között is messze első helyen a főiskolás olvasók csoportja áll. Itt a legnagyobb foglalkozási csoportok: munkások, tisztviselők és alkalmazottak, háztartásbeliek és középiskolások.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK AKTIVITÁSA

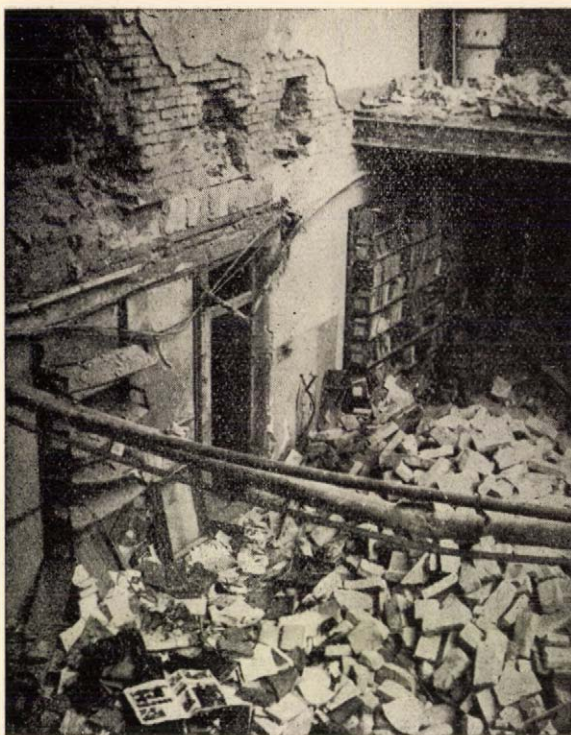
(A lejáratú dobozokban lévő kölcsöntasakok száma)

Negyedév végén	1956			1957					
	beir. olv. száma	tasakok száma	% -os arányuk	összes			14 éven aluli		
				beir. olv. száma	tasakok száma	% -os arányuk	beir. olv. száma	tasakok száma	% -os arányuk
I.				85 214	68 126	80,0	21 573	17 774	82,5
II.				93 831	60 546	64,6	24 133	14 708	61,0
III.				101 849	64 721	63,5	26 256	15 031	57,2
IV.	116 246	68 921	59,3	112 904	68 091	60,3	29 496	16 540	56,1

A könyvtár homlokzata az 1956-os ellenforradalom belövéseivel

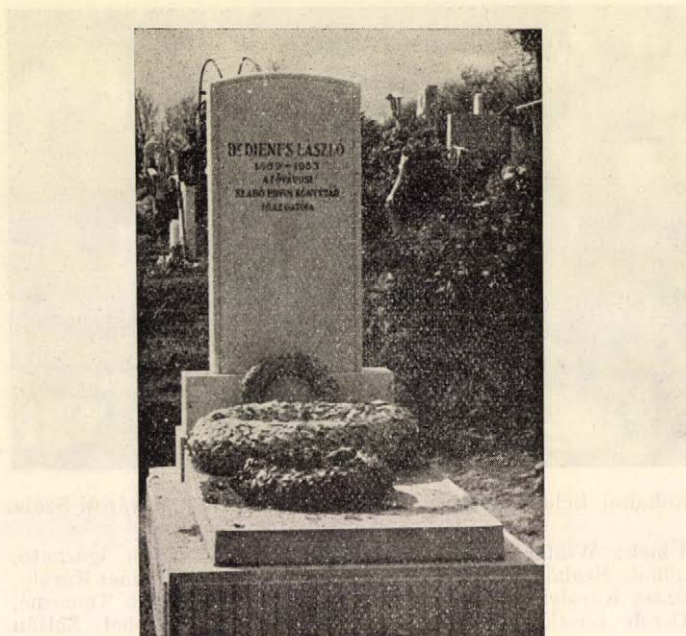
1957-ben tatarozták a könyvtárt, hogy eltüntessék az ellenforradalom okozta sérüléseket.

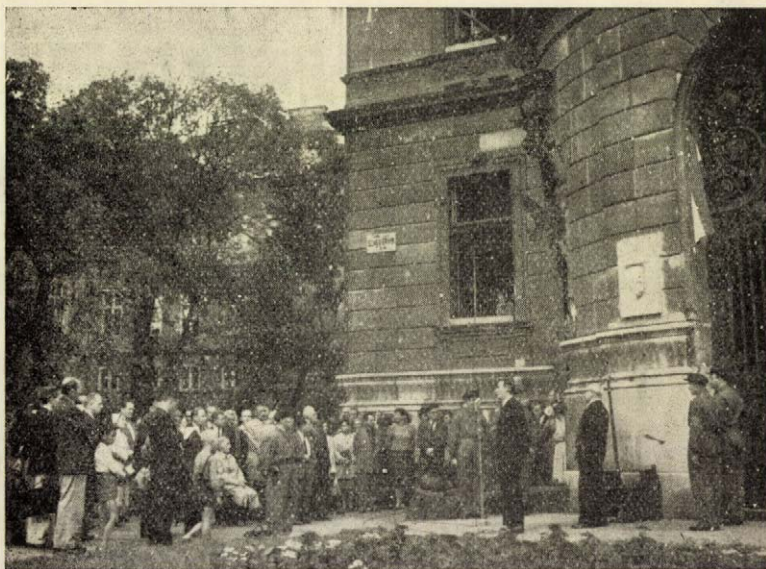
Az egykori Pedagógiai Könyvtár olvasóterme
1956-ban!

A Lenin körüti 22 sz. kerületi könyvtár, szabadpolcrendszerével

Dienes László síremlékét 1957-ben
állították fel

A Szabó Ervin emlékkünnepély

Kóhalmi Béla ünneplése 1956 március 27-én a Fővárosi Szabó
Ervin Könyvtárban.

Ülnek: Winter Pálné, Kóhalmi Béla, Mód Péter igazgató,
állnak: Szalai György, Zalai Zoltán, Nagy Emilné, Szász Károly,
Szász Károlyné, Oláh Ibolya, Tiszay Andor, Novák Tamásné,
Geréb Lászlóné, Tihanyi Józsefné, Gordon Erzsébet, Zoltán
József és Krudy Gyula.

A Picasso-kiállítás egyik részlete

A „lejárati dobozokban levő kölcsönzötások” lényegében mindazon beiratkozott olvasók „tasakját” jelentik, akinél kölcsönkönyv van, vagyis e szám megfelel az aktív olvasók számának. Ez a szám természetesen mindig alacsonyabb, mint a beiratkozott olvasók száma, amely a pillanatnyilag nem kölcsönző, de még érvényes olvasójeggyel rendelkezők számát is tartalmazza.

Az olvasók aktivitása általában 60% fölött van; az I. negyedévi magasabb arány oka az, hogy az év elején alacsonyabb a beiratkozott olvasók száma. Az ifjúsági olvasók aránya 56%-tól 61%-ig változik, ingadozóbb, mint a felnőtteké.

A kerületi könyvtárak 1957 folyamán általában 61—68 ezer aktív olvasóval, ezen belül 15—18 ezer aktív ifjúsági olvasóval foglalkoztak; ezek az olvasók azonban állandóan cserélődtek a 113 ezernyi beiratkozott olvasó tömegéből.

A kölcsönzők (kölcsönzések) száma

A kölcsönzők száma egyike a könyvtárosi munka legfontosabb mutatószámainak, mely azt ismerteti, hogy az olvasók hány esetben fordultak a könyvtárhoz könyvért s a könyvtáros hány esetben foglalkozott az olvasóval.

A KÖLCSÖNZŐK SZÁMA

Negyedév	Összes kölcsönzők		Ebből 14 éven aluli		A gyermek-kölcsönzők az összes kölcsönzők %-ában	
	1956	1957	1956	1957	1956	1957
I.	365 069	260 470	—	68 062	—	26,2
II.	328 204	273 884	—	72 021	—	26,3
III.	247 343	213 853	—	53 596	—	25,1
IV.	130 596	304 647	—	78 930	—	25,9
Összesen	1 071 212	1 052 854	—	272 609	—	25,9

A kölcsönzők száma 1957-ben 4% híján elérte az 1956-os évi adatokat.

A KÖLCSÖNZÉSEK GYAKORISÁGA (1957.)

Időpont	Kölcsönzők	Tasakok	1 tasakra jutó kölcsönzés
	s z á m a		
III. hóban ..	96 269	68 126	1,41
VI. hóban ..	83 616	60 546	1,38
IX. hóban ..	88 054	64 721	1,36
XII. hóban ..	97 967	68 091	1,44

A kölcsönzők havi adatainak összehasonlítása a lejáratú dobozokban levő kölcsönzötások számával — amelyre minden negyedév végén adódik lehetőség — azt mutatja, hogy egy aktív olvasó hányszor fordul meg az illető hónapban a könyvtárban. A számok viszonylag kevés eltérést mutatnak a különböző évszakokban; egy kölcsönző átlagosan 1,4-szer fordul meg havonta a könyvtárban, valamivel kevesebbszer nyáron, többször télen. Ez azt jelenti, hogy az olvasók kettős mértékben is aktivizálódnak télen: több az olvasó és egy olvasó többször fordul meg a könyvtárban.

Olvasótermi látogatók száma

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 42 kerületi könyvtára 1957-ben összesen 17 külön olvasóteremmel rendelkezett, ezenkívül 23 helyiségben van olvasási lehetőség (rendszerint a kölcsönzővel egy teremben). Az összes olvasótermi és egyéb olvasóhelyiségek ülőhelyek száma 581 volt. Két kerületi könyvtárnak (37. és 21. számúak) és a két villamos mozgókönyvtárnak egyáltalán nincs olvasóhelyisége.

Negyedév	Az olvasótermi látogatók száma		
	1956-ban	1957-ben	1957-ben %-os megoszlás
I.	34 710	14 564	14,4
II.	29 790	23 397	23,3
III.	20 462	25 171	25,1
IV.	7 365	37 340	37,2
Együtt	92 327	100 472	100,0
Index, 1956 = 100	100	109,0	

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókhálózatának látogatottságát a kölcsönzők és az olvasótermi látogatások együttes száma adja meg. Ez 1957-ben 1 153 326 volt, 10 000-rel kevesebb, mint 1956-ban. (1 163 539.)

A kölcsönzött kötetek száma és szakcsoportonkénti megoszlása

KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK SZÁMA

Negyedév	1955	1956	1957
	kötetszám		
I.	917 213	1 090 298	717 069
II.	855 083	995 058	772 051
III.	625 655	756 343	620 723
IV.	887 086	383 027	874 658
Összesen	3 285 037	3 224 726	2 984 501
Index, 1955 = 100	100	98,2	91,0

A 14 éven aluli olvasók könyvforgalma 21,4%-a a teljes forgalomnak, ami, tekintettel az ifjúsági olvasók 26,2%-os arányát, az olvasott kötetek tekintetében további kedvezőtlen képet nyújt.

Az egy kölcsönzésre eső kötetek száma

1957-ben egy kölcsönzésre évi átlagban 2,8 kötet jutott, az egy év előtti 3,0 kötetel szemben. A 0,2 kötet (bár jelentéktelennek látszik) egymillió kölcsönző mellett 200 000 kötetet jelent. Az év folyamán ebben nyilvánul meg az egyszerre kölcsönözhető könyvek

számának csökkentése. Ez a magyarázata, hogy bár a kölcsönzők száma 1957-ben csaknem elérte az egy év előtti színvonalat, a kölcsönzött kötetek számánál a lemaradás 7,5%, 240 000 kötet.

A 14 éven aluli olvasók egy-egy látogatására a felnőttek arányánál 0,5 kötetrel kevesebb (2,3 kötet) jut. Ez nagyrészt arra vezethető vissza, hogy a fiatalok kevesebb könyvet kapnak kölcsön egyszerre, mint a felnőttek. Ez a kölcsönzési gyakorlat egyben arra is rámutat, mi a főoka annak, hogy a gyermekolvasók a kölcsönzött kötetek arányszámában is lemaradnak.

A kölcsönzött kötetek megoszlása korcsoportok szerint

A felnőtt- és gyermekirodalom kölcsönzésének aránya a következő:

	1955 ¹	1956*	1957	1955	1956	1957
	abszolút számban			% -ban		
Felnőtt irodalom	315 320	2 516 811	2 345 774	74,0	78,1	78,5
Gyermek (ifj.) irod. . .	110 541	707 015	638 727	26,0	21,9	21,5
Együtt	425 861	3 223 826	2 984 501	100,0	100,0	100,0

¹ 1955. II. félévének reprezentációs adatgyűjtése alapján.

* A szakcsoportokról 3 224 726 kötet helyett csak a fenti mennyiségről áll adat rendelkezésre.

Az ifjúsági kölcsönzés tehát az összes kölcsönzésnek jelenleg valamivel több mint $\frac{1}{5}$ -ét teszi; ez az arány 1955-ben még $\frac{1}{4}$ rész volt.

Az ifjúsági irodalom 1957-es évi reprezentatív adatai szerint az ifjúsági szépirodalom olvasottsága az összes kölcsönzött kötetek 88%-a (562 083 kötet); az ifjúsági ismeretterjesztő irodalom olvasottsága pedig ugyanennek 12%-a (76 644 kötet).

A FELNŐTT KÖLCSÖNZÉS MEGOSZLÁSA SZAKCSOPORTOK SZERINT

Szakcsoport	1955*	1956	1957	1955	1956	1957
	abszolút számban			% -ban		
<i>Szépirodalom . . . . .</i>	237 542	1 921 050	1 897 082	75,3	76,3	80,9
Ebből: új magyar	—	378 805	386 132	—	15,1	16,5
rég. magyar	—	—	511 437	—	—	21,8
Klasszikus (világirod.)	—	—	499 064	—	—	21,2
Szovjet	—	227 128	97 662	—	9,1	4,2
Egyéb	—	—	402 787	—	—	17,2
<i>Ismeretterjesztő . . . . .</i>	77 778	595 761	448 692	24,7	23,7	19,1
Ebből: ideol.-politikai	11 218	69 468	33 514	3,6	2,8	1,5
Műszaki	—	60 929	48 793	—	2,4	2,1
Mezőgazdasági	—	10 521	8 623	—	0,4	0,3
Tört., műv. tört.	—	—	134 995	—	—	5,8
Term. tudomány	—	—	57 355	—	—	2,4
Egyéb	—	454 843	165 412	—	—	7,0
Összesen	315 320*	2 516 811	2 345 774	100,0	100,0	100,0

* 1955. II. félévének reprezentációs adatgyűjtése alapján.

A szépirodalom utáni érdeklődés évről évre növekszik, illetve a könyvforgalomban levő aránya az 1955-ös évi 75,3%-ról 1956-ban 76,3%-ra, 1957-ben pedig 80,9%-ra emelkedett. Az ismeretterjesztő irodalom ennek megfelelően 24,7%-ról, illetve 23,7%-ról 19,1%-ra csökkent. (Ugyanakkor az ifjúsági könyvek iránti érdeklődés is csökkent.)

1957-ben a szépirodalom legnagyobb csoportja a régi magyar írók művei (az összes szépirodalmi kötet több mint egynegyede, 27%-a); csaknem ugyanilyen nagy az érdeklődés a világirodalom klasszikusai iránt (a szépirodalom 26%-a); ezután az új magyar irodalom következik (20%-kal), végül a szovjet irodalom (5,1%-kal). Az utóbbi két csoport olvasásában jelentékeny változás állott be az ellenforradalom óta; az új magyar irodalom olvasottsága növekedett (az összforradalom 1,1%-ával), a szovjet irodalom iránti érdeklődés több mint felével (az összforradalom 4,2%-ával) esett. A szovjet regények olvasási arányának csökkenése már évek óta mutatkozó folyamat, amely a korábbi túlzó könyvkiadási politika és a kampányszerű olvasómozgalom ellenhatásaként következett be; 1956 végén ehhez csatlakozott az ellenforradalmi nacionalista propaganda, amely a szovjet regények olvasottságát hirtelen felére csökkentette. Ezt ellensúlyozta könyvtárosaink könyvvajánló munkája, amely a jó szovjet regények olvasási arányát az 1957 első negyedében elért 2,6%-ról az utolsó negyedévig 3,6%-ra emelték. A további javuláshoz nagymértékben hozzájárulhatna könyvkiadásunk az új, magasszínvonalú szovjet regények piacrahozásával.

Az ismeretterjesztő irodalomban az ideológiai-politikai művek aránya 1957-ben 1,1%; az ellenforradalom ideológiai hatását tükrözi az a tény, hogy e csoport iránti érdeklődés 1956 óta — amikor aránya 2,2% volt — felére csökkent, bár ebben különösen 1957 első felében — jelentékeny része volt a politikai és iskolai marxista oktatás átmeneti szünetelésének is. Valamit csökkent a műszaki, változatlan (illetve természetszerűleg változatlanul csekély) a mezőgazdasági irodalom iránti érdeklődés a kerületi könyvtárakban. Az ismeretterjesztő irodalom iránti érdeklődés csökkenése komoly hiányosság és minden valószínűség szerint összefügg az új, modern ismeretterjesztő irodalom vérszegény kiadási politikájával. Az ismeretterjesztő anyagban belül állandóan csökken a műszaki- és a természettudományi művek olvasottságának aránya. 1958-ban ennek a hiányosságnak a kijavítása ugyancsak fontos feladata hálózatunk dolgozóinak.

Olvasó-propaganda

A propaganda-munka nagy fékje volt 1957-ben a csökkent mértékű szerzeményezés, kiszámú kölcsönözhető új könyv; emiatt általában olvasótoborzásra kevés könyvtár gondolt. Az ilyen propagandamunka inkább az ifjúság felé fordult.

A propaganda-tevékenység alig indult meg az I. negyedévben; erről számadataink nincsenek.

AZ ELŐADÁSOK ÉS KIÁLLÍTÁSOK SZÁMBELI ALAKULÁSA 1957 II—IV. NEGYEDÉBEN

Negyedév	Kiállítások száma	Előadások	
		száma	látogatóinak száma
II	197	35	1 866
III	224	71	4 158
IV	288	130	9 498
1957. II—IV. negyed:	709	236	15 513

Az 1956. évi 497 előadástól még messze vagyunk; törekvésünk azonban nem a számszerű, hanem a minőségi fejlődés.

A könyvismertető kiállítások jelentik a propaganda-munka számbelileg legnagyobb részét. A kiállításokat általában valamely aktuális évfordulóhoz kötik a kerületi könyvtárak.

Így rendeztek a kerületi könyvtárak Arany János, Ady Endre, Juhász Gyula, Kodály Zoltán, Szabó Lőrinc, József Attila, Móra Ferenc, Goethe, Aragon stb. emlékkiállítását az irodalom és művészet nagyjairól; Lenin emlékkiállítását, Szabó Ervin kiállítását; természettudományos kiállításokat a műholdakról, az emberről, a helyes táplálkozásról stb. Néhol rendszeresen kiállítják az új szerzeményeket is. Kiállításokat (rendszerint előadással egybekötve) rendeztek a nemzeti és munkásmozgalmi ünnepek tiszteletére: április 4, május 1, augusztus 20, november 7. alkalmából. Néhány kiállításához (az Októberi Szocialista Forradalom, Szabó Ervin emlékkiállítás) a központ által rendelkezésre bocsátott dekorációt sikerrel használták fel a helyi könyvanyag mellett.

A könyvkiállítások általában sikeresek; a könyvtár helyiségében, vagy kirakatában helyezik el, vagy külső helyiségekben — a közeli mozi vitrinjében, közeli művelődési otthonban stb. Egyes könyvtárak tapasztalatai szerint a külső kiállítások az olvasótoborzást, a belsők az olvasók nevelését segítik elő.

Az előadások közt igen eredményesek az irodalmi beszélgetések, amelyeken a szerző is megjelenik. Így egyes könyvtárakban Várnai Zseni, Bárány Tamás, Hollós Korvin Lajos, Vidor Miklós stb. bevonásával tartottak rendszeres, időközönként jólsikerült irodalmi délutánokat. A diavetítések az ifjúság köréből toboroznak állandó közönséget a könyvtárba.

Egyéb könyvtári propaganda eszközök

Bizonyos korlátolt propagandatevékenység egyes könyvtárakban a beszámoló időszakában is folyt, különösen az ifjúsági olvasótoborzás támogatására.

A legjobb propaganda az olvasókkal közvetlenül folyó szóbeli propaganda és a kölcsönadott jó könyv. Emellett természetesen egyéb propagandaeszközök is szükségesek. Egyes könyvtárak röplapokat, újévi üdvözlőket, címzés nélküli postai feladványként küldtek szét a lakosságnak — nem kis sikerrel. Igen jónak bizonyult e téren a lemorzsolódott olvasók számára ún. „visszahívó-lapok” postai kiküldése, amelyen az újonnan szerzeményezett könyvek is szerepeltek. Az ifjúsági propaganda elismert legjobb eszköze az iskolapropaganda; az osztályfőnöki órák felkeresése és azon a könyvtárról szóló beszámoló tartása; iskolalátogatások megszervezése a könyvtárban stb. Egy-egy ilyen esemény után a tanulók huszasával iratkoztak a könyvtárba. Hasznosnak bizonyultak egyéb módszerek is az ifjúságnak a könyvtárhoz kapcsolása érdekében, pl. toborzási versenyek, könyv-illusztrációs kiállítások stb. A kerületi könyvtárak nagyrésze mind a felnőtt, mind pedig az ifjúsági propaganda céljaira felhasználja az ún. „szomszédsági mozgalmat”, amennyiben arra kéri olvasóit, hogy ismerőseinél, szomszédainál agitáljon a könyvtárba iratkozás mellett. A propaganda legtöbb itt vázolt eszközeit egyszerre, vagy külön-külön felhasználják könyvtáraink. Egy nagyobb-szabású olvasótoborzás előfeltétele azonban a jó és elég példányszámban rendelkezésre álló könyv.

III. A KÖNYVTÁR GAZDASÁGI SZERVEI

Gazdasági osztály

A gazdasági osztály munkája a kerületi könyvtárak központosítása következtében pénzügyi és egyéb gazdasági (munkaügyi, gondnoki) feladatok tekintetében nagymértékben növekedett.

A könyvtár költségvetésének főbb tételei

A könyvtár 1955-ös és 1956-os évi költségvetése mellett a teljesség kedvéért az 1957-es költségvetést is egész évre vettük fel, holott a kerületi könyvtárak költségvetési kerete csak 1957 április 1-től tartozott a központhoz. A hálózat 1957 II., III. és IV. negyedévi költségvetési előirányzatát tehát megemeltük az I. negyedévével, amely még a kerületi tanácsok költségvetési keretében szerepelt.

Költségvetés tétele	1955	1956	1957
	Ft-ban		
Éves költségelőirányzat	3 745 610	3 733 540	8 605 700 ¹
Személyi kiadás	1 880 500	2 083 210	5 344 930 ²
Dologi kiadás	1 865 110	1 650 330	3 260 770 ³
Ebből: könyvbeszerzés	548 620	550 000	1 306 620 ⁴
Könyvkötés (vállalathoz adva)	269 600	183 600	368 000
Saját kiadványok	76 800	76 000	50 000
Szakmai nyomtatványok	40 700	43 550	40 000
Szakmai felszer., berendezés	84 700	56 250	53 170 ⁵
Egyéb dologi kiadás	844 690	740 930	1 442 980
Index: Személyi kiadás	100,0	110,9	130,3 ⁶
Könyvbeszerzés	100,0	100,2	66,6 ⁶

1. Ebből központ + Ped. kv. 3 955 780 Ft
2. Ebből központ + Ped. kv. 2 450 060 Ft
3. Ebből központ + Ped. kv. 1 505 720 Ft
4. Ebből központ + Ped. kv. 364 580 Ft
5. Ebből központ + Ped. kv. 32 800 Ft
6. Csak központra vonatkozó adatok.

A számok egybevetésére az 1956-os egész évi- és az 1957-es évi költségvetésnek az a része kínálkozik, amely a központi és a Pedagógiai Könyvtár kerete volt. Ennek alapján megállapítható, hogy a költségelőirányzat teljes kerete 1957-ben az egy év előttivel szemben 6°/_o-kal emelkedett, az 1955. évvel szemben valamivel kevesebbel. Ez a növekedés a személyi kiadásokat emelte; az évközi fizetésrendezés miatt a személyi kiadások tétele 17,3%-kal növekedett 1956-hoz képest. A dologi kiadások tétele ugyanakkor elmaradt az 1956-os évi keret mögött, annak 66,4%-át tette.

Igen súlyosan érintette a könyvtárat, elsősorban a kerületi könyvtárakat, a dologi kiadásokon belül a könyvbeszerzési keret alacsony volta, (az 1956-os keret 70%-a,) — ahogy ezt a jelentés már ismertette. A könyvbeszerzési tétel kerületi könyvtárakra eső összege 942 040 Ft volt. (A tényleges vásárlási összeg mind a központban, mind a hálózatban a községfejlesztési alap összegével növekedett.)

Annak következtében, hogy a kerületi könyvtárak év közben kerültek vissza a központhoz, a költségelőirányzat több tétele előnytelenül alakult számukra. Például a felújításra biztosított 97 400 Ft összegből az előirányzat szerint 92 500 Ft illette meg a központot és a Pedagógiai Könyvtárat s csupán 4 900 Ft az egész hálózatot. Év közben lehetővé vált, hogy az egyébként csekély kereten belül a kerületi könyvtárak javára változzék az arány. Hasonló módosulásról számolt be a jelentés a központi könyvbevásárlási összeg felhasználásánál is.

A könyvtár technikai berendezésének gyarapodása

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár technikai berendezések szempontjából szegényesen ellátott intézmény. Az olyan — a modern tudományos könyvtárak számára nélkülözhetetlen — berendezések megszerzéséről, amilyenek pl. mikrofilmtár felállításához szükségesek, egyelőre gondolni sem tudunk. A könyvtárnak jelenleg inkább még írógép-problémái vannak.

1956-ban technikai készülékekkel, gépekkel nem gyarapodtunk. Az ellenforradalom időszakában ezzel szemben 3 írógépünk tönkrement.

1957-ben több technikai berendezéshez jutottunk: 3 írógépet, egy elektromos sokszorosítógépet, könyvkötőprést, továbbá egyéb irodai gépeket vásároltunk összesen 29 688 forint értékben. Megnövekedett kulturális és propaganda feladataink teljesítése érdekében rádiókészüléket, 2 erősítőt, hangszórót, mikrofont, reflektort, magnetofont, fényképezőgépet stb. vásároltunk, illetve kaptunk ajándékba a Fővárosi Tanácstól, összesen 36 902 Ft értékben.

KÜLSŐ KÖTÉSZETRE ADOTT MUNKÁK (Drb.)

	1955	1956				1957			
	össz.	Közp.	Ped.	Fiók	Össz.	Közp.	Ped.	Fiók	Össz.
Új kötés	1341	558	330	—	888	1594	167	—	1761
Javítás	6960	—	—	4691	4691	—	—	8900	8900

A házi kötészet viszonylag kis kapacitása miatt, amely nagyjából a javításra szorítkozik — kell könyvtári könyveket külső könyvkötő vállalatoknak, szövetkezeteknek munkába adni. 1956-ban 5 579 kötet, 1957-ben 10 661 könyv került külső kötészetre; ez 1956-ban 173 201 Ft, 1957-ben 258 217 Ft költséget jelentett. (1955-ben általában kisebb volt a külső kötészetre adott kötetek száma.)

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR KÉSEDELMES OLVASÓINAK PERLÉSE

	Peres eljárás indult		Rendezve	
	eset	művek sz.	eset	művek sz.
1955	205	412	47	96
1956	667	1172	179	347
1957* ...	189	320	—	—

* Csak IV. negyedben; az új eljárás megkezdése után folyt perlés.

KÉSEDELMI DIJ FIZETÉS (KERÜLETI KÖNYVTÁRAK) 1957

Negyedév	Késed. díj fizetők fő	Összes késed. díj Ft	Egy késedelmeskedőre jutó összeg Ft
I.....	—	—	—
II.....	6 965*	31 513*	4,52
III.....	10 619	46 475	4,38
IV.....	13 627	62 007	4,55
Együtt.....	31 211	139 995	4,48

* Ebből a IV. havi adat (2275 fő, ill. 10 240 Ft) kiszámított összeg.

KÉSEDELMES OLVASÓK PERLÉSE (KERÜLETI KÖNYVTÁRAK)

	Peres eljárás indult		Rendezve	
	eset	művek száma	eset	művek száma
1956.	4642	10888	—	3884
1957. I.	1371	3551	170	393
II.	1007	2236	97	230
III.	1008	1386	65	140
IV.	667	1650	37	94
Együtt ..	4053	8823	369	859

A peres eljárások indításának magas számához képest viszonylag csekély eredményük azzal függ össze, hogy az új, rövidített peres eljárás alkalmazására 1957-ben még nem került sor.

Házi költészet

A HÁZI KÖNYVKÖTÉSZET FŐBB MUNKÁI (Drb)

	1955 Össz.	1956				1957			
		Közp.	Ped. kt.	Fiók	Össz.	Közp.	Ped. kt.	Fiók	Össz.
Új kötés	211	156	—	—	156	330	67	41	438
Karton kötés	991	933	—	—	933	978	—	—	978
Javítás	24 944	1 467	196	16 790	18 453	1 269	140	19 781	21 190
Aranyozás	88 765	50 194	8 989	114 479	173 662	51 775	—	170	51 945
Táskakészítés	—	—	—	—	—	4 200	—	49 100	53 300
Táskázás	44 332	9 228	—	16 790	26 018	7 661	11 800	12 365	31 826
Kölcsönző tasak	53 801	—	—	7 285	7 285	—	—	25 950	25 950

A házi kötetzet 1957-ben a tételek nagyobb részében emelte a teljesítményt. A fenti munkákon kívül 1957-ben 9 701 kölcsönző tasakot javított, 163 dobozt, 1065 db tékát és 9 655 db kusztoszt, választólapot, továbbá 1 302 db felíratot készített. Egyéb munkára 1408 munkaórát fordítottak, jelentékeny mértékben a központi és kerületi könyvtárak kiállítási képanyagának kötetzeti munkáira (1956-ban az összes szükséglet 936 óra volt).

A házi kötetzet jelentőségét növeli a kerületi könyvtárak központosítása és az ezzel együtt megnövekedett kötetzeti igények. A házi kötetzet önköltsége alacsonyabb, mint a külső könyvkötő vállalatok és szövetkezetek árai. Az új kötés önköltsége itthon 22 Ft, külső vállalatoknál átlagban 37.40, a javítás önköltsége 15,44 Ft, és 1957-ben a legnagyobb külső könyvkötő vállalat javítási ára 32.50 Ft volt. Mindez indokoltá teszi a kötetzetnek a könyvtár 3 éves fejlesztési tervében tervezett minimális kapacitás-növelését.

IV. A KÖNYVTÁR SZERVEZETE; A KÖNYVTÁR DOLGOZÓI

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a kerületi könyvtárak 1957. április 1-én történt központosítása óta egységes központi vezetés, irányítás és ellenőrzés alatt álló szervezet. Ennek előnyös hatása szakmai és gazdasági szempontokon túl személyi vonatkozásokban is megmutatkozott.

A könyvtár szervezete. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a központi (s az ehhez kapcsolt Pedagógiai-) könyvtárból és a kerületi könyvtárak hálózatából áll. A központi könyvtárnak különleges helyzetet nyújt speciális gyűjtőköre, amely szerint 1) magasszínvonalú közmű-

velődési könyvtár, 2) társadalom- és újkori történettudományi alapkönyvtár és 3) fővárosi tájékoztató könyvtár. A kerületi könyvtárak gyűjtőkörét viszont közművelődési jellegük határozza meg. A központi könyvtár osztályaival (köztük a Pedagógiai Könyvtárral) együtt, a kerületi könyvtárak pedig külön-külön önálló egységet képeznek.

A KÖNYVTÁR KÖZPONTI OSZTÁLYAI:

Az osztály megnevezése	Létszám		Vezetője: (1957. dec. 31-i állapot)
	1955	1957	
	december 31-én		
Igazgatóság	5 fő	5 fő	Révész Ferenc
Feldolgozó osztály	17 fő	17 fő	Dr. Szász Károly
Nyilvános szolgálat	28 fő	22 fő	Marót Miklós
Különgyűjtemények osztálya	7 fő	9 fő	Dr. Zoltán József
Bibliográfiai osztály	9 fő	8 fő	Tiszay Andor
Pedagógiai Könyvtár	8 fő	9 fő	Dr. Katona Klára
Ker. Könyvtárak osztálya	18 fő	18 fő*	Dr. Szelestey Gyuláné
Gazdasági osztály	32 fő	34 fő	Egeresi Zoltán
Házi kötetek	14 fő	17 fő	Svientek Sándor
Összesen ...	138 fő	139 fő	

*A két mozgókönyvtárossal, a duplumraktári és az átszakozócsoport dolgozóival együtt.

A 22 kerületben, 42 kerületi könyvtár létszáma: 174 dolgozó (1957)

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat központilag közvetlenül az igazgató irányítja. Az osztályvezetők értekezletnek a központi osztályvezetők mellett öt kerületi könyvtárvezető is tagja.

A könyvtár dolgozóinak munkaköri beosztása

Nagy lépést jelentett a hálózat egységesítésében a személyi ügyek központi intézése. Ez lehetőséget nyújtott olyan korábbi visszasságok megszüntetésére, mint a különböző kerületekben levő könyvtárak dolgozóinak aránytalan elosztása, vagy az azonos beosztású dolgozók fizetésének jelentékeny eltérése. Ez utóbbi — a bérekre vonatkozó arányosítás — az 1957. júniusi fizetésrendezéssel, béremelésekkel együtt történt.

	Központ	Ker. kv.	Összesen
Igazgató	1	—	1
Igazgató helyettes	1	—	1
Tudományos osztályvezető	6	—	6
Gazdasági vezető	1	—	1
Tudományos csoportvezető	6	—	6
Tudományos főmunkatárs (Könyvtárvezető)	39	37	76
Tudományos munkatárs (Könyvtáros)	21	69	90
Gyakornok	2	2	4
Segédkönyvtáros	4	29	33
Könyvtári munkaerő	11	37	48
Adminisztratív ügyintéző I.	4	—	4
Adminisztratív ügyintéző II.	5	—	5
Adminisztrátor	3	—	3
Műszaki II. (szakmunkás)	9	—	9
Műszaki III. (szakmunkás)	9	—	9
Kisegítő I. (segédmunkás)	3	—	3
Kisegítő II. (segédmunkás)	14	—	14
	139	174	313

A DOLGOZÓK KÉPZETTSÉGE

	Központ	Ker. kv.	Összesen
Egyetem és főiskola	49	74	123
Középisk. érettségi.....	33	35	68
Ált. iskola	57	65	122
	139	174	313

Egyetemi és főiskolai végzettségű a dolgozók 39,3%-a, (a központban, ahol aránylag több a régi könyvtáros, 35,3%-a); középiskolai végzettségű a dolgozók 21,7%-a (a központban 23,7%-a).

A KÖNYVTÁRI DOLGOZÓK KOR-SZERINTI MEGOSZLÁSA

	Központ	Ker. kv.	Összesen
20 éven alul	—	2	2
20—30 évig	22	61	83
30—40 évig	26	40	66
40—50 évig	43	42	85
50—60 évig	35	26	61
60 év felett	13	3	16
	139	174	313

A könyvtár munkatársai közül az 1956 és 1957 évben a következők részesültek kitüntetésben:

A „Fegyverrel a hazáért” kormánykitüntetés Partizán emlékérmével 1957-ben Dobrova Jánosné (8-as számú fiók), Szalai Györgyöt (központ) és Tiszay Andort (központ) tüntették ki.

„Munkaéremem” kormánykitüntetést kapott 1956-ban Bánk Ferenc (3-as fiók) Czeiner Teréz (10-es fiók) és Sárosi Istvánné (6-os fiók).

„Szocialista kultúráért” emlékéremmel tüntette ki a Művelődésügyi Minisztérium 1957-ben Uray Bélát (6-os fiók), Katona Klárát és Ujcz Pálnét (Pedagógiai Könyvtár) Nagy Borbálát és Remete Lászlót (központ).

„Dicsérőoklevéllel” Adonyi Jánost, Kárpáti Pált, Lorbert Jánost, Simon Lászlónét és Svientek Sándort (központ.)

Oktatás, továbbképzés

(A kerületi könyvtárak osztályának munkája.)

1956-ban tartott előadások és szemináriumok:

1. A központi könyvtár dolgozóinak 8 előadásból és 3 tanulmányi kirándulásból álló szakmai politikai előadásorozat.
2. Szeminárium a kerületi könyvtárosok és a függetlenített üzemi könyvtárak részére: 7 előadásból és több szemináriumi vitából álló előadásorozat.
3. Egyes osztályok számára speciális előadások, mint a „Budapest műemlékei a török hódoltság bukásától napjainkig” (Budapest Gyűjtemény) — A dokumentációról (Bibliográfiai osztály) — A könyvkötés története (Kötészet), stb.
4. 6 nyelvtanfolyam a könyvtárosoknak.

1957-ben folytatott továbbképzés. Az oktatási tervet a kerületi könyvtárosok bevonásával létrehozott oktatási bizottság segítségével készítette el a kerületi könyvtárak osztálya.

Az 1957-ben befejezett, s a folyamatban levő könyvtárosi továbbképző tanfolyamok és előadásorozatok adatai a következők:

A tanfolyamok, előadások stb. megnevezése	Az év folyamán befejezett tanfolyamok		Az év utolsó napján folyamatban levő tanfolyamok	
	száma	hallgatóinak száma	száma	hallgatóinak száma
1. Könyvtártechnikai minimum vizsgára előkészítő tanfolyam	—	—	1	14
2. Gyermekkönyvtárosi tanfolyam	—	—	1	40
3. Filmvetítógépezői tanfolyam	1	16	—	—
4. Könyvraktárkezelői tanf. (központ)	1	8	1	8
5. Könyvraktárkezelői tanfolyam (kerületek) ..	1	19	—	—
6. Nyelvtanfolyamok	8	58	10	79
7. A „Szabó Ervin Könyvtár ismerete” előadássorozat	1	28	—	—
8. Irodalmi, művelődési stb. előadássorozat, központi	1	45	1	51
9. U. a. kerületi könyvtárosoknak	1	145	1	132
Összesen	14	289	15	324

A tanfolyamok és hallgatók száma egyaránt növekedett az év folyamán. A könyvtártechnikai minimum-tanfolyamra 14 kerületi könyvtáros járt. A befejezett nyelvtanfolyamokkal (3 angol, 1 orosz, 2 német, 2 francia) szemben, az 1957/58 tanévek (4 angol, 2 orosz, 2 német, 2 francia) ugyancsak az érdeklődés fokozását mutatják.

Az irodalmi, művészeti stb. (általános műveltségi) tanfolyam a következő előadásokból állt: Képzőművészeti alapfogalmak; A francia próza; A mai angol irodalom; A mai német irodalom; Az emberi lélek sajátosságai; Az atomenergia békés felhasználása; Kibernetika.

*

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1956. és 1957. évi tevékenységének eredményei és hiányosságai kijelölik a következő időszak feladatait. A 3 éves fejlesztési terv megvalósulásához és a további fejlődéshez elengedhetetlenül szükséges Reviczky u. 3. számú épület megszerzése reményében 1958-ban a beiratkozott olvasók és a kölcsönzött kötetek számának emelésére törekszünk. A kerületi tanácsokkal való kapcsolatunk további kiépítését is napirendre tűztük. A könyvtár kiszélesített propagandafeladatai megvalósítása érdekében létrehozuk a Tájékoztató- és Kulturális Osztályt. 1958-as tervünkben szerepelnek ezenkívül: a katalógus-hálózat további tökéletesítése, új fotóműhely felállítása, a Budapest története bibliográfia befejezési határidejének előbbrehozása, a bibliográfiai osztály munkájának tervszerűbbé tétele, a Pedagógiai Könyvtár 1958 második felében való megnyitása, a kerületi könyvtárak szerzeményezési munkájának továbbjavítása érdekében szerzeményezési bizottság létrehozása a kerületi könyvtárak osztályán. Megkezdjük a kerületek központi katalógusának felállítását és befejezzük a hálózati könyvállomány anyagának átszakozását. Az 1958-as évi munkaterv végrehajtása biztosítja a könyvtár munkájának további javítását és eredményeinek növelését.

RÉVÉSZ FERENC
igazgató

HALOTTAINK:

PIKLER BLANKA (1883—1956.) 1908-ban került a könyvtárhoz, ahol hivatali beosztásán kívül, Szabó Ervin bizalmas köréhez tartozott. Szabó Ervin politikai írásait, majd a Galilei Körben terjesztett antimilitarista röpiratait ő gépelte, sőt terjesztette. A Tanácsköztársaság utáni idők „fehér terrorja” megfosztotta állásától és évekig abból élt, hogy dr. Braun Róberttel együtt szerkesztette a Magyar Könyvkereskedők és Könyvkiadók kiadásában megjelent Irodalmi Tájékoztatót.

Egyik legképzettebb bibliográfusunk volt. Szerteágazó tudását példaszerű pontossága támasztotta alá. 1914—1916-ig Kőhalmi Bélával együtt szerkesztette a Magyar Könyvkereskedők és Könyvkiadók Évkönyvét, majd 1933—1925 között a Lantos könyvaukciók katalógusait. Felszabadulás után mint a Szikra könyvkiadó lektora működött.

A könyvtári belső munkának volt kiváló szakértője.

SZENTKUTHY (DRESCHER) PÁL (1889—1957.) 1909-ben lépett a Főváros szolgálatába, ahol egy emberöltőn át dolgozott, mint könyvtári felügyelő. A harmincas években titkára volt a Magyar Bibliophil Társaságnak. Több könyvtári szakkönyvet írt.

LEITGIB JÁNOS (1895—1957.) 1914-ben került a könyvtárhoz, mint olvasótermi gyakornok, majd évtizedekig vezetett kerületi könyvtárakat. Felszabadulás után egészen nyugdíjazásáig a gazdasági hivatal vezetője volt.

T. A.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR HELYZETE AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS ELŐTT

1955-ös Évkönyvünkben beszámoltunk a könyvtárunkban végzett ún. felmérésről. Megemlítettük, hogy a felmérés elsőrendű céljai a magyar könyvtárak között elfoglalt helyünknek tisztázása és megállapított feladatainknak a felsőbb irányító szervek által történő jóváhagyása voltak.

A feltárt tények pedig, úgy gondoltuk, jó alapot nyújthatnak könyvtárunk távlati terveinek elkészítéséhez.

A felsőbb hatóságok jóváhagyása nem késett sokáig. 1956 márciusában megjelent a könyvtárügyet szabályozó miniszertanácsi rendelet, a tanács végrehajtóbizottsága pedig 1957 végén kérte, hogy jóváhagyásra terjesszük elő a könyvtár új szervezeti szabályzatát.

A távlati tervek kidolgozására is sor került. Egységes terv készülhetett az egész könyvtári hálózat részére, miután a kerületi könyvtárakat visszacsatolták.

A felmérés, a tervezett szervezeti szabályzat és a legfőbb vonásaiban kidolgozott három éves terv alapján, a Művelődésügyi Minisztérium felszólítására beszámolót készítettünk az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak „A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban végzett felmérés, javaslat a könyvtár feladat- és gyűjtőkörének meghatározására” címmel. A beszámolót a Tanács 1957 július 12-i ülésén tárgyalta.

Az elnöklő *Haraszthy Gyula*, az Akadémia könyvtárának vezetője megállapította, hogy a beszámoló mintaszerű, a könyvtár gondos munkával állította össze. Helyesen ismerte fel hármas feladatát: a) az ország legnagyobb közművelődési könyvtára, b) országos szakkönyvtár a társadalmi kérdés és az újkori történelem területén, c) várospolitikai szakkönyvtár és a Budapestre vonatkozó nyomtatott termékek gyűjtőhelye.

Köhalmi Béla egyetemi tanár, a Széchényi könyvtár módszertani osztályának munkatársa

több kérdésre mutatott rá. A könyvtár központjának, és alacsonyabb szinten a kerületi könyvtáraknak be kell szerezniük a közérthető, népszerűsítő munkákat a tudományok minden ágából. Valóban a könyvtár feladata, hogy végre Budapesten felállítsa az első önálló ifjúsági könyvtárat és zenei, művészeti közkönyvtárat. Az első ifjúsági könyvtárt azonban a többinek is kell követni. Helyeselte azt a javaslatot, hogy elsősorban a Budapesti Tanács és intézményei, de általában minden kiadó kötelepéldányt adjon a könyvtárnak a budapesti vonatkozású kiadványokból. Mindent meg kell tenni a könyvkötési lehetőségek fokozásáért, hiszen ez az állományvédelem egyik alapja. Nagy óvatosságot ajánlott a könyvtár anyagából leválasztandó könyvek kérdésében. Bármennyire helyes is, hogy a különböző tudományok területén, akár a könyvanyag átadásával is, rendet teremtsünk a szakkönyvtárak között, mégis nagyon alaposan, az érintkező határterületek figyelembevételével lehet csak a már bedolgozott anyagot leválasztani.

Kovács Máté, a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója hiányolta, hogy a beszámoló nem foglalkozik a többi tudományos könyvtárral és a hálózatba nem tartozó fővárosi közművelődési könyvtárakkal való kapcsolattal.

Felvetette az idegennyelvű szépirodalom kérdését. A fővárosban ma, a nagy deviza-megterhelést jelentő nyugati könyveket is beleértve, feleslegesen sok helyen gyűjtik az idegennyelvű szépirodalmat: a Gorkij könyvtárban, az egyetemek megfelelő nyelvi tanszékein és a Szabó Ervin könyvtárban. Az olvasók mégis nehezen tudnak ehhez az anyaghoz hozzájutni, rendet kellene tehát teremteni.

Egyeztetni kell a helyes központosítást a kerületi könyvtárak önállóságával, különösen a könyvbeszerzés területén.

A mikrofilmtár felállításának terveit részletesen ki kell dolgozni: milyen mennyiségben, mekkora kapacitással kívánja a könyvtár mikrofilmtárát felállítani.

Sebestyén Géza, a Műszaki Egyetem Könyvtárának osztályvezetője elismerte, hogy a beszámoló helyesen tárja fel a közművelődési és a tudományos feladatokat. Még hangsúlyozottabban, harmonikusan egybe kellett volna olvasztani a kettőt.

A Fővárosi Könyvtár, noha több évtizede általános tudományos könyvtárnak nevezi magát, ezt az általánosságot csak a humaniorák, a társadalomtudomány terén valósította meg következetesen. Az általános gyűjtőkörű tudományos, vagy magasszintű közművelődési könyvtár pedig nem zárkozhat el a népszerűsítő művek gyűjtésétől, idegen nyelven is, a természettudományok területén sem. A beszámoló is bizonyítja, hogy e területeken kétszer akkora a kereslet, illetve a kölcsönzés, mint a beszerzés.

Kondor Imre, a Műszaki Egyetem könyvtárának vezetője ehhez kapcsolódott. A magasszintű közművelődési könyvtár előbb-utóbb feltétlenül általános tudományos könyvtárrá válik, hiszen a lakosság műveltségének növekedésével párhuzamosan egyre több tudományágban megközelíti a magas szint a tudományos szintet. Ezt a nivellálódást a fejlődés hozza magával, tehát a könyvtárnak nem is kell külön „gondot” fordítani rá.

A könyvtárnak, a hálózati központi feladatait figyelembe véve, ki kell dolgoznia a könyvtár-technológiai kérdések megoldását.

V. Waldapfel Eszter, a Széchenyi Könyvtár helyettes vezetője felhívta a figyelmet, hogy az állomány rétegződésének történetét még alaposabban fel kell tárni. Nagyon helyes, ha a könyvtár végre elkészíti történetét, eddig sajnos egy könyvtárunk története sincs megfelelően, korszerűen feldolgozva.

A tájékoztató és a bibliográfiai munka egyesítése feltétlenül a fejlődés útját jelenti, a Széchenyi Könyvtár is tervezi ennek a kérdésnek kidolgozását.

Vértés György, az Országgyűlési Könyvtár vezetője rámutatott arra, hogy szorosabb egységet kellene teremteni az egész fővárosi közművelődésügyben. A Budapesti Tanácsnak kellene arról gondoskodni, hogy alkalmat teremtsen a Szabó Ervin könyvtár, a szakszervezeti könyvtárak, a művelődési otthonok és a TTIT munkájának egybehangolására.

Páldi Róbert, a Veszprémi megyei könyvtár vezetője kérte, hogy a Szabó Ervin könyvtár számoljon be az új munkamódszerekkel, új szervezeti formákkal elért eredményeiről, mert az ország közművelődési könyvtárhálózata sokat szeretne tanulni a könyvtártól. Voltak azonban olyan esztendőök, amikor úgy érezték, hogy a Szabó Ervin könyvtár elmaradt, nem tanít, hanem tanul a többi közművelődési könyvtártól.

Szekeres Pál, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztályának vezetője szerint a beszámoló és a terv új szakaszt jelent a könyvtár fejlődésében. Több évi bizonytalankodás után a könyvtár felismerte helyes feladatait. A beszámólót, lerövidítve és az elvi bevezető részt kiegészítve, megfelelően találta arra, hogy a Budapesti Tanács ennek alapján tárgyalja meg a könyvtár ügyét. Ha megértéssel fogadja és biztosítja az anyagi feltételeket is, jelentős fejlődés áll a könyvtár előtt.

A vita végén *Révész Ferenc* intézetvezető és a könyvtár jelenlevő vezető munkatársai egészítették ki a beszámoló egy-egy részét.

Nem hasonlíthatjuk a mi munkánkat Szabó Ervin munkájához, de befejezésül ide kíváncsodik az a tény, hogy hasonló jelentőségű vita a könyvtárról negyvenhét esztendeje 1910-ben zajlott le. Szabó Ervin és Bárczy István polgármester „szakértekezletre” hívták össze a budapesti nagy könyvtárak vezetőit, a törvényhatósági bizottság tagjait és kiváló tudósokat. A vita arról folyt, Szabó Ervin „Emlékirat”-a alapján, hogy szükséges-e a fővárosnak nyilvános könyvtárat létesítenie. Közismert, hogy az értekezlet lelkesen pártolta a tervet és néhány esztendőre a főváros pénzt is biztosított. Később azonban az anyagi források évtizedekre elapadtak.

Egy félévszázad múltán a Könyvtárügyi Tanácsban arról folyt a szó, miként lehet még jobbá tenni Budapest könyvellátását, milyen különleges feladatokat kell és lehet a Szabó Ervin könyvtárnak vállalnia. 1958-as költségvetésünk már módot ad a feladatok jobb ellátására és a Tanács Végrehajtóbizottsága minden bizonnyal elfogadja hároméves tervünket is, amelynek indoklása nagyrészt azonos a fenti értekezlet elé terjesztett beszámolóval. Ezután valóban megindulhat a könyvtár új munkája a szocialista közműveltség színvonalának emeléseért.

(M. M.)

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR KERÜLETI KÖNYVTÁRAI KÖNYVÁLLOMÁNYÁNAK ÖSSZETÉTELE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK PROBLÉMÁI

Az 1956. évi ellenforradalmat megelőző, azt előkészítő időszakban, amikor a népi demokrácia minden vívmányát már-már kétségbevonták, divattá vált megkongatni a vészharangot a közművelődési könyvtárak állományának összetétele és fejlődése miatt is. Nem állíthatjuk, hogy a probléma felvetése nem volt időszerű, hiszen az itt közölt táblázatból világosan látható, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárak állománygyarapítása nem tartott lépést a beiratkozott olvasók számának emelkedésével.

A kerületi könyvtárak fejlődésének főbb számai 1936—1957 között:

Év	Könyvtárak száma	*	Kötetszám	*	Beiratkozók száma	*
1936	13	100,0	229 690	100,0	14 477	100,0
1939	13	100,0	248 154	108,0	20 421	139,0
1942	13	100,0	253 698	110,0	25 470	176,3
1950	26	200,0	355 091	154,7	40 338	278,5
1953	37	284,0	611 154	266,0	101 780	704,0
1956	39	300,0	810 340	353,0	116 246	804,0
1957	42	323,0	829 493	361,0	112 904	780,0

Év	Egy könyvtárra jutó				Egy olvasóra jutó kötetek száma*	
	kötetek száma	*	olvasók száma	*		
1936	17 668	100,0	1 113	100,0	15,0	100,0
1939	19 088	108,0	1 570	144,1	12,0	80,0
1942	19 515	110,5	1 959	176,0	9,9	66,0
1950	13 695	77,6	1 551	139,3	8,0	53,4
1953	16 517	93,5	2 750	247,3	6,0	40,0
1956	20 777	117,3	2 980	268,0	6,9	46,0
1957	19 750	111,1	2 690	242,0	7,3	48,6

* Index, 1936 = 100

Nagybudapest lakosságának növekedése (a Statisztikai Hivatal évkönyveinek adatai szerint):

1938. január 1.	1 629 000
1941. január 1.	1 711 106
1951. január 1.	1 690 000
1954. január 1.	1 810 000
1957. január 1.	1 850 000

Az 1953-as év jelentette a mélypontot a táblázat szerint amikor a könyvtárak száma 37-re, a kötetek száma 611.154-re, az olvasók száma viszont 101.780-ra emelkedett. (184%-os, 166%-os emelkedéssel szemben 604%-os emelkedés.) De az adatokból kiderül az is, hogy 1956-ra már bizonyos javulás észlelhető. Még akkor is javulásnak minősíthető az akkori állapot, ha az olvasók számának további emelkedése nem volt lényeges. Az 1957-es év további javulást hozott a könyvvel való ellátottság tekintetében. Az egy olvasóra jutó kötetek száma 1953-ban 6.0 — 1957 végén 7.3 volt. Ez az országos átlaghoz képest is emelkedést mutat, mert az elmúlt év folyamán készített felmérések alapján a városokban 6.4—6.5 kötetről számolnak be. Mindezt figyelembe véve, elkerülve az eredmények lebecsülését vagy kétségbevonását, szükséges, hogy a valóságos helyzetet feltárjuk, elemezzük és az állomány összetételére és továbbfejlesztésére szolgáló javaslatokat — a fővárosi közművelődési hálózat egész további fejlődése érdekében — kidolgozzuk.

A helyzet elemzésére ösztönzött bennünket az 1957-es évben igen korlátozott könyvbeszerzési keretünk, amelynek felhasználásához a kerületi könyvtáraknak segítséget kívántunk nyújtani. Az elemzést szükségessé tette a raktározási probléma, amelynek megoldására — átmeneti megoldásra — a fölös anyag kivonása mutatkozott az egyetlen lehetséges módszernek s ehhez állományelemzés nélkül nem volt helyes folyamodnunk. Az állomány tartalmi módszeres elemzésére közvetlen befolyással volt az O. Sz. K. Módszertani Osztályának felkérése, hogy járuljunk hozzá az ott készítendő állományelemző tanulmány anyaggyűjtéséhez. Akkor öt kerületi könyvtárban végeztünk felmérést és készítették a könyvtárvezetők elemző jelentéseket. A Könyvtárügyi Tanács illetékes szakbizottságai az elkészített összeített tartalmi elemzés tárgyalásánál arra a megállapításra jutottak, hogy a különböző közművelődési hálózatok állományuk összetétele, de fejlődésük története és a kielégítésre váró igények szempontjából is olyan mértékben különböznek egymástól, hogy a tárgyalás eredményességét a közös anyag és a közös vita akadályozza. E döntés alapján került sor 1958 tavaszán további két könyvtár állományának elemzésére és most már hét Szabó Ervin kerületi könyvtár állományának elemzése útján összesítésre s a következő megállapítások rögzítésére.

I.

A főbb szakcsoportokra vonatkozó tartalmi megjegyzések

1. TÁRSADALOMTUDOMÁNYI IRODALOM

A társadalomtudományi irodalom a kerületi könyvtárak állományának 14.7%-át teszi ki. Ez alatta marad az országos átlagnak, de elmarad az 1956 év végén megállapítható % mögött is, amikor az állomány 15.8%-át a társadalomtudománnyal foglalkozó irodalom tette ki. E százalékos csökkenés két okkal magyarázható. A már jelzett fölös anyag kivonása (duplomosítása) jelentős mértékben erre a szakra koncentrált. Ennek oka egyrészt az, hogy a szerzeményező munkában nem vettük figyelembe az e szak iránt mutatózó korlátozott érdeklődést, valamint hogy a kerületi könyvtárak gyűjtőkörének akkori tisztázatlan volta itt éreztette leginkább hatását. Tény az is, hogy e szakon belül van a legtöbb időt nem álló broszúra. A százalékos csökkenés másik oka az, hogy az 1957-es évben viszonylag kevés az e szak jelentős részét kitevő ideológiai-politikai irodalomhoz tartozó mű jelent meg, s kétségtelen az is, hogy a kerületi könyvtárosok kisebb része az év első felében e szak fejlesztését elhanyagolta.

A Szabó Ervin hálózat 39 könyvtára az alább felsorolt kiadványokat az alábbi példányszámban vásárolta meg:

Megbonthatatlan egységben	11
A szovjet-magyar barátság dokumentuma	18
A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány féléves tevékenységéről	27
Bebel: A nő és a szocializmus	22

Az igazsághoz hozzátartozik természetesen az is, hogy ebben az évben az utóbb említett szakcsoport kölcsönzésének aránya az 1956 évi kölcsönzésnek csaknem felére, az 1955. évinek kevesebb mint felére csökkent.

A könyvvállomány szak szerinti megoszlása:

Szakszám	Megnevezés	1956	1957	1956	1957
		darabban		százalékban	
0	Ált. művek	7 578	8 116	0,9	1,0
1, 2, 3, 9	Társ. tud.	107 119	98 121	13,3	11,8
3 K	Marx—Len.....	19 907	23 706	2,5	2,9
4	Nyelvtud.	3 476	3 932	0,4	0,5
5	Term. tud.	33 408	33 520	4,2	4,0
61	Orvostud.	6 648	7 049	0,8	0,9
62-64/69	Alk. tud.	51 323	50 122	6,4	6,1
63	Mezőgazd.	9 141	8 682	1,1	1,0
7	Művészet	35 887	40 047	4,4	4,8
8	Irod. tud.	25 989	27 449	3,2	3,3
	Szépirodalom	386 144	386 632	45,4	46,6
91	Földrajz.....	14 553	18 950	1,8	2,3
	Gyermekirod.	126 167	123 167	15,6	14,8
Összesen .		810 340*	829 493	100,0	100,0

* A két mozgókönyvtár állománya nélkül.

A felnőtt kölcsönzés megoszlása szakcsoportok szerint:

	1955*	1956	1957	1955	1956 %-ban	1957
		abszolút számokban				
<i>Szépirodalom</i>	237 542	1 921 050	1 897 082	75,3	76,3	80,9
Ebből: új magy.	—	378 805	386 132	—	15,1	16,5
régi magyar	—	—	511 437	—	—	21,8
klasszikus	—	—	499 064	—	—	21,2
szovjet	—	227 128	97 662	—	9,1	4,2
egyéb	—	—	402 787	—	—	17,2
<i>Ismeretterjesztő irod.</i>	77 778	595 761	448 692	24,7	23,7	19,1
Ebből: ideol.-pol.	11 218	69 468	33 514	3,6	2,8	1,5
műszaki	—	60 929	48 795	—	2,4	2,1
mezőgazd.	—	10 521	8 623	—	0,4	0,3
tört., műv. tört.	—	—	134 995	—	—	5,8
term. tud.	—	—	57 355	—	—	2,4
egyéb	—	454 843	165 412	—	—	7,0
Összesen	315 320*	2 516 811	2 345 774	100,0	100,0	100,0

* 1955. II. félévének reprezentációs adatgyűjtése alapján.

Lényegesen alatta marad tehát a kölcsönzésben elfoglalt helye az állományban elfoglalt helyének.

Részleteiben az e szakhoz tartozó csoportok vizsgálatánál a következők megállapítására jutottunk.

a) *Marxizmus-leninizmus klasszikusai*

A kerületi könyvtárak úgyszólván a teljes irodalmat tartalmazzák. Egyik-másik könyvtárban Lenin művei három sorozatban is megtalálhatók s ez talán több a kellenél. Hogy e kérdésben nem lehet kategorikusan állást foglalni, bizonyítja: a 26. sz. IX. kerületi könyvtár

jelentése szerint a kötetenként két példány kevésnek bizonyul, a 3. sz. VIII. kerületi könyvtár viszont arról számol be, hogy Lenin művei 3, 7, 12, 20, 27. kötetei az egyszer sem olvasottak között szerepelnek s ezekből három példányuk is van. Érdekes kimutatást készített a 44. sz. VIII. kerületi könyvtár a 3K szakcsoport kihasználtságáról:

Raktárban volt	nem olv.	Olv. össz.	1—4	5—10	10—
3K1 74 db ...	27	293	26	10	11
3K2 120 db ...	60	280	40	14	6
3K3 59 db ...	20	263	15	16	9
3K4 17 db ...	9	33	5	3	—
3K5 61 db ...	24	175	28	8	4
3KP 112 db ...	44	636	29	16	23
Össz. 443 db ...	184	1 680	143	67	53

Külön elemeztük a 9. sz. VIII. kerületi könyvtárban a 3K5 szakcsoportot:

A szakcsoporton belül 156 kötet van a kölcsönző forgalom leltárában				
Ezek közül:				
raktárban volt	nem olv.	1—5	5—10	10-nél többen olvasták
142	42	76	15	9

Pl. Nem olvasták Szverdlov vagy Togliatti válogatott beszédeit. Gottwald műveinek 4 kötetét senki sem olvasta, Mao Ce-tung 4 kötetéből csak a 3. volt benn, ezt 3-an olvasták, a többi olvasónál volt. Mao Ce-tung: Kínai forradalom c. művéből 3 példány van. Kettőt 7—7-en, 1-t 3-an olvastak. Dimitrov: Lipcsei per 4 példány van, 2-t 1—5-ig, 2-t 5—10-ig vettek igénybe. 10-nél többször olvasták A dolgozó nép alkotmánya c. brosrát. Révai: Marxizmus, népiesség, magyarság és Rudas: Materialista világnézet c. művek a legnépszerűbbek a szakcsoporton belül. Ezekből 10—18 példányuk is volt a diplomosítás előtt, most 5—6 van. Találtunk közöttük olyat is, amely 24 olvasónál volt. Révai: Marxizmus, népiesség, magyarság c. művének egyik köteté 1955 óta is 7 olvasónál volt.

Bizonyos, hogy az 1957-es év első felében a pártoktatás és az egyetemi, főiskolai marxizmus oktatás hiánya miatt a könyvtárak ezt a szakcsoportot nem tudták megfelelően kihasználni. 1958 első negyedében szerzett tapasztalat szerint azonban már egyes művekből hiányok is mutatkoztak, mint pl. Engels: Anti-Dühring, vagy Marx—Engels Válogatott Művei, ezekre a kötetekre néhány könyvtárunkban előjegyzéseket vettek fel. A 7. sz. XIII. kerületi könyvtár jelentése beszámol arról, hogy a Kommunista Kiáltványból 9 példányuk van. A vizsgálat alkalmával 4-et találtak a raktárban s ezt a 4-et összesen 91 olvasó olvasta. A marxizmus-leninizmus klasszikusaiból tehát lényegében fölösanyaggal nem rendelkezünk, bár keresettség az elméleti oktatás intenzitásától és színvonalától nagy mértékben függ. Nem ilyen kedvező a helyzet a klasszikusokat magyarázó műveknél. A 26. sz. könyvtárban a 3K szakcsoporton belül nyilvántartott 404 kötetből csak 220 kötet a marxizmus-leninizmus klasszikusainak műve, a többi klasszikust magyarázó irodalom, ebből akad az egyszer sem kölcsönzött kötetek többsége. E téren jelentős változást idéz elő az elavult, felesleges brosrák kivonása az állományból, amely most van folyamatban. E munka elvégzése után e szakcsoporton belül az olvasatás tervszerű, tudatos irányításával el lehet majd érni, hogy a forgalom jelentősen emelkedjék, bár természetesen az állománynak megfelelő százaléku kölcsönzésre nem számíthatunk és ezt feladatnak nem tekinthetjük.

b) *Egyéb társadalmi és politikai irodalom (1, 2, 3, és 92—99 szak.)*

E szakok kihasználtsága igen vegyes. Az ismeretterjesztő irodalomnak mintegy harmadát ez a szakcsoport teszi ki. A forgalmi statisztikából már tudjuk, hogy igénybevétele egyáltalán nem áll arányban e nagy számmal. Különösen problematikussá válik kihasználtsága, ha szakcsoportonkénti elemzést vizsgálunk, mint ahogy ezt néhány könyvtár megtette. Figyelembe kell itt venni, hogy e szakban kapott helyet a legtöbb, már az előbb említett, időt nem álló brosúra, pl. a 331-es szakcsoportban a „Szocialista termelés könyvtára” sorozat. A 3. sz. könyvtárban 300 kötet van e csoportban, melyek közül 1956 óta 15 kötetet kölcsönöztek. E csoporton belül a legkeresettebb egybehangzóan az érdekesen megírt *politikai irodalom*, mint amilyen Kennedy: A Ku-Klux-Klan tagja voltam, vagy az újabbak között Rickett: Kémek voltunk Kínában, Kraus-Kulka: Halálgyár, stb. Többen megemlékeztek arról, hogy igen keresettek az ellenforradalomról írt riportok és dokumentumkötetek is. A fehér könyveket (Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben. I—IV.) több helyen újra kellett kötetni s ezért hibának tartjuk, hogy néhány helyen ezeket nem kellő gondnal vásárolták, illetve nem kellően ajánlották. Népszerű a *szociográfia*, mint Illyés: Puszták népe (kötelező irodalom is), vagy E. E. Kisch riportjai.

A *közgazdaság, jog tárgyköréből* sok felesleges könyv van a kerületi könyvtárak állományában. Ezt elsősorban a régebbi a gyűjtőkör nem tiszta meghatározásából fakadó szerzeményező politika magyarázza. A 3. sz. könyvtár jelentése szerint 87 jogtudományi kötetéből a legtöbbet öt olvasónál kevesebb olvasott s tiznél többencsaka nagy perekkel foglalkozó műveket olvasták. A 7. sz. könyvtárban raktáron levő 92 jogi kötetből 82-t 1955 óta senki sem olvastott. A 44. sz. könyvtárban 32 jogi könyv közül csak 15-t olvastak. A gyűjtőkör teljes félreértését bizonyítja e tárgyban a 26. sz. könyvtár néhány egyáltalán nem kölcsönzött kötetnek címe:

Pénzügyi jog hatályos jogszabályai

A szállítási szerződések

A szovjet polgári jog. 1—2. k.

Újlaki—Vadas: Gazdasági jog

A szocialista gazdaság statisztikája

Bárány—Lukács: Iparstatisztika a közgazdasági technikumok számára

A közszéggazdálkodás statisztikája

A magyar államigazgatási jog alapjai

Államigazgatási létszám- és béralapgazdálkodási útmutató

Viszonylag többször vették igénybe a *hadtudományi jellegű műveket*, mint pl. Bragin: Moszkvától Berlinig. A 3. sz. könyvtárban 24 kötet van a hadtudomány köréből, s egy sincs, amit egyáltalán ne olvastak volna. Több mint a fele 10-nél többször volt olvasónál.

A *néprajz* a 3-as szakon belül a legkeresettebb. A „Népek meséi” sorozatban megjelent kötetek, Tóth Béla: Magyar anekdotakincsének új megjelentetése hézagpótló volt. Figyelemreméltók a 10. sz. könyvtárban e szak elemzésénél szerzett tapasztalatok:

A leltár szerint 174 kötetünk van e tárgykörből. A raktárban 103 kötetet találtunk. Ezek közül:

1— 5 olvasó olvasott	53 kötetet
5—10 olvasó olvasott	26 kötetet
10—20 olvasó olvasott	10 kötetet
20-nál több olvasó olvasott	14 kötetet

Sok felszabadulás előtt megjelent kötet között: Sebestyén: Magyar honfoglalás mondái 59 olvasónál volt. (1935-ig 31-nél, 1955 után 14-nél). Réthei Prikkel Marian: A magyarság táncai, 1924-ben jelent meg, 1934-ig 36, 1955-ig 3, 1955 után 2 olvasó olvasta, összesen 41-en. E szakon belül a népmesegyűjteményeket nemcsak a szak iránt érdeklődők, hanem mások, esetenként gyerekek is olvassák. A „Süss föl nap” c. gyűjtés két példányára is ez az állítás vonatkozik. Mindkettő kötését már javították, lapjai elrongyolódtak.

A *közművelődés, pedagógia* köréből gyűjtött anyag nagyobb része keresett. A 26. sz. könyvtár 113 köteté közül csak 15-t, a 44. sz. könyvtárban 103 közül 25-t nem kölcsönöztek

egyszer sem. Az utóbbi könyvtárban 70 kötet 370-es szakban levő könyvet 413-szor vettek igénybe.

Az általános gyermeknevelés, a nevelés társadalmi problémái iránt van érdeklődés. Ezt bizonyítja az utóbbi időben több ilyen tárgyú könyv nagy sikere is.

A *filozófiai műveket* nem igen keresik, de ha volna is igény, népszerűen megírt filozófia-történetet, alapfokú filozófiai műveket nem nagyon találunk állományunkban. Keresettek az antiklerikális művek.

A *történelmi életrajzi* művekből nem tudják kielégíteni könyvtáraink az igényeket. Különösen a regényszerűen megírt életrajzoknak van sikerük. A gyengébben megírt művek sem hevernek kihasználatlanul, de a színvonalas, elmélyültebb életrajzoknak is nagy közönségük van. Arra kellene törekedni, hogy minél több legyen az utóbbiból.

A 44. sz. könyvtárban elemezték a 943-as szakcsoportot. E szerint a raktárban levő 159 kötet könyv közül 137-t 1661-en olvastak.

Több *kultúrtörténeti* műre volna szükség. Ezek, különösen ha népszerű stílusban és sok illusztrációval jelennének meg, e szak kölcsönzési arányát jelentősen emelhetnék s kulturális céljaink elérésében is segítséget nyújtanának. Jellemző, hogy Ráth-Végh könyvei soha nincsenek polcon. Az ásatásokkal foglalkozó műveket is keresik, pl. White: *Elsüllyedt világok* c. művét.

2. AZ ISMERETTERJESZTŐ IRODALOM TÖBBI RÉSE

1957 végén nem szépirodalom volt a hálózat állományának 38.6%-a, a felnőtt szépirodalom azonban az állománynak csak 46.6%-át tette ki, mert az állomány 14.8%-a a gyermekirodalom. Véleményünk szerint helyes e két tényezőt külön tárgyalni, mert a gyermekirodalom aránya külön — s mindenki által ismert súlyos problémát jelent ugyan, de a felnőtt olvasók igényeinek kielégítése, olvasásuk színvonalának megállapítása elengedhetetlenné teszi, hogy az állományt is, a kölcsönzési fogalmat is elkülönítve vizsgáljuk.

Ha a 14,7%-nyi társadalomtudományi irodalmat az ismeretterjesztő irodalomból leszámítjuk, 23,9% jut az egyéb ismeretterjesztő művekre. Az arányok azonban eltolódnak, ha csak a felnőtt olvasók számára kölcsönözhető művek összetételét vizsgáljuk. Ha 100%-nak a felnőtt irodalmat tekintjük, az ismeretterjesztő művek: 45,1%-át teszik ki az állománynak, s ha ebből bontjuk le a társadalomtudományi irodalmat, az egyéb ismeretterjesztő irodalom arányát 27,9% jelzi.

Az állománymegoszlásnál a kölcsönzés szakcsoportonkénti megoszlásával összevetve tudunk csak a szak kihasználtságáról fogalmat alkotni, s lényeges különbség van az eredmények megítélésében, ha a kölcsönzés megoszlásában mutatkozó 19,1%-ot az állomány 23,9 vagy 27,9%-ából érik el. A 19,1%-os forgalmi arány alatta marad nem lebecsülhető mértékben az 1956 és az 1955 évi eredményeknek, s bár az országos átlagnál magasabb, nagyon komolyan kell foglalkoznunk az ismeretterjesztő irodalom népszerűsítésével.

a) Nyelvtudomány

Az állomány 0.6%-a. E szakban kevés a felesleges könyv. Csak a teljesen hibás elképzelések alapján vásárolt műveknél forog ez fenn, mint pl. a 26. sz. könyvtárban a Benkő: *Az „ly” hang története* c. műve. A szak jelentős részét a szótárak, nyelvkönyvek teszik. Ezekkel könyvtáraink többsége el van látva. Problémát jelent a nyelvkönyvek több példányban való szerzeményezése. Igény természetesen volna erre (a régi könyvtárakban van), de ehhez valóban nincs anyagi fedezetünk, az egy példányban megvásárolt nyelvtankönyvet pedig kézikönyvtár anyagaként nem lehet eléggé kihasználni, hiszen arra egy-egy olvasónak több hónapon keresztül volna szüksége.

b) Természettudomány

Az állomány 4.7%-a. A felnőtt kölcsönzésnek csak 2.4%-a történik e szakból. Ennek ellenére e szak általában keresett. Ezt bizonyítja a 26. sz. könyvtár elemzése is:

Tudományág	Kötetszám	Egyszer sem kölcsönözték	Ötnél kevesebbszer
Mennyiségtan	54	1	4
Csillagászat	69	1	8
Fizika	157	—	8
Vegytan	61	2	7
Földtan	45	1	9
Biológia	46	2	3
Növénytan	30	3	3
Állattan	53	15	—
	515	25	42

A 3. sz. könyvtárban a 845 e szakhoz tartozó kötet közül csak 9 nem volt egy olvasónál sem, s ezek mind a gyűjtőkörbe nem tartozó művek. A 44. sz. könyvtár is megállapítja jelentésében, hogy „tanulótól szakmunkásig az olvasók minden rétege szívesen olvassa, ki-ki érdeklődése szerint. A népszerűen megírt művek közül maximális példányszámot kell venni.” Legkeresettebbek Sztróka Kálmán művei, Colerus matematikai könyvei, Öveges könyvei, Perelman népszerű művei. Nem olvassák ma már a TTK füzeteket, de itt egyes esetekben a könyvajánlás gyengesége is szerepet játszik. Növelni lehetne általában e csoport kihasználtságát, ha a könyvtárosok természettudományos műveltségét fokoznánk.

Nem olvasták a 26. sz. könyvtárban:

Jordan: Elleptikus függvények és alkalmazásuk

Schmidt: Állatfejlődés (egyetemi tankönyv)

Vendl: Geológia (egyetemi tankönyv)

Ez a néhány példa bizonyítja, hogy a kerületi könyvtárak gyűjtőköre nem terjedhet ki általában egyetemi tankönyvekre, vagy rész kérdésekkel foglalkozó tudományos művekre, mert ezek nem találhatók itt olvasóknak.

c) Orvostudomány

Az állomány nem egészen 1%-a. A régebbi alapítású könyvtárakban az állomány elegendő. A 3. sz. könyvtárban 231 kötet, a 7. sz. könyvtárban 234 kötet, míg a 44. sz. könyvtárban, amely új alapítású, csak 142 kötet van e szakban. Ez utóbbiban a raktárban levő 71 db közül csak 4-t nem olvastak. 67 darabot viszont 1160-an olvastak. Kevésnek tartja a 26. sz. könyvtár is 98 kötetét. Éppen ezért ajánlatos volna általános egészségügyi művek jól, népszerűen megírt köteteinek a kiadása, mint amilyenekkel ebben az évben már találkoztunk. Pl. Hirschler: Nők védelmében c. könyve. Legkeresettebbek: az orvosi életrajzok, a betegápolással, gyermekápolással, az emberi testtel, egyes betegségekkel népszerűen foglalkozó művek. Sok előjegyzés van Kahn művére és keresik De Kruijff kötetét a régi könyvtárakban, ahol csak megvannak.

d) Technika

Az állomány jelentős hányada, 7,1%-a. A régebbi alapítású könyvtárak állományában — éppen úgy, mint az orvostudomány esetében is láttuk — nagyobb a műszaki könyvek száma is. Az 50-es évek elején profilizációs elgondolások alapján néhány könyvtárat műszaki gyűjtőkörűnek jelölt ki a könyvtár vezetősége, s ezek emiatt a közművelődési jellegén túlmenően is gyűjtötték a műszaki könyveket. Így jutott a 7. sz. könyvtár aránytalanul sok műszaki könyvhöz, 1637 kötet = 7,7%. Ez az elképzelés nem mutatkozott eredményesnek.

A 7. sz. könyvtárban a már említett 1637 kötetnyi műszaki anyagból 1367 kötet volt raktárban a vizsgálat alkalmával, 146 kötetet, mint felesleges anyagot már leválasztottak és kölcsönözve csak 124 kötet volt.

Kimutatás a „Technika” részletes elemzéséről

Szakcsoport	Kötet	Senki se olvasta	1—5-en olvasták	5-nél több olvasta
608	18	2	5	11
620	50	13	17	20
621	299	69	156	74
621.3	118	17	52	49
621 R	84	1	17	66
621 T	4	—	3	1
622	31	16	13	2
624	15	5	9	1
625	11	2	6	3
626	4	2	2	—
628	8	4	4	—
629	93	7	27	59
640	7	—	2	5
641	14	2	3	9
643	3	1	2	—
646	18	—	2	16
651	12	1	9	2
655	20	2	16	2
656	9	3	1	5
656	51	25	18	8
658	77	51	25	1
660	32	12	14	6
662	15	7	5	3
663	31	8	18	5
665	16	9	5	2
666	22	6	7	9
667	23	6	19	4
669	32	16	15	1
670	4	—	2	2
674	17	2	14	1
675	11	—	10	1
676	4	—	3	1
677	72	28	39	5
678	18	4	9	5
680	2	—	2	—
681	6	—	5	1
685	6	3	3	—
686	1	—	—	1
687	17	1	7	9
690	37	20	17	—
693	23	13	9	1
696	16	8	7	1
	1507	399	684	434

Sok olyan könyv került ilyen módon a könyvtárba, amelyek azután soha olvasót nem láttak. Még a XIII. kerületben sem kell Budapesten bányászati szakkönyv, de általánosan tapasztalható jelenség, hogy más speciális szakkönyvért sem a kerületi könyvtárakat keresik fel az érdeklődők. Jellemző erre, hogy a IX. kerületben levő könyvtár gyűjtőkörébe iktatták az élelmiszeripari szakkönyveket, s annak ellenére, hogy élelmiszeriparunk jelentős bázisai vannak a kerületben, s az 50-es évek elején különböző kísérleteket is végeztek az üzemekkel való kapcsolat teremtésére, mégis az e szakban vásárolt könyveket akkor sem és azóta sem vitték az olvasók. Ezt bizonyítja a 8. sz., III. kerületi könyvtár példája is.

A 677-es szak (szövőipar) vizsgálata 1958. máj. 20-án a 8. sz. kv.-ban:

A polcokon 138 darab könyv volt. A raktárlapok szerint 140 könyvet tartunk nyilván ebben a szakban. A tasakokban levő könyvkártyákon 419 számot, illetve aláírást számláltunk össze. A polcon levő 138 kötetből 53 egyáltalán nem volt olvasóknál. Ezeknek nagyrésze elavult brosúra vagy 3 példányos duplum. De előfordult tévesen szerzeményezett drága könyv is, mint pl. a Pamutzövés kézikönyve (Könnnyűip. K. 1954. 512 p. 50,— Ft).

Néhány nagyon sokszor ismétlődő számmal megállapítottuk, hogy textiltechnikumi tanuló, majd textiltechnikus, illetve érettségizett és a Goldberger Gyárba került textilmunkás az olvasó.

A 26. sz. könyvtár jelentése két fontos megállapításra hívja fel e szakkal kapcsolatban a figyelmet, melyek azt hisszük az egész hálózatban általánosan is érvényesek: a) A könyvanyag egy része nem illeszkedik az olvasók igényeihez, tehát sok könyv kihasználatlan, felesleges (ott is, ahol nem a speciális gyűjtési igénnyel léptek fel.) Részben túl magas színvonalúak a műszaki könyvek, részben egy-egy szakterület egészen részletkérdéseivel foglalkoznak, vagy a helyi igényekre egyáltalán nem támaszkodóak. b) A könyvanyag bizonyos részének kölcsönzését fokozni lehetne jobb propagandamunkával, ajánlással.

Különösen népszerűek a rádiós és híradástechnikai könyvek, valamint az autós, hajós, repülő könyvek, azaz a polytechnikai nevelést szolgáló művek. E tárgykörben elsősorban az újonnan megjelent művekből a kihasználtság maximális. A többi csoportokban azonban a fentebb kifejtett okok miatt a tavalyi duplumtalanítás után is sok felesleges könyv terhelte könyvtárainkat. Fokozza ezt az e tárgyban is nagyszámú, évek óta egyáltalán nem használt brosúra. Az e szakhoz tartozó kézimunka, szabás-varrás és szakácskönyvek keresettek.

e) *Mezőgazdaság*

A fővárosban nem jelentős, az állomány 1,2%-a. Csak ott van kihasználva az állomány, ahol mint a 44. sz. könyvtárban is, a duplumtalanítással a fölös anyagtól megszabadultak. Itt a 83 kötetükből 50-et leadtak. A 7. sz. könyvtárban 174 kötet közül csak 34 volt kikölcsönözve a vizsgálat idején. Sem a XIII. sem a VIII. kerületben ezt nem tekinthetjük hibának. A szobanövények ápolásával, házikertszettel, méhészettel foglalkozó könyveket azonban itt is és különösen a budai kerületi könyvtárainkban keresik. A peremkerületekben, ahol a lakosság jelentős része mezőgazdasággal foglalkozik, e szakirodalom olvasása nagyobb mértékű. Sokkal inkább veszik igénybe a mezőgazdasági szakkönyveket ezekben a kerületekben, mint az ipari kerületekben a műszaki könyveket. Érthető oka ennek az, hogy az üzemekben a szakkönyvekhez a munkás hozzájuthat a vállalati műszaki könyvtárakban (a legfontosabb szakkönyveket az ipari munkások meg is vásárolják), míg a mezőgazdasági dolgozók számára más könyvtár a kerületben nem áll rendelkezésre.

A 36. sz. rákoskereszturi kerületi könyvtár 63-as mezőgazdasági szakkönyvanyagának olvasottságáról szóló adatok:

A 630—639 szakanyag összállománya 629 kötet. A duplumosítás kapcsán mindössze 25 kötet került törlésre. 1958 május 22-én a kerületi könyvtár raktárában 387 kötet volt, a többi az olvasóknál. A bentlevő 387 kötet könyvkártyái alapján a következő olvasottsági statisztikát kaptuk:

Összesen	Senki se olvasta	1—2 olvasó olvasta	5 olvasó olvasta	10-nél többen olvasták
387 kötet	127	161	55	44

f) *Művészetek, sport*

Az állomány 5,7%-a. A forgalmi statisztikában más szakkal együtt szerepel, egy része viszont az egyéb rovatban van nyilvántartva, ilymódon az 5,8%-os kölcsönzési arányt a szakban megközelítőnek tekinthetjük. Ez azt jelzi, hogy ez a legjobban kihasznált szakunk. Az új alapítású könyvtárak tekintetében túlzás nélkül állíthatjuk, hogy nem elegendő az

állománynak ez a része (38. sz. XII. kerületi, 26. sz. IX. kerületi könyvtár). De még a 10. sz. VI. kerületi könyvtár állományelemző jelentése is kiemeli, hogy az igényeket nem tudják kielégíteni. Nagy hiány mutatkozik náluk is az egy-egy kort felölelő kiadványokban és kézikönyvekben, mint amilyen Baráth-Éber-Takács: A művészet története, vagy Lyka: Művészettörténet, a Művészeti Lexikon, Filmesztétika stb. A fényképezés iránti nagy érdeklődés miatt a könyvtárak e tárgykörben nem tudják kielégíteni az igényeket. A zenei könyvek forgalma is igen nagy, különösen a zenei életrajzok népszerűek. Beethoven, Paganini, Puccini, Caruso, Wagner, Liszt életrajzai állandóan kézben vannak. E tárgyban talán leginkább látszik, hogy mennyire nem egységes a kerületi könyvtárak ellátottsága. Míg a 10. sz. VI. kerületi, 38. sz. XII. kerületi, 26. sz. IX. kerületi könyvtárak ezt az állományt egyáltalán nem tartják kielégítőnek, a 7. sz. XIII. kerületi könyvtár viszont ki tudja elégíteni a művészeti érdeklődést. Külön elbírálás alá esik a 3. sz. VIII. kerületi könyvtár, amelyet a már említett gyűjtőkör megállapítása alkalmával, tekintettel a szomszédságukban levő művésztelepre, e szak gyűjtésével bízták meg, értékes anyagot gyűjtött e tárgykörből, 1.304 kötetet. Felhasználására vonatkozólag igen tanulságos a jelentésükben foglalt megállapítás.

Szakcsoport	Kötetszám	Senki nem olvasta	1—4-en olvasták	5—10-en olvasták	10-en felül olvasták
7	157	36	56	47	18
71	26	—	4	9	13
72	75	1	42	20	12
73	59	—	23	26	10
74	47	—	19	15	13
745	34	2	22	7	3
750	247	9	113	51	74
77	55	2	17	27	9
	700	50	296	202	152

Ez a kis statisztika nem ad teljes képet a könyvek keresettségéről. Egyrészt: a valóságban többen használták, mert a helybenolvasók nincsenek feltüntetve a könyvkártyákon, másrészt: mivel a képzőművészeti anyag 70%-a kézikönyvtárakban van, nem mindenki számára kölcsönzik ki. Mint érdekességet említik meg, hogy a szomszédságban levő művésztelep lakói nem használják kellő mértékben a művészeti könyveket. Ugyanakkor a város távolabbi pontjairól járnak hozzájuk képzőművészeti gimnazisták, művészeti főiskolák hallgatói, mert hallottak a gazdag képzőművészeti anyagról.

Megemlítjük még, hogy a legtöbb könyvtárban a művészeti anyag igen jelentős része kézikönyvtári állomány és csak helybenolvasásra kölcsönzik. Még így sem tudják minden esetben a szép illusztrációkat megvédeni a könyvcsonkító olvasóktól. A sportirodalom iránt az érdeklődés újabban egybehangozón csökkent, csak a sakk iránt van nagy érdeklődés és a vadászat és horgászat tárgyköréből sem tudják az igényeket kielégíteni.

g) Irodalomtudomány

Az állomány 3,9%-a. A régebbi alapítású könyvtárakban — a 10. számút kivéve — különös problémájuk nincs. Az új könyvtárak közül többen kevés ez az anyag. Középközpontok, egyetemi hallgatók irodalomoktatásához nyújtanak segítséget. Olvasott művek a 7. sz. könyvtárban pl. Bölöni: Ady, Révai: Ady, Barta: Arany János, Fövény: József Attila, stb., forognak a Shakespeare, Molière, Goethe, Puskinról írt tanulmányok. Az utolsó évben megjelent hézagpótló művek, pl. Szerb Antal: Világirodalomtörténet, a Bóka szerkesztésű magyar irodalomtörténet nagy mértékben javította e szakcsoport összetételét. Irodalomesztétika azonban még nincs és nincs retorika, poétika és irodalmi lexikon sem. Hiányzik még néhány monográfia, pl. Jókai, Gárdonyi, Móra is.

h) Földrajz

Általános vélemény: ez a legkeresettebb szak. A kötésre kerülő könyvek között százalékarányát túlhaladó mértékben szerepel. A régebbi alapítású könyvtárakban a rongált állomány nem jelentéktelen részét teszik ki. Az egész állomány 2,6%-a. Hanzelka-Zikmund könyveire mindenütt igen sok az előjegyzés, de minden útleírás iránt egyaránt nagy az érdeklődés. Az utóbbi idők új kiadványai sokat enyhítettek a szűkös helyzeten, különösen az Úti kalandok és a Világjárók sorozata népszerű és olcsó. Az igényeket azonban e szakon belül nem tudjuk kielégíteni, annál is inkább nem, mert a régebbi kiadású könyvek kivonása a forgalomból nem volt túlzás s e téren a revízió csak ártalmas lehet. A két világháború között megjelent útleírásokban igen sokszor a legelrejtettebb módon és formában nagyon határozott szovjetellenességet, faji úszítást találunk, amelynek romboló hatását nem engedhetjük meg. Pl. Thanhoffer: Kongó, Aage Krarup Nielsen: A trópusokon át a déli jégstengerre, Cetvadászok útja.

i) Általános művek

Az állomány 1,1%-a. A nagyobb könyvtárakban a jól fejlesztett segédkönyvtár anyagának nagy része idetartozik. A segéd- és kézikönyvtárak fejlesztését azonban nem biztosítottuk tervszerűen, s ezért e szakban az ellátottság igen egyenlőtlen. Pl. amíg a 44. sz. VIII. kerületi könyvtárnak igen jó összeállítású a kézikönyvtára, s benne különböző lexikonok, gyűjteményes kötetek kapnak helyet, a 38. sz. XII. kerületi könyvtárnak nincs Révai Lexikonja sem s egyébként is hiányos a kézikönyvtári állománya. Igen jó segédkönyvtára van a 8. sz. III. kerületi és a 9. sz. VIII. kerületi könyvtárnak is. A 8. sz. könyvtárban e szakban szereplő ajánló bibliográfiák felhasználására példát mutatnak. Fontos feladatunk, hogy a kézikönyvtárak, segédkönyvtárak fejlesztéséhez segítséget nyújtsunk.

3. SZÉPIRODALOM

A kerületi könyvtárak egész állományának 46,6%-a, a felnőtt irodalom 54,9%-a. Ez az arány nagymértékű javulást mutat az előző évek számaihoz viszonyítva, s most jobban megközelíti a kölcsönzésben tapasztalható arányokat. Elismerve, hogy az ismeretterjesztő irodalom forgalma soha se közelítheti meg a szépirodalom kihasználtságát, a szépirodalom arányának emelése feltétlenül javítja az állományt, mert reálisabban az igényekre épül. Az 1957-es évben a felnőtt kölcsönzés 80,9%-a a szépirodalom köréből került ki. Sokat javított az elmúlt év sokoldalú, régi hiányokat pótló könyvkiadása, s így elértük, hogy néhány könyvtárunk ma már nem áll olyan rosszul a szépirodalommal illetően, mint akár egy évvel ezelőtt is. Különösen ott érezhető komoly javulás, ahol a kerületi tanácsok közsegfejlesztési keretükből az állománygyarapításhoz hozzájárultak. A VIII. kerületben a 44. sz. könyvtár, amely pedig 1951-ben mint „tervenfelüli” létesült ennek megfelelő állománnyal, ma már elérte a régebbi alapítású könyvtárak színvonalát. A szépirodalomnak az ismeretterjesztő irodalom elemzéséhez hasonló részletes feltárása igen nehéz feladat, mert sokkal kevésbé tagolódó s összetettebbek a tényezők is, amelyek az olvasókat egy-egy szépirodalmi mű kölcsönzésére készítetik. Kölcsönzésben elfoglalt szerepe miatt az elemzésre mégis kísérletet teszünk.

Magyar irodalom

a) Új magyar irodalom

A kerületi könyvtárakban csaknem a teljes anyag megtalálható. A jelentést készítő könyvtárakban a szépirodalom 16—22%-át jelenti, s ez általánosítható is. Kihasználtságuk az utóbbi évben nagy mértékben emelkedett, bár már az 1953—56-os években is jelentős eredményeket értünk el a mai magyar irodalom olvastatása terén. Ma az új magyar művek

legjobbait éppen úgy várják és előjegyzik, mint a nyugati klasszikus szerzők műveit, vagy a régebben már megjelent és most újra kiadásra kerülő műveket. A szépirodalmi kölcsönzésnek az 1957-es évben a 16,5%-a volt új magyarmű. Egy-egy műből 2—3 példány van egy könyvtárban, s általában a fölösanyag leválasztása után csak a csoport fejlesztésével van probléma, amennyiben nem tudnak elegendő példányszámot vásárolni. Az általános képen belül természetesen vannak aránytalanságok. A 7. sz. könyvtárban 2.061 kötetből a vizsgálat alkalmával 1.015 volt a raktárban és ebből 60 művet soha senki nem kölcsönzött, 20-nál többször 265 kötetet vettek igénybe. Legkeresettebbek: Tatay, Szántó György, Németh László, Illés Béla, Szabó Pál, Veres Péter, Kovai, Fehér Klára, Passuth, Oravecz, Sásdi, Tersánszky egyes művei.

Több humoros, satirikus könyvet keresnek. Élénk érdeklődés van a közelmúlt eseményeit szépirodalmi formában feldolgozó írások iránt még akkor is, ha nem érnek el különösen magas irodalmi színvonalat, mint pl. Berkesi: Októberi vihar, amelyre egy-egy könyvtárban 15 előjegyzés is van. Az új magyar irodalom tematikájában ez utóbbi és a munkásélet nincs eléggé képviselve. Olvasottságának fokozásához erre is szükség lenne. Az új vers, dráma és novellairódalom iránt nincs elég érdeklődés. Problémát jelentenek ezért az ezekből összeállított antológiák beszerzése és olvastatása.

b) Régi magyar irodalom

A szépirodalmi állománynak 21—31%-a, igen keresett csoportja az anyagnak. A kölcsönzési statisztikában 21,8%-kal szerepel. A régi könyvtárakban a kopással, rongálódással, az új könyvtárakban pedig fontos művek teljes hiányával küszködnek. Van néhány könyvtárunk azonban, amelyik elérte, hogy e körben is ki tudja elégíteni olvasóit. A kötelező irodalom nagyobb részét a régi magyar irodalomból veszik, s bár sok helyen 12—17, sőt ennél több példányban is megvan egy-egy mű, az év bizonyos szakaszában kevésnek bizonyulnak, máskor viszont fölös állományként mutatkoznak. Ahol ennél kevesebb a kötelező irodalom példányszáma, már az iskolaév kezdetén láthatók a nehézségek, s előjegyzések nagy számát veszik fel a középiskolás diákoktól, amellyel a probléma távolról sem oldódik meg. Az új létesítésű könyvtárakban a XX. századeleji irodalom kiválói is kevésbé vannak képviselve, Gárdonyi, Móra, s 1956-ig Krudy, Kosztolányi művei. A régi magyar irodalom iránt a könyvkiadás javulása óta az érdeklődés kis mértékben csökkent, s ezért a jelentkező igényeket Jókai, Mikszáth, Móricz műveiből a legtöbb helyen már ki tudják elégíteni. Míg azelőtt Vas Gereben, Kemény és Jósika is igen kedvelt olvasmány volt, ma már ezeket sem keresik a régi mértékben. Jókai egyes kötetei még hiányoznak:

Akik kétszer hálnak meg, Szeretve mind a vérpadig, Szabadság a hó alatt, A jövő század regénye, Egy az Isten, Egetvívó asszonyszív.

Külföldi irodalom

a) Orosz klasszikusok

A szépirodalom 3—4 százaléka, keresettsége nem elegendő. Tolsztoj művei közül a Karenina Anna a legnépszerűbb, de Turgenyev, Dosztojevszkij, Szaltükov-Scsedrin művei közül sok hever kihasználatlanul. Kétségtelenül hatott a szovjetellenes demagógia, amelynek következtében a kevésbé művelt olvasók nemcsak a szovjet, hanem az orosz klasszikus irodalmat is elutasították. Ma már egyre kevesebb az olyan olvasó, aki „orosz nem kérek” mondattal elejét veszi az ajánlásnak s éppen ezért tág tere van annak, hogy az állomány jobb feltárásával a könyvanyagot ezt az értékes részét forgalomba hozzák.

A 18. sz. könyvtárban 1957 augusztusában tartott vizsgálat szerint raktáron volt:

Csehov kötet = 28 db, Csernisevszkij: Mit tegyünk = 7 db, Csernisevszkij: Prológus = 3 db, Dosztojevszkij kötet = 14 db, Ljeszkov: Az elvárásolt zarándok = 4 db, Mamin—Szipirják: Hegyi fészek = 3 db, Turgenyev kötet = 25 db.

b) Szovjet irodalom

A vizsgált könyvtárak szépirodalmi anyagának 10—21 százaléka. A régi könyvtárakban a százalékarány kisebb, az újabbaknál nagyobb. Kihasználtsága messze alatta marad a százalékarányának. Míg 1956-ban a csonka év ellenére is 227.128 kötetet kölcsönöztek, 1957-ben csak 97.662 kötetet adtak ki az olvasóknak. Az 1956-os 9,1% helyett 4,2%-ot.

A probléma alapja kettős jellegű. Kétségtelen, hogy a helytelen kiadói és az azt követő szerzeményezési politika olyan művek beszerzését is általánossá tette, amelyek nem képesek az olvasók érdeklődését felkeltani. A legjobb szovjet könyvek azonban kerestek, s a mélyponton már túljutottunk, 1958 első negyedében az összes kölcsönzött szépirodalmi műveknek 6,2%-a a szovjet irodalomból került ki. A jelentések mindegyike hiányolja az új és színvonalas szovjet műveket, amelyekkel visszaszerezhetik a szovjet irodalom népszerűségét.

A probléma másik oldala, hogy a szovjetellenes, nacionalista uszítás nem maradt hatástalanul ebben a vonatkozásban sem. Nemcsak az olvasók egy része utasította vissza a szovjet műveket, de a könyvtárosok egy része is elbátortalanodott az ajánlásban, és a vásárlásban is. Az 1957-es 13. sz. rendelési jegyzéken Panova: Messzi utca c. kötetét 61 példányban vették meg a hálózatban, s ez messze alatta maradt a más, nem szovjet művek vásárlásának. Az azóta bekövetkezett változást jelzi, hogy 1958-ban a legnagyobb példányszámban megvásárolt könyv május 15-ig Plátov: Hét szál fű országa — 132 példányban. Ma már nagy mértékben a könyvkiadáson múlik, hogyan emeljük a szovjet művek számát a könyvtárakban. A szovjet művek ajánlásában azonban még sok a tennivalónk.

A 7. sz. könyvtár szovjet szépirodalmi anyaga 1320 kötet — 482 mű

1320 kötetnyi szovjet irodalomból az elemzéskor 873 volt a raktárban. Ebből 36 kötetet senki se olvasott, 184 kötetet 1—5-en kölcsönöztek ki, 412 kötetet 5—20-an olvastak és 241 kötetet húsznál többen. Nem olvasták: Csernobrinec: Felszabadult föld — 1 pld., Fagyejev: Ifjú gárda színpadi változata — 2 pld., Osztrover: Viharmadarak = 1 pld. Igen kevesen olvasták a következő könyveket: Galaktyonov: Egy nagy építkezés hajnala — 1 pld. = 2 olvasó, Gurejev: Andrej — 2 pld. = 4 olvasó, Panfjorov: Megindulnak a traktorok — 2 pld. = 2 olvasó, — Ljasko: Nagyolvasztó — 1 pld. = 1 olvasó, Poltorackij: Úton és otthon — 1 pld. = 1 olvasó. Vannak olyan könyvek is, amelyeket azelőtt sokan olvastak, 1955 óta kevesen. Pl. Popov: Acél és salak — 2 pld. — 1955-ig 15 olvasó, azóta egy olvasó kölcsönzte ki. Popova: Béke a földeken — 1 pld. = 1955-ig 7 olvasó, azóta két olvasó, Peregudov: Elmúlt idők — 1955-ig sokan olvasták a polcon levő három példányt, 1955 óta csak hatan. Ribakov: Száz ezer kilométer — 4 pld. 1955-ig 20-an olvasták, 1955 óta csak öten.

A legjobb szovjet könyvek megfelelő példányszámban állnak az olvasók rendelkezésére. Erenburg: Kilencedik hullám — 7 pld., Fagyejev: Ifjú gárda — 10 pld., Birjukov: Narin vize — 5 pld., Koptyajeva: Iván Ivanovics — 9 pld., Solohov: Csendes Don — 8 pld., Új barázdát szánt az eke — 11 pld., Tolsztoj A.: Golgota — 10 pld., Gorkij: Az anya c. művéből 15 példányunk van, a polcon 5 példányt találtunk és mind húsznál több olvasónál volt kikölcsönözve.

1957 február 6—11 között hat könyvtárban vizsgáltuk a kölcsönzött könyveket. Ezen a héten a következő szovjet könyveket kölcsönözték ki, némelyiket több példányban is:

Ajni: Bokhara	Gorkij: Artamanovok
Arszenyev: Őserdők fia	Első szerelem
Beljajev: Kétéltű ember	Klim Számgin
A régi vár	A mester
Csavcsavadze: Az özvegy és más elbeszélések	Mezitlábások
Danyko: A kínai titok	Groszman: Egy szerelem története
Erenburg: Kilencedik hullám	Ivanov: Rajnai várkastély
Olvadás	Nyomon
A teremtés második napja	Ilf-Petrov: Tizenkét szék
Vihar	Ignatov: Egy partizán
Fors: Mihajlovi vár	Jan: Batu khán
Fjodorov: Dovator tábornok	Dzsingisz khán
Partizánok élén	Tatárjárás
Fjodorov: Kőhegyek ura	Kaszilj: A napsugár szerelmese
Fegyin: Első örömök	Kaszumor-Szeidbejlí: A titokzatos Mihajlo
Európa elrablása	Kaverin: Nyitott könyv
Gajdar: Timur és csapata	Kazakevics: Tavasz az Oderán
Gladkov: Nehéz esztendők	Koptyajeva: Ivan Ivanovics

Kucserjavenko: Hajnali harmat
 Lácisz: Új partok felé
 Lácisz: Zúg a vihar
 Lágin: A csalódás szigete
 Leonov: Orosz erdő
 Az üstökös
 Liksztanov: Zöld kő
 Nyikolajeva: A kis jámbor
 Obrucsev: Utazás Plutoniába
 Pagyerin: Főirányban
 Panova: Évszakok
 Pausztovszkij: Az aranygyapjú
 Polevoj: Egy igaz ember
 Prilezsajeva: A hetedik betyárbanda
 Ribak: Örökre együtt
 Sajnyin: Hadititok
 Siskov: Sőhajok tava
 Zord folyó
 Solohov: Csendes Don
 Sirvanzade: Káosz

Spanov: Gyűjtogatók
 Összesküivők
 Szimonov: Fegyvertársak
 Szolovjov: A csendháborító
 Tolsztoj, A.: Aelita
 Elbeszélések
 I. Péter
 Golgota (8)
 Gyönyörű asszony
 Ibikusz
 Igaz házasság
 Sánta herceg
 Toman: Frontmögötti állomás
 Trifonov: Diákok
 Tvardovszkij: Nekerese ország
 Uszpenszkája: Nyár az erdőn
 Vajszenberg: Húgocskám
 Vaszilevszkája: Szívárvány
 Vinogradov: Paganini
 Stendhal élete
 Zlobin: Sasok szárnyán

A 9. sz. könyvtárban 1958. VI. 5-én a raktárban 145 (leltár szerint 175) Gorkij kötet volt. Ezek közül:

Senki se olvasta	10-nél kevesebben	10—20 között	20-nál többen
9	42	41	53

1955 óta:

Senki se olvasta	10-nél kevesebben	10—20 között	20-nál többen
65	68	11	1

A legolvasottabb az Anya és az Artamonovok. Egyik kötetét 1955 után is 20-szor olvasták. Több könyvben már könyvkártya-másodlat van.

e) Népi demokratikus országok irodalma

A szépirodalom 3—7%-a. Forgalmi statisztika nem áll rendelkezésünkre, mert az egyik csoportban, más kategóriákkal együtt szerepelnek a népi demokratikus országok íróinak művei.

Kihasználtságukról csak egyes vélemények, vizsgálatok alapján alkothatunk véleményt. Népszerűsítésükért még sokat kell tennünk. Jelenleg inkább a népi demokratikus országok klasszikus szerzői keresettek, mint Reymont, Sienkiewicz, Hasek, Čapek, Prus; Jirašek már nem ilyen mértékben. Az élő irodalomból Seghers és Bredel könyveit szeretik. Sadoveanunak csak a Nyestfiak c. kötete van rendszeresen olvasónál. Igen népszerű Dimov: Dohány c. regénye is.

d) Nyugati szerzők

A szépirodalmi állomány 13—28%-a. A régi és új alapítású könyvtárak között jelentős különbség van. Míg a 38. sz. könyvtárban csak 13%, a 6. sz. könyvtárban 28%, a 7. sz. könyvtárban 27%-a a szépirodalmi anyagnak. A régi alapítású 3. sz. könyvtárban csak 15% a nyugati szerzők műve. Jelentése szerint mégis lényegében ki tudja elégíteni az igényeket. Nála, a 10. sz. könyvtárban és a többi régi könyvtárban is a fő problémát e csoportnál a

rongálódás nagy foka jelenti. A 8. sz. könyvtárban az 1958. év elején tartott vizsgálat alkalmával a raktárban 25 Dickens kötetet találtunk, s közülük jó állapotban csak 5 volt. Az új könyvtárakban alapvető hiányokat tapasztalunk. Victor Hugo, Dumas könyveire igen sok előjegyzést kell felvenniük nemcsak az új, hanem a régi könyvtárakban is, de sok helyen Balzac, Th. Mann, Rolland keresett művei sem találhatóak meg. Bizonyos egyenlőtlenség van a France műveivel való ellátásban. Az 1. sz. V. kerületi, a 10. sz. VI. kerületi könyvtárakban alig található egy-egy kötete raktáron, míg a 39. sz. IX. kerületi könyvtárban pl. a Jelenkori történet több kötetét találtuk egyszerre polcon. Itt nyilvánvalóan az olvasási színvonal közötti különbséget kell tekintetbe venni.

Többen kéri Scott, Galsworthy, Maupassant, Hugo olyan műveinek újrakiadását, amelyekből vagy egyáltalán nincs példányunk, vagy nagyon kevés az igényekhez képest. A nem klasszikus nyugati művek tekintetében az utolsó két évben jelentős változást észlelhetünk. A kiadás pótolja a többször említett hiányokat: Camus, Ramuz, Radiguet, Cocteau, Colette, Gide, Joyce egy-két kötete színesebbé, teljesebbé teszi a könyvtárak állományát. Ugyanakkor ma már a könyvtárak nem tekinthetik értékmérőnek magát a kiadás tényét. A megjelenő művek között akad néhány, amelyek megjelentetésével esetleg még egyet is érthetünk, de nem tarthatjuk feladatunknak, hogy az állam pénzén a könyvtár eszközeivel népszerűségüket fokozzuk. Ilyen pl. Gardner: A harcias nagymama esete. Ezt a művet a hálózatban csak egy-két könyvtár vásárolta meg. E téren is fejlődésről számolhatunk be, mert Borroughs: Tarzan sorozatának egyik kötetét 1957. januárban még 161 példányban megvették.

E művek iránt, elsősorban talán a belső kerületi könyvtárakban, igen nagy az érdeklődés s miután a költségvetési keretek korlátozottak, 2–3 — sokszor csak 1—1 példányt vesznek belőlük. Az előjegyzett kötetek nem jelentéktelen részét éppen ezért az „új” nyugati művek teszik ki. Természetesen olyan könyvtárakban, mint a Kulich Gyula-téri 44. számú, nem részesítik előnyben Camus, vagy Cocteau írásait.

A világirodalom klasszikusainak olvasásáról a statisztikából képet kaphatunk. 1957. évi statisztika szerint a kölcsönzés 21,2%-a történt e csoportból. A nyugati szerzők közül a nem klasszikusokat a statisztika egyéb rovatában szerepeltetjük, viszont e százalék az orosz klasszikusok és a népi demokratikus országok szerzőit magában foglalja.

g) *Mai haladó nyugati irodalom*

3–18%-a a szépirodalomnak. Igen kedveltek Amado, Fast, Vercors művei. Triolet könyveit örömmel fogadják az olvasók, André Stil viszont nem népszerű. A 7. sz. könyvtárban „A Szajna kifut a tengerre” c. kötetét, amely itt 2 példányban van meg, 1955 óta senki sem olvasta. Nagy sikere van Caldwell új könyvének. Többen említik Dreiser, Hamingway, Steinbeck írásait a keresettek között.

4. IDEGENNYELVŰ IRODALOM

A régi alapítású könyvtárakban a szépirodalom 3–14%-a idegennyelvű. Mindenhol megvan a kialakult olvasótábora és ezért nagyon sajnálatos, hogy évek óta devizahiány miatt a csoport fejlesztésére a könyvtárakban nem is gondolhattak. Segítene a költségvetés emelése is, mert az idegennyelvű könyvesboltban forintért is meg lehetne vásárolni az annyira hiányzó idegennyelvű művek egy részét. Tisztázandó, hogy melyek azok a könyvtárak, ahol idegennyelvű irodalom gyűjtése feltétlenül szükséges, és ezeken a helyeken a fejlesztést is biztosítani kellene. Ugyanakkor a többi, néhány idegennyelvű könyvvel rendelkező könyvtárból — ahol erre igény nincs kialakulva — ezt az állományrészt le kell választani, mert hosszú ideig nem leszünk olyan gazdasági viszonyok között, hogy valamennyi könyvtárunkban idegennyelvű irodalom gyűjtését lehetővé tehessek.

5. Gyermekirodalom

Az összállománynak 14,8%-a a gyermekirodalom. Ha egyetlen adattal hasonlítjuk csak össze, a gyermekolvasók számával, azonnal láthatjuk az e területen mutatkozó ellentmondást, amelynek megszüntetéséért mindent és sürgősen meg kell tennünk.

Az 1957-es jelentés szerint az általános iskolai tanulók az összolvasók 26,2%-át tette ki. 1956-ban pedig 27,8%-át. Ha el is ismerjük, hogy a felnőttek számára biztosított állomány egy részét, mint pl. az ismeretterjesztő irodalmat nem lehet teljesen kihasználni tekinteni, akkor sem oldható meg a gyermekolvasók igényeinek kielégítése ilyen arányok mellett. Meg kell gondolnunk azt is, hogy 1956-ban még az állomány 15,6%-a volt gyermekirodalom, s hogy abszolút számokat nézve 3 000 kötettel csökkent egy év alatt a gyermekolvasók könyveinek száma. A gyermekkönyvtári előadó 1957. év utolsó negyedében a 6. sz. könyvtárban tapasztalta a gyermekkönyvek kiadása terén mutatkozó elmaradást.

„A 6. sz. könyvtár ebben a negyedévben a rendelkezésre álló pénzének csak 7,7%-át fordította gyermek- és ifjúsági könyvek beszerzésére.

Megvizsgáltuk az 1957. év utolsó negyedének a Kollektor által küldött jegyzékeit, az alábbiakat látjuk:

- 20-as jegyzék: ifjúsági könyv nincs rajta
- 21-es jegyzék: volt rajta 1 leporello*, vettek 2-öt
volt rajta 1 könyv, vettek 4-et
- 22-es jegyzék: volt rajta 2 könyv, vettek 6-ot
- 23-as jegyzék: volt rajta 1 rajzolókönyv, nem vettek —
- 24-es jegyzék: volt rajta 1 régi könyv 3. kiadásban (nem vették)
- 25-ös jegyzék: volt rajta Révay: Aranygyűrű, 3-at kértek, de csak kettőt küldtek
- 25-ös jegyzék: volt rajta még egy könyv, abból kettőt vettek
- 26—27-es jegyzéken összesen tudtak venni 16 mesét, 2—2 regényt, 1 vidám kérdéses könyvet és 6 verseskönyvet.”

* A leporellot nem tekintjük könyvtári anyagnak, a könyvtár ezt csak kényszerből, mert a gyermekkönyvállománya teljes mértékben nem kielégítő, vásárolta meg.

De a felmérést végző könyvtárosok többsége is jelzi az állapot tarthatatlanságát. A 44. sz. könyvtárban „a gyermekirodalom 50%-a rossz, hiányos, nagyrésze már-már kötészetre sem küldhető. A gyermekek könyvéhségét semmiképpen sem tudjuk kielégíteni. Antikváriumban is hiába keresünk megfelelő ifjúsági könyveket, alig-alig találunk” — mondják a jelentésben és ez utóbbival csak egyetértünk. Külön probléma, hogy egy-egy műből a duplumtalanítás után is átlag 4 példány van. A 7. sz. könyvtárban, ahol 3 785 kötetből áll a gyermekirodalom, összesen 102 leányregény van, s ez 20-féle művet jelent csupán, tehát nem is 4, hanem 5 példány van egy-egy műből.

A 44. sz. könyvtárban 3316 db könyv — 780 mű

A gyermekszépirodalom 3029 kötet, azaz 4,2 az egy műre eső példányszám.

A 7. sz. könyvtárban 3785 db könyv — 1147 mű
szépirodalom 3422 kötet — 956 mű
ism. terjesztő 363 kötet — 191 mű

A 26. sz. könyvtárban összehasonlítják az ifjúsági szépirodalom könyvanyag egy műre eső példányszámát a felnőtt szépirodalmi anyag egy műre eső példányszámával. Megállapítják:

	Ifj. regény	Meséskönyv	Képeskönyv
magyar ...	1,5	4,3	3,3
szovjet ...	3,7	3,6	2,0
egyéb	4,9	3,7	1,5
Összesen ..	4,1	3,9	2,7

Ezzel szemben a felnőtt szépirodalmi anyag egy műre eső példányszáma 2,5

A tragikus helyzetet illusztrálja a gyermekkönyvek rongálódásának aránya. Erre jellemző, hogy a 38. sz. könyvtárban ez év májusában kötésként selejtként leírt 210 kötetből 190 gyermekkönyv volt.

A 3. sz. könyvtár jelentésében 15%-os könyvmennyiségről és 36%-os olvasói megoszlásról olvashatunk, s ez az átlagszámoknál is jobban érzékelteti a bajt. Úgy véljük, megelégedhetünk ennek az alapvető kérdésnek ilyen komoly felvetésével.

Anélkül, hogy a különböző korcsoportok és az ismeretterjesztés különböző témái szempontjából részletes elemzést végeznénk — minden szerv leghathatósabb intézkedéseit kérjük a több, nagyobb példányszámú, jobb, változatosabb gyermekirodalom megjelentetése érdekében. Ha — és e kérdésben nem kételkedhetünk — az ifjú nemzedék nevelése sorsdöntő kérdésünk, a könyvtárak gyermekkönyvvel való megfelelő ellátása olyan alapvető követelmény, amely nélkül egyetlen lépést sem tehetünk előre a gyermekkönyvtár területén.

II.

Általános problémák

Az állomány csoportjainak ilyen elemzése néhány általános problémát vet fel, amelyeket feltárni, megoldásukra javaslatot tenni szintén feladatunk.

1. A gyűjtőkör problémái, az állományfejlesztés módja

Az állomány elemzése során többször utaltunk a gyűjtőkör tisztázatlan voltára, s az ebből adódó nehézségekre. Véleményünk szerint egyetlen más vidéki közművelődési könyvtárral sem hasonlítható össze helyzetünk. Elsősorban nem az egyetem nélküli városokban levő megyei könyvtárakkal, ahol a tudományos igények kielégítésére csak a megyei könyvtár anyaga szolgálhat. Itt Budapesten, ahol minden egyetemnek önálló könyvtára van, ezek az egyetemi könyvtárak, a különböző szakkönyvtárak és főleg a Szabó Ervin Könyvtár központjának még kihasználatlan lehetőségei kell, hogy determinálják a kerületi könyvtárak gyűjtőkörét. Mervé határt vonni természetesen nem lehet, minden könyvtár és minden könyv esetében külön kell döntenet, de egy általános meghatározás mégis segítséget nyújt az egyenkénti döntéshez.

A kerületi könyvtárvezetőkkel folytatott vitában kialakítottuk *azt a felső szintet*, amely fölött tekintettel a jelenlegi olvasók összetételére, a mai általános kulturális színvonalra, a helyi adottságokra és anyagi lehetőségeink ökonomikus felhasználására — nem szerzeményeznek, s meghatároztuk *azt az alsó határt* is, amelyen alul a kerületi könyvtárak nem vásárolhatnak.

A felső határ természetesen csak az ismeretterjesztő és szakirodalom problémája, szépirodalomban ilyesmiről nem lehet szó. A felső határt szakonként kell eldönteni, vizsgálva, hogy milyen érdeklődéssel állunk szemben, s mindig csak a tömeges igényt lehet figyelembe venni. Ehhez minden könyvtárban részletes elemzést kell végrehajtani, mert e nélkül csak nagy körvonalakban állapíthatjuk meg a határt. Egyetemi tankönyvek, az egyes szaktudományok részletkérdéseivel foglalkozó művek általában a felső határon kívül rekednek. A legfontosabb, hogy az egyes szakok irodalmát összefüggésben vizsgálják és így e határon belül törekedjenek teljességre. Csak ha egy körön belül teljesség van és az igények a körön túl tömegesen jelentkeznek, lehet a körön túlmenni — persze ha van pénz-hozzá. Az ismeretterjesztő irodalom elemzésénél több példával bizonyítottuk, hogy a határ betartása a könyvtár elemi érdeke, az egyik feltétele az állomány tényleges kihasználásának. Hiszen sem a „Négy nyelvű ételszótár”, sem Peyer: *Öntészeti technológiája* iránt tömeges igény egy-egy kerületi könyvtárban nem mutatkozik és csak mint kihasználatlan, néhány év múlva, mint fölös anyag okoz problémát a könyvtárosoknak. Az 1957-es év első felében tapasztalható volt bizonytalanság a politikai művek beszerzése körül. Ma már ezen is túljutottunk. A rendelési tanácskozáson megállapított arányban a politikai broszúrákat és egyéb társadalom-

tudományi műveket a könyvtárosok általában megvásárolják, elfogadva azt az álláspontot, hogy a kerületi könyvtárak közművelődési jellegébe a politikai agitáció és nevelés beletartozik.

Nehéz határt szabni a humántárgyakon belül, tekintettel arra, hogy hazánkban nem azonos a humán és reáltárgyakban a műveltségi színvonal. A magasabb szintű humán műveltség miatt irodalom, történelem körében egyetemi tankönyvek beszerzését is indokoltnak tartjuk. Kellő önfegyelmel csak a tömeges igény kielégítésére törekedhetnek a könyvtárosok, minthogy a nagy könyvtárak Budapest minden részéről gyorsan megközelíthetők, s egyes olvasókat e könyvtárakba irányíthatnak.

A határvonal megszabása a könyvkiadás egyre nagyobb méretei mellett fontos könyvtárpolitikai és anyagi kérdés. Szükséges, hogy a könyvtárvezetőt elsősorban ez és csak másodsorban saját érdeklődése befolyásolja az állomány fejlesztésében.

Az *alsó határ* betartása a szépirodalom területén jelentett problémát. Ma már e téren a könyvtárosok általában nem követnek el hibát. Tisztáztuk ugyanis, hogy az állam pénzén nem engedhető meg, hogy kétesértékű, irodalmi színvonal alatti könyvek kerüljenek a kerületi könyvtárakba s az olvasókhoz. Nem irodalmi színvonal kérdése ugyan, de itt említjük meg, hogy politikai, társadalmi megfontolás miatt nem kívánatos műveket sem tartanak könyvtáraink.

A szerzeményezési politikát az általános irányításon kívül a rendszeres tájékoztatás igen eredményesen befolyásolja. 1958-ban a Kollektor által kiadott rendelési jegyzékeken szereplő műveket rendszeresen ismertetjük a könyvtárvezetők előtt, s javaslatot teszünk a vásárlandó példányszámra is. Erre a célra 7 tagú munkaközösséget szerveztünk, de az ismertetéshez a központ dolgozóit, a könyvtárvezetőket és beosztottakat is egyre szélesebb körben bevonjuk.

A szerzeményezés túlnyomó többsége a Kollektoron keresztül történik. (1958 első felére 600 000 Ft-t kötöttek le a Kollektornál és Kollektoron kívül csak 24 307 Ft-t kötöttek május 20-ig.) Így a szerzeményezés értékelése lényegében egyet jelent a Kollektornál történő vásárlás értékelésével. A Kollektor munkáját igen pozitívnak tartjuk. A kerületi könyvtárak kívánságait — amennyiben erre lehetősége van — teljesíti, mint pl. köttetés, pótigénylés stb. Teljesíti a rendelési bizottság kéréseit is, bemutató példányait soron kívül is eljuttatja, gyakran résztvesz a rendelő bizottság tájékoztatóján és a hozzá intézett kérdésekre azonnal válaszol. Sokszor megoldatlan feladat elé állítjuk könyvigénylésünkkel, amit nem mindig tud kielégíteni. Jó lenne e téren olyan változtatást elérni, hogy elsősorban a gyermekkönyvekből korlátlanul kaphassanak a könyvtárak.

2. Az állomány változatosságának kérdése, a könyvek és művek aránya

E problémára több helyen utaltunk már. Az érintetteken kívül még a következőket jegyezzük meg: Egyik vonatkozása e kérdésnek a régi (1949—1953 közötti) szerzeményezési politika, melynek értelmében egy-egy műből 10—20 példányt is vásároltak a könyvtáraknak. Bár kétségtelen, hogy a több olvasó által egyszerre történő olvasás olyan vitákra ad lehetőséget, amelyet másképp nehezen tudnak a könyvtárosok megrendezni, mégsem lehet ezt a megoldást rentabilisnak nevezni, mert a sok példányban beszerzett könyv viszonylag rövid idő alatt „lefut” és a fölös anyagot szaporítja. Itt is meg kell azonban jegyezni, hogy az olvasók fluktuációja, s az elmúlt 8—10 év alatt felnövekedett új olvasóréteg további lehetőséget ad a „lefutott” könyvek új forgalmazására, ha azok valóban időtálló értékűek. Az elmúlt évben néhány könyvtárban e szempontból is megvizsgáltuk az állományt és sok indokolatlanul elfekvő könyvvel is találkoztunk. Igen nagy befolyást gyakorol a könyvek forgalmára a könyvtáros ízlése, olvasottsága. Van olyan könyvtár, ahol pl. Laxness: Független emberek c. kötetéből egyetlen példány sincs a polcon, s máshol 6 példány áll a raktárban. Ez teljesen érthető, ha figyelembe vesszük, hogy az olvasók nagyobb fele a legtöbb könyvtárban igényt az „adjon valami jót” kérdésben foglalja össze. A legjellemzőbb erre: a 26. sz. könyvtárban Krudy kötetét éveken keresztül alig olvasták. A „Hét bagoly” és más kötetek is gyakran

nagy számban álltak a polcon. Az elmúlt évben azonban, amikor új vezetőt kapott a könyvtár, egyszerre eltűntek a polcra ezek a művek és már előjegyzést is vettek fel pl. a „Vörös postakocsi” c. műre. Éppen ezért a főlös példány leválasztását — amelynek nagyrésze, 55 000 kötet már az elmúlt évben megtörtént — meg kell előznie a gondos állományelemzésnek, amely nemcsak a forgalom mértékét veszi alapul, de azokat a kulturális és politikai követelményeket is, amelyeknek meg kell felelniük a könyvtáraknak. Az elemzés és a K. C. elkészítése után az állomány megfelelő módosítására is sor kerülhet, pl. a mezőgazdasági irodalom bizonyos köteteit egyes könyvtárakból, ahol feleslegesnek mutatkoznak, más könyvtárakba irányíthatják át. Ilyen értelemben lehet javítani a szépirodalom jobb kihasználását is, mert bizonyos klasszikus és más mű számára áthelyezéssel nagyobb forgalom biztosítható.

A 39. sz. könyvtárban 1958. május 27-én a raktárban találtuk:

Balzac: Goriot apó — 10 pld., Boccaccio: Dekameron — 5 pld., France: Lúdláb királyné — 5 pld., Victor Hugo: A párizsi Notre Dame — 9 pld., Karinthy Frigyes: Így írtok ti — 8 pld., Kosztolányi: Vál. novellái — 9 pld., Th. Mann: Buddenbrook ház — 9 pld., Maupassant: Szép fiú — 7 pld., Móricz Zs.: Boldog ember — 12 pld., A fátyla — 9 pld., Sand: Mauprat — 7 pld., Stendhal: Vörös és Fekete — 12 pld., Swift Gulliver utazásai — 5 pld., Thury Zsuzsa: Virradat előtt — 6 pld., A. Tolsztoj: I. Péter — 9 pld., L. Tolsztoj Anna Karenina — 6 pld., Zola: Igazság — 7 pld., A. Zweig: Verdun iskolája — 5 pld.

Ezektől az esetektől függetlenül van a hibás szerzeményezés következtében — elsősorban az ismeretterjesztés területén — főlös anyag, amelynek leválasztásához megfelelő tárolási lehetőséget biztosítani kell.

E probléma másik vonatkozása, hogy az utolsó 2–3 évben csak minimális példányszámot vásárolnak a könyvtárak egy-egy műből, mert többre nincs keretük. Ha csak 3 heti várakozási időt szabunk egy-egy előjegyzés számára, a 15–20 előjegyzés éves várakozást is eredményez egy példány esetében. És valóban nem egy olvasó van, aki fél, vagy egy évet vár Hanzelka, Hasek, Dumas vagy más keresett szerző művére. Meg kell tehát találni a helyes arányt, amely különböző könyvtárakban és különböző művek esetében nem lehet egyenlő. Ha elegendő pénzünk lesz is, nem vásárolhatunk ezután olyan példányszámban egy-egy műből, hogy azután néhány év múlva a főlös anyag nagy raktárakat vegyen igénybe. Bizonyos főlös állománnyal mindig számolni kell, hiszen a kerületi közművelődési könyvtárak szervezeti szabályzatában leszögeztük, hogy állományában csak kurrens anyagot tarthat s ebből következik, hogy bizonyos idő után elavulás, az érdeklődés csökkenése és más okok miatt az inkurrensé vált anyag kivonása szükséges. Ettől való félelmünkben azonban a példányszámot nem korlátozhatjuk olyan kicsire, hogy az a jelenlegi tömeges előjegyzési rendszert tegye szükségessé. E kérdés politikai jelentősége igen nagy, mert az olvasók joggal várják, hogy közkönyvtárainkban, az általunk meghatározott szinten lépést tartsanak könyviadásunk aktualitásával, s ez a mai keretek mellett nem lehetséges. Utaltunk már arra, hogy pl. Berkesi könyvére több hónapig várni kell és ezzel nem érthetünk egyet.

3. A könyvtárak ellátottsága

A kerületi könyvtárak egyenlőtlen ellátottságáról már több helyen szoltunk. Összefoglalóan azt kell megállapítanunk, hogy a fővárosi hálózatban az eredeti — számunkra csak elítélhető — telepítési politika következtében 1945-ben a munkás- és peremkerületek többnyire könyvtár nélkül álltak. Az elmúlt 13 év alatt változtattunk ezen, de a tervszerűtlen telepítés komoly gondot okoz s az így bekövetkezett egyenlőtlenségek kiküszöbölése még hosszú időt vesz igénybe. Az egyenlőtlenséget fokozza egy-egy könyvtáron belül is az évenkénti keret változása. Volt olyan év, amikor profilon túl is vásároltak, mert volt pénz, más években — pl. 1957-ben — a legszükségesebbet sem szerezték be.

Adatainkból kiderül, hogy a lakosság számára viszonyítva könyvvel legjobban az I. és az V. kerület van ellátva. A Ferencvárosban, ahol 1949-ig egyetlen könyvtár sem volt, — ma már három könyvtár van ugyan, de állomány tekintetében a lakosság számára viszonyítva még mindig a 7. helyen, a XIX. kerület pedig az utolsóelőtti helyen áll. A III.

kerület ugyan a jól ellátottak közé tartozik állomány szempontjából, itt azonban a régi alapítású könyvtár — a 8. számú — a viszonylag nagy és jó állományát nem tudja eléggé kihasználni, mert a könyvtár elhelyezése a helyiség és felszerelés nem alkalmas az olvasók számára további emelésére. A részletes elemzés gondos összevetése alapján hosszú távra kell meghatározni az állományfejlesztés ütemét olyan módon, hogy végül is a régebbi tervszerűtlenség következményei felszámolódjanak s a kerületi könyvtárak valóban egységes hálózatot jelentsenek mind állomány, mind telepítés szempontjából.

4. A kiadók és könyvtárosok kapcsolata

A Szabó Ervin Könyvtár hálózata itt Budapesten 100 000 olvasó véleményét, igényét tolmácsolhatja a kiadóknak. Ha a könyvkiadásban éppen úgy, mint az élet minden területén, a valóságos helyzetből kiindulva akarunk színvonalemelkedést elérni, e tolmácsolásra a kiadóknak véleményünk szerint múlhatatlanul szükségük van. Az elmúlt évben kapcsolatunk intenzívebbé tétele érdekében új módszerrel kísérleteztünk. Egy-egy kiadó és három-három könyvtár szorosabb kapcsolatára törekedtünk. Nem minden könyvtár és nem minden kiadó között szerveztünk tapasztalatcsereket, hanem a kiadó által megadott fontosabb művekről gyűjtötték a hozzátartozó könyvtárak több hónapon keresztül tapasztalatokat és ezekről számoltak be az év utolsó és ez év első negyedében a kiadóknak. A kísérletet a Kiadói Főigazgatósággal és a kiadókkal, valamint az összes könyvtárvezetőkkel folytatott vita alapján eredményesnek tekintjük, de a további közös munkához az szükséges, hogy ezt a kiadók éppen olyan fontosnak tekintsék, mint a könyvtárosok, hogy a kiadók további munkájára e kapcsolat jelentős befolyással legyen.

5. Az állományelemzés hitelessége és a statisztika

Végezetül szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy az állományelemzéshez, a kihasznált-ság mértékének megállapításához olyan statisztikai rendszer volna szükséges, amely azonos kategóriákkal dolgozik mind az állománynyilvántartás, mind az állomány igénybevétele, azaz a kölcsönzés területén. E nélkül lehet ugyan igen nagy munkával a mostanihoz hasonló reprezentatív felméréseket végezni, de az állomány összetételét, a tényleges igénybevétellel rendszeresen összevetni nem lehet. E nélkül az állományfejlesztés igazán tudatosá soha sem válhat.

Összeállította:

Dobos Piroska

*Bánk Ferenc, Bruckner Frigyesné,
Gönczi Imre, B. Irányi Lujza, Kósi Gyuláné,
Tóth Endréné és Uray Béla kerületi könyv-
tárvezetők jelentéseinek felhasználásával.*

A KERÜLETI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRAK ISMERETTERJESZTŐ ANYAGÁNAK ÁTSZAKOZÁSÁRÓL

1955 februárjában határozta el a Szabó Ervin Könyvtár Módszertani Osztálya, hogy megkezdi a kerületi könyvtárak ismeretterjesztő anyagának a Szabó Ervin által alkotott szakrendszerrel az ETO-ra való átszakozását. Ez igen komoly vállalkozás és a munka még ma sem fejeződött be teljes egészében, mivel azonban az anyag tetemes részének átrendezése már megtörtént, be szeretnénk számolni az elének tűzött feladat céljáról, a munka menetéről, az eddig elért eredményekről és azokról a problémákról, amelyek csak a szakozási munka során vetődtek fel és ezáltal újabb kérdések megoldását segítik elő.

Ha látni akarjuk, honnan indultunk el és milyen változtatásokat hajtottunk végre, meg kell néznünk először, hogy mi volt a helyzet a fiókkönyvtárakban a munka megkezdése előtt és főbb vonásaiban hol látható a különbség a két szakrendszer között.

A kerületi könyvtárak könyvellátását kezdetben a Fővárosi Könyvtár Központjában működő Fiók Központ végezte. Itt készültek a könyvkártyák, raktári lapok, katalóguscédulák, s itt szakozták az ezekbe a könyvtárakba kerülő ismeretterjesztő anyagot is. A szakozás a Szabó Ervin által az eredeti Dewey-féle szakrendszeren végrehajtott bizonyos módosítások figyelembevételével történt, legfeljebb azzal a változtatással, hogy ez a szakozás a Központéhoz viszonyítva lényegesen egyszerűbb volt. A fiókkönyvtárakon belül eszközölt önkényes változtatások még tovább fokozták a nemzetközi szakrendszerrel való eltérést. Három számjegy-nél hosszabb szakszámot nem használtak, tulajdonképpen a Dewey-féle „háromjegyű minimum” elvét alkalmazták, amikor a főosztályok egytagú jelzetét két nullával, az osztályok kéttagú jelzetét egy nullával egészítették ki, pl. 500: természettudomány, 530: fizika, stb. Igen

fontos itt megjegyezni, hogy a fiókkönyvtárak szakanyagának feldolgozásánál külön raktári jelzetet nem alkalmaztak, a szakszám egyuttal raktári jelzetül is szolgált.

A felszabadulás után a kerületi Szabó Ervin könyvtárak mind olvasólétszám, mind a könyvállomány tekintetében rohamos fejlődésnek indultak. Így előállott az a helyzet, hogy egyes szakokon belül a szakozásnak ez a módja elégtelennek bizonyult. Vonatkozott ez főleg a társadalomtudományi részre, ezenkívül a technika címszó alatt összezsúfolt könyvanyagra. A társadalomtudományba besorolt könyvek osztályozásának megkönnyítése céljából az ekkor még működő Fiók Központ bevezette a magyar ETO kiadásába is átvett Tropovszkij-féle módosításokat és az új anyagot már ezekkel a jelzetekkel látta el. Ez az átdolgozás — mivel az osztályozási rendszer gyökeres megváltoztatása gyakorlati okok miatt nem volt lehetséges, — komolyabb formában csak az 1-es és 3-as főosztályon belül jelentkezett. Változtatások és kiegészítések során Tropovszkij betűjelzeteket is iktatott be a szakrendszerébe — a fiókkönyvtárak szakállományában azonban igen sok tárgyköre szerint idetartozó régi anyag továbbra is a régi szakszám alatt maradt és nem kapta meg a betűjelzetet. Ez sok zavarnak lett okozója, főleg a raktárban való eligazodást nehezítette nagymértékben.

Próbálkozott a Fiók Központ a szakjelzetek kibővítésével is a 3-as és a 6-os szakon belül, helyenként hattagú szakjelzeteket is adtak, egyes, szerintük fontos műveknek. Így sok területen létrejött a könyvanyag megosztottsága, azaz azonos tárgyú könyvek különböző szakszámok alatt szerepeltek. Ez mind a raktározás, mind a katalógus rendezése szempontjából súlyos nehézségek elé állította a könyvtárosokat,

mert állandóan felmerült az a probléma, hogy az új, bővebb szakjelzettel ellátott könyvek és katalóguscéduláik hogyan illeszkedjenek bele a már meglevő anyagba.

Teljessé vált a zavar, amikor az Állami Könyvterjesztő Vállalat Kollektor Osztálya átvette a Fiók Központtól a kerületi könyvtárak könyvellátását. Az Országos Széchényi Könyvtár — amely a katalóguscédulákon a címfelvételezést és a szakozást végezte — egyrészt nem igazodhatott a Szabó Ervin-féle módosításokhoz, másrészt sokkal bonyolultabb jelzetelemmel dolgozott, a magyar ETO, illetve sokszor még a német kiadás felhasználásával is. A Kollektor által küldött könyvek és ezek tartozékai a kerületi könyvtárak részére csak úgy voltak használhatók, ha azokon különféle javításokat

és egyszerűsítéseket eszközöltek, a szak- és raktári jelzeteket pl. mindenütt azonosították, esetleg úgy, hogy a differenciált szakjelzetet szolgált egyúttal raktári jelzetként is, vagy éppen ellenkezőleg, a szakjelzetet egyszerűsítették le a raktári jelzet szerint. Ezeket a javításokat minden kerületi könyvtár a saját elképzelései szerint végezte legtöbbször teljesen hibás módon, miután nem volt semmilyen egységes szempont, amelyhez igazodhatott volna.

Az átszakozás a fent felsorolt visszasságokat van hivatva kiküszöbölni. Az átszakozás lényege dióhéjban az, hogy az ismeretterjesztő anyag az ETO alapján új szakjelzetet kap.

Íme, mutatóba néhány különbség a két szakrendszer fontosabb szakcsoportjainak jelzetezésében:

Szabó Ervin-féle

- 33: társadalmi kérdés, szociálpolitika
- 333: lakáskérdés
- 335: szocializmus (szocialista elméletek, többek között a marxizmus is)
- 339: társadalmi osztályok és rendek, nőkérdés
- 36: társadalmi tevékenység
- 38: közgazdaságtan és gazdaságpolitika
- 9: világtörténelem
- 90: történettudomány
- 902.6: archeológia

ETO

- 33: politikai gazdaságtan, közgazdaságtan
- 333: agrárpolitika
- 335: szocialista rendszerek nem marx.—len. nézőpontból
- 339: anyagi javak megosztása és felhasználása
- 36: népjólét, biztosításügy
- 38: kereskedelempolitika, közlekedéspolitikai
- 930.9: világtörténelem
- 930.1: történettudomány elmélete
- 930.26: archeológia

Egyes Szabó Ervin által sűrűn használt jelzetek teljesen megszűntek, miután ezek az ETO-ban nem szerepelnek. Ilyenek pl. 309: társadalom- és művelődéstörténet, 709: művészet-történet, 809: irodalomtörténet.

A munka gyakorlati kivitelezése a következőképpen történt: három régi és nagy könyvállománnyal rendelkező kerületi könyvtár ismeretterjesztő anyagát nézte át az erre a munkára kijelölt szakozócsoport (III. ker. óbudai, VII. ker. Rottenbiller-utcai és VIII. ker. Szörény-utcai könyvtárak). Az átvizsgált könyvanyag kb. 11 000 körül mozgott. Elgondolásunk alapján e három könyvtár feldolgozandó anyaga együttesen kb. 90 %-ban fedi a többi könyvtár anyagát is, s ennek alapján a munka azokon a helyeken is lényegesen meggyorsul. A könyveket tartalmilag átvizsgáltuk, majd az 1954-es kiadású ETO alapján átszakoztuk, természetesen most még mind a raktári lapok sorrendjének, mind a könyvek gerincjelzetének érintetlenül hagyásával. Minden egyes műről két cédulát készítettünk. Egyet a betűrend számára, itt a szakjelzet a jobb alsó sarokba került, a másikat a

szakrend számára, itt a szakjelzetet a bal felső sarokba írtuk. Külön raktári jelzet ezeken a cédulákon még nem szerepelt. Amennyiben a könyv szakjelzete nem változott, vagy csak jelentéktelen módosítást szenvedett, rövidített címfelvételel készítettünk, amennyiben azonban a könyv az egyik főosztályból átkerült a másikba, részletes címfelvételel állítottunk ki. A Kollektor által küldött könyvekről is készült cédula, ezeket külön megjelöltük, s azt is jeleztük, amikor esetleg eltértünk az ott feltüntetett szakjelzettől. Az átszakozásnál fokozottabb mértékben szem előtt tartottuk a könyvtárosok és az olvasók gyakorlati szempontjait, figyelembevettük az egyes kerületi könyvtárak ezirányú kívánásait is, több esetben kölcsönös engedményekkel járó megegyezést kellett kötnünk. Így pl. a túlságosan hosszú jelzeteket lehetőleg kerültük, négy számnál hosszabb jelzetek közös megbeszélés eredményeként csak a 3-as, 6-os és szórványosan a 9-es szakban fordultak elő. A magyar történelem anyagát kiemeltük a Fiók Központ által bevezetett 941-es szakcsoportból, kiemeltük az útleírásokat is a 914/919-es jelzetű

földrajzi besorolásból és a megfelelő ETO jelzettek alá helyeztük azokat. Némely kerületi könyvtárban még annak is nyoma volt, hogy valamikor a repüléssel és rádióval kapcsolatos könyveket a 385-ös közlekedéspolitikai szakjel alatt szerepeltették. Bizonyos műveket át-helyeztünk a szakirodalomból a szépirodalomba, ezáltal olvasottságuk is emelkedett.

Az itt felsoroltak persze csak a legszembe-tűnőbb példák, a gyakorlatban sokkal több ilyen lényeges és árnyalati eltérés mutatkozott.

Az átszakozás befejezése után elláttuk a cédulákat a megfelelő raktári jelzettekkel. Irányadó volt a Könyvtári Raktározási Táblázatok 1954-es kiadása. Néhány raktári jelzetet azonban, így pl. 180: esztétika, 3KSzM: Komszomol, 621R: rádió stb. az OSZK Módszertani Osztályaival folytatott megbeszélés alapján beiktattunk és használtunk, mert szükségesnek találtuk, bár ezek a jelzettek nem szerepeltek a fent idézett Táblázatokban.

Ezután a cédulaanyag alapján kétféle gépelt jegyzéket készítettünk, egy betűrendes és egy szákszám szerinti jegyzéket. Ezek a jegyzékek természetesen több példányban készültek el, s így most már egyidejűleg három helyen kezdtünk hozzá a könyvanyag, a katalógus és a raktári lapok átszámolásához. A betűrendes jegyzék alapján átjavítottuk a könyvtár raktári lapjait, de azok sorrendjét még ekkor nem bontottuk meg, mivel csak ezek alapján tudtunk hozzáfogni a munka következő fázisához, a könyvanyag átjelzetezéséhez. Amikor ezzel elkészültünk, a Központ könyvkötői a megváltoztatott könyveken átnyomták a régi gerincjelzetteket. Ezután a könyvraktárt átrendeztük az új raktári jelzettek szerint. Most a már kijavított raktári lapok alapján átírtuk a szak-katalógus céduláit s egyidejűleg átrendeztük a raktári lapokat a raktári jelzettek, a szakkatalógus pedig a szakjelzettek szerint. Ez utóbbi munkafázis a legfárasztóbb, rendkívüli figyelmet és türelmet igényel. Sok művet a szükségletnek megfelelően két, sőt több szakjelzettel is ellátunk, ezekről melléklapokat kellett készíteni, úgyszintén utalólapokat a katalógus részére, melyek felhívják a figyelmet azokra a tárgykörökre, amelyek több szak között oszlanak meg. Bizonyos gyakran előforduló melléklapokat a Központ sokszorosított részünkre, így ezeket nem kellett minden egyes alkalommal ismét külön legépelni. Mikor mindez elkészült, a betűrendes katalógust javítottuk át oly módon,

hogy a betűrendes katalógus szakcéduláit kiemeltük, s a már átrendezett raktári lapok alapján eszközöltük a javításokat. A betűrendes katalógus átjavításánál léteznek természetesen még más módszerek is, ezeket a helyi gyakorlat alakította ki. Ezzel a munka nagyjából befejezést is nyert. A további munka megkönnyítésére sokszorosítottunk a könyvtárak részére egy mutatót az általunk használt szakjelzettek-ről, amelynek a katalóguscéduláknak a szakrendbe való besorolásánál hasznát vehetik. Ellenőrző munkánk során ugyanis azt tapasztaltuk, hogy könyvtárosainknak gondot okoz az új könyvek katalóguscéduláin a szakjelzettek átjavítása, nem tudják, hogy milyen mértékben lehet a Kollektor által használt, helyenként főlegesen hosszú szakjelzetteket lerövidíteni. Ennek a mutatónak a segítségével az újonnan érkező könyvek katalóguscéduláin a szakjelzetteket gyorsan és pontosan át lehet javítani és azután a szakkatalógusban a megfelelő helyre beosztani. A katalógus új rendje természetesen csak akkor tartható fenn, ha minden fiókban egy könyvtáros rendszeresen foglalkozik a katalógus gondozásával, az eszközölt javítások következetes véghezvitelével. Kisebb részmunkák elvégzése, pl. az olvasók által folyamatosan visszahozott könyvek átjelzetezése a könyvtár feladata marad, ezek a munkák persze még huzamosabb ideig elhúzódnak. A leltárkönyvben szereplő szákszámok átjavítását mellőztük, miután a leltárkönyvnek ilyen szempontból lényeges szerepe nincs. Az új szakrendre való áttérés természetesen magával hozta azt, hogy a csoportos leltárkönyv adatait is ennek megfelelően kell módosítani.

1957. novemberéig összesen 20 könyvtár átszakozási munkája történt meg, kb. 175 700-as példányszámú könyvanyaggal.

Az átszakozás gyakorlati előnye, hogy megkönnyíti a könyvtárosok munkáját, az olvasó részére pedig a katalógus jobb és pontosabb részletezésével lehetővé teszi a könyvtár anyagának fokozottabb megismerését és kihasználását. Ezenkívül kerületi könyvtárainknak, mint a főváros közművelődési könyvtárainak katalógushálózata hasonló jellegűvé válik a vidéki közművelődési könyvtárak katalógushálózatához. Ezáltal ugyanúgy igénybe vehetik a Kollektor szolgáltatásait, amelyek mint tudjuk, az egyöntetűséget, az áttekinthetőséget, az utánrendelés és sokszorosítás lehetőségét is biztosítják. Kapóra érkeztek az OSzK által készített és a

Kollektor által forgalomba hozott új választólapok a szakjelzetek feltüntetésével, az utalólapok és a szakjelzetek tárgymutatója. Ez részint megkönnyíti a katalógusban való tájékozódást, részint az az előnye is megvan, hogy a könyvanyag szaporodása esetén a katalógust rugalmasan lehet tágítani a szükségletnek megfelelően, újabb és újabb részletezéseket lehet az egyes szakcsoportokba beiktatni és a raktáron belül is megfelelő custosokkal a szükség szerint újabb és újabb csoportokat lehet kiemelni. Egyes könyvtárak éltek is már ezzel a lehetőséggel, pl. nagy műszaki állományukat már differenciáltan raktározták.

A három kerületi könyvtár anyagának átszakozása során összegyűjtött könyvanyag megközelítő képet ad a kerületi könyvtárak ismeretterjesztő anyagáról. Ilyen értelemben fel tudja használni a Szabó Ervin Könyvtár Központjának Bibliográfiai Osztálya, amikor pl. útleírás bibliográfia összeállításánál szüksége van a kerületi könyvtárakban általában található útleírások jegyzékére. A Budapestre vonatkozó könyvekről külön jegyzéket állítottunk össze, amelyet a Budapesti Gyűjtemény tud szükség esetén felhasználni. Úgyszintén hasznosítani tudja a Központ a teljes anyagot a tervbevett Központi Címjegyzék elkészítésénél is.

A szakozás kapcsán több probléma került a felszínre, ezzel kapcsolatban két kérdéskomplexumot szeretnénk kiemelni.

A könyvanyag átvizsgálásakor igen sok olyan könyv, de főleg brosúra került kezünkbe, amelyek az elmúlt évek során elavulttá váltak, politikai időszerűségüket elvesztették. Felesleges lett volna ezeken a könyveken is a teljes átszakozási munkát elvégezni. A fiókvezetőkkel történt közös megegyezéssel ezeket a broszúrákat is a már eddig is félretett anyaghoz soroltuk. Az elavult broszúráknak legnagyobb része már arra sem megfelelő, hogy a központi dupluraktárban összegyűjtsék és bevonják a duplumcsere-akcióba. Ennek felhasználási módjáról már az ezzel megbízott illetékeseknek kell foglalkozniuk, de véleményünk szerint — hiszen a gyakorlatban állapíthattuk meg, hogy az anyag nagyrésze egyáltalában nem került olvasó kezébe — a broszúraanyagot legfőljebb a MÉH részére lehetne átadni.

Révész elvtárs A Könyvtáros 1957. júliusi számában írott cikkében elvként szögezte le, hogy „kerületi könyvtárainknak *nem feladata* a nem kurrens könyvanyag gyűjtése, illetve

tárolása”. Erre a megállapításra hivatkozva szeretnénk megjegyezni, hogy talákozott olyan régi kiadású könyvekkel is, amelyek tartalmilag értékesek ugyan, de ezekben a kerületi közművelődési könyvtárakban mégis elfekvő anyagot alkotnak, itt egyáltalában nincsenek kihasználva. Gondolkozni kellene azon, hogy valamilyen módon élővé tehesük ezt az értékes és eléggé nagymennyiségű könyvanyagot, annál is inkább, mivel esetleg ezek a példányok hiányoznak vagy csak csekély példányszámban található meg olyan könyvtárakban, ahol a kutatóknak és a tanulóifjúságnak egyaránt szüksége lenne rájuk. Az ellenkező módszer is hasznos lehetne, hogy pl. a kerületi könyvtárak jobban népszerűsítsék, feltárnák ezt az anyagot, kiállítások, bibliográfiák stb. segítségével.

Az előbbieket során néhányszor érintettük már azt a kérdést, hogy a Kollektor által kibocsátott nyomtatott katalóguscédulák jelzetelésén több alkalommal módosítanunk kellett. Munkánk során ugyanis igen sok pontatlan és következtelen jelzeteléssel talákozunk. Többször szerepeltek olyan raktári jelzetek, amelyek nincsenek bent a Könyvtári Raktározási Táblázatokban. A hasonló tárgykorú könyveket magukba foglaló sorozatok egyes darabjait más és más jelzetekkel látták el. Sok mű került a szépirodalomba, melyek könyvtárosaink gyakorlata alapján sokkal inkább az útleírás, életrajz vagy irodalmi tanulmányokhoz tartoznak. A portyavezetők és tóráknyelvek véleményünk szerint elsősorban a sporthoz kerülnek és nem a földrajzhoz. A zeneszerzőkkel foglalkozó műveket a zene szakban keresik és nem az életrajzok között. Mi Ráth-Végh István összes művét a kultúrtörténetbe soroljuk, a Kollektor katalóguscéduláin viszont a legkülönbözőbb szakjelzetek sorakoznak (pl. néprajz, szépirodalom stb.). Különböző tárgykorú és jellegű műveket látunk az életrajzok között, holott sokkal helyesebb lenne pl. az írókról szóló műveket az irodalom, a művészekkel foglalkozó műveket a művészet szak megfelelő szakcsoportjaiban elhelyezni. Ezek csak a legjellemzőbb és leggyakrabban előforduló esetek. Ez a tény sok nehézséget és kellemetlenséget okozott átszakozási munkánk során, hiszen a sok átjavitgatás éppen célunk elérésének gátjává vált azáltal, hogy az egységes szakozási módszert nem sikerült teljes egészében megvalósítanunk és ismét külön útakon jártunk. A helyzetben azonban változtatni akarunk, ezért észrevételeinket össze-

gyűjtöttük és felkerestük az OSzK Módszertani Osztályát. Itt kiderült, hogy már őket is hosszabb idő óta foglalkoztatta a hibás katalóguscédulák kérdése, igen sok ilyen esetet szedtek már össze. Legutóbb beadványt terjesztettek a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtár Osztálya elé, amely a hibák kijavításának módozatait tárgyalja. Ugyanis feltétlenül szükség lenne, hogy egy és ugyanaz a szerv vállalná a katalóguscédulák kiadását teljes egészében, mégpedig egy pontosan és folyamatosan szerkesztett katalógus segítségével, amely példatárként

és ellenőrzésként szolgálva kiküszöbölné az eddigi hiányosságokat. Míg ez az ügy elintézését nyer, addig a Kerületi Könyvtárak Osztálya (volt Fiók Központ) és néhány fiókkönyvtár dolgozóiból alakult egy úgynevezett figyelőszolgálat, amely állandóan figyelemmel kíséri a megjelenő könyveket és a szükséges kiigazításokat körlevél útján tudatja az összes kerületi könyvtárosokkal.

*Kondor Miklósné
Molnár Lajosné*

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR KERÜLETI KÖNYVTÁRAI 1957-BEN

1. sz. kerületi könyvtár
V. Vadász u. 42.
2. sz. kerületi könyvtár
VII. Rottenbiller u. 10.
3. sz. kerületi könyvtár
VIII. Szörény u. 3.
4. sz. kerületi könyvtár
XIII. Lehel út 31.
5. sz. kerületi könyvtár
XIV. Ilka u. 36.
6. sz. kerületi könyvtár
XI. Karinty Frigyes út 9.
7. sz. kerületi könyvtár
XIII. Vág u. 12.
8. sz. kerületi könyvtár
III. Fő tér 2.
9. sz. kerületi könyvtár
VIII. Gutenberg tér 3.
10. sz. kerületi könyvtár
VI. Népköztársaság útja 52.
11. sz. kerületi könyvtár
I. Krisztina körút 87—89.
12. sz. kerületi könyvtár
X. Füzér u. 13.
13. sz. kerületi könyvtár
(Budafok)
XXII. Tóth József u. 36.
14. sz. kerületi könyvtár
V. Királyi Pál u. 11.
15. sz. Villamos mozgókönyvtár
XIV. Zugló
XV. Rákospalota
XVIII. Pestlőrinc
17. sz. Villamos mozgókönyvtár
II. János kórház
X. Kőbánya
XI. Kelenföld
XX. Pesterzsébet
18. sz. kerületi könyvtár
XIV. Bosnyák u. 1/a.
19. sz. kerületi könyvtár
XIII. József Attila tér 4. Kultúrház
20. sz. kerületi könyvtár
I. Szilágyi Dezső tér 5.
21. sz. kerületi könyvtár
(Csillaghegy)
III. Mátyás király út 15.
22. sz. kerületi könyvtár
VII. Lenin körút 32.
23. sz. kerületi könyvtár
IX. Illatos út 2—4. (Iskola)
24. sz. kerületi könyvtár
(Pestlőrinc)
XVIII. Ságvári Endre u. 7—9.
25. sz. kerületi könyvtár
(Kispest)
XIX. Kossuth Lajos u. 8.
26. sz. kerületi könyvtár
IX. Mester u. 53—55.
27. sz. kerületi könyvtár
(Pesterzsébet)
XX. Kossuth Lajos u. 24.
28. sz. kerületi könyvtár
(Ujpest)
IV. Árpád u. 66.
29. sz. kerületi könyvtár
(Rákospalota)
XV. Arany János u. 29.
30. sz. kerületi könyvtár
(Csepel-Királyerdő)
XXI. Kalamár J. u. 196. Kultúrház.
31. sz. kerületi könyvtár
(Pestimre)
XVIII. Marx Károly u. 13.
32. sz. kerületi könyvtár
(Sashalom)
XVI. Bajcsy Zsilinszky u. 27—29.
33. sz. kerületi könyvtár
(Békásmegyér)
III. Fő u. 47.
34. sz. kerületi könyvtár
(Pestujhely)
XV. Mosolygó Antal u. 36.
35. sz. kerületi könyvtár
(Soroksár)
Marx Károly u. 122—124.
36. sz. kerületi könyvtár
(Rákoskeresztúr)
XVII. Pesti u. 78.
37. sz. kerületi könyvtár
II. Török u. 2.
38. sz. kerületi könyvtár
XII. Böszörményi út 34/a.
39. sz. kerületi könyvtár
IX. Boráros tér 2.
40. sz. kerületi könyvtár
(Rákoscsaba)
XVII. Zrínyi út 14.
41. sz. kerületi könyvtár
(Ujpest)
IV. Váci út 65.
42. sz. kerületi könyvtár
(Csepel)
XXI. Fürst Sándor u. 40.

TÁJÉKOZTATÓ SZOLGÁLAT A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBAN

Az emberi társadalom léte kezdete óta arra törekszik, hogy ismereteket szerezzen a természetről, a társadalomról, a gondolkodásról.

Arra törekszik, hogy az emberek által tapasztalt, vagy a könyvek ezreiben felhalmozott ismereteket magáévé tegye és tovább adja.

Legelőször is a könyv és ennek közvetítője a könyvtáros az, aki az emberiség eddigi ismereteit az érdeklődők elé tudja tární. Ma az emberek százazrei olvasnak, tanulnak Magyarországon. Az élet ezernyi apró problémája, az újabb és újabb megoldandó feladatok, a „speciális tudás” korszaka természetessé teszik, hogy minden könyvtár a maga módján siessen segítségére e nagyszerű fejlődésnek. Budapesti kerületi könyvtáraink is tudják ezt és már több helyen tudatos és szervezett tájékoztató munkával segítik olvasóikat.

Mielőtt részletesen beszámolnánk az utóbbi évek ilyen irányú munkájáról, tisztáznunk kell a tájékoztató szolgálat fogalmát. Pontosabban azt, hogy *mi a feladata a tájékoztató szolgálatnak a kerületi közművelődési könyvtárakban.* — Azért is szűkítjük le a kérdést már itt a bevezető résznél a kerületi könyvtárakra, mert a tájékoztató szolgálat fogalmáról már sok és részletes feldolgozás készült. Többek között Szentmihályi János a Magyar Könyvszemle 1956-os évfolyamában írt erről. A tájékoztató szolgálat munkamódszeréről pedig részletesen beszél az 1955-ös Évkönyvben Marót Miklós a „Könyvtárunk tájékoztató szolgálata” című cikkében. Nemcsak arról, hogy mi volt a tájékoztató szolgálat létrejöttének és különösen az 1948 utáni fejlődésének az oka, hanem a tájékoztató szolgálat Szabó Ervin Könyvtári történetéről. A Szabó Ervin és munkatársai hagyományai alapján létrejött központi tájékoztató szolgálat munkájáról és eredményeiről is kimerítően ír. E fejlődési folyamat természetesen a kerületi

könyvtárakra is érvényes. Ezért e kis beszámoló tulajdonképpen Marót Miklós cikke folytatásának tekinthető. Feladata, hogy ismertesse a kerületi könyvtárainkban folyó tájékoztató és felvilágosító munkát.

A tájékoztató szolgálat feladata más a tudományos szakkönyvtárakban és más kerületi könyvtárainkban. Az alapelv ugyanaz: választ adni az olvasók kérdéseire. Természetesen az olvasó, a könyvtáros felvilágosításával biztonságban, gyorsabban választja ki a szükséges anyagot, műveltségének vagy speciális ismereteinek megszerzésére. Míg a nagy, tudományos könyvtárakban a személyzethez és a fellelhető könyvanyaghoz mérten teljesebb és magasabb fokú lesz a kérdésekre adott válasz, a megadott irodalom, addig a kis, 15—20 000 kötet-számú kerületi könyvtárakban a tájékoztatásnak főleg a *gyors felvilágosítási formája* a gyakoribb. Ez a tájékoztató szolgálatnak egy elemibb, de igen fontos foka.

Tudományos könyvtárakban az olvasók, a kutatók igénye elvontabb, mélyebb. A tájékoztatás köre szűkebb. Nálunk, a kerületi könyvtárakban a kérdések egyszerűbbek. Az érdeklődés azonban „igen széles-körű” — ahogy azt Sallai—Sebestyén: Könyvtárosok kézikönyve is megállapítja. Ez azt jelenti, hogy az olvasók érdeklődése színes, változatos. Az alapfokú felvilágosítás kérésétől az irodalomkutatás igényesebb változatáig minden probléma előfordulhat.

Nézzünk végig a kerületi könyvtárak ilyen irányú törekvésein. A Pedagógiai Főiskola Könyvtár-tanának felosztási rendszere, továbbá az Országos Széchényi Könyvtár 1955-ös Módszertani Útmutatója és sok más ismertetés alapján a mi gyakorlatunkban is a tájékoztató szolgálat formái a következők:

1. Felvilágosítás és figyelőszolgálat

2. Irodalomkutatás

a) Gyors bibliográfiai tájékoztatás

b) Részletesebb bibliográfiai tájékoztatás.

Most nézzük meg részletesen, hogy a Szabó Ervin Könyvtár XIII. kerületi 19. sz. Könyvtárában és még egy néhány hasonló nagyságú (20—30 000 kötetes) kerületi könyvtárban, a fenti felosztási forma sorrendjében milyen a tájékoztató munka? És mi a megvalósítás feltétele?

1) Felvilágosítás és figyelőszolgálat.

Tulajdonképpen minden könyvtár végez felvilágosító munkát, mert ez az alapja a kölcsönzésnek. Az olvasónak ismernie kell a könyvtár használatának módjait. Nemesak a kölcsönzés szabályait, hanem azt is, hogy mit nyújt számára a könyvtár. Hogy bizonyos feltételek mellett könyveket, folyóiratokat olvashat, úgy szórakozása, mint speciális érdeklődési köre kielégítésére. Feltétlenül tudnia kell a tájékoztató szolgálat létezéséről is. Sok könyvtárunkban mondják el az új beiratkozóknak, (sőt a 19. sz. könyvtárban nagy tábla is figyelmezteti a belépőt) — hogy itt szervezett felvilágosító és tájékoztató szolgálat működik.

Ki van írva továbbá, hogy:

„Forduljon segítségért irodalmi, vagy bármilyen tárgyú kérdésével a könyvtárhoz. Megfelelő irodalmat vagy szóbeli tájékoztatást kap a személyesen vagy írásban beadott kérdésekre.”

Milyen kérdések és milyen válaszok fordulnak elő felvilágosító munkánkban?

A könyvtár működésével kapcsolatos *technikai jellegű kérdéseknél* megismertetjük az olvasót azokkal az eszközökkel, melyeknek segítségével tájékozódni tud a könyvtárban. Vagyis a használati szabályzattól kezdve a katalógusban, bibliográfiákban való tájékozódásig minden e felvilágosító munka része.

Az utóbbi időkig nyomtatott „Útmutató”-t is tudtunk adni olvasóinknak. Ez a szabályokon és az Egyetemes Tizedes Osztályozás alapján álló raktározási útmutatón kívül a kerületi könyvtárak helyéről, kötetszámáról és gyűjtőköréről is tájékoztattott. (Kár, hogy elfogyott és még nem készült el újabb kiadása!) Több könyvtárban külön kis röpcédula segít a kölcsönzési idő, a könyvek megosztásának propagálásában. Vagy mint a 19. sz. könyvtárban a tájékoztató szolgálat és a folyóiratok propagálásához.

Ezek a felvilágosító feladatok természetesen egymásba olvadnak a könyvtári propaganda

munka feladataival. A lényeg az, hogy magáról a tájékoztató szolgálatról is kell „tájékoztatni” olvasóinkat. És az, hogy a beiratkozó szinte megérezze, hogy a könyvtárban segítségére vannak, törődnek vele. Ezzel megnyerjük bizalmát, szívesen jön kölcsönözni. A következő lépés pedig már az, hogy igénybe veszi a tájékoztató szolgálatot és elfogadja tanácsunkat, irányításunkat.

A felvilágosítás másik formája az *adatszolgáltatás*. A kérdések zöme irodalmi vonatkozású. Szerzőkről, könyvcímekről érdeklődnek. Amire a könyvtáros katalógusai segítségével ad választ. Már ritkább az olyan kérdés, mely írói álnevek felfedését, azonos nevű szerzők megkülönböztetését akarja tisztázni. Sokszor viszont szinte találos kérdést tesznek fel könyvtárosainknak megoldásra, amikor egy-egy verssorból, vagy rövid tartalmi részletből kell megállapítani a mű szerzőjét és címét. Ilyenkor a könyvtáros memóriája segít, vagy az olvasó böngészzi át a könyvtáros által javasolt műveket. Ilyen természetű feladatok sikeres megoldása csak jól képzett, művelt, olvasott könyvtáros esetében képzelhető el.

Például a VIII. kerületi 9-es sz. könyvtár vezetője egy-két mondatból megállapította a keresett könyvet. Persze ez szerencse dolga is, mint ahogy a 19. sz. könyvtárban történt. Egy olvasó kért egy könyvet, amelyet a rádió ismertetett és amelyről csak annyit tudott, hogy írójának neve Sz.-el kezdődik. Megkapta a keresett könyvet, mert a könyvtáros is hallotta a rádió ismertetését Szeberényi új könyvéről.

Az V. kerületi 14. sz. könyvtárhoz sok diák fordul idegen szavak tisztázásának kérdésével. A XV. ker. 29. sz. ker. könyvtárban pedig a könyvtárvezető sokszor már úgy érzi magát, mint vidéken egy tanító. Sok és különféle kérdéssel fordulnak hozzá és főleg sokat adnak véleményére.

Ügyszólván minden könyvtárunkban gyakori az ilyen adatszolgáltatás. Érdemes volna statisztikát vezetni róla, ha nem is a kérdéseket, de legalább a megválaszolt kérdések számát rögzíteni. Ezért írom, hogy „megválaszolt”, mert sajnos az is előfordul, hogy a könyvtárosnak „*nincs ideje*” kielégítő választ adni a kérdésre és elintézi olvasóját egy „nem tudjuk”-kal.

Reméljük, ez nagyon ritka eset. És ha abban a pillanatban a nagy forgalom miatt tényleg lehetetlen foglalkozni a feltett kérdéssel, bizonyára később lehet, sőt kell rá időt szakítani!

A felvilágosító szolgálattal kapcsolatban egy érdekes és elgondolkasztó jelenségre kell felhívnom a figyelmet. Már említettem, hogy a kerületi könyvtárakban a könyvtárra jellemző közművelődési sajátosság rányomja bélyegét a tájékoztató munkára is. Tehát főleg felvilágosító, figyelő szolgálat, esetleg a gyors-bibliográfiai szolgáltatás dominál, túlsúlyban van. Mégis a kérdések zöme nem terjed ki — a közművelődési jelleg figyelembe vétele mellett sem — minden tudományágra, csak az irodalommal van kapcsolatban.

Ez azt jelenti, hogy az olvasókat nem érdekli más? Alig hihető. Hisz Rákospalotán sok olyan kérdés is felvetődik, mint amit a szputnyikokkal kapcsolatban kértek. Ez természetesen már a természettudomány köréhez tartozik.

Az angyalföldi 19. sz. kerületi könyvtárban a József Attila szobor pontos méretei és készítője után érdeklődtek. A „Budapest szobrai” című könyvből megkapták a választ. Ugyanitt adtunk felvilágosítást arról, hogy külföldről hogyan lehet tartásdíjat hazajuttatni. Gyakran érdeklődnek miniszteriumok hollétéről. Egy olvasónk a Gellérthegy magasságát, egy másik pedig az Országház méreteit és építési adatait tudta meg segítségünkkel. És még sok ehhez hasonló kérdés vetődik fel.

Ha szabad megjegyezmem, ezek a „nem irodalom körébe” vágó kérdések a legproblematisabbak a felvilágosító szolgálat részére. A jó válaszok pedig a leginkább dicséretére válnak a könyvtáraknak. Sok esetben a válasz visszautasítása, vagy csak valami erre vonatkozó irodalom megjelölése, talán indokolt volna, éppen azért, mert a kérdés nem szorosán irodalmi vonatkozású. Mégis minden esetben válaszoltunk, mert éppen ezeknek a kérdéseknek megválaszolása elsődlegesen a közművelődési könyvtár tájékoztató szolgálatának feladata. Egyben a könyvállomány kevésbé kihasznált anyagának feltárásához is vezet.

Szóval igény lenne, nemcsak irodalmi vonatkozású, hanem más irányú kérdésekre is. *De az olvasó nem tudja, hogy hol kap választ problémáira.* Nem tudja, mert rossz a propaganda munkánk. Legalábbis a tájékoztató szolgálat propagálása.

*

Most legfeljebb még annyit kérdezek meg, hogy vajon nálunk miért áll még most is oly kezdeti stádiumban a tájékoztató szolgálat? Mert ezek még kezdeti eredmények. A Szovjet-

unióban egy kis falusi könyvtár egymaga évi 450 felvilágosítást és gyors-bibliográfiai tájékoztatót adott olvasóinak. Az egészségügyi, jogi kérdésekre vagy például a Volga-Don csatorna zsiliprendszerére vonatkozó kérdésekre, a jó folyóirat-cikk katalógusa segített gyors választ adni.

Lengyelországban egy könyvtáros-konferencia már 1952-ben egyik követelésként „tömeges igény” kielégítésére sürgeti a felvilágosító szolgálat fejlesztését. Azóta sokban előrehaladt a munka megvalósítása és „tömeges tájékoztatásnak” nevezik.

Egy svéd könyvtáros a „Biblioteksbladeet” 1956 IV. számában arról ír, hogy az USA-ban tett látogatásának legmélyebb benyomása a könyvtárakban folyó tájékoztató szolgálat volt. Itt a könyvtárban végzett munka legjellegzetesebb ága a tájékoztatás. Jó katalógus hálózattal és még jobb telefon összeköttetésekkel gyorsan oldják meg feladataikat, a hihetetlenül nagy számban befutó kérdések válaszadását.

Elvük, amint egy cikkben olvastam, Carlyle-t, a nagy angol történelemírót idézi, aki szerint: „Közművelődési könyvtár a nép egyeteme”.

Mint érdekességet említem meg, mert más jellegű feladat és nálunk részben más intézmények látják el, hogy némelyik külföldi könyvtárban a konyhareceptektől a telefonszámi tudakozódásig minden kérdésre válaszolnak. Gyakorlatilag nincs határa és korlátja a kérdéslehetőségeknek.

Svájcban pl. ezt „híradó szolgálatnak” nevezik. Telefonhívás útján adnak választ politikai események, meteorológiai hírek, vagy löversenyeredmények legfrissebb jelentéseiről.

A mi könyvtáraink számos területen hatalmas eredményeket értek el. Az olvasók száma például 1938-tól 20 ezerről 117 ezerre, a kerületi könyvtáraink száma 13-ról 44-re emelkedett, és ezzel együtt emelkedett természetesen a felvilágosításban részesültek száma is. — A felvilágosító szolgálat területén mégis lemaradtunk.

*

Nézzük tovább a tájékoztató szolgálat többi formáit.

A *figyelőszolgálat* lényege, hogy a könyvtáros — nem várva meg az olvasó kérdését — maga menjen az olvasó elé, az őt érdeklő tájékoztatóval. Ez a munka szerintem többek között egy kicsit előkészíti az olvasót a magasabb fokú bibliográfiai tájékoztatások igénybevéte-

lére. A figyelő-szolgálat „az olvasók feltételezhető igényeiből indul ki, tekintetbe veszi érdeklődésük irányát, irodalmi igényeiket, már amennyire ezek a könyvtáros előtt ismeretesek lehetnek” — mondja Gyeniszjev: A tömegkönyvtár munkája c. művében.

Gyakorlati munkánkban ez annyit jelent, hogy felhívjuk az olvasók figyelmét azokra a könyvekre, melyek speciálisan őt édekelhetik: pl. a kölcsönjegyről leolvasott „foglalkozás” megállapítása után, vagy az olvasó más uton való megismerése után (melynek igen sok módja van) — választjuk ki olvasmányait.

Különösen a fiatalok segítésénél van ennek igen nagy jelentősége. A VIII. kerületi 9. sz. könyvtár sok érdekes tapasztalatot szerzett az ifjúsági pultnál (14-től 26 évig) bevezetett „olvasmányjegyzékek” figyelésével. A feljegyzésekből kitűnik, hogy mi a fiatal olvasó érdeklődési köre, milyen irányban kell tovább fejleszteni és hogyan használja fel a kiválasztott irodalmat.

Ugyanebben a könyvtárban az elmúlt években egy igen hasznos, szinte egyedülálló hatással és eredménnyel vezették be a figyelő szolgálat egyik módszerét. Egy jól felkészült könyvtáros, kívül a kölcsönzőpult előtt tájékoztatta az olvasókat könyvekről, bibliográfiákról. Olvasóterveket, jó, de elfelejtett műveket ajánlott. Sajnos, létszám kérdés miatt beszüntették, pedig rendkívüli módon bevált, mindig azt a könyvet kölcsönözték, melyet a figyelőszolgálatos könyvtáros ajánlott. (Egyébként e módszer nem más, mint a szabadpolicrendszerrel használatos könyvtárosi szerepkör.)

A figyelő szolgálat különféle gyakorlati módszereit úgyszólván minden kerületi könyvtárunk intenzíven alkalmazza. Mindegyik lényege, hogy akár élőszóval, akár kiírt ismertetésekkel a legújabb, vagy érdeklődésre számító műveket és folyóiratcikkeket ismertessék olvasóikkal.

A figyelőszolgálat „figyelmességének” egyik példája, amikor egy olvasó a 19. sz. kerületi könyvtárban — egy levél kíséretében — gyermekét küldte kölcsönözni. A levél szerint tündérek-ről és sárkányokról szóló népi-mesekönyvet kért, és még megjegyezte, hogy szereti az árvákról szóló történeteket. Kölcsönzés után a levelet eltették. Két hónap múlva megjelent Molnár F.: A kékszemű c. kis árvákról szóló története. A könyvtár visszaemlékezett a 2000 olvasójából erre a kezdő, szerény igényű olvasójára és értesítette a könyvről. — Számos ilyen példa

őregbíti a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jó hírnevét. *A legnagyobb haszna azonban akkor van, ha a figyelőszolgálat felkelti azt az igényt, hogy a könyvtár hosszabb-rövidebb irodalomjegyzéket állítson össze, akár az általános műveltség, akár egy-egy speciális [ismeret megszerzésére!*

2) A tájékoztató szolgálatnak ez a formája már az *irodalomkutatást* jelenti. Olyan kérdés, melyre a felelet gyors bibliográfiai tájékoztatással adható meg már lényegesen kevesebb fordul elő, mint pl. a felvilágosító szolgálatnál. Részletes bibliográfiai tájékoztatás igénye pedig csak egészen ritkán akad.

a) *Gyors bibliográfiai tájékoztatást* adunk azoknak az olvasóinknak, akik egy-egy kérdésről, vagy témáról több művet, több irodalmat szeretnének megismerni. Ilyenkor katalógusok, bibliográfiák, a kézikönyvtár és folyóiratok segítségével irodalomjegyzéket állítunk össze. Illetve ennek alapján kölcsönözzük ki a könyveket (akár saját, akár könyvtárközi kölcsönzés útján).

A kerületi könyvtárak közül 6—8 végez kisebb-nagyobb számban irodalomkutatási munkát. A 19. sz. könyvtárban pl. 2 év alatt 28 érdekesebb bibliográfiai tájékoztatást jegyeztek fel. Ebben nem szerepelnek a gyakoribb — egyes írókra vonatkozó irodalmi tanulmányok — kérdései, mert van egy ilyen témájú ajánló katalógusuk, ahol a válasz mindig (együtt) megtalálható. Mivel a könyvtár gyakran használja a tudományos és szakkönyvtárak ajánló bibliográfiáit, az itt fellelhető és együtt levő válaszokat sem jegyezték fel. (Pl: Hazánk történelmével, vagy a II. világháborúval, a Klasszikusainkkal, vagy a Humor mestereivel foglalkozó bibliográfiák a leghasználatosabbak.)

Több könyvtár sajnos egyáltalán nem jegyzi fel bibliográfiai tájékoztatásait. Pedig nem egyszer fordul elő, hogy a kérdések megismétlődnek. Van könyvtár, amelyik nem végez ilyen irányú tájékoztató munkát, noha a dolgozók képzettsége, a könyvvállomány (15 000 kötet) és a saját munkaeszközei (kézikönyvtár, külső segítség) megengedné e fontos tevékenységet. Mert, hogy fontos, az a feltett kérdésekből kitűnik.

A 29. sz. könyvtár a fasizmus éveinek lírájából állított össze irodalomjegyzéket. Amikor pedig több diák Mikszáthról kért bővebb kiegészítő irodalmat, a könyvtáros összegyűjtötte az érdeklődőket és így csoportosan beszélte meg velük javaslatait.

Egy Babitsról szóló tájékoztatás alkalmával vetődött fel a gondolat, hogy megkeressék Babits rákospalotai lakóházát. A könyvtáros hosszas kutatása eredményeként meg van a ház, és gyűjtés indult meg egy emléktábla elhelyezésére.

Az V. kerületi 14. sz. könyvtár a „Mai nő helyzete” c. témához állított össze érdekes irodalmat. A 9. sz. könyvtárban a „Nyugat”-tal kapcsolatban készült irodalomjegyzék. Egy 16 éves diák pedig, aki, úgylátszik színésznek készül, érzelmekben gazdag színdarabokról kért ajánlást, ilyen felosztásban: jelenetek a sírás, nevetés, fájdalom, öröm, szerelem, gyűlölet kifejezésére.

A 19. sz. kerületi könyvtár referenc naplójában pedig ezek az érdekesebb kérdések: A csodaszarvas legenda eredete? Témák az „emberiség bölcsőjéről”? Irodalom az „Atlantisz”-ről? Irodalom Hámán Katóról? Volt-e valaha Székesfehérvár Magyarország fővárosa? Irodalom Budai Nagy Antalról? Irodalom az M. K. P. mártírjairól? A szoc. gazdasági alaptörvénye hazánkban? Szépirodalom a Báthoryakról? A „Lavotta szerelmének” dal és szövegköltői? Irodalom Füst Milánról? Az inkvizícióról szóló művek? Műsoranyag a párttagsági könyvvel kapcsolatban? stb. stb.

Gondosan ügyeltünk a megadott irodalom terjedelmére. Mindig a felhasználó szükségletéhez kell alkalmazkodni.

b) *Részletes bibliográfiai tájékoztatás* elvételre fordul elő. A 9-es könyvtárnak van egy néhány író, lektor és kutató olvasója, akik igénylik a munkát. Könyvtáraink a legtöbbször — helyesen — a szakkönyvtárakhoz irányítják őket.

*

A tájékoztató szolgálat ellátásának, amint a bevezetőben is említettem, fontos feltételei vannak.

„A személyi feltétel” a mi kerületi könyvtárainkban adva van. A vezetők, sőt sok könyvtári munkatárs is egyetemet, főiskolát végzett. Főleg azonban megfelelő politikai, irodalmi tájékozottság, széleskörű könyvismeret jellemzi a tájékoztató szolgálatos könyvtárost, aki legtöbbször — a kis létszám miatt — maga a vezető, vagy a dolgozók kollektívája. Fontos, hogy ismereteink frissek legyenek. Sok könyvtárban sikerült naponta fél, vagy egy órát sajtó olvasására, hetenként pedig két-három órát szaklapok, könyvismeretesei tanulmányozására for-

dítani. Mindez még nem elég. A központban működő reference-szolgálat elég gyakran igénybe vett segítségével kívül, szükségét érezzük a tudomány különböző területein működő szakemberek segítségének is.

Ezért szervezett egy „külső munkaközösséget” a 19. sz. ker. könyvtár. Telefonon vagy személyesen könnyen elérhető, különböző szakképzettségű olvasókat kértünk fel tanácsadó-szolgáltatásra. Pedagógus, orvos, mérnök, jogász és egy tanácstag van közöttük. Segítségükkel gyorsan és sokkal nagyobb érdeklődési kör kérdéseit tudjuk megválaszolni. A munkaközösség igénybevétele a gyakorlatban még eléggé szórványos, még kísérleti stádiumban van. Ezért e kezdeményezés helyessége, illetve a gyakorlati hasznávitatható.

„Tárgyi feltétel” a jó katalógus-hálózat, a bibliográfiák és a segéd- (vagy az olvasótermi-) könyvtár biztosítja. Természetes, hogy amelyik kerületi könyvtárban az előírással betűrendes és szakkatalóguson kívül más ajánló vagy témakatalógus is van, ott sokkal fejlettebb a tájékoztató szolgálat is. A 29. sz. ker. könyvtárban külön szépirodalmi és írói katalógus is van (fényképpel, rövid életrajzzal). A 19. sz.-ban külön történelmi és életrajzi (szépirodalomról), továbbá egy színdarabokat feltáró, egy irodalmi tanulmányokat elemző és egy annotált új könyvek katalógusa. Az ifjúságban pedig egy külön címszó katalógus is van.

Ugyanitt fontos segédeszközként referenc naplót is vezetnek és kartonokon nyilvántartják a nagy szakkönyvtárak telefonszámait. Tudni kell azt is, hogy hol, mikor és mit tudhatunk meg? (Helyes volna, ha a szakkönyvtárak időnként közölnék adataikat, hogy támaszaivá váljanak országos viszonylatban is a tájékoztató szolgálatnak.)

Gyakran használjuk a már említett ajánló bibliográfiákat is. Ezek segítségével szeretnénk további ajánló — később pedig *tárgyszó*-katalógusokat készíteni. Ugyanígy hiányzik könyvtárainkból a *cikk*-katalógus (a VIII. ker. 3. sz. könyvtár kivételével), melyet az ugyancsak hiányzó K. C.-val együtt a központnak kellene elkészíteni. Fontos feltétel még az aktív könyvtárközi kölcsönzés.

Mindez természetesen hiábavaló, ha az olvasók, a lakosság nem tud a tájékoztató szolgálat lehetőségeiről. Propaganda fontosságát azért említettem többször is, mert például a 19. sz. könyvtár kivételével, sajnos sehol sem talál-

koztam a tájékoztató szolgálat valamilyen formájú propagálásával.

*

Pedig a tájékoztató szolgálat minden könyvtár természetes feladata. Választ kell adni minden kérdésre. — Nem formális választ! Inkább késsen válaszunk, de az alapos és jó legyen. Sok könyvtárunk jogosan hivatkozik — a tájékoztató szolgálat hiánya esetében — dolgozóinak kis létszámára és a nagy forgalomra. Igen — tényleg úgy látszik, hogy napi 150—200-as kölcsönzés mellett nem lehet lelkiismeretes tájékoztatással szolgálni olvasóinkat. Mégis — amint a gyakorlat mutatja — nincs lehetetlen ebben a feladatban sem. Mert ha a kérdéseket feljegyezzük, a könyvtáros egy-két nap alatt a kézikönyvtárból, vagy külső segítséggel megfelelő választ tud adni. A felsorolt példák pedig mindenki előtt bebizonyítják, hogy a Szabó Ervin Könyvtár dolgozói között már igen sokan megértették e feladat fontosságát.

Hogy mennyire téves felfogás az, hogy a tájékoztató szolgálat csak a nagykönyvtárak irodalom-kutatási munkáját jelenti, bizonyítja az a sok kérdés, mely befut a kerületi könyvtárakba. És az a sok válasz, melyet könyvtárosaink adnak nap-nap után a kölcsönzési munkájuk közepette.

„Köszönjük a tájékoztatást” hálálkodnak olvasóink, akik felvilágosítást kaptak kérdéseikre, melyek talán már napok óta nem hagyják nyugton, melyek segítenek problémájuk megoldásában. Sokszor csak apró-cseprő dolgok, de a megoldás nekik felér egy kutató részére megoldott feladattal. Ahol már jól működik tájékoztató szolgálatunk, tovább kell azt fejleszteni. Példa és igény van elég. A társadalmi fejlődés növekvő szükséglete ez. A többi kerületi könyvtárnak a jövőben egyre inkább meg kell oldania a tájékoztató feladatát, ha teljes egészében be akarja tölteni hivatását.

Pelejtei Tibor

A BUDAI KÖNYVTÁR EGYESÜLET TÖRTÉNETE

(1891—1919)

„... szép a rang és minden földi pompa,
Boldog, ki gyűjthet kincseket halomba,
Okos, ki búzgón házakat szerez,
Földet javít, vagyont megkétszerez...
De az gyűjt legtöbb és legszebb vagyont,
Babérodát annak fejére fond,
Annak legyen megáldva minden lépte,
Ki könyvet juttat milliók kezébe!

(Ábrányi Emil: „A könyv.”)

Ezekkel a szavakkal köszöntötte Ábrányi Emil, az akkor már ismert költő a Budai Könyvtár Egyesületet 1893 március 4-én megalakulása után másfél évvel, első nyilvános hangversenyén... Bizonyára szép tapsokat, lelkes ovációt kapott érte az egybegyűlt hölgyektől és uraktól, kiknek pontos névsora megtalálható a Budai Hírlap másnapi számában... A hölgyek és urak később elfogyasztották az alkalomhoz illő vacsorájukat és ropták a táncot a budai Fácán fogadó különtermében hajnalig. — Koncsek Lajos fővárosi tanító és Jurmann (Jurányi) Győző joghallgató, az egyesület két könyvtárosa pedig bizonyára aggódó szívvel találgatta a várható jövedelem nagyságát és számítgatta, hány új könyvre, folyóíratra telik a nagyérdemű közönség áldozatkészségéből...

Mindebből kitűnik, hogy a Budai Könyvtár Egyesület ekkor még nem tartozott a legjobban megalapozott, kellően dotált intézmények közé. Minden jószándéka ellenére nemigen szolgált még rá a költő dicsérő szavaira. Társadalmi egyesület volt, jobbára kisemberek — tanítók, állami tisztviselők, iparosok — lelkesedése hozta létre; ez a lelkesedés volt minden tőkéjük, alapítványuk, — dicséretükre szolgál, hogy jól gazdálkodtak véle.

Hivatalos helyiségüknek a „székesfőváros nemes gondolkozású tanácsa” a Toldy Ferenc utcai elemi népiskola egyik termét engedte át, és ők ebben a teremben 1895 jan. 1-ig (az első évkönyv megjelenéséig) 3783 kötet könyvet, 1028 füzetet gyűjtöttek össze és kölcsönöztek ki 466 olvasójuknak. Bizony, csekély számok ezek, de még sem szabad elnézően mosolyogni felettük: egy dolog mindenesetre kiviláglik belőlük és a már idézett első jelentésből: az egyesület alapítói tudták, mit akarnak és nem sajnálták időt, fáradságot céljuk elérésére.

„Boldogult Trefort Ágoston volt az, ki az iskolák mellett a népkönyvtárak felállítását annak idején oly melegen szorgalmazta; mert az iskolából kikerült köznépnek módot és eszközt kell nyújtani arra, hogy az iskolában szerzett ismereteiket megszilárdítsák és kibővíthessék; oly hasznos olvasmányokat kell nekik nyújtani, melyek helyesen szórakoztatva gondolkodás módjának finomítására, kedélye s jellemének nemesítésére s hazafias érzelmeinek ébrentartására szolgáljanak.” — írja Koncsek Lajos titkár.

A „hazafias érzelmekről”, melyeket ezekben az évtizedekben minden fűzfapoéta megénekel és minden rendű és rangú egyesület zászlajára tűz, sok szó esik a Budai Könyvtár Egyesület közgyűlésein is. Nem tudni, mennyi ebből az őszinte tartalom és az okos számítás. Annyi bizonyos, hogy az Egyesület túlnyomó többségében magyar nyelvű könyveket vásárol, ezeknek az olvasására akarja rászoktatni a II. kerület, később egész Buda polgárait, „melynek bár érzelmeire nézve hazafias lakossága nagyrészt még mindég idegen nyelvet vall anyanyelvének.” (I. Évkönyv.) — Másrészt a kultúra, a „köznép szellemi javainak nemesítése” ugyancsak nehezen mozgathatta meg az olyan intézményeket, mint az „Egyesült budapesti fővárosi takarékpénztár” vagy a „Ganz és Tsa vasöntő és gépgyár részvénytársulat” és a „Pesti hazai első takarékpénztár-egyesület” — de a hazafiasságnak ekkor már egyre inkább külsőségekre szorítókozó, üressé váló jelszava sok ajtót megnyithatott. Így kerülhettek az egyesület alapító tagjainak sorába a felsorolt intézmények, rajtuk kívül szerepel még az orsz. magyar iskolaegyesület II. kerületi választmánya 100 Ft-tal, (ez a legnagyobb összeg), a budapesti polgári lövészegyesület, a „Hungária” és a „Humboldt” páholy.

Az alapító tagok száma 40, közülük 30-ról egy írásos kimutatás közli foglalkozásukat is. Figyelemreméltó, hogy a 30-ból 4 tag kisiparos, 4 kistisztviselő, 8 tanító és tanár és csupán a kisebbik rész — 14 tag foglalkozása mutat tehetősebb polgárra. (ügyvéd, gyáros, minisztériumi vagy más magasabb beosztású tisztviselő stb.) A rendes tagok száma 1894-ig 201, majdnem mind Buda II. kerületének lakói.

Az első választmány még 1891-ben kidolgozta az alapszabályokat, melyeket a közel 30 esztendő fennállás alatt többször módosítanak. Így változtatják elsősorban a nevet, „II. kerületi Népkönyvtár Egyesületről” „Budai” majd „Budapesti” Könyvtár Egyesületre, jelezve az utat, melyet évről-évre megtesznek, s mely 1910-ig egyenletes fejlődést, egyre bővülő hatáskört mutat.

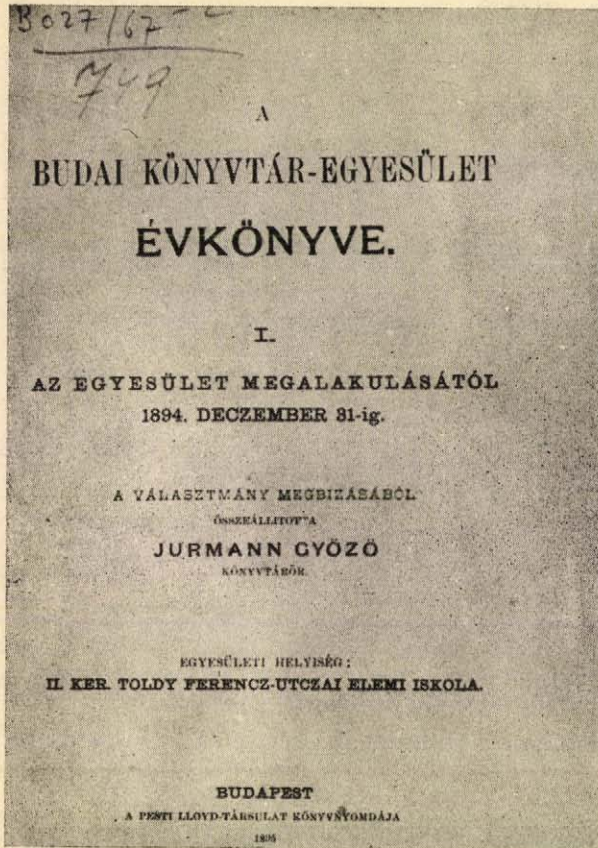
Az egyesület működését, ünnepélyes közgyűléseit épp úgy nyomon tudjuk követni, mint könyvtárának csendes hétköznapijait. Évkönyvek, beszámolók, nyomtatott szak- és betűrendes katalógusok állnak rendelkezésünkre; a Fővárosi Levéltárban 2 folyóméternyi polcon, rendezetlen állapotban tartják a gondosan megőrzött levelezéseket és a pénztári számlákat. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár iratai között az egyesület hanyatlására, megszűnésének okaira találunk értékes dokumentumokat, míg a sajtó (Buda és Vidéke, Budapesti Hírlap, Nevelők Lapja, stb.) inkább a reprezentatív ünnepekről, bálokról, hangversenyekről ad kimerítő tudósításokat.

Az első három év — 1891-től 1894-ig a megalakulás és berendezkedés jegyében telik el. Ez idő megmutatja, hogy az akkor még II. kerületi Könyvtár Egyesület milyen fontos szükségletet elégít ki, hogy alapítóinak lelkesedése nem volt szalmaláng: tellett belőle a sok gondot, alaposságot kívánó könyvtári munka hétköznapijaira. De három év elteltével világossá válik az is, hogy a Toldy Ferenc utcai iskola egyik terméből nem lehet egész Budának könyv-szükségletét ellátni. Míg céljainkban egyre messzebb jutnak, — könyvtárukat két csoportra osztva, szak- és népkönyvtárra — addig eszközeik erősen korlátozottak.

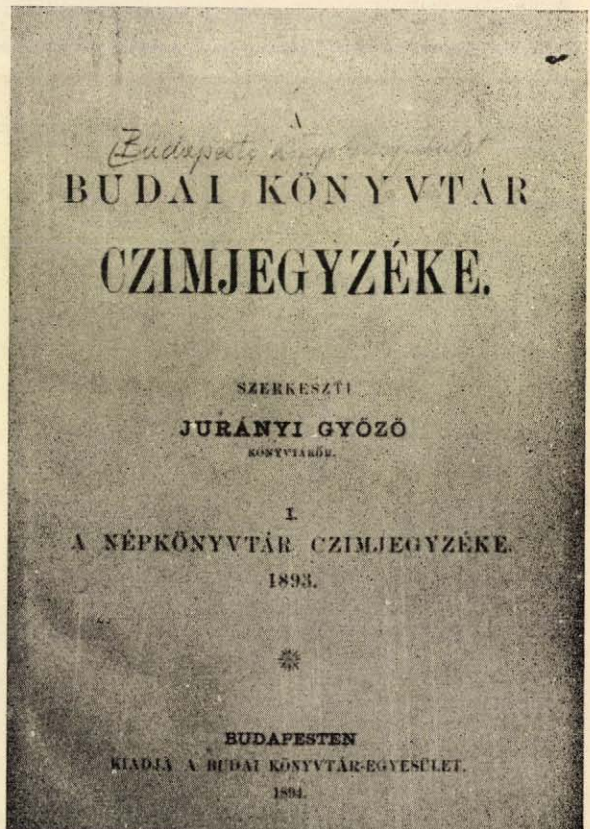
„Egyesületünk növekedése — írja az 1895 évi jelentés — most már oly arányokat öltött, hogy a jelenleg használatban lévő hivatalos helyiségünk *tényleg már szűknek bizonyul* befogadására, s nagy költségekkel s nemes adakozások útján szerzett könyveinek nagy részét (melynek száma folyó év január hó 1.-jén 5536 db. volt) tér hiánya miatt a *nyitott folyósókon elhelyezett szekrényekben kell tartanunk.*”

Már 1894-ben, mikor a főváros közgyűlése a Budai Vigadó építését elhatározza, az egyesület is megindítja a harcot, hogy abban könyvtárának helyet kapjon. Ettől kezdve minden jelentésük, sajtóközvéleményük foglalkozik a helyiséghiánnyal, úgy csoportosítva az érveket, hogy ebből mindenki számára világossá váljék: az egyesület könyvtárára szükség van, eredményei méltóvá teszik arra, hogy a Budai Vigadóba költözhessen. Elmondják, hogy a kölcsönzés a Toldy F. utcai könyvtárban télen már mindennap, tavasszal hetenként 5-ször, nyáron 3-szor folyik, ami társadalmi úton fenntartott könyvtáraknál komoly erőfeszítéseket igényel.

A Budai Könyvtár-Egyesület első évkönyve
1895-ben

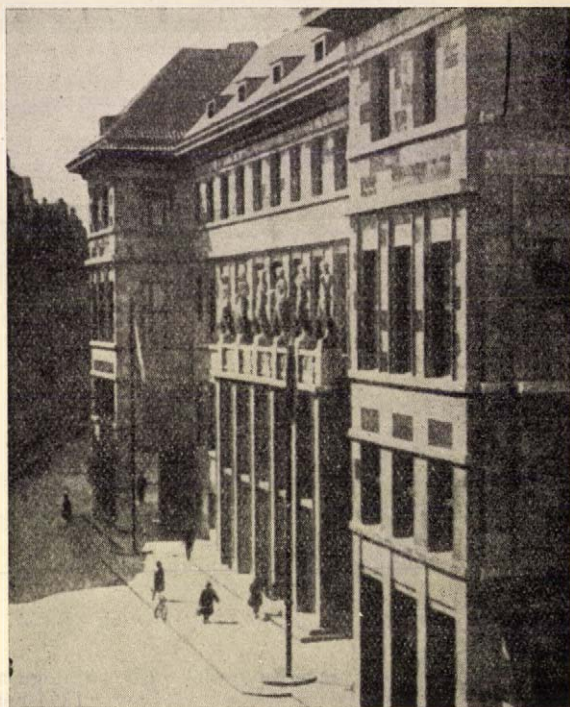

A Budai Könyvtár-Egyesület első katalógusa
1894-ből

A társaság neve		Társaságok	
<u>A társaság választmányának névsora 1896-ban.</u>			
Élőskötő	de Csorba Ferenc	iskola	p. 11.
Alföldi	Almási Gy. Sándor	városi	p. 1.
Földvár	Kónya István		
Földvár	Quaraghy József	városi	p. 1.
Könyvtár	Quaraghy György	Földvár	p. 1.
Könyvtár	Lapcsa Károly		
	Kovács István		
Pénztáros	Nagy Aladár	városi	1896
Előadó	Quaraghy Sándor	Földvár	p. 1.
<u>Társasági tagok.</u>			

A Budai Könyvtár-Egyesület választmányának névsora 1896-ban

A prágai Városi Könyvtár

A könyvtár gyarapodásában sincs hiány. 1896 nagy eseménye, hogy az Országos Magyar Iskola egyesület révén Barsi József 836 kötetnyi hagyatékát megkapja a B. K. E. A milleniumi kiállításról pedig 4 díszes könyvszekrényt vásárolnak kedvezményes áron. Rendes tagjaik száma ekkor már 256, kiknek a könyvtár ingyenes használata mellett (nem tagok negyedévenként 50 kr-t fizetnek.) kedvezményes színház- hangverseny- és múzeumlátogatási jegyeket is biztosítanak. Sőt jutányos áron járhatnak a könyvtár lelkes pártfogói az állatkertbe és az „Ős Budavára” mulatóhelyre is.

Minden évben megrendezik az egyesület bálját, a felülfizetők névsorát azután közzéteszik az évi jelentésekben. Közöttük találjuk 1896-ban Mechwart Andrást is. (48 Ft-tal, ez a legnagyobb összeg.) Ugyanebben az évben jelenti Jurányi Győző könyvtáros, hogy a könyvtár rendezését „kettőzött erővel... a modern igényeknek megfelelőleg” befejeznie sikerült. *Szakrendszerük* az egyetemi könyvtár mintájára készülhetett, jelölésül az ábécé nagy- és kisbűit használják, egyéni csoportosításban.

Az A. csoport általában vallási dolgokat tartalmaz (bibliai történet, egyház- és egyházirodalomtörténet, szertartástan, hit- és erkölctan) a B. nevelés- és oktatástan, tankönyvek, tanügy és tanügytörténet, C. bölcsészet, szépirodalom és művészet, D. magyar és idegen irodalmak, latin és görög írók, összehasonlító és újabbkori nyelvészet stb., E. jogtudomány, gazdaságtan, F. történelem, irodalomtörténet, (de ezekből a D. a csoportnál is találunk) földrajz, G. orvostudomány, H. természetrajz, mennyiségtan, J. állattenyésztés, mezőgazdaságtan és végül K. könyvészet, név és címtárak stb. Külön L. csoport alatt tartják a hazai és külföldi folyóiratokat.

Jurányi Győző előkészíti a könyvtár címjegyzékét is, a népkönyvtaré 1893-tól évenként jelenik meg, a szakkönyvtaré azonban csak 1898-ban, a fenti elvek szerint csoportosítva.

1898-ban azonban más nagy szerencse is éri a könyvtárat: az „I. kerületi polgári kör” feloszlását határozván el, kb 10 000 kötetből álló könyvtárat a B. K. E. rendelkezésére bocsájtotta, azzal a kikötéssel, hogy ebből az anyagból az I. kerületi Krisztinavárosban népkönyvtárat állítsanak.

A következő esztendőket ezután egyre nagyobb fejlődést hoznak, 1899—1910 között van a B. K. E. működésének fénypontja. 1898 végén helyezi az egyesület gyűjteményeit állami felügyelet alá, (Magyar Minerva IV. évf. 200 p.) ez időtől kezdve a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége támogatja és ellenőrzi őket.

Az 1899 évi okt. 12-i tanácsi határozat végre kiutalja új helyiségüket a Budai Vigadóban. 1902-re már nemcsak a központi szak- hanem a népkönyvtár is ide költözik, az I. emeleten részükre átalakított terembe. Berendezésüket — mennyezetig érő könyvespolcok, íróasztalok, irattári, kézikönyvtári és katalógus szekrények — teljes egészében a minisztérium csináltatja. Összesen 6200 koronát fordítanak a berendezésre, melyet öt esztendei részletekben törlesztenek Thék Endre asztalosnál. Ekkor már évenként 2 300 korona segélyt kapnak könyveszerzésre, a szak- és népkönyvtár részére. A segély feltétele, hogy a könyveket a Múz. és Könyvt. Orsz. Felügyelősége által kiadott ajánló katalógus alapján szerezzék be. A Felügyelőség általában mindig támogatja az egyesületet, élénk levelezés is folyik közöttük. Gyakran küldenek ajándékba fontos szakkönyveket, vagy felhívják a figyelmet egy-egy megrendelő műre. (Főv. levéltár aktái.)

Az 1903. évi jelentés önértetes hangon összegezi az elért eredményeket.: „Minden intézmény oly mérvben érdemes támogatásra, amely mérvben rendeltetésének, kitűzött feladatának megfelelni képes. Bátran elmondhatjuk, hogy a Budapesti Könyvtár Egyesület méltán megérdemli a társadalom és különösen tagjainak támogatását, mert az egyesület, mely aránylag rövid idő alatt ennnyire kifejlődhetett, már ezen fejlődésével igazolta azt, hogy intézményei által közszükséglet nyer kielégítést. Különösen áll ez, ha tekintetbe vesszük Budapest székesfőváros jobbpárti részének sajtósági viszonyait. Mert míg a balpárti rész számos és nehézség nélkül hozzáférhető könyvtárral rendelkezik, addig a budai oldalon egyesületünk könyvtáraink kívül a délutáni és esti órákban egyetlen nyilvános könyvtár sem áll a közönség rendelkezésére.”...

„Örömmel jelentjük, hogy központi könyvtárunk könyvtári rendezése teljes befejezést nyert. Nem kicsinylendő eredmény ez, ha tekintetbe vesszük, hogy az 1901 évben történt átköltözködésünk alkalmával, a jelenleg mintegy 14 744 kötetből álló könyvtár, csak részben feldolgozott állapotban került az új, jelenlegi helyiségünkbe.”

1904-ben létesítik az első két könyvvállomást: az *I. számú katonai könyvtárat* a II. ker.-i Fő utcai Nyúl laktanyában és a *II. számú katonai könyvtárat* a Pálffy téri Radetzky laktanyában. Mindkettő 102 művet tartalmaz 126 kötetben. 1905-ben helyezik el a III. sz. katonai könyvtárat a „cs. és kir. 17. számú katonai kórház” használatára. Végül 1908-ban még két új könyvtárat nyitnak, az egyik a közel tíz éve tervezett *krisztinavárosi népkönyvtár* az I. kerületi Koronaőr utcai polgári leányiskolában, a másik a Székesfővárosi Új Szent János kórházban a betegek rendelkezésére bocsátott kisebb könyvtár. Ugyanebben az évben állami segélyük már 3500 koronára emelkedik. A központi könyvtárban egy könyvtártiszt és egy altiszt látja el a munkálatokat, a kiadott népkönyvtáraknál társadalmi úton szerzett, tiszteletdíj nélküli könyvtárosok kölcsönöznek.

És az 1908-as esztendővel le is zárul a Budai Könyvtár Egyesület történetének felfelé ívelő szakasza. Eddig állandóan terjeszkednek, bővítik hatókörüket, — a következő években már érezhetővé válik, hogy az egyesület túlméretezte intézményeit, olyan feladatokat vállalt, melyeknek ellátására huzamosabb ideig nem volt képes.

A legelső jel, mely a hanyatlásra figyelmeztet, a rendes tagok számának folytonos apadása. 1896-ban, amikor még a Toldy Ferenc utcai iskola egyik termében szoronganak, 256 tag van. 1903-ban, az átköltözés után 198, 1908-ban a hét könyvtárat fenntartó egyesület csak 96 taggal rendelkezik, hogy végül az utolsónak kiadott jelentés 1915-ben már csak 69-ről adhasson számot.

1910-ben a kölcsönzések számát tekintve az első helyen állnak Budapest könyvtárai között. 1911-ben már a második helyre szorulnak, végül már a „Magyar Könyvszemle” — mely mindig a legmelegebb szavakkal emlékezett meg róluk — már kénytelen megelégedni ezzel a szűkszavú közleménnyel: „A budai Könyvtáregyesület Könyvtára állapotáról, elszámolásáról jelentést nem küldött.”

1913-ban megszűnik az oly nagy reményekkel megnyitott krisztinavárosi népkönyvtár. Az I. kerületi polgári leányiskola igazgatója ugyanis egyszerűen kitelepíti az iskolából a könyvtárat, hosszú és kínos huzavona után, melyet végül a kerületi előljáráóság dönt el az egyesület kárára. (Fővárosi Levéltár aktái.) A könyveket a Budai Vigadóba, központi könyvtárunkba szállítják be, újabb helyet keresnek számukra, de elhelyezésükre már nem kerül sor.

Az amúgy is bomladozó egyesületet az I. világháború végkép szétzülleszti. Olvasóik, tagjaik nagyrésze bevonul; állami segélyük csökken, majd végképp megszűnik. 1915-ből aránylag sok akta maradt fenn: nagyrésztük pénztkerő irat, a legkülönbözőbb háborús egyesületektől: felhívást kapnak hadikölcsön-jegyzésre, adakozásra szólítja fel őket a „Katonáinkat szivarral ellátó bizottság”, a „Hadisegélező Bizottság Jelvény Osztálya” és így tovább. A lelkiismeretes könyvtáros mindegyikre ráírja a választ: „fedezet hiányában ad acta teendő.”

Utolsó megmaradt iratuk egy kérvény fogalmazványa, melyet a Főfelügyelőséghez intéztek a minisztériumi segély ügyében. A kérelem 1916 augusztus 8-án kelt és néhány mondata jól érzékelteti az egyesület pillanatnyi helyzetét: „A ránk szakadt világháború következtében a társadalom minden rétege, de különösen a középosztály, amelynek támogatására egyesületünk számíthatott, a közjótékonyság terén oly nagymértékben lett igénybe véve, hogy nem volt módunkban támogatását . . . kieszközölni . . . Sajnálatosan érintette anyagi helyzetünket még az is, hogy egyesületünk tagjai közül számosan hadba vonultak, azonkívül a vallás és közokt. Miniszter úr . . . által az azelőtti években külön engedélyezni szokott évi 300 korona fenntartási segélytől elestünk, de elestünk ezenkívül még a székesfőváros tanácsa által részünkre évenként engedélyezni szokott 500 K. segélytől, továbbá leszállított pénzügyi segélyünk is . . .”

A háború okozta anyagi károk azonban nem egyedüli okai az egyesület felbomlásának. A másik ok a főváros népességének szaporodásában, az igények olyan megnövekedésében rejlik, melyeket már csak az időközben létrejött Fővárosi Könyvtár tudott kielégíteni. „A társadalmi úton létrehozott, szinte jótékonykodásból fenntartott népkönyvtárak” helyét modern, államilag, illetve városilag fenntartott nyilvános könyvtárak foglalták el. A Fővárosi Könyvtár Bizottságban Szabó Ervin már 1912-ben felveti a Budai Könyvtáregyesület anyagából létesítendő új fiókkönyvtár gondolatát. Ugyanezen az ülésen Ballagi Aladár tag hozzászólásában kifogásolja, hogy a budai könyvtár anyagában sok a selejtes mű. Végül a bizottság egyöntetűen javasolja, hogy a B. K. E.-nek a főváros adja meg a kért 500 koronát, azzal a megjegyzéssel, hogy a támogatást meg fogják vonni a „körzet népkönyvtáraitól” mihelyt a Fővárosi Könyvtár fiókjai kiépülnek. (1912 október 19-i ülés, Szabó Ervin Könyvtár irattára.)

1913-ban két sajtóközlemény is említi, hogy a Margit körúton terveznek új fiókkönyvtárat, (Világ 1913 IV. 25., Kőbányai Újság 1913 IV. 27.), de azután többé nyomát sem találjuk a tervnek. Valahol elakadhatott a dolog, vagy a főváros ügykezelésének lassúságán, vagy a halódó egyesület tagjainak macacsságán.

Végül a Tanácsköztársaság radikálisan oldja meg a problémát: a Közoktatásügyi Népbiztosság 24. K. N. számú rendelete kimondja, hogy: „A megszűnt vagy felszámolás állapotában lévő egyesületek (intézmények, társaságok) könyvtárát, archivumát a hozzájuk tartozó állványokkal és egyéb berendezési tárgyakkal a közoktatásügyi népbiztosság tulajdonába veszi. (A Tanácsköztársaság Könyvtárügye 1919.1. sz.) — Ennek a rendeletnek alapján kezdi meg az átszervezési munkát a Szabó Ervin Könyvtár és nyitja meg végül is 1919 június 4-én 6. számú fiókját a volt Budai Könyvtáregyesület könyvtára helyén. A megnyitás körülményei ismeretesek, még sem lehet nem idézni a megnyitóról szóló sorokat; olyan neveket olvashatunk bennük, melyeknek viselői még itt élnek közöttünk, vagy ha már el is távoztak, egészen az utolsó évekig munkánknak tevékeny részesei, segítői, irányítói voltak:

„A budai közművelődési könyvtár megnyitása.” (Tanácsköztársaság könyvtárügye 1919 4. sz.)

Június 24-én, ugyanabban az órában, mikor a budapesti ellenforradalom kirobbant, mi a tudásnak új kapuját nyitottuk meg a reakció fészkeiben, Budán.

A budai könyvtár nagy jelentőségét hangsúlyozandó, bizonyos ünnepélyességgel készülünk a megnyitásra. Úgy akartuk, hogy a közoktatásügyi népbiztosság, a könyvtárügyi megbízottak, a Központi Munkás- és Katonatanács Elnöksége, a Szabó Ervin Könyvtár vezetősége és a 2. kerületi Munkás- és Katonatanács együttesen adják át a könyvtárat a budai proletároknak. Nem egészen úgy volt; *Lukács György* népbiztost, *Ágoston Péter* elnököt, *Dienes László* könyvtárügyi politikai megbízottat és *Ertler Antalt*, a II. kerületi Munkás- és Katonatanács titkárát gépfegyvertűzzel állították meg a fehér monitorok, amint a Központi Munkás- és Katonatanács üléséről az Erzsébet-hídon át a Corvin téri könyvtárba igyekeztek.

Gépfegyverek ropogtak, amikor *Kőhalmi Béla* elvtárs, a könyvtárügyek helyettes megbízottja a könyvtárat a dolgozóknak átadta és ágyú dörgött, amikor a 2. kerületi Munkás-tanács megbízottja átvette a proletáriátus nevében. *Braun Róbert* a Szabó Ervin Könyvtár vezetője, fegyverzajban tett ígéretet, hogy a könyvtár az egész szervezet nagy alapítója, Szabó Ervin szellemében fogja a közművelődés ügyét szolgálni.

Sokan jöttek el. És ha akadtak olyanok is, akik az első puskaszóra megfutamodtak, még mindig elegen maradtak, akik az ígéretet felfogták. Melegen köszöntötte az egybegyűlt közönség a könyvtár átszervezőjét, *Szaunder Erzsébet* elvtársnőt, aki a patriarchalisan elavult Budai Könyvtáregyesületnek könyvtárából pár hét alatt modern nyilvános könyvtárat szervezett.

Eddig a tudósítás. — Ezután már csak egyszer találkozunk a Budai Könyvtár Egyesület nevével. Az 1919 évről kiadott jelentés írja: „Ez évre esik a 6. és 7. számú fiókkönyvtáraink felállítása. A 6. számú fiókkönyvtár az ún. tanácsköztársaság alatt került a Városi Nyilvános Könyvtár kezelésébe s könyvanyaga a „Budai Könyvtáregyesület” könyvanyagából tevő-

dött össze. A Budai Könyvtáregyesület közgyűlésének döntéséig a tanácsköztársaság bukása után a mi könyvtárunkat kérte fel a könyvtár kezelésére és vezetésére. Ilyen módon a fiókkönyvtárainknál kiépített rendszerben, mint önálló fiókkönyvtárt kezeltük s sikerült egy modern és jóforgalmú könyvtárrá tennünk.”*

Összeült-e ez a közgyűlés, kimondta-e az egyesület feloszlását, maradt-e még tag, ki erre eljőjön? — nem tudjuk, nem is fontos már. A budai könyvtár megszűnt, túlhaladta az élet, a fejlődés; „patriarchalisan elavult”, ahogy a Tanácsköztársaság alatti tárgyilagos jelentés mondja. Összefoglalva azonban tevékenységének lényegét, összegzve elért eredményeket, még egyszer meg kell néznünk mi volt az, amit az első alapító tagok célul kitűztek, feladatul a a maguk számára megjelöltek?

Már 1891-ben, az alakuló közgyűlés alkalmával céloznak arra, hogy a budai közönség művelődésének előmozdítása, könyvvel való ellátása „hatósági feladat” lenne — ennek ellenére vállalkoztak arra, hogy felállítanak egy budai könyvtárat, berendeznek és nyitvatartanak egy olvasótermet, rendszeresen kölcsönöznek ott, ahol csak lehet és annyi könyvet, amennyit csak beszerezni tudnak. Célkitűzéseiket teljesen és maradéktalanul megvalósítani nem tudták, de ez nem az ő szakértelmükön és lelkesedésükön múlott; Szabó Ervin már 1910-ben ezeket írta: . . . a jelenlegi népkönyvtárak . . . „úgy a könyvanyag, mint annak racionális kihasználása tekintetében igen kezdetleges igényeket sem elégítenek ki” . . . „Sajnálattal állapítjuk ezt meg. Sok jóakarát, sok bízgalom, sok energia örlődött fel addig is, kivált népkönyvtáraink szolgálatában. Lelkes férfiak és nők minden tőlük telhetőt megtettek, hogy Budapest népességét jó olvasmánnyal ellássák. Hogy törekvésük nem volt gyümölcsözőbb, nyilván azon múlik, hogy az egyéni kezdeményezés és egyéni vállalkozás minálunk még kevésbé képes nagy közösségi szükségleteket kielégíteni, mint másutt.” (Emlékirat a községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten. 1910.)

A Budai Könyvtár Egyesület tehát elérte, amit hasonló körülmények között lévő egyesület egyáltalán elérhetett; 28 éven át fenntartotta könyvtárát, nyitvatartotta olvasótermet minden érdeklődő előtt, mindig többet akarva, szakszerűsége törekedve küzdött és dolgozott azért, hogy Budán könyvtár és könyvtári élet legyen. Budapesten elsőnek nyitott fiókkönyvtárakat, juttatott el katonákhoz és betegekhez hasznos olvasmányokat. Erejéből többre nem telhetett, mert amit végső soron célul kitűzött azt mi, mai könyvtárosok valósítjuk csak meg. Ma, amikor Buda lakosságát 9 Szabó Ervin Könyvtár látja el könyvekkel, amikor képzett és államilag fizetett könyvtárosok végzik azt a munkát, melyet a B. K. E. könyvtárosai szabad idejükből, kellő támogatás nélkül végezhetek csak, szeretettel és megbecsüléssel kell emlékeznünk rájuk.

Gátiné, Pásztor Mária

* Valójában a Vág-utcai 7-es fiókkönyvtár is a tanácsköztársaság alatt létesült, megnyitására 5 nappal a tanácsköztársaság bukása után (1919. aug. 5.) került sor.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ALDINÁI

Az emberiség művelődéstörténetében nagy fordulatot jelentett a nyomdászat feltalálása. A XV—XVI. század nagy eszmeáramlatait, a humanizmust és a reformációt el sem tudjuk képzelni a nyomtatott betű nélkül. A nagy humanisták és reformátorok eszméi a könyvnyomtatás segítségével váltak viszonylag gyorsan százezrek közkincsévé.

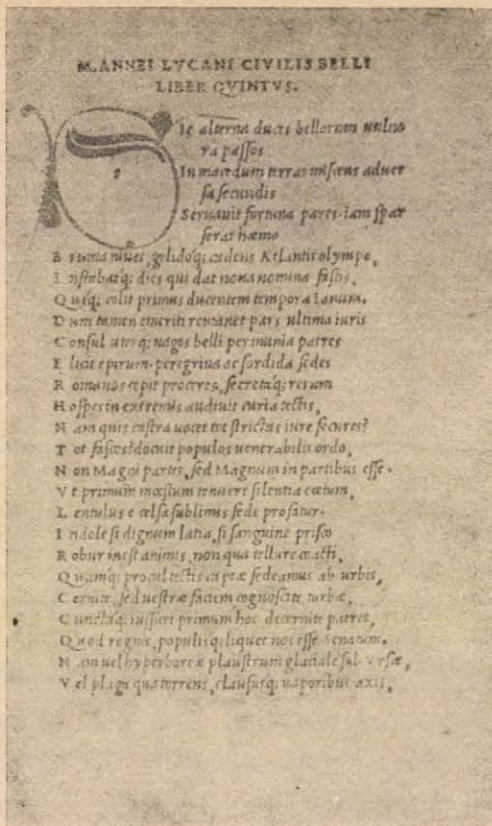
A nyomdászat hőskorát vizsgálva, Gutenberg mellett ott találjuk a legnagyobbak közt Aldus Manutiust is. Nyomdája és baráti köre az olasz humanisták egyik központjává nőtte ki magát. Ő maga legfőbb feladatának tekintette, hogy megismertesse saját korát és az utókort az antik görög és latin világ remekműveivel. Aldus, valamint humanista köre kutatásainak eredményeképpen jutottak addig ismeretlen, magánkézen levő értékes kéziratok a nyilvánosság elé.

Aldus másik kiváló érdeme a könyv külső megjelenésének alapvető megváltoztatása. A nagy, vaskos, nehéz folió-alakú könyvek helyett kisméretű, csinos kiállítású, nyolcadrétű könyvek nyomtatására tért át. Bevezette a dőlt tengelyű, vagyis kurzív betűfajta. Ismeretett munkáinak legnagyobb része ezzel a betűtípussal készült. Görög betűit humanista barátainak kézírása nyomán vésette, s így kurzív típusai vetekszenek a legszebb kézírással.

Az idősebb Aldus halálával apósa Asolanus, majd fia Paulus fejlesztette tovább a szellemileg jól megalapozott nyomda nemes hagyományait. Paulus fia, az ifjabb Aldus jórészt csak névleg gazdája a nyomdának, amely a XVI. század vége felé Nicola Manassi felügyelete alatt állt, egészen fennállásának utolsó évéig, 1597-ig.

Bibliográfiánk rövid áttekintést kíván nyújtani a könyvtárunkban fellelhető Alduskiadványokról, megjelenésük sorrendjében.

Időrendben első és legértékesebb aldinánk az incunabulumok korszakából származik:

1) A Lucanus kötet egyik kézi festésű piros—kék iniciáléja

B 0930/30

Politianus, Angelus: Omnia opera — et alia quaedam lectu digna, quorum nomina is sequenti indice uidere licet. Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi Romani mense Iulio 1498. [452] lev. 2°, 30×26 cm. A bibliografusok szerint ritka és szép kiadás, melyből Aldus szándékosan hagyta ki az 1478-ban névtelenül már megjelent Pazzi-féle összeesküvés leírását. Az utolsó lapon a Lorenzo de' Medici halálára írt vers található. Példányunk possessorai a következők voltak: egy ingolstadtai tulajdonostól Leo Crantz-hoz került, később Ferdinand Eckher teológiai és jogi doktor, majd Gattermann Franz Richard XVIII. századi bajor ezredes tulajdonát képezte. Figyelemreméltó XVI. századbeli fatáblás fehér disznóbőr kötése roller díszítéssel, hiányos csatokkal. (Hain: Rep. Bibl. 1948. II/2. 13218. Renouard: Annales de l'imprimerie des Alde. Tome I. p. 22.)

94

2. 09/933 Tabernalis, Perdrinus. 1501.
Ren. I. 43; No 6.

09/1689

Lucanus (Marcus Anneus: Civilis belli). Kolofon: Venetiis apud Aldum mense Aprili 1502. [140] lev. 8°, 9,3×15,8 cm. A kiadás alapjául az 1493-ban Sulpitius jegyzeteivel megjelent mű szolgált, melyen Aldus A. Maurocunustól kapott régebbi és jobb kézirat alapján lényegbevágó javításokat végzett. Példányunk, bár nem viseli magán a közismert nyomdászjelet, „cancellaresca” betűivel és kézi festésű gótikus, piros-kék iniciáléival egyik legszebb aldinánknak tekinthető. XIX. századvégi kommersz félbörkötésben maradt ránk. (Graesse: Trésor de livres rares et précieux. Tome 4. 271 p. Ren. I. 49 p.) (Lásd 1. ábra).

Aldus nyomdájának virágkorából való a következő mű, melynek fehéren maradt kitűnő papírját, tisztán nyomott görög betűs szövegét méltán csodálhatja az utókor:

09/11

Stadius, P. Papinius: Sylvarum libri 5, Thebaidos libri 12. Achilleidos 2. Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi mense Augusto 1502. [304] lev. 9×15 cm. 8°. Függelék az utolsó levélben: Orthographia et flexus dictionum graecarum omnium apud Statium et accentibus et generibus ex variis utriusque linguae autoribus. A mű egyes részei más-más hónapokból keltek, ebből különböző kiadásokra következtethetünk. Példányunk a XIX. század végéről származó félvászon kötést visel. Kézzel írott lapszámozása valószínűleg kortárstól való. (Graesse 6/1: 480, Ren. I. 56.)

Nemzeti, valamint könyvtárunk budapesti gyűjtőköre szempontjából legértékesebb aldinánk, mely egyszersmind magyar művelődéstörténeti adatok bő forrásául is szolgál: Bq 0941/319

Erasmus Rotterdamus. Adagiorum chiliades tres, ac centuriae fere totidem. [Nyomdászjegy]. Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi mense Sept. 1508. [15], 12, 24° lev. 2°, 30,8×21 cm. Ez a kiadás az 1500-ban Párizsban megjelentnek lényegesen bővített és átdolgozott formája, melyet Erasmus maga rendezett sajtó alá velencei tartózkodása idején. Példányunkat a fedőlapverzőjén található feljegyzés szerint Thomas Pelei 1515-ben vásárolta Budán, egyik utazása alkalmával. Kelényi tanulmánya bővebben foglalkozik a könyvben található nagyszámú és kiterjedt jegyzetanyaggal és azok írójával, melyekből élénk táru a klasszikusokat és korának

x Pinner G. Dorinal; Luor-nick

szellemi termékeit jól ismerő, tanulni vágyó és igazi erényre, emberségre törekvő magyar humanista alakja. (Kelényi Ottó: Egy magyar humanista glosszái Erasmus Adagia-jához. 1939. Főv. Kvtár Tanulmányok, 13). A mű gyönyörű fatáblás, vaknyomású, barna borjűbörkötésben, gótikus díszítésű hiányos rézkapcsokkal, olasz késői reneszánsz stílusban, maradt ránk. (Gr. 2. 493, Ren. I. 87.)

A következő művek Aldusnak, apósával, Asonus-szal történt hivatalos társulása utáni időkből származnak.

09/329

[Strozzi]. Strozii poetae pater et filius. [Ny. j.] Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi et Andreae Asulani soceri. 1513. [8], 100, 152 lev. 8°, 15.8 × 9.5 cm. A két Strozsinak, Herculo és Tito Vespasianonak verseit tartalmazza. A kötetet Aldus, tanítványának, Herculonak halálára írt gyászbeszéde zárja be. Példányunk XVIII. századi pergamen kötést visel. (Gr. 6/1: 512, Ren. I. 98 p.)

09/68

Rhetoricorum ad C. Herennium lib. IIII. M. T. Ciceronis de inventione lib. II. — de oratore ad Quintum fratrem lib. III. — de claris oratoribus, qui dicitur Brutus: lib. I. — orator ad Brutum lib. I. — Topica ad Trebatium lib. I. — oratoriae partitiones lib. I. — de optimo genere oratorum praefatio quaedam. [Ny. j.] Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri mense Martio 1514. [6], 245, [2] lev. 4°, 13.5 × 24 cm. Ez Naugerius kézírata alapján editio princeps. Possessorok a címlap és előzéklap bejegyzései szerint a viterboi egyház, Dominico Fontanino (1739) és Zichy Jenő. A könyv belsejében számos kéziratot latin szeljegyzetet találunk, melyeket azok írója, az előzéklapon megnevezett L. Olsterio kiegészítésnek szánt. A mű kötése XVIII. századi pergamen. (Gr. 2. 159, Ren. I. 110.)

09/363

Quintilianus, (Marcus Fabius: De institutione oratoria, libri XII.) [Ny. j.] Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri mense Augusto 1514. [4], 230 lev. 4°, 13.2 × 20 cm. Aldus előszavával. A címlapon és az utolsó szöveglapon a következő bejegyzés: „Collegii Soc. Jesu Herbiopolensis, 1576.” [Würzburg] és egy olvashatatlan fekete körbélyegző található. A 4b levélen Quintilianus rövid latin életrajza szere-

pel Holz Adam és Brüder Fábry kézírásával. Az 5. levélen Tobias Dvornick nevét olvassuk. Példányunk XIX. századvégi pergamen kötést visel. (Gr. 5. 528, Ren. I. 113. p.)

09/9

Lactantius Firmianus: — Divinarum institutionum libri 7. De ira Dei, lib. I., De officio Dei, lib. I. Epitome in libros suos liber acephalos. Phoenix. Carmen de Dominica resurrectione. [Ny. j.] Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri mense Aprili 1515. [16], 348. [12] lev. 8°, 12.5 × 15 cm. Ez Lactantius, IV. századi keresztény író munkáinak első gyűjteményes kiadása. A mű érdekessége az előszó, melyet Egnatius A. Triultushoz írt Aldus halála alkalmából, melyben az embernek, a nagy humanistának és kiadónak állít örök emléket. Hozzáköteve: *Tertullianus*. (Q. Septimii Florentis Tertulliani apologeticus adversus gentes.) Contarenus előszavával. Kolofonja, mint az előbbinél. [4], 48 lev. Példányunkban a következő possessorok és donatorok szerepelnek: Georgius Hannoverensis, Levinus Schulravius Hannoveranus, Joachim Rodewald, Johann Schmid, végül Zichy Jenő. Kötése a XIX. század végétől származó silány papírkötés. (Gr. 4. 117, Ren. I. 117.)

09/143

[*Seneca*]. Senecae [sic] tragoediae. [Ny. j.] Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri mense Octobri 1517. [4], 207, [5] lev. 8°, 8.8 × 15.5 cm. A szöveget kiadója Hieronymus Avantius revideálta. Kötése XVII. századi címkés félbőr, Zichy Jenő névbélyegzőjével. (Gr. 6/1. 358, Ren. I. 134.)

09/1102

Ausonius: [Opera]. [Ny. j.] Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri mense Novembri 1517. 107, [1] lev. 8°, 9.4 × 16 cm. Példányunk az 1507. évi kiadás újabb változata, melyhez Avantius írt előszót. XIX. századi, fatáblás kötést utánzó pergamen kötésben, Melczer István exlibrisével. (Gr. I. 258. Ren. I. 135.)

Érdekes magyar vonatkozást véltünk felfedezni a következő mű egyik névalírásából: 09/1793

(*Julius Caesar*:) Commentariorum de bello Gallico libri 8. De bello civili pompeiano, libri 4. De bello Alexandrino liber 1. De bello Africano liber 1. De bello hispaniensi liber 1. Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi, et Andreae soceri mense Ianuario 1518. [7], 296 lev. 8°, 9 × 16.2

em. A kolofon után levő index végén már az 1519. év szerepel. Kötéséből kiesett, kartonált példányunkból hiányzik a címlap, az eredeti első 16 számozatlan levélből csak 7 van meg, ezek sem sorrendben, 5 térképből csak két fél maradt meg, Franciaországé és Spanyolországé. Ez a kiadás az 1513. évinek újrányomása. Az előzéklapon R. A. L. c. b. XVI. századi bolognai jogtudós „Eram paterna in domo puer...” kezdetű verse olvasható. Az előszó végén „P Kováts” aláírás arra enged következtetni, hogy Kováts Pál iskolaigazgató, 1831-ben Pozsonyban megjelent Julius Caesar kiadásának és hozzáírt magyar jegyzeteinek forrásául ezt a példányt használhatta fel. (Szinyei: Magyar írók élete és munkái, 6. k. 1352. has.) A 264. levélen Johannes Schifflinger XVI. századi possessor neve olvasható. (Gr. 2. 6., Ren. I. 150.)

A fentebb ismertetett 1502. évi kiadás nyomán készült a:

09/5

Statius [P. Papinius]: Sylvarum libri 5. Achilidos libri 2. Thebaidos libri 12. Orthographia et flexus dictionum graecarum omnium apud Statium cum accentibus et generibus. ex varijae utriusque linguae authoribus. [Ny. j.] Kolofon: Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae soceri, mense Ianuario 1519. 294. [2] lev. 8°, 15.8×9.5 cm. Az 1502. évi Aldus kiadás újrányomása Asolanus előszavával, melyben az előzőnél gondosabb kiadásról számol be. Peldányunkon a második és harmadik cím hibásan van felcserélve. Kötése: XVIII. századi bordás egész bőr, Zichy Jenő névbélyegzőjével. (Gr. 6/1. 480. Ren. I. 145.)

09/40

Quintus Curtius: (Fragmenti de rebus Alexandri regis Macedonium.) [Ny. j.] Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri mense Iulio 1520. [8], 170, [2] lev. 8°, 15.6×9.3 cm. Curtius Nagy Sándorról írt töredékeit tartalmazza 3–10 könyvben, Asolanus előszavával. Renouard szerint a mű igen ritka. Peldányunkat a XIX. század elején kötötték zöld, félmaroquin kötésbe. (Gr. 2. 310. Ren. I. 151.)

Hely és idő nélkül jelent meg a következő mű, melynek meghatározásához csak a nyomdászjegy és az utána ismertetett munka nyújtott adatokat:

09/23

Lucius Florus. Titi Livii Patavini librorum epitomae. [Ny. j.] [Venetiis, in aedibus Aldi

etc. 1521.] 56, 67 lev. 8°, 16×9 cm. Az első rész: Historiarum ab urbe condita libri primi epitome, melyben Livius 140 könyvének rövid kivonatát olvashatjuk, a második rész pedig Florusnak Livius alapján megírt saját római történetét tartalmazza. A mű minden bizonnyal Aldus 1518–1533 között megjelent 5 kötetes Liviusának negyedik, nem teljes kötete. Graesse szerint a következőkben ismertetett Polybii historiarum is beletartozik. Peldányunk XVIII. század elejéről eredő vörös maroquin egész bőr kötésben, belső szeláranoyozással és arany metsszéssel Zichy Jenő könyvtárából származik. (Gr. 4. 226, Ren. I. 156.)

Az előző művel részben azonos szövegű aldinánk a:

09/7

Lucius Florus. (Rerum ab urbe condita. Lib. 1–4.) (*Polybius*: Historiarum libri 5. in latiam [sic] linguam, Nicolao Peretto interprete.) Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri, mense Martio, 1521. 310, [2] lev. 8°, 9.2×15 cm. Renouard szerint ez a kötet egyike azoknak a különkiadásoknak, melyeket Livius 5 kötetes művéből ebben a században igen szép számmal jelentettek meg. Peldányunk XVIII. századi, barna, dúsan aranyozott gerincű, valódi bordás bőrkötésben Zichy Jenő nevét viseli. (Gr. 4. 226, Ren. I. 156.)

09/41

[*Trogus Pompeius*]: Externae historiae in compendium ab Iustino redactae. Externorum imperatorum vitae auctore Aemilio Probo. [Ny. j.] Kolofon: Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae soceri, mense Ian. 1522. 204 lev. 8°, 9×15.2 cm. Asolanus szövegellenőrzése magasan kiemeli e munkát korának hasonló kiadványai közül. A bibliográfiák szerint igen ritka kiadás. Peldányunk a XVIII. század közepéről eredő, félbőr kötetet visel, címlapján elmősodott feljegyzésekkel. (Gr. 3. 512. Ren. I. 161.)

09/52

Suetonius, C[aius] Tranquillus: XII. Caesares. Sexti Aurelij Victoris a D. Caesare Augusto usque ad Theodosium excerpta. Eutropij de gestis Romanorum lib. 10. Pauli Diaconi libri 8 ad Eutropij historiam additi. Kolofon: Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri mense Maio 1521. [60], 320 lev. 8°, 9.4×15 cm. A birtokunkban lévő kötet az 1516. évi kiadás újrányomása, melyben a kiadó felhasználta Erasmusnak 1518-

ban Frobennél megjelent betűrendes feljegyzéseit. A címlap verzóján elmosódott bejegyzések nyomait és Thallóczy Lajos névbélyegzőjét találjuk. Az első szöveglap alul csonkított, vízfojtó. Kötése: XVIII. századból való pergamen.

Paulus Manutius első kiadványának tekinthető a következő aldinánk, amely az 1514-es első kiadás után harmadszor került nyomás alá:

09/30

Rhetoricorum ad C. Herennium lib. 4. ... [lásd az első kiad. azonos címét]. Kolofon: Venetiis aedibus haeredum Aldi Manutii et Andreae Asulani soceri, mense Martio 1533. [16], 245, [1] lev. 4°, 12.5×21 cm. Renouard szerint ez a mű Aldusék harmadik átdolgozott kiadása. Példányunk a XIX. század elejéről való, címkés, batikolt bőrkötésben, számos tartalommutató széljegyzettel Zichy Jenő könyvtárának egyik darabja volt. (Gr. 2. 159, Ren. I. 188.)

09/66

Libri de re rustica. M. Catonis lib. 1. M. Terentii Varronis lib. 3. L. Iunii Moderati columellae lib. 12. — de arboribus liber separatus ab aliis. Palladii lib. 14. ... [etc] Kolofon: Venetiis, in aedibus haeredum Aldi et Andreae soceri, mense Decembri 1533. [54], 295, [1] lev. 4°, 13.5×21 cm. Második kiadás, az 1514. évinek kisebb javításokkal bővített formája. Hajlékony, korabeli, utólag lakkozott pergamen kötésben, leszakadt szalagokkal, a címlap alján kivakart névaláírással. (Graesse-nél nem szerepel, Ren. I. 194.)

09/707/1

Poetae tres egregij nunc primum in lucem editi, Gratij, q. Augusto Principe floruit, de venatione lib. I. P. Ovidij Nasonis Halieuticon liber acephalus. M. Aurelij Olympij Nemesiani Cynegeticon lib. I. — Carmen bucolicum. T. Calphurnij Siculi bucolica. Adriani Cardinalis venatio. [Ny. j.] Kolofon: Venetijs in aedibus Aldi Manutij et Andreae soceri, 1534, mense Februario. [6], 47 lev. [a 11. lev. hij.] 8°, 10×15.6 cm. Az előszóban Logus kiadó elmondja, hogy a gyűjteményt egy Franciaországból származó lombard kézirat alapján állította össze. Gratius, Nemesianus és egy Ovidius töredék ekkor látott először nyilvánosságot. Renouard szerint igen ritka mű. Az előszóban, mely Anton Fuccar-[Fugger]-hez szól, a felsőmagyarországi Thurzó családra találunk utalást. Feltehetően ezzel

magyarázható példányunk felvidéki possessora, Johannes Csontolszky (Liptószentmiklós 1763), és Pater Felix (1814) névbegyegzése is. Barna félbőr-kötését a XIX. században restaurálták az eredeti fűzés alapján. (XVI. századi kolligátum első darabja.) (Gr. 5. 379, Ren. I. 196.)

09/6

Valerius Maximus: [Factorum et dictorum memorabilium libri 9.] nuper editus. [Ny. j.] Kolofon: Venetiis in aedibus haeredum Aldi et Andreae soceri, mense Martio, 1534. [16], 209, [31] lev. 8°, 9.5×14.5 cm 3. kiadás, melyet Paulus Manutius nézett át nagy gonddal. Példányunk a XIX. század elejéről származó fél borjúbőr kötetést visel. (Gr. 6/2: 244, Ren. I. 197.)

09/12

Ovidius: *Metamorphoseon libri 15*. [Ny. j.] Kolofon: Venetiis, in aedibus haeredum Aldi et Andreae soceri, mense Septembri 1533. 22, 204, [2] lev. 8°, 9.5×15 cm. A mű, az először 1515–16-ban kiadott *Opera omnia* újabb változatának első kötete, Naugerius jegyzeteivel, Aldus indexével és Honorio Fasitelio szövegellenőrzésével. Példányunk a címlapon található bejegyzés szerint „Fratris Nicolai de Mella”, majd Zichy Jenő tulajdonában volt. Kötése: XVIII. századbeli egész borjúbőr, gazdag gerincaranyozással. (Ren. I. 192. Gr. 5. 69 p.-án levő 1532. évi kiad. variánsa.)

Első kiadásban már ismertettük állományunkból:

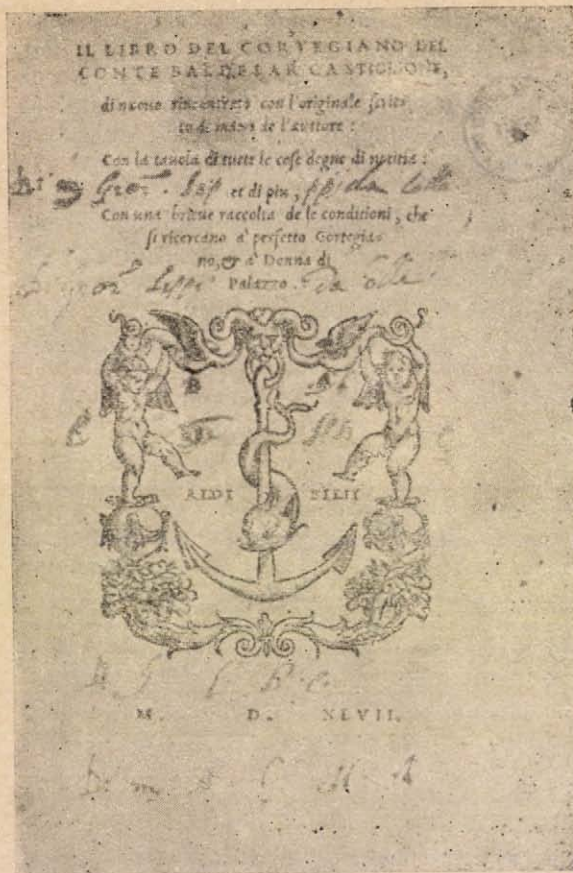
09/22

Lactantius, L. Firmianus: *Divinarum institutionum libri 7*. [etc.] [lásd az első kiad. azonos címét.] Kolofon: Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae soceri, mense Martio 1535. Összesen [71], 375 lev. 8°, 9.5×16.7 cm. Példányunk az 1515. évinek lényegesen bővített és átdolgozott változata. Honorio Fasitelio átdolgozásában. A fedőlap belsejében A. Torri 1850 körüli részletes kézírásos bibliográfiai jegyzékét találjuk. Kötése: XVIII. századbeli címkés pergamen. (Gr. 4. 66, Ren. I. 66.)

Kora izlésének tett eleget a kiadó, amikor latin kiadványok között anyanyelvű ú. n. divatos könyvet is jelentetett meg. Ilyennek tekinthetjük:

09/1678

Castiglione, Baldasar: *Il libro del Cortegiano del conte —, di nuovo ricontrato con l'originale scritto di mano de l'auttore: con la tauola*

2.) Castiglione: Cortegiano-jának keretes nyomdászjeggyel ellátott címlapja.

di tutte le cose degne di notitia: et di piu, con una brieve raccolta de le conditioni, che si ricercano a perfetto Cortegiano, et a donna di Palazzo. [Keretes ny. j.] Kolofon: In Vinegia, 1547. In casa de' figliuoli di Aldo. [5], 195, [8] lev. 12×15.5 cm. Az Aldus-ház ötödik Cortegiano kiadványa. A címlapon olasz possessorok olvashatatlan feljegyzéseit találjuk. Példányunk korabeli puha pergamen kötést visel, későbbi időből származó sérült bőrszalagokkal. (Gr. 2. 66, Ren. I. 250.) (Lásd 2. ábra.)

Természettudományi témájával eltér az előző classica-filológiai tárgykörtől a következő mű: 09/164

(Manutius, Paulus): De gli elementi a di molti loro notabili effetti. [Ny. j.] Venetia, [ny. n.], 1557. [34] lev. 4°, 15×20 cm. Szerző-

jének neve csak a Paulo Giustinianohoz írott előszóból derül ki. Részben restaurált példány, modern egészshártya kötésben. (Gr. 4. 375, Ren. I. 299.)

09/2

Lauredanus, Bernardinus: In M. Tullii Ciceronis orationes de lege agraria contra P. Servilium Rullum... commentarius. [Ny. j.] Venetiis, Paulus Manutius, 1558, mense Iunio. 297, [3] p. 4°, 18.5×13 cm. Szerzői előszóval ellátott, második kiadás, Zichy Jenő könyvtárából, címkés modern félspergamen kötésben. (Gr. 4. 122, Ren. I. 305)

q 09/91

Calepinus, Ambrosius: Dictionarium, in quo restituendo atque exornando haec praestitimus... Additamenta Pauli Manutij... [Ny. j.] Venetiis, Paulus Manutius, 1564. [448] lev. 2°, 30×20 cm. Művünk az 1542-ben megjelent első kiadás után negyedszer került ki a nyomdából és az 1558-ban megjelentnek P. Manutius kiékesítésével bővített változata. Nyomdászjegye reneszánsz ízlésű gyümölcságakból font koszorúba van foglalva, körülötte olvashatatlan kézjegyek. A szövegben 3.5 cm magas fametszetű figurális iniciálék. Kötése: 1700 körüli pergamen, Thallóczy könyvtárából. (R. I. 345, Gr. nem említi.) *Paulus Benedictus Porcell (1571)*

Érdekes magyar vonatkozást találunk alábbi aldinánkban:

09/25

Horatius Qu. Flaccus: Ex fide atque auctoritate decem librorum manuscriptorum opera Dionysij Lambini Monstroliensis emendatus: ab eodemq, commentarijs... Michaelis Bruti... in quatuor libros Carminum, atque in librum Epodon explicationes... [Ny. j.] Venetiis, Paulus Manutius, 1566. [8], 242, [12] lev. 4°, 15×20.7 cm. Renouard szerint a mű Lambini jegyzeteivel az 1561. évi lyoni megjelenés után a második kiadás. Magyar szempontból igen érdekes, hogy a mű egyik magyarázója a címlapon szereplő Michael Brutus, Velencéből Magyarországra származott humanista történetíró volt, akit egyházellenes felfogása miatt az inkvizíció kényszerített hazája elhagyására. Történelmi munkásságával Báthory István gyulafehérvári, majd lengyel királyi házában, végül Rudolf császár udvarában, az ő támogatásával a királyi magyar történetírói címet érdemelte ki. (Papp Márta: Brutus J. Mihály és Báthory István humanistái. Bp. Dunántúl Kvk., 1940.) (Lásd: 3. ábra.)

Hozzáköve:

Horatius, Qu. Flaccus: Sermonum libri 4. seu Satirarum libri 2. Epistolarum libri 2. A D. Lambino Monstroliensis ex fide decem librorum manuscriptorum emendati: ab eodemq' commentarijs copiosiss. ill. [Ny. j.] Venetijs, Paulus Manutius, 1566. [4], 210, [9] lev. Példányunk előzéklapján Taddeus A. Cornu ravennai egyházi kancellár nevét és az 1698. évszámot olvashatjuk. A könyvet 2 cm magas reneszánsz stílusú fametszetű fejlécek és 5 cm magas keresetű iniciálék díszítik. Kötése: egykorú fűzésű, XVIII. századi címkével ellátott pergamen. (Ren. I. 358, Gr. 3. 351.) 4987: \$

Paulus Manutius fia, az ifjabb Aldus méltó folytatója a Manutius család nemes hagyományainak. 1561-ben 14 éves korában jelentette meg első komoly művét, hogy 1566-ra már tökéletesítve hozhassa nyilvánosságra:

09/144

Manutius, Aldus: Orthographiae ratio. — collecta ex libris antiquis, grammaticis, etymologia graeca consuetudine nummis veteribus, tabulis aereis, [stb.] 1566. 800 + 167, [40] p. 8° 10×15 cm. A címlapon felsorolt kisebb részek: De veterum notarum explanatione, valamint P. Manutius kommentárjai külön lapszámozást viselnek. Példányunkban M. A. Borghese herceg exlibris-ét és Zichy Jenő kézjegyét találjuk. Kötése: korabeli puha pergamen, későbbi időből származó gerincfelirattal. (Gr. 4. 376, Ren. I. 357.)

Harmadik változatban is szerepel könyvtárunkban a köv. mű:

09/2515

Rhetoricorum ad. C. Herennium libri 4... cum annotationibus Dionysii Lambini... [Ny. j.] Venetijs, Bibliotheca Aldina, 1569. [24], 184, 38 lev. 8°, 14.7×9 cm. Hozzáköve: Cicero: De oratore, libri 3. Orator de claris oratoribus. 240, 48 lev. Mindkét részhez D. Lambinus írt annotációkat, melyek az egyes részek után külön címlappal és lapszámozással jelentek meg. Példányunk XIX. századvégi félbőr kötést visel. (Ren. I. 371, Gr. 2. 160.)

Könyvtárunk 31 aldina kötetének rövid ismertetését adtuk, megjelenésük időrendjében. Ezek túlnyomórészt ókori, klasszikus szerzők kiadásai. Közülük editio princeps a „Poetae tres egregij”, amely Gratiusnak, Nemesianusnak egy-egy művét, valamint egy Ovidius töredéket tartalmaz.

3.) Michael Brutus magyar történetíró jegyzeteivel kiadott Horatius kötet címlapja.

Az Aldus ház utolsó éveiből származik legújabb keletű aldinánk: 09/28

Gozzi, Nicolo Vito: Dello stato delle repubbliche secondo la mente di Aristotele con essempli moderni giornate otto di —. Con 222 avvertimenti civili [etc.] [Ny. j.] Venetia, Presso Aldo, 1591. [52], 446, [4] p. 4°, 20.6×14.8. Fametszetű iniciálékkal és 2 cm magas reneszánsz ízlésű fejlécekkel díszítve, egykorú puha pergamen kötésben. (Ren. I. 427, Gr. nem említi.)

A korabeli nevesebb szerzőket Politianus, Erasmus, Castiglione, Paulus Manutius és ifjabb Aldus képviseli.

Magyar vonatkozást két kötet szövegében találtunk. Az imént említett editio princeps előszavában utalás történik a Fuggerekkel rokon Thurzó családra. Továbbá Horatius: „Ex fide atque auctoritate” c. munkájának magyarázója a Velencéből Magyarországra menekült Michael Brutus, aki később Báthory István és Rudolf császár történetírója lett.

Aldináink bejegyzéseit vizsgálva, hazai művelődéstörténetünk szempontjából igen értékesek azok a széljegyzetek, melyeket Pelei Tamás magyar humanista Erasmus Adagia-jának könyvtárunk birtokában levő kötetébe írt. Érdekességét emeli még példányunk budai eredete. A csonkán őrzött „Commentariorum de bello gallico . . .” kötet „P Kováts” bejegyzéssel valószínűleg Kováts Pál 1831-ben Pozsonyban megjelent Julius Caesar jegyzetes kiadásának forrásmunkája lehetett.

Példányaink kötését vizsgálva legértékesebbnek a fentebb már említett Erasmus kötetet tekinthetjük, mert vaknyomású borjúbőr-kötésével, rézsattjaival, Bojárné Koroknai Éva véleménye szerint az egyetlen eredeti budai kötésűnek tekinthető aldinánk. Egykorú kötésben maradt meg Politianus- és néhány puhafedelű pergamennel borított kötetünk is, sajnos ez utóbbiak erősen restaurálásra szoruló állapotban. Példányaink zöme azonban XVIII–XIX. századból eredő és kevésbé értékes pergamen-, vagy félbőr-kötést visel.

Könyvtárunk gyűjtőköre szempontjából aldináink jelentősége csupán annyi, hogy mint magasszintű közművelődési könyvtár feladatának tekinti az elmúlt századokból néhány könyvészeti ritkaságnak kuriózumként való megőrzését. E könyvek beszerzése éppen ez okból teljesen alkalomszerű.

Összefoglalónk csatlakozva az OSzK hasonló tárgyú 1908. évben megjelent kiadványához, szerény adalékkal kíván szolgálni hazánk művelődéstörténeti értékeinek felkutatásához. (Gulyás Pál: A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának aldinái.)

Összeállította: *Nagy Emilné*

RÉGI PESTI KORZÓK

Korzó keletkezéséhez sokminden szükséges. Kell levegő, napsütés, de árnyék is, egy valamennyire hosszú útvonal, stb. Kialakulását ezenkívül több tényező befolyásolja: pl. széljárás, szép kilátás, szórakozóhely közelsége (színház, zenés kávéház). Gyakran a forgalmas piac közelében alakul ki. Lényege, hogy látni-hallanivaló, szemet szórakoztató, magát mutogatni való, pletykátovábbadó hely legyen.

Pesten a Dunapart volt a legrégebbi korzó helye. A hajóhid óriási forgalmával, tarka életével, a parton nyüzsgő piacával tette erre alkalmassá. Ezenkívül ott volt a Rondella színház (a mai Apácai Cseri és a Régi Posta utca sarkán), a német színház sem volt messze (a Vörösmarty-téren). A színészek próba után sétáltak egyet a vízparton. Ők hozták divatba a Dunapartot, hozzájuk csatlakoztak, példájukat követték a „delnők” és „arszlánok”. Itt épült fel a hajóhíddal szemben az a palotasor, amelyre a pestiek oly büszkék voltak (R. Alt meg is örököltette) és itt épült fel Kemnitzer fényes kávéháza. Tulajdonosa kis kertet ültetett kávéháza elé, mert a közönség szeretett a szabadban üldögni. 1803-ban a fasorokkal körülvett kávéház már megvolt a Dunaparton, de Leyrer, aki levélformában szerkesztette meg az akkori Pest baedekerét, csak a hajóhid forgalmáról tud, korzónak nyomát sem látja, vagy csak nem veszi észre, nem tudja megkülönböztetni a hajóhid és a kávéház összeolvadó forgalmát.

Schams 1821-ben már így írja le a „Promenádét”: „A hid mellett, a Kemnitzer ház előtt, néhány újonnan ültetett, de nehezen fenntartható fasor csatlakozik a megerősített Dunaparthoz. Ez a sétány a lakosság számára kellemes és gyakran látogatott esti sétahely lehetne, ha nem volna oly poros a kocsiforgalom miatt. Ülőhelyek is vannak itt, amelyeket az életvidám pestiek foglalnak el, akik a zárt falak mögül, házakból és palotákból sietnek ide, hogy a fiatal hárs- és akácfák alatt a szabad természetbe képzeljék magukat, de főképp azért, hogy a hid állandóan lüktető és változó életét nézzék. Az előkelő világnak itt különböző frissítőket szolgálnak fel.”

A közönséges néposztály is kikereste magának találkozóhelyét, hogy szabadon nyilváníthasson véleményt. „A Dunaparton, főképp a hídtól a görög templomig volt a katonaság kedvelt helye, ezekhez csatlakoztak a hajóslegények. Különösen vásár- és ünnepnapokon lehetett itt számtalan embert találni, akik nevetséges vagy komoly jeleneteket rendeztek, vagy ezeket nézték. Ezenkívül gyakori volt a kofák és foglalkozás nélküli nőszemélyek veszedése, akik egymás hajának estek, és kékre verték egymást. Ide hallatszott még a sok kocsmának a zenéje, úgy hogy ez a hely állandóan mozgalmas képet nyújtott és a rendőrségnek gyakori munkát adott”.

Láthatjuk ebből, hogy a szó szerinti korzó nagyon kis területen folyt, a hídtól északra, a mai Lánchíd környékén. A hídtól délre már a „plebs” birodalma volt. A kórzon magán is nagy a por, a hajóhid és a piac forgalma szemetet, piszkot szór szét, s a tulajdonképpeni korzónak a Kemnitzer kávéház fasorjaiba kell szorulni. De a pesti közönség nem nagyon igényes ezen a téren. A por és szemet nem igen zavarja. 1859-ben még semmivel sem tisztább

a Dunapart, a „Divatcsarnok” mégis ily poetikusan fejezi ki magát: „A Dunaparton, a déli órákban röpködő fuvalmak tánczolták körül a sétálókat, édesdeden susogva virágok nyílásáról, fakadó fákról . . . a természet más egyéb álmairól, melyek néhány hét múlva . . . mind szépen be fognak teljesedni.”

Arany János 1861-ben őszintén megírja a Dunapartról szóló véleményét:

*„Vásár az élet: a földnek lakossa
Lót-fut, könnyökli egymást, és tapossa
Ad-vesz, czivódik, káromol, kaczag,
Por, sár megöl, megfojt a hagyma-szag.
S ha kételkednél, hogy mindez való
Lépen bök egy rud, feltaszít egy ló . . .
.....
Állok Dunánk szélén a pesti parton
Elöttem a kép szindus üde karton
.....
Az utcán por, bűz, német szó piszok.”*

(Vojtina ars poetikája)

1864-ben ezt az állapotot már szégyenteljesnek találják. A hatóságok is rendet akarnak teremteni az elhanyagolt „aldunaparton”. De ebben a rendben nem lett volna sok köszönet. — Az Iparikamara fölterjesztést ad be az Udvari Kancelláriához, amelyben azt kéri, hogy a kereskedelem érdekében a Dunapartokat ne építsék be házakkal. Pest szépen fejlődő kereskedelmének szüksége van a dunai kirakodó partokra. A beadvány ezenkívül hivatkozik az orvosok egészségügyi szempontjaira, végül a „tárcaírók” (ezt ma közhangulatnak nevezhetnők) véleményét ismerteti. „. . . legyen egy nagy hosszú sétavonalunk a királyi folyam széles és pompás partján, hová a nyár égető napjaiban biztos menekülhessünk, midőn a nyár heve, s a Rákos homokja egész saharai légkörbe borítja fiatal fővárosunkat.”

A Dunapartot sikerült megvédeni, sőt a parkosítás is megindult, 1873-ban már három kis parkja van a korszó útvonalának: az Eötvös szobor helye körül (a szobor még nem áll) a Vigadó előtt és a tervezett Petőfi szobor helyén. A „Magyarország és a Nagyvilág” büszkén jelenti a nagy fejlődést, mert 10 év előtt itt még bűz és piszok volt, most Európa egyik legszebb sétánya. A 70-es években ez a sétány valamennyire meghosszabbodott. Az Akadémiától a Városházáig (Erzsébet hídfő déli része) egyenes vonalban terjedő utcasoron „hemzseg a szebbnél-szebben feleziczomázott tömeg.”

A 80-as évek elején a francia Victor Tissot a pesti korszót a párisi Champs-Elyséeshez hasonlítja. A pesti nők természetes eleganciája a spanyol szenyorákéra emlékezteti.

A kapitalizmus feltörő lendülete a 80-as években Pestet is hatalmába keríti. Ekkor a korszó már nemcsak sétaalkalom, hanem nagyszabású ünnepség helye. 1886-ban „A Duna tündéreinek ünnepét” tartották meg, igen nagy fényvel. Több mint 3000 résztvevője volt, akik közt arisztokraták is akadtak. A Dunaparton az ünnepség helyét (az Eötvös-tértől a Petőfi-térig) rendőrökön vete körül, hogy ingyen publikum ne vehessen részt. A nézők minden ablakot megtöltöttek, még a budai hegyekről is nagy tömeg figyelte a fényes kivilágítást. A dunaparti fák közt sodronyra feszített lampionokat helyeztek el, zászlós címerpajzsok — a főváros címerével — lomb és virággirlandok közt pompáztak. A gázlámpák csillagformára voltak átalakítva, melyek 140 000 gyertya fényének megfelelő világosságot árasztottak, ezenfelül még 67 „villamos lámpa” égett.

A közönség legnagyobb része a Hangliban és körülötte csoportosult. Az alsó rakparton zenekarok játszottak, ámbár tánc nem volt. 10 óra és éjfél közt volt legélénkebb a szórakozás. Ez az ünnepség már a millenáris Magyarország hangulatát tükrözte, amely az 1914-es háború kitöréséig maradt jellemző a fővárosra.

A két háború közt, a 20-as, 30-as években a korszónak az idegenforgalom adta meg sajátos színét és hangulatát. A vízparton húzódó elegáns szállodasor leginkább külföldiekkel telt meg, akik a mesébe illő kilátáson kívül a korszó életét is megfigyelték és érdekesnek tartották. Feltűnik nekik a korszó eleganciája, a nők raffinált öltözködése. Van olyan éles szemű megfigyelő is, aki meglátja a korszó gondtalan, könnyed élete és a város lakóinak munkanélküliséggel sújtotta nehéz viszonyi közt tátongó úrt. (Ludwig Hirschfeld, Wien.)

Csekonics Elizabeth grófnő nem lát mélyre. Őt a korszónak igazi korszó-volta érdekli. Kifogásolja, hogy a villamosforgalom meg-megszakítja a budai szép kilátás élvezetét. Azonkívül nem helyesli azt, hogy akácokat ültettek a Dunapartra, mert májusban ugyan csodálatos illatuk van, de az év többi részében jelentéktelenek és nem is adnak elég árnyékot.

A hajdan közismert Buchwald-székekről is olvashatunk. A város által felállított ingyenes padokon kívül, a Buchwald cég karosszékeket állított fel, a Duna felé forduló kilátással. Ezeket az ülőhelyeket óránként 10 fillérért adta bérbe, ami igen jövedelmező tüzletnek bizonyult.

A Dunaparti korszó időről-időre átcsapott a szomszéd utcákba is.

A 70-es években a Dunaparton kívül, a Váci utca válik alkalmas sétahellyé. Egyrészt a szépen aszfaltozott útvonal, amely „egész széltében-hosszában járda gyanánt szolgált”, másrészt a gazdag kirakatok tették alkalmassá korszó céljára. Gyakran láthattuk itt Podmanitzky Frigyes, Szemere Miklós kir. kamarást, Gromon Dezsőt, br. Botthmer huszárkapitányt, Tisza Istvánt, Freystädler lovagot, Wahrmann Renét, aki szadista botrányaival vonta magára a pesti pletyka zuhatagát, Vázsonyi Vilmost és képviselőházi körét, Tetétleni Ármint; a színészvilágból Pálmay Ilkát, Kürty Klárát, Újházi Edét, Fényes Adolf festőt, akinek a postás a Váci utcában kézbesítette leveleit, az írók közül Karinthyt, Kosztolányit stb.

Ugyanekkor a Hatvani (Kossuth L. u.)-utcán is feléled a sétakedv. A Nemzeti Színház primadonnái, honatyák, arisztokraták jelennek meg itt a déli órákban. A Hatvani-utcán akkor még nem járt villamos, ez erősen kedvezett a korszó kialakulásának. A déli órákban majdnem naponta megfordultak ott Jászai Mari, Blaháné, Prielle Kornélia, Jókai vagy Podmanitzky báró.

A 80-as években a Koronaherceg (Petőfi S.)-utca jött divatba. Egy budapesti szűkebb-körű társaság „birodalmat” alapított itt. Tagjai a Váci utcán hallható sok német szó ellenében összebeszéltek, hogy csakis magyarul beszélgetnek a korszón. A társaság tagjai kötelezték magukat, hogy déli 12—2 közt megjelennek a Koronaherceg utcán és egynéhányszor ott fel-le sétálnak, magyarul beszélgetve. A Belváros közeleső utcáit természetesen nem lehe-

A Váci utcai korszó (Jankó János karikatúrája.)

tett mereven elválasztani egymástól. Így a korzókon a német szó közé egyre több magyar keveredett.

A korzók életében nagy fontossága van a városrendezés, városátalakítás kérdésének is. A Kossuth Lajos utcai korzó virágkora az utca kiszélesítése, a 900-as évek elején, a villamos sínek lefektetéséig. Ahol sok az építkezés, ott nincs helye az időtöltő, semmittevő tömegnek. A Váci utca is így vesztette el sétálóinak nagy részét, a 90-es években, amikor a Belvárost rendezték és a Váci utcán is sok házat építettek újjá modernebb formában.

Pestnek azonban nemcsak a Dunapart és környéke volt kizárólagos korzója.

Már 1834-ben írja Garay János, Böjti sétálás c. tárcájában, hogy a farsang utáni hangulatot sétával teszik kellemesebbé. A Stáció (Baross)- utcán folyt a korzó. A hosszú úton megéhező közönség öröme a Józsefvárosi templom környékén egy pék kifliket árult, amelyeknek nagy keletjük volt. A séta végcélja a Kálvária tér, ahol a bábsütők, kofák, hentesek stb. üttették fel sátraikat a korzózók fogadására.

Az 1830-as években a Városliget lesz a Dunapart komoly versenytársa. 1832-ben Hagn Sarolta bajor színésznő 40 napig tartózkodott Pesten. Az egész város, az arisztokrácia, a jurátusok, a közönséges polgárság egyformán rajongott érte. Hagn Sarolta a Magyar Király szállóban (Vörösmarty tér) lakott. Udvarlói fogaton jöttek érte, hogy kikísérjék a városligeti sétakocsikázásra. Ekkoriban hozták rendbe a Király utcát: kikövezték, járdát készítettek rajta, mert az ekkor divatba jövő Városligethez ez volt a fő közlekedési útvonal. Az úri kocsik végigrobogtak a Király utcán, a Városligetben megfordultak a „rondón” és visszahajtottak a városba. Hagn Saroltát egész menet kísérte. Különböző kocsi- és hintó-típusok, fogatok prüszkölő paripákkal vonultak utána. A bakon pompás ruhájú hajdúk ültek. A hintók legtöbbször világossárga vagy világoszöld volt, kék posztóbéllel. A Lövölde-téren még 25–30 urilovas csatlakozott hozzá.

10–12 évvel később még ugyanaz az útvonal jelenti a városligeti kocsikorzót. Wihelm Richter Berlinben megjelent könyvében a longchampséhoz hasonlítja a pesti eleganciát. A mánások kocsisaik öltözékében fejtették ki a legnagyobb luxust. Magyar lobogó ingujjban, piros mellénnyel pompáztak, a pantallójuk szűk „à la Sándor”. Nem ők hajtották a lovakat, a kocsi hátsó részén ültek, háttal a menetiránynak. A magyar urak passziója és büszkesége, hogy hajtási tudásukat bemutassák. A tömegben bérkocsikat is találunk, akik kereskedősegédeként visznek a Ligetbe, egész családok vonulnak ki, dadástól, de legfeltűnőbb, hogy lovagló úrinőkkel is találkozunk. A társaság megkerüli a „rondót” és a cigányzenés vendéglőben piheni ki a kirándulás fáradalmát.

1864-ben Vachot Imre így írja le a Ligetet: „Amint a Király utcából kiérünk, sűrű lombos gesztenye-fasorok árnyéka alatt művészileg rendezett kertek előtt haladunk el jó darabig, míg végre a százados nagy fák egész erdőséggel elborított s helyel-közel zöld gyepes mezőket, virágos kerteket magábfoglaló ligetbe jutunk el. A kocsik megállóhelyénél van a fővendéglő:...” (Itt volt a „rondó”) „... Sajnos, hogy csak a gesztenyés sétateret öntözik, és nem egyszermind a városliget egyéb útait is, melynek porát és homokját a tömerek díszfogat, bérkocsi, lovagló és gyalognép egész fellegben veri fel, valamint a társas kocsikba való lépés rendezetlen állapota is.”

Csak a század végén, 1882-ben építették meg a híres Stefánia utat. Ez a Sugár úttól a Lóversenytérig kígyózott. Hamarosan divatos, luxushely lett belőle, bár a levegője nem volt valami jó, a közelében lévő tó még inkább mocsár és akkoriban köztudomású volt, hogy a Hungária körút és környéke főfészke volt a 90-es években évről-évre kiújuló kolerának. De a divat — divat! A Stefánia uti kocsikorzó virágzik. Gyönyörű lovak, ezüstös szerszámok, csillogó fényességű hintók vonják magukra a figyelmet. „Mindenki” ott van, hogy mutogassa magát és mindenki többnek akar látszani, mint ami. Az út szélén széksorok húzódnak, itt ül a szerényebb közönség és nézi a felvonulást, mint valami színházi látványosságot. Szép hölgyek, katonatisztek, lovassági rendőrtisztek állandó forgataga volt itt látható. Akkor ezt világvárosi képnek tartották. Jókai így írja le a nagyszerű látványt: Lóversenyek alkalmával a Stefánia út a leglátogatottabb hely. Egyik úri fogat a másik elé vágat, egész sora a négylovas hintóknak versenyeznek egymással; a hintókban a szépség, a divat gárdaezrede

A Kemnitzer ház előtti sétány
(G. Prixner fametszete 1803-ból)

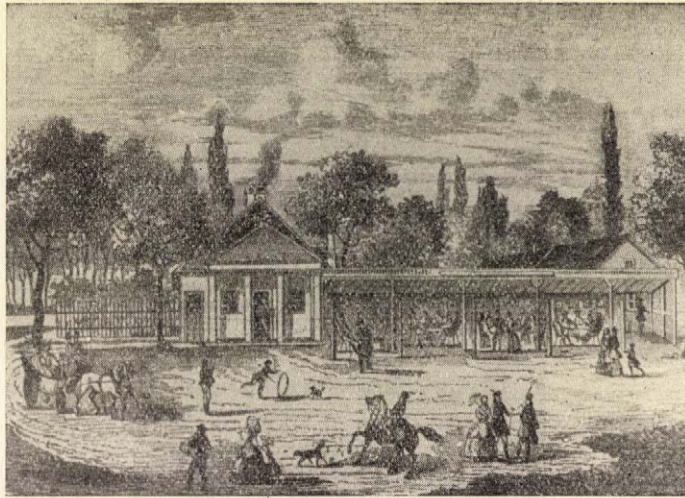
A Hajóhid pesti hídfője 1840-ben.
(Clarot Johann Baptist rajza után)

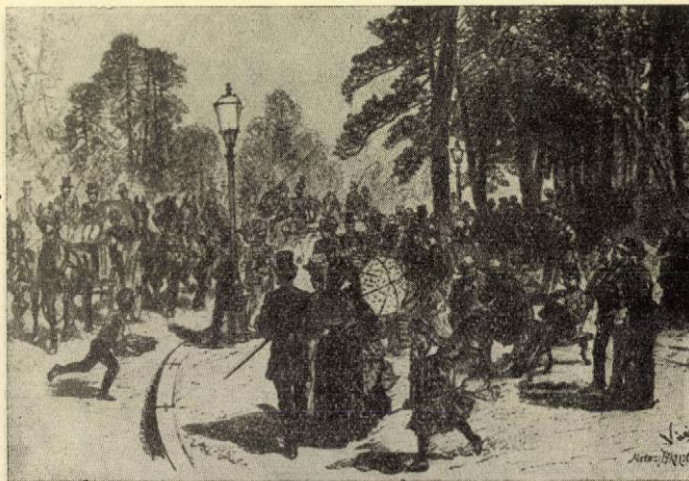
A „Vadászkürt” szálló

A belvárosi korzó az első világháború előtti években

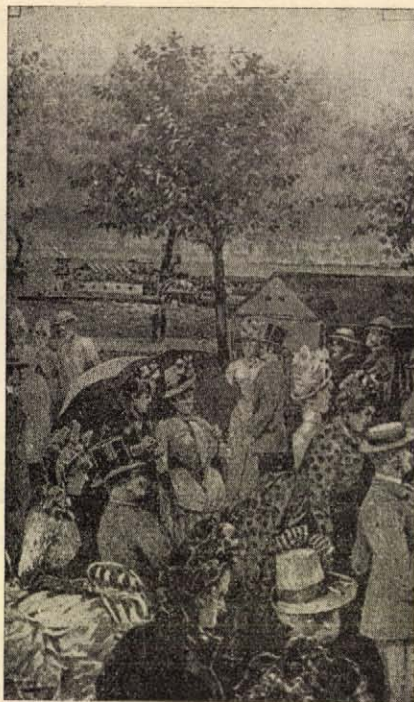

A RONDEZZA vendéglő a Városligetben

A Stefánia úti korzó

(Vágó Géza rajza)

A dunaparti korzó a század elején

A dunaparti korzó az 1930-as években

vonul el szemünk előtt, melynek nem akar vége szakadni . . . A lóverseny utáni kocsikorzó már nem a Király utcán, hanem az új Andrássy úton halad végig, ez egyike Budapest leg-szebb látványosságainak.

A millennium évéig az a hibája, hogy semmiféle restauránt, vagy kocsmát nem áll a közönség rendelkezésére. De 1896 után azt a gyönyörűen megépített pavilont, amelyet a király számára állítottak fel, hogy a kiállítás megtekintése közben legyen hol pihenni, nem bontották le, hanem bérbé adták. A híres Gerbeaud cukrász rendezkedett itt be és évtizedekig ez a cukrászda lett a városligeti korzózó közönség elegáns találkozóhelye.

A Stefánia úti kocsikorzó híres alakja Freistädter Jenő lovag, a pesti pásztor, Budapest egyik legcsúnyább, legelegánsabb és leggazdagabb embere. Naponta feltűnt ragyogó kocsija, melyet eredetileg az udvari hintók mintájára készítettet. Ezt azonban az udvari hivatal betiltotta. Freistädter megjelenése azonban ezután is a korzó egyik főszencziója maradt. Fekete telivér arab lovait csengőkkel ékesítette, inasa cifra uniformisban ült a kocsi hátulján, összefonott karokkal. Ő maga fehér keztyűben a legújabb divat szerint öltözve, fehér székfűvel a gomblyukában hajtotta pompás lovait. Fekete hajával, villogó fekete szemével ázsiai fejedelmeknek tarthatta volna az ember.

Az 1914—18-as háború elsorvasztotta a Stefánia út korzóját. Nem tellett fényes fogatokra, vége lett a millenniumi örömmámornak. A Stefánia út közönséges forgalmi útvonalá süllyedt. Autók, motorbiciklik, autóbuszok közlekednek rajta. Az Andrássy úton és a Stefánia-nán megszüntették a lovasoknak külön épített, puha homokkal felhínt útrészt, nem volt többé szükség rá. Legfeljebb egy-egy régi bérkocsis emlékszik vissza a „rég jó időkre”, mikor az arisztokratákat és a pénzarisztokráciát „hordta” a kocsikorzóra.

A budai korzók sohasem lendültek fel annyira, mint a pestiek. A bécsi Magyar Kurír ugyan azt írja 1791-ben, hogy a Várban, a „Kávés ház előtt minden este Muzsika tartatik, ahol végtelen sokaság jelenik meg”, de ennek a korzólehetőségnek a kifejlődéséről nem hallunk.

Budán csak az utolsó évtizedekben vált látogatottá a Bástya-sétány és a budai Dunapart, ahol öreg nének kötnek vagy horgolnak, nyugdíjas öreg urak süttetik magukat a nappal.

A híres luxuskorzókon kívül sok kis helyi korzó is alakult. A Baross-téren, a Keleti pályaudvar előtt és a Nyugatinál megszületik a „cselédkorzó”. A lányok gyakran még a környék népviseletében jelentek meg, hogy barátnőikkel, udvarlóikkal találkozzanak. Egy-másba karolva, elfoglalták az egész járda szélességét, mutogatták magukat vasárnapi díszükben.

Égészen más jellege volt a „csirke-korzónak” a József körút, Baross utca és Üllői út közti szakaszán, de csakis a páratlan oldalon, valószínűleg azért, mert ez a naposabb. Ez a diákok és diáklányok találkozóhelye volt a 30-as években és a 40-es évek elején.

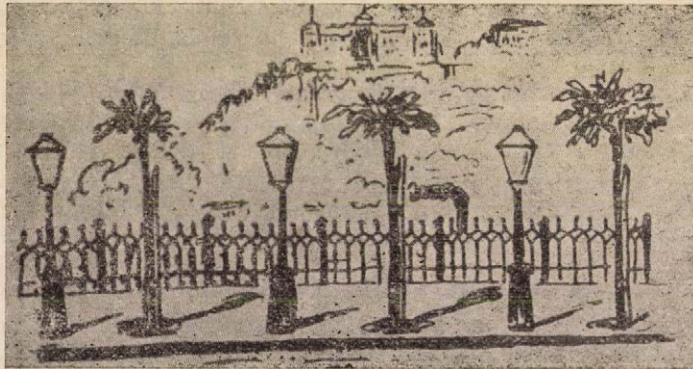
Megszámlálhatatlan volt a gyermekkorzók helye. A kicsinyeket kocsijaikban tolták ki a dunaparti korzóra, az új lipótvárosi parkba (Szt. István park), a Múzeum kertbe, a Városligetbe és mindenhova, ahol napot, levegőt, játszóhelyet találtak számukra. A kis, nap-sütötte, pirosarcú babák korzója volt a legszebb az összes pesti korzók között.

Scheiber Mária

Felhasznált irodalom:

- Adorján Sándor:* A Stefánia úton. Főv. L. 1893. 117—119.
Az Al-Dunapart. Főv. L. 1864. 279.
Arany János: Vojtina ars poetikája.
Le corso. Journal de Bp. 1903. Nő 20. 2—3.
Le „Corso” dans la rue Kossuth Lajos. Journal de Bp. 1902. 2—3.
Csekonics, Elizabeth: Hungary new and old. [1928]. 33.
Divatcsarnok 1859. 188.
Divatcsarnok 1862. 126.
Éji ünnep a korzón. Főv. L. 1886. 1124.

- A Ferencz József-rakpart. Magy. o. és a Nagyvilág 1873. 606—607.
Garay János: Bőjti sétálás. Honművész 1834. 156—157.
Herczeg Géza: Das Buch v. Ungarn u. Bp. [1828.] 86—89.
Hevesi Lajos: Bp. és környéke. 1873. 76.
Hirschfeld, Ludwig: Das Buch v. Wien. 1927. 274—275.
Jávor László: Az arisztokraták konfliskocsisa. Lantos Magaz. 1930. 765—766.
Jeszenszky Sándor: A pesti korzó. Pesti Városháza 1933. No 1. 4.
Jókai Mór: A Városliget. Az Osztr.—Magy. Monarchia írásban és képben. 9. köt. 140.
Leyrer, Joseph: Die Stadt Pesth u. ihre Gegend. 1803. 17., 65., 104.
Lóránth László: Régi pesti korzók. Bpi Napló 1947. 351., 423.
 Magyar Kurur (bécsi) 1791. 696.
Nyáry László: A pesti pasa. Lantos Magaz. 1930. 958—959.
 Őszi korzó. Tükör 1934. No 10. 54—56.
Rónay Mária: A koronahercegutcai „Birodalom”. Lantos Magaz. 1930. 710—712.
Richter, Wilhelm: Wanderungen in Ungarn, Berlin, 1844. 30—31.
Schams, Franz: Vollständige Beschreibung der königl. freyen Hauptstadt Pesth. 1821.
 390—391.
Siklóssy László: Hagn Sarolta és Wesselényi Miklós. Történetírás 1938. 113.
 A 100 esztendőös pesti korzó. Hungaria Magaz. 1939. 33.
Thirring Gusztáv: Budapest. 1894. 7.
Tissot, Victor: Die Reise in's Zigeuner-Land. Lpzg 1882. 389—390.
 A Városligetben. Föv. L. 1882. 820—821.

A dunaparti korzó (Bolond Istók. 1873.)

A 250 ÉVES MARTINELLI TÉR

1. A tér keletkezése

Aki ma dolga után sietve áthalad a Belvárosnak, a City-nek ezen, az 1945-ös bombázás „jóvoltából” alaposan megtágított terén, aligha gondol arra, hogy a régi Pestnek ez az egykor egészen szűk, hangulatos terecskéje, amely most kétszázötven éves múltra tekint visszatulajdonképpen a véletlennek köszönheti keletkezését.

Buda 1686-os visszavívása után Pesten is ingyen osztották a házhelyeket, hogy biztossítsák az elnéptelenedett város újbóli benépesedését. Mindössze azt a feltételt szabták, hogy a tulajdonosnak záros határidőn belül házat kell építenie az ingyen-telken. Így jutott Venerio Ceresola császári építőmester és egyben Buda város tanácsosa, a budai városháza (később az I. kerületi előljáróság, ma a Vármúzeum székhelye) első építője a török hódoltság utáni években, érdemei elismerésül az Uri utca (később Koronaherceg, ma Petőfi Sándor utca), az Irgalmasok utcája (később Gránátos, ma Városház utca), a Bécsi utca, valamint a későbbi 1725 és 1732 között felépült szervita templom által határolt, szabálytalan alakú telek bir, tokába. A telken akkor házak romjai állottak, nem üres tér volt. Ceresola, nem tudjuk okát, miért, nem épített a telken házat, hanem most 250 éve, 1707-ben, pénzzé tette a romos házhelyet: Suchentrunk János György kovácsmesternek adta el, aki a telken kovácsműhelyt rendezett be.

A kovácsműhely döntötte el azután a telek sorsát, amely örökre beépítetlen maradt és két és fél évszázadon át a nem messze vonuló városfalak közé zsúfolt Belváros egyik — igaz, elég szerény méretű — tüdejéül szolgált.

Az történet ugyanis, hogy az 1689-ben Pestre telepedett szerviták új templomuk és kolostoruk felépítéséig a rokkantak palotája helyén, illetve annak közelében állott török mecsetet, az ún. Nagymecsetet, vagy Szépmecsetet, továbbá a mellette lévő „török házat” kapták meg használatra. Ezt az utolsó pesti mecsetet a törökök a Johannita lovagrendnek a XV. században ezen a helyen épült Szent Miklós templomából alakították át mecsetté, amely a szerviták beköltözésének időpontjában elhagyott volt és löportoronynak szolgált. Az elhanyagolt, piszkos mecsetet a szervitáknak alaposan ki kellett takarítaniuk, mielőtt használatba vehették, de már 1689 augusztus 23-án megtartották benne az első misét.¹

A szerviták mögött Kollonics bíboros állott, aki így búcsúztatta a Bécsből Pestre induló szervitákat: „Mellettetek én és a kancellár működünk; keressetek tehát jó helyeket, hiszen közbenjárásunk által csak a legjobbakat remélhetitek”.² Az osztrák gyarmatosító politika szekerétől, germanizáló törekvéseiről hirhedt bíboros támogatását élvező szervitáknak nem is voltak különösebb nehézségeik — egészen 1707-ig, amikor az említett Suchentrunk kovácsmester szerezte meg Ceresolától az üresen ásító romtelket. A szervita atyák nyugalmanak egyszerűen vége szakadt, mert a kovácsműhely zaja zavarta őket ájtatosságaik

végzésében. Schmall Lajos, Budapest történetének ez a fáradhatatlan szorgalmú kutatója, bölcs humorral emlékezik meg erről a kis, de a Belváros történetében mégis nagyjelentőségűvé vált közjátékról: „A folytonos kalapácsolás és egyéb zaj, ami a kovácsmesterséggel jár, a szegény szervitákat templomi és házi ájtatosságukban folyton zavarta, minthogy pedig ezen kellemetlen állapot megszüntetésére mitsem tehettek, a tanácsnál kerestek orvoslást. Márpedig ezen a bajon a tanács sem segíthetett, nem állván jogában minden törvényes ok nélkül egy polgárt birtokában háborítani. Így tehát a szervitáknak tűrni kellett, míg más úton-módon a zajos szomszédságtól megszabadulandnak, ami csak úgy volt lehetséges, hogyha a tulajdonos a telken túl ad, vagy a mennybeli atya a jámbor pátereket bosszantó kovácsmestert magához szólítja.”³

A valóságban a két eset közül az utóbbi következett be. 1726-ban a kovácsmestert „a mennybeli atya magához szólította” és a telek ezáltal tulajdonosváltásnak nézett elébe. Suchentrunkc veje, Liegler kovácsmester akart megtelepedni a telken, hogy apósa mesteriségét ott folytassa. A tulajdonosváltás azonban a városi tanácsnak, mint földesúrnak a beleegyezésétől függött — ez pedig meg akarta szabadítani a szervitákat a kellemetlen szomszédságtól. 100 forintért felajánlotta nekik a telket. A szerviták kapva-kaptak az alkalmon és a telekért 50 forintot és 4.000 téglát ígértek. A tanács 1726 május 21-i ülésén elfogadta a szerviták ajánlatát azzal a kikötéssel, hogy a telken ezután sem szabad építkezni, hanem annak örök időkre térnek kell maradnia. Mindössze egy szent szobor felállítását engedélyezték a téren. A tanácsnak arra is volt gondja, hogy a szerviták ne válhassanak a telek tulajdonosaivá: csak a haszonélvezeti jog illette meg őket, vagyis csak azt a jogot vásárolták meg, hogy a telek másnak se legyen eladható.⁴ De végül is ez volt a szerviták célja és ennek érdekében szívesen hoztak áldozatot is.

Így keletkezett tehát a kis belvárosi tér, amelyet eleinte „Ein Platz vor dem Servitenkloster”, „Szervita kolostor előtti tér”-nek, vagy röviden Szervita térnek, vagy piacnak neveztek egészen a felszabadulás utáni évekig. 1953-ban a teret a rokkantak palotájának nagynevű alkotójáról Martinelli térnek nevezték el.

2. A tér történetéből

A kis tér keletkezésének első pillanatától kezdve bekapcsolódott a visszavívás utáni években Buda hatodik külvárosának számító Pest életének vérkeringésébe. Mi sem természetesebb, hiszen a teljesen középkorias jellegű kisváros kezdetleges, kulturálatlan viszonyok között élő lakói jóban, rosszban egymásra voltak utalva.

Eleinte inkább a rosszból jutott ki a pestieknek. Már 1691-ben borzalmas pestisjárvány szántott végig a lakosságon. Ami nem is volt csoda: az udvarokról a trágyalé az utcákra folyt ki és a szemetet a házak elé szórták. A pesti tanács 1692 április 25-én elrendelte ugyan a szemétnek a városból való kihordását és megtiltotta a szemét kiszórását az utcára,⁵ de nem sok eredménnyel. Mindössze az történt, hogy a szemetet a mai Kossuth Lajos utca torkolatában állt Hatvani kapu előtt halmozták fel. Bár május 9-étől kezdve a rendelet megszegését 20 tallér pénzbírsággal sújtották,⁶ a felhalmozott szemetet csak egy 1731-ben kiadott újabb rendelkezés eredményeképpen távolították el.⁷ Ilyen körülmények között a járvány kedvező talajra talált Pesten is és hosszú évtizedeken át rettegésben tartotta a város lakosságát.

A járvány ellen a korabeli orvostudomány által alkalmazott eszközök: az izzasztó teák, a kifüstölés és az elkülönítés vajmi kevés eredménnyel jártak. A nép a korszellemnek megfelelően a vallásban keresett menedéket. A higiénia legelemibb követelményeinek a semmibe-vevése azt eredményezte, hogy az egyetlen hatásos eszköznek az Istenbe vetett hitet tartották: a fogadalmi szobrokat és pestis-oszlopokat, a kápolnákat és búcsújárásokat, a „szívbeli könyörgést” a pestis elleni védőszetekhez, szent Rozáliához, szent Rókushoz, Xaveri szent Ferenchez, főleg pedig a Szentháromsághoz. Így jött létre Pesten is, akárcsak Budán, a város fogadalmának valóráváltásaképpen, a Szentháromság szobor, amelyet már 1692-ben felállítottak a hetivásártéren, a belvárosi plébániatemplom előtt.

A fekete halál azonban csak nem kimélte a város lakosságát. Az 1691-es, 1692-es járványhullámok után 1708-ban, majd 1710-ben jelent meg a pestis a város falai között. A pestvárosi tanács az újabb járványhullámok hatására elhatározta, hogy az 1692-ben sebtiben emelt szobrot lebontja és újjal cseréli ki, hogy az „szebb külsejével méltó dísze legyen Pest városának”.⁸ A szerviták ezt az alkalmat akarták felhasználni, hogy a kolostoruk előtti téren a szent szobor felállítására kapott engedéllyel éljenek. A tanács azonban a régi Szentháromság szobrot a szerviták számára sem tartotta megfelelőnek és 1717 július 31-i ülésén úgy határozott, hogy azt Baja városának adja el, az ebből származó bevételt pedig az új szoborra fordítja.

Igy határozták el magukat a szerviták egy Mária-szobor, vagy, mint akkoriban nevezték, Mária-oszlop felállítására, annál is inkább, mert a rend tagjai Szűz Mária szolgálójának (Ordo servorum B. Mariae Virginis) nevezték magukat. A szobor — Schoen Arnold megállapítása szerint⁹ — valószínűen Hörger Antal budai szobrász alkotása volt, ugyanazé a művésze, aki a második, 1713-ban felállított budavári Szentháromság szobor reliefképeit faragta kőbe és a pesti belvárosi plébániatemplom szentélyének külső falán máig látható szent Flórián szobrot is készítette 1723-ban. Az 1729-ben elkészült barokk Mária szobor lett a szerviták előtti tér egyetlen ékessége és ez adta meg a tér jellegzetességét több, mint két évszázadon át. A szobornak eleinte csak alacsony lécz-, illetőleg sövénykerítése volt és ez nem védte meg a rongálástól, mert a marhahajcsárók a szobor körül szoktak megállapodni a híres pesti vásárookra felhajtott állataikkal. A rendház ezért 1747-ben a tanácshoz fordult és azon a címen, hogy a városnak a marhafelhajtásból haszna van, kérte, hogy kőkerítést csináltasson a szobor köré. A tanács február 6-i ülésén teljesítette a szerviták kérelmét és 150 forintot utalt ki a kőkerítésre azzal a feltétellel, hogy az helyszűke miatt, csakis a szobor talapzatának lépcsőjét vegye körül.¹⁰ A szobor eredetileg, amint az egykorú képeken is világosan látható, a templom tengelyében, a templomkapu előtt állott, egészen 1863 tavaszáig, amikor is az emlékművet, gyökeres megújítás után, a tér északi tengelyének vonalába, a mostani szobor helyére helyezték át. A puha mészkőből készült, málló, omladozó szobrot azután a második világháború idején cserélték ki a jelenlegi, éppen a háborús idők miatt befejezetlenül — reliéfek nélkül — maradt szoborral, Erdey Dezső szobrászművész alkotásával.¹¹

Az eredeti, barokk szobor nemcsak jellegzetes tartozéka volt a szerviták kolostora előtti kis térnek, hanem a XVIII. század első felében a régi Pest vallási életének egyik középpontjával is szolgált. Az 1729 február 21-i ünnepélyes alapköletétel után a szobor munkálatai olyan gyors ütemben haladtak, hogy az úrnapi körmenet egyik állomását június 16-án már itt tarthatták. A következő évben, július 3-án, ugyancsak a szobor előtt áldották meg az invalidusok zászlait nagy ünnepség keretében. A pestisjárványok idején, amikor a városkapúk elé kettőzött őrséget szoktak állítani és a templomokat is bezárták, hogy elejét vegyék a járvány terjedésének, a szerviták a szobor előtt, a szabad ég alatt miséztek és a pestiek itt a szobor tövében könyörögtek a járvány elmúlásáért. Így történt a különösen heves 1738/39-i járvány alkalmával is, amely 1739 nyarán olyan méreteket öltött, hogy a járványhórház megtelt és a város külön házat vásárolt azok számára, akik olyan szobákban laktak, amelyekben valaki pestisben halt meg, és nem volt máshová költözniök. A tanács és a papság június 13-án tartott közös tanácskozásán elhatározták, hogy a város valamennyi templomát és kápolnáját bezárják és az istentiszteletet a Szentháromság szobor előtt tartják. A szerviták azonban megengedték, hogy a házuk előtti szobornál misézzenek. Különleges ájtatosságokat is tartottak itt; így naponta este fél nyolckor a fájdalmas rózsafüzért imádkozták el a kitett oltáriszentség előtt. A járvány azonban kisebb-nagyobb hullámokban egyre dühöngött és végleg csak 1742 február 4-én nyitották meg a városkapukat.¹²

De a tér történetében talán legemlékezetesebb az 1711. évi pestisjárvány volt, amikor a házfőnök kivételével a kolostor valamennyi lakója a pestis áldozata lett. Az ismeretlen nevű szervita, aki egyedül élte át társai közül a járványt, naplójában sok, rendkívül érdekes kortörténeti adatot örökített meg. Belőle idézzük a következő feljegyzéseket az emlékezetes járványról:

„Május 31. Este elküldtem a chirurgusért (sebészért), vulgo Kerebeser, hogy azonnal adjon valamit Viktor fráternek, mert eredmény nélkül erőlteti a hányás. — Június 1. Másnap a chirurgus mentegetőzött: holdtölte van, ezért nem adhat a betegnek orvosságot, hanem holnapig kell várnia. — 2-án reggel hatkor a fráter orvosságot vett be, még pedig jó hatással, és velünk együtt ebédelt. — 3-án reggel fél hatkor a fráter nálam volt megkérdezni, vajjon az első misét mondom-e? Igennel válaszoltam. Mivel láttam, hogy igen gyenge, megparancsoltam neki, hogy feküdjék le, majd a fiú (szolga) fog az első misénél szolgálni. Misém alatt jött a sebész meglátogatni a frátert és mivel egészen megváltozva találta őt, azonnal izzasztó szert hozott neki. Mise után eltávoztam hazulról, de nyolc óra tájban visszatértem: ekkor találkoztam P. Sylveriuszal, aki közölte velem, hogy Viktor fráter már meghalt, alig lehetett neki megadni a feloldozást.”

A házfőnök a hirtelen halálesetet jelentette a városbírónak, aki a tisztiorvost küldte ki a halott megvizsgálására. A tisztiorvos a ragály fekete foltjait találta a halotton, amelyeket a sebész májfoltoknak vélt. A nyilvánosság számára az utóbbit jelentették, a rendházat nem zárták be. Fráter Viktort éjjel a templom mellett eltemették.

Június 13-án a szakács-fráter betegedett meg. „10 óra után a konyhába megyek”, olvassuk a naplóban, „és Valentin frátert találok betegen. Azonnal abból a teából adtam neki izzadásra, amelyet Boldizsár atya hozott. Délután egy óra után sebészünkért is elküldtem. Mikor megérkezett, mindnyájan vele mentünk a fráterhez, hogy kikérdezzük és idejekorán gondoskodhassunk róla. A fráter szavaiból arra következtetett a jó chirurgus úr, hogy gyomorbeli forrolóláz fog bekövetkezni, és ismét izzasztót adott neki. — Június 14. A fráter a 6 órai misén ministrált és megáldozott. Az ebédet is megfőzte és velünk együtt megebédelt.” 15-én a sebész ismét meglátogatta a beteget, akin vörös és fekete sebek mutatkoztak, de az orvos kijelentette: a legjobb remény van a felgyógyulásához. 16-án reggel a beteget halva találták. A pestis kétségtelenné vált. Elrendelték a rendház bezárását. Fráter Valentint éjjel 11 órakor eltakarították, mindazzal együtt, amit a cellájában találtak.

„Június 17. Reggel kieszközöltem a tanácsnál, hogy a lovakat kiküldhessem a legelőre, mert az istállóban kimulnak az éhségtől. Az engedélyt este kaptam meg. Déli 12 óra körül panaszkodni kezdett Pater Amadeus, hogy igen gyöngének érzi magát és ezért a leves evése után lefeküdt. Ebéd után kikérdeztem őt, érez-e hányásingert, vagy fejfájást? Nem, felelte, de igen gyöngé vagyok. Két órakor a szomszéd ház falához jött P. Sylverius, akihez Boldizsár páterrel együtt közeledtünk és kértük, gondoskodjék orvostól, aki segítségünkre legyen súlyos helyzetünkben, továbbá valakiről, aki főzön, mert nagyon nehéz mindent a falon át beadni. Ótkor a városbíró Hans Fischert küldte kérdezősködni, akivel közöltem, hogy a fiatalabbik páter fekszik és gyöngének mondja magát, a másik leverten jár fel s alá a folyósón”.

A városbíró erre a hírre elküldte este a tisztiorvost. „A vizsgálatból kitűnt, hogy a két páter már a ragálytól van megfertőzve és ezért még az este felvették a szentségeket. — Június 18. A járvány mindinkább elhatalmasodott. A tisztiorvos, aki a betegeket kezelte, csak este 6 órakor jött meg a pestiskórházból, részegen. Ezért P. Sylverius panaszt emelt ellene a városbírónál. A tisztiorvos azzal védekezett, hogy odakint és bent a városban nem bír egyidőben szolgálni. Erre a tanács elrendelte, hogy a pátereket a pestiskórházba vigyék ki. Mivel azonban semmiféle előkészületet sem tettek számukra, a tisztiorvos sem kívánta őket zavarni, mert ott a szabad ég alatt kellett volna kimúlniok.”

19-én meghalt Boldizsár páter. Délután a tisztiorvos meglátogatta Pater Amadeust és hírül hozta, hogy a pestiskórházban egy deszkaházikót készítenek számára és éjjel oda szándékozik őt vinni. Éjjel 11-kor előbb Amadeus pátert szállították ki a rendházból, majd a halott Boldizsárt. Másnap megjelent a „hosszú Mondl”-nak nevezett lakatos, hogy a tanács rendeletére lelakatolja a rendházat.

A házfőnök tehát egyedül maradt a kolostorban egy fiúval. 22-én érkezett a hír, hogy Amadeus páter a pestiskórházban meghalt. 28-án megbetegedett a fiú; még aznap kivitték a kórházba, ahol 29-én meghalt. A napló íróját is rá akarták beszélni, hogy távozzék „egészebb levegőre”. Ő azonban azt kérte, hogy azt az időt, amelyet a rendházban töltött,

számítsák be a kontumáciába, mint másoknál, továbbá, hogy rendeljenek őrt a rendház őrzésére, s végül, hogy adjanak neki kocsit, amelyen holmiját elszállíthatja. Egyébként hajlandó 50 napos contumáciát is a rendházban kiállni, holott másokat csak 40 napra köteleznek. A város syndicusa (ügyésze) így intézte el a kérdést: Mivel künn bizonyos, hogy elvész, okosabb, ha bennmarad. „Így az Úr nevében belenyugodtam az Isten akaratába”, jegyzi meg naplójában, aki a rendházban csakugyan átvészelte a járványt és augusztus 21-én végre kiszabadult hosszas és izgalomban bővelkedő „quaranténájá”-ból.¹³

A kis tér egyébként is résztvevett a természet csapásaitól olyan sűrűn látogatott város bújában, bajában. Kissé magasabb fekvésének köszönhető, hogy az árvizek aránylag megkímélték. Az 1712 február 14-én kiáradt Duna 15-én előntötte ugyan a szerviták pincéjét, ugyanakkor azonban a plébánaitemplomban a víz a főoltárig hatolt; oda ladikon eveztek be, hogy kihozzák a szentségmutatót és áldoztatókelyhet. Ezeket a szerviták templomába vitték át; március 10-ig a plébániai istentiszteleteket is ott tartották. Ugyanez megismétlődött a következő, 1713. évi árvíz alkalmával.¹⁴ A tér épületei az 1838-as nagy árvíz pusztításából is aránylag épen kerültek ki. A víz szintje a legalacsonyabb részen sem emelkedett másfél méter fölé és így sokan találtak menedéket a szerviták jól megépített klostromában is.¹⁵

Annál többet szenvedett a tér háborús idők bombázásaitól. Pest 1849-i ostromakor a templomra és a rendházra két bomba és sok gránát hullott, a második világháború végén pedig egy légitámadás súlyosan megrongálta a templomot és a rendházat, több házat földig lerombolt és ezzel megváltoztatta a tér évszázados areulátát.

A régi Szervita tér persze nemcsak pusztulást látott, hanem színhelye volt a Belváros ünnepi alkalmainak is. Többek között itt szoktak gyülekezni a „polgári őrsereg” színpompás, kékattilás lovas és gyalogos osztagai a régi Pest-Buda nagy ünnepi napjaikor, hogy zászlós csapataik azután innen vonuljanak zenezóval az ünnepség színhelyére, mint a Rókus kórház ünnepélyes megnyitásakor 1798-ban.¹⁶ Itt, a szerviták „piacán”, szokták tartani évenként az úrnapi körmenet egyik állomását is.

Pestnek a XVIII. század utolsó évtizedeiben meginduló gazdasági, főként kereskedelmi fellendüléséből nem maradhatott ki a Belvárosnak ez a középpontja sem. Rösler János Kristóf „Kalender von Ofen und Pesth für das Jahr 1809” című, a korabeli főváros megismerése szempontjából forrásértékű naptárában a pestiek tulajdonképpen tevékenységét már a kereskedelemben jelöli meg, amely „polipszerüen” terjeszkedik és amelyet nemcsak a pestiek, de a budaiak és az átutazó idegenek is állandóan igénybe vesznek és foglalkoztatnak. A kereskedelmi tevékenység súlypontja a Váci utca, Újhíd (Deák Ferenc) utca, Uri (Petőfi Sándor) utca, Kígyó utca, Fő (Március 15-ike) tér környékére esik, amely „ügyszólván szünet nélkül országos vásár képét” nyújtja. A „csábitólag ingerlő kirakataival és tetszetősen berendezett belsejével” egymás mellett sorakozó boltok mellett kiemeli Wilfinger és Fuchsnak az „Amerikaihoz” címzett dohánykereskedését a Szervita téren, ahol nemcsak dohányt, hanem mindenféle, dohányzáshoz és burnótozáshoz szükséges használati tárgyat is lehet kapni.¹⁷ Schams Ferenc még több, mint egy évtized múltán is dicsérőleg emlékezik meg erről a nagy hírű boltról: „A tajtékból faragott pipafej-gyűjtemények Fuchsnak az „Amerikaihoz” címzett boltjában . . . a dohányzás barátainál különleges tetszésre találnak, és meg kell vallanunk, hogy ebben, a vadaktól átvett szokásban is a fényűzés magas foka honosodott meg nálunk”.¹⁸

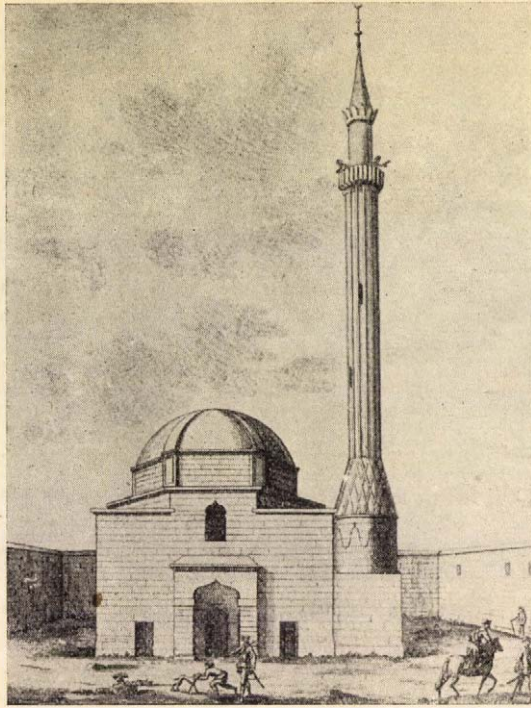
A XVIII. század végi, XIX. század eleji pesti kereskedelemnek egyik középpontjává még inkább a „Frag- und Kundschaftsamt” tette a teret; helyisége ebben az időben a Szervita téren volt. Ez a rendkívül érdekes kereskedelmi intézmény egy hasonló című lappal indult, amelyre Moll Jeremiás 1787-ben kért engedélyt és amelynek rövid pályafutása után — 1788 márciusától 1789 áprilisáig jelent meg a „Neuer Kurier aus Ungarn” mellékleteként — maga az üzleti vállalkozás megmaradt. Az üzleti életnek ügyszólván minden ágával foglalkozott: áru- és állasközvetítéssel, árverések rendezésével, heti jegyzékek közreadásával a Pesten elhunytakról, sőt mindennemű tájékoztatással is. „Ez a hivatal”, írja Schams Ferenc 1821-ben, „minden esetre igen üdvös intézmény . . . Alig akad bármilyen foglalkozás, vagy bármilyen

osztályhoz tartozó ember, akinek nincsen szüksége arra, hogy valamit megtudjon, vagy aki nem kíván valamit megtudni." A nagy forgalmat lebonyolító, virágzó vállalkozás székhelye azonban Schams idejében már a Hatvani utcában, a mai Kossuth Lajos utcában volt.¹⁹

Pest reformkori fellendülésével együtt válik a Szervita tér élete is egyre mozgalmasabbá, színesebbé. Az 1842. évi kereskedelmi és ipari almanach Christian Fuchs dohányboltja mellett megemlíti Eduard Benkowits, továbbá Joseph Gärtner özvegyének szervitateri dohánykereskedését is. Itt volt ebben az időben Rudolph Aeblynek a „Svájcihoz” címzett rőföskereskedése, Johann Christian Hassenstab fűszer és magkereskedése a „Fekete kutyához”, Szekrényesy Pál kalaposboltja, egy kőedényüzlet stb. Szellemi termékek árúsításával két szervitateri bolt is foglalkozott: Ehrenreich Ádám zeneműkereskedése és Müller József örökösének könyvkereskedése.²⁰ Schams az „elsőosztályú” vendégfogadók között a színház (ma Vörösmarty) téri Magyar király, a vaciutcai Hétválasztó fogadók után a Szervita teret északról lezáró Hajó (ma Fehérhajó) utcai Fehér Hajóhoz címzett fogadót sorolja fel és megjegyzi, hogy mindhárommal kávéház is van egybekötve.²¹ Friedrich Korn 1833-ban áradozva ír a pesti kávéházakról, amelyek mögött, szerinte, a bécsiek messze elmaradnak, hiszen igen fontos szerepük van a kávéházaknak: a társasélet középpontjai, ahol dohányoznak, újságot olvasnak és az üzleti élet eseményeit megbeszélik. „Egy katolikus”, írja, „ha Rómában volt és nem látta a pápát, hitsorsosai előtt a korlátoltság gyanújába esik; egy utazót, aki Pesten nem nézte meg a kávéházakat, a világ egyetlen vallása sem menti meg a szemrehányástól, hogy ugyanolyan haszonnal tartozkodott ebben a városban, mint az utazókoffere.” A Fehér Hajó kávéházról szólva megemlíti, hogy valamennyi pesti kávéház között a leglátogatottabb és hogy a „Kávéforrás” mellett itt található a legtöbb újság, nemcsak a monarchiában megjelenő hírlapok, hanem külföldiek is.²²

De a tér körül és magán a téren zajló pesti kereskedelmi életnek egyik legélénkebb, szinte ríktó színfoltja egy élelmes, vállalkozó szellemű cukrászmester: Fischer Péter — később az újonnan megnyíló Vigadó éttermének bérlője is — szervitateri „Hébéhez” címzett cukrászdája volt, az első pesti üzlet, amely fényes portáléval és díszes kirakattal vonzotta magához a vevőket.

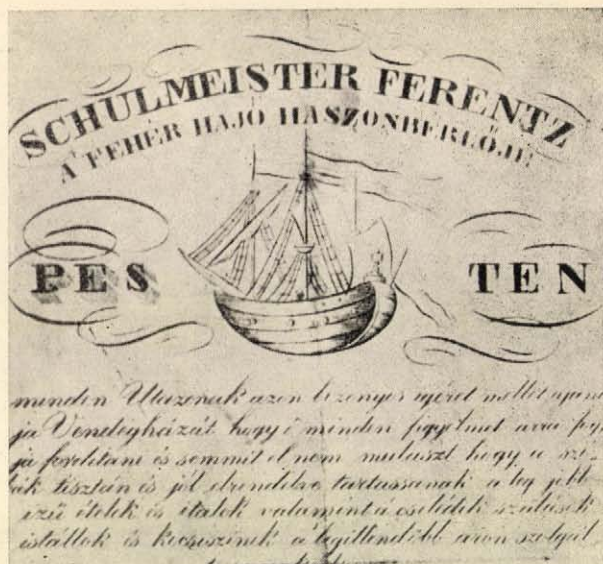
A „Der Spiegel” című lap névtelen riportere 1837-ben a lelkendező elragadtatás hangján ír a már jónéhány éve fennálló üzlet egyre több követőre találó, nagyvároshoz méltó újításáról: „Csak az alkothat magának helyes fogalmat arról az élénk tevékenységről, amely izléses üzleteink szépítése és nagyobbítása körül uralkodik, aki szorgalmasan járja Pest elegáns (fashionablen) utcáit. Itt csaknem minden átváltozik. Mindenütt kalapálnak, ácsolnak és mindenféle olyan pompa és fényűzés alakul ki, amilyent csak a székváros (Bécs) kell értenünk) rangos terein talál az ember. Bizonyára emlékeznek rá, hogy Fischer Péter úr, pestvárosi polgári cukrászmester, a Szervita téren „Hébéhez” címzett cégérével 14—15 évvel az első volt itt, aki üzlete előtt úgynevezett portálkirakatot csináltatott. Ővé tehát az érdem, hogy ezt kezdeményezte és valóban, a mai napig is sok követőre talált. De míg másoknak a kirakatai újabbak és így már kifinomultabb ízlésről tanúskodnak, Fischer úr 15 éves portáléját kikezdte az idő vasfoga és elavult, úgyhogy itt ismét változásnak kellett bekövetkeznie. Nos, ez a teljes változás éppen az imént ment végbe. Hiszen Hébéhez mindenekelőtt friss, fiatalos külső illik! Fischer úr nem kímélt költséget, hogy üzletének új fényt és friss ragyogást adjon, úgyhogy a monarchia államaiban jelenleg talán felülmúlhatatlan a maga nemében. Az üzlet utcai frontja a maga százszorosán visszaverődő tükrével, pompás, elmés és inycsiklandó áruival, díszes kereteivel és foglalataival, tűzben aranyozott állványkáival, amelyek közül kecsesen és szeretetreméltóan mosolyog ránk a bájosan megfestett Hébe, már magában véve lebilincselő látvány. De talán még jobban meglepődünk, ha a bolt belsejébe, az „édességek szentélyébe” lépünk. Bár ott még nem fejeződtek be a munkálatok, annyit már látunk, hogy elegancia, izlés és kényelem fognak benne uralkodni szép egyetértésben; hogy az összbenyomás felette kellemes lesz és hogy ez a helyiség városunk legszebb ékességei közé fog tartozni. Még megjegyezzük, hogy Fischer úr egy társalgó-féle szobát is berendez, ahol mindenfajta frissítő mellett a legolvasottabb hírlapok és újságok bő választéka is található lesz.”²³

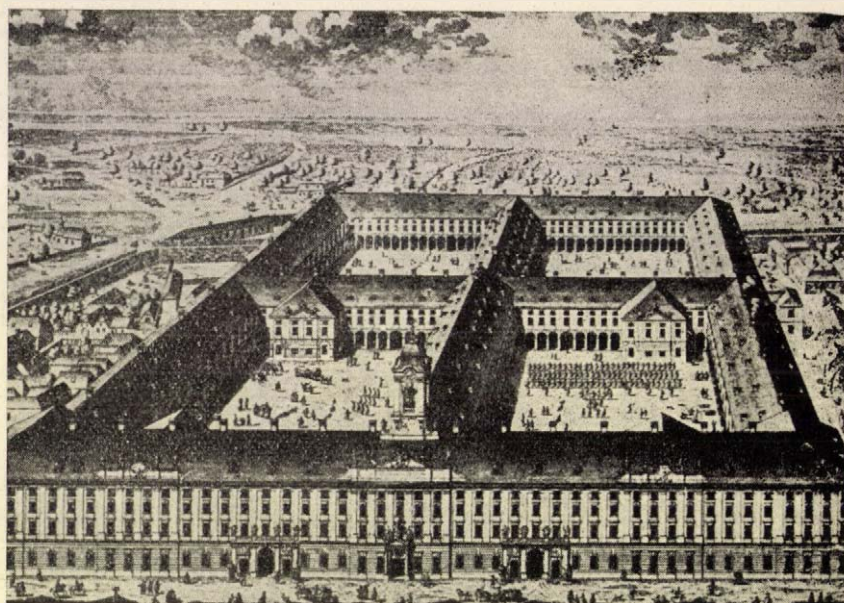
Az utolsó pesti mecset.
(Fischer v. Erlach metszete)

A Szervita tér a XVIII. sz. közepén
(T. D. Hertz rézmetszetű képe Sebastian Rosenstingl rajza nyomán)

A „Fehér Hajó” cégére

E. A. Martinelli eredeti terve: A rokkantak palotájának távlati képe
(Kleiner rézmetszete 1739-ből)

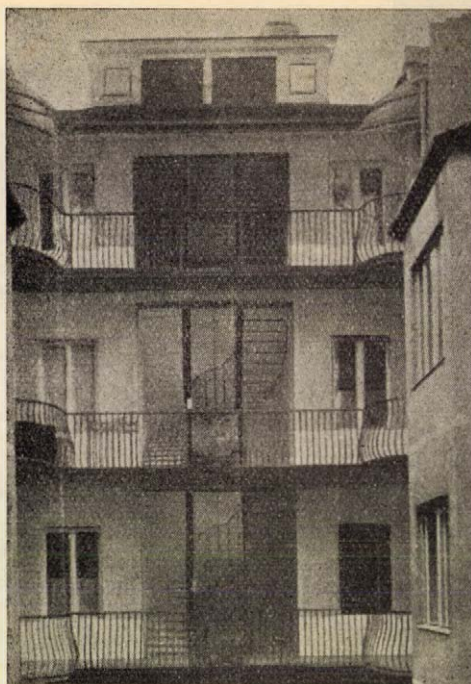
Barabás „Menyasszony”-a
(Régi belvárosi cégér)

Müller J. könyvkereskedése

A Szervita tér az 1830-as években (Ismeretlen művész metszete)

A Rózsavölgyi-ház udvara

A Rózsavölgyi-ház 1944-ben

Néhány évvel később a Hirnök magyar újságírójának már meg kell rónia azokat, akik behódolnak a Pesten mértéktelenül divatba jött fagyaltozás „éldeletének”, pénzüket nem átallják „Hébe kioszkjában” napjában akár háromszor is fagyaltatra költeni, de kárbavesztett pénznek tartják egy-egy jó magyar könyv megvásárlását: „Mi itt Budapesten külső mulatóságaink illeti, azok körül nagyobb élénkség mutatkozik, itt a vállalkozók sokkal bűzgőbban törekednek a közönségnek mindennemű, s minél szemeltebb éldeleteket nyújtani, mit azon egyszerű ok fejt meg, mert e részben a részvét is nagyobb a közönség részéről; hány van, ki gondolja, hogy pénzét sárba dobálta ki, ha egy feltűnőbb magyar művet megvenni sziveskedik, holott napjában háromszor fagyaltozni igen gazdaságos költekezésnek és jól használt pénzkidácsolásnak tartja. A fagyaltozók gyűlhelye pedig mostan: Fischer Péter cukrász „Hébe-Kioszkja” a szervita piacon, hol minden délután 12 és többféle fagyalt szolgáltat ki, mellyeket az újság-író csak nevükről ismer, ezeket naponkint végig olvasván a magyar játékszíni czédulákon német nyelven”..²⁴

Üzletének ez a hatalmas fellendülése adta az élelmes Fischer cukrásznak 1841-ben az ötletet, hogy a nyári idényben ne elégedjék meg az üzlettel, hanem uzsonna-kioszkot is építsen a térre. Ekkor vált vitássá először a tér tulajdonjogának kérdése a város és a szervita között. A cukrászbódé felállítására az engedélyt a város adta, ezzel szemben a szerviták a vallásos szellem megsértésére és tulajdonjoguk épségbentartására hivatkozva annak rögtöni visszavonását kérték; attól tartottak ugyanis, hogy a kioszk hamarosan zenés hellyé fogja magát kinőni. A vitát nem tudták békésen elintézni. A szerviták az ügyet végül is a hercegprimáson keresztül a helytartótanács elé vitték, amely határozatában az 1726. évi telekkönyvre hivatkozva kimondta, hogy a tulajdonjog az ingatlanok az említett évben a szerviták nevére történt átírása következtében a szervita-konventet illeti meg.²⁵ A tanács tehát lebontatta a kioszkot. Így a cukrász kioszkjával odébb vándorolt a német színház közelébe, a mai Vörösmarty térre és a későbbiek folyamán is gondoskodott arról, hogy „pepecsművei” újra meg újra foglalkoztassák a hírlapokat. „Az újév közeledtével”, olvassuk többek között a „Honderű”, 1846-os évfolyamában, „Fischer cukrász szebbnél-szebb pepecsműveit és cukorremekeit is eszükbe juttatjuk kegyeteknek, melyek dús mézagnáiból nem egy nagy és kis gyermek Szilveszter-álmait lehetne ám megédesíteni.”²⁶

A XIX. század első felében jöttek divatba Pesten a boltcégérek, nem egyszer kiváló művészek: Barabás Miklós, Varságh Jakab, Kiss Bálint, Thán Mór alkotásai. Jókai írja élete regényében: „Mikor aztán Pestre felkerültem (1843), már akkor népesebb volt a művészek berke. Barabáson kívül itt volt Kiss Bálint . . . ; itt volt Varságh és La Castari (helyesen Laccatari Demeter); akiknek a művészetét az utcán tanultuk megismerni. Igenis: a boltcimekben. Ne tessék gúnyosan fintorgatni az orrukot. Egy-egy új boltcimer epochalis esemény volt azon időkben. A „vőlegény”, a „menyasszony”, „Ypsilanti herceg” remekül végrehajtott feladványok voltak; hát „Venus és Amor” az illatszerez bolt előtt! Maga Thán Mór sem tartotta ambícióját csorbítónak, hogy egy „szép juhásznival” díszítse fel a Kigyó-tér sarkát . . . Hát akkor ez volt a mi műtárlatunk: s a boltos volt a Maecenas.”²⁷ A legváltozatosabb cégérfeliratok és képek kerültek a pesti üzletek homlokára: a szép magyar asszonyhoz, a három gráciához, az arany fejhez, a Rumburgihoz, a Sziléziaihoz, a Württembergi herceghez, a fehér nyúlhoz, az arany kaszához, a három párizsi lányhoz, János főherceghez, a kigyóhoz — hogy csak néhányat említsünk a sok száz közül. De a szervitateri Fischer Péter volt az első, aki — persze nem mai értelemben vett — kirakatot is alkalmazott.

Azután Pest, vele a Belváros és a Martinelli tér is, lassanként hátat fordít a Bécsből jött szokásoknak, a bécsi divatnak: a hetvenes években Párizs kezd eszményképévé válni. „Pest akkoriban ébredt olthatatlan szerelemre Párizs után, felejtvén Bécset, mint megúnt imádottat”, jellemzi a Belváros múltszázadvégi életét „Régi ablakok alatt sétáló” álnéven Krudy Gyula, Pest-Buda immár klasszikussá vált szerelmese.²⁸ „A múlt század 70-es éveit írjuk a leveleinkre. Pest, különösen a Belváros, ünni kezdi a Bécsből ideplántált erkölcsöket. A régi belvárosi polgárság mind mélyebbre húzódik a szűk, dohos utcákba, ahol esténként csak a gázláng van ébren, — az egykori Úri utca kis Párizst játszik, tündöklök, csillog, illatokkal telik meg, női kacagás bugyborékol és az erősfényű kirakati lámpások fehérre

festik az arcokat. Ide nyílik a Párizsi utca, amely számos, apró boltjaival, 28 suszterével, a félemeleten 6 egymás mellett levő órásboltjával, itt-ott meghúzódó himzönőjével, előnyomdájával valóban Párizsra emlékeztet" . . .²⁹

A Belváros City-jellegének az évek múlása sem ártott. A két világháború után is a Martinelli tér, ha bombáktól meg is csonkítottan, mindmáig egyik kereskedelmi központunk maradt.

A Belváros, és szoros tartozéka, az egykori Szervita tér azonban nemcsak az üzleti élet pezsgésével tűnt ki. Itt jártak-keltek nap-nap után reformkori és későbbi irodalmunk nagyjai.

Petőfi már 1843-ban a Pilvax-kávéházba címezteti leveleit. Még gyakrabban fordul meg a Dopscher-féle „Zum Mildchmächen” cégérű tejesboltban a Laffert házban, a szerviták kertje mögött, a Zsibárús és Úri utca sarkán, nem egy írotársával együtt. Jókai így emlékezik vissza ezekre az időkre: „Vacsora helyett . . . valamennyi író pajtás velem együtt egy tejes boltba járt és tejet, vaját ozsonnázott, a mi került három forintba (havonkint). Ennek a tejes boltnak a gazdáját Dopscher úramnak hívták” . . .³⁰ 1845 március 31-én Petőfi az éjtszákát, felvidéki útja előtt, a közeli, Türr István utca 5. sz. alatt állt Vadászkürtben tölti barátai között és segédszerkesztői gondjaitól való megszabadulása emlékére írja „Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz” című versét:

*Hah, börtönöm ajtaja megnyílt,
— Nem börtön-e a hivatal? —
Csókolgat a drága szabadság
Édes, tüzes ajkaival.
De lelkem hova lett? . . . Merre ó lélek,
Szárnyad suhogási merre vivének?*

*Mi messze, mi messze röpülsz már,
Végtelen előtted az út:
Hiába suhanna utánad
A fecske, nyomodba se' jut.
El lelkem után a messzevilágba! . . .
De vissza mi tart? szív, mondcsza, mi bánta?*

*Távozni! e gondolat úgy fáj,
Úgy fáj nekem . . . és mi okért?
Volt itt szeretőm, hanem az már
A sirhalom éjibe tért.
És nem vagyok én már senki barátja,
E pusztá üres szót lelkem utálja.*

*Pajtásaim! értetek a bú;
Elhagyni, fiúk titeket,
Ez fáj nekem, ez szomorít el,
Ez ver kebeleembe sebet . . .
De nem! mi vigadtunk minden időben,
Így hát szomorú a búcsú se légyen.*

*Föl, cimboraság, vigalomra.
S pogány legyen a vigalom:
A bűt kiürült poharakkal
Kegyetlenül üssük agyon,
Hogy, majd ha jön a sor kézszorításra,
Őt könnyre fakadni senki ne lássa!*

1847 május 12-én a Fehér Hajó fogadóban, a Fehérhajó utcában száll meg Petőfi, hogy másnap reggel innen induljon gyorskocsival Erdődre.

Ismeretes a szomszédos Fillinger-, vagy Pilvax-kávéház szerepe az 1848-as márciusi nagy napok idején.

Wesselényi Miklós a nagy árvíz napjaiban, 1838-ban, a Vadászkürtben lakott; itt bérelt szobát fél esztendőre 1845 novemberében Jósika Miklós; innen búcsúzott barátaitól Kerényi Frigyes amerikai útja előtt; itt ütött tanyát 1892-től szombat esténként Endrődi Sándor baráti társasága.

A szomszédos, 1911-ben lebontott „Arany Ökör” kávéház a Vármegye utca 2. sz. alatti házban ugyancsak találkozóhelye volt egy sor írónak: Abonyi Lajosnak, Erdélyi Jánosnak, Tóth Kálmánnak és másoknak.

A Szervita tér 2. sz. alatti egykori „Kispipa” vendéglő az 1907-ben lebontott Teleki házban Komócsy József asztaltársaságának tagjait látta gyakran falai között az 1880-as években; köztük Tóth Kálmánt és Reviczky Gyulát is.³¹

Ez a szervitateri ház egy másik, szomorú esemény kapcsán is emlékezetessé vált. Ebben a házban, amely 1783-ban jutott a Teleki-család birtokába, vetett véget önkezelével életének a nagy hazafi, a „Kegyenc” írója, az Akadémia tiszteleti tagja: Teleki László. Az 1861-es országgyűlésen a Deák Ferenc felirati pártjával szembenálló ellenzéknek, a határozati pártnak az élére állt; egyesek szószegéssel vádolták. Az érzékeny lelkű, megviselt idegzetű ember ezt nem tudta elviselni; az országgyűlésen elmondandó beszéde előtti napon, 1861 május 8-án, öngyilkos lett. A tragikus esemény országos gyászt váltott ki:

„A ki érti e szavak súlyát: Teleki László meghalt, az ne szégyellje könnyei hullását, mert bizony nem egy ember, hanem egy ország fájdalmát siratja abban.

Ez még a mi gyász hírekhez szoktatott szíveinknek is nehéz.

Nem ma, csak hetek, csak hónapok múlva fogunk arról beszélhetni, milyen gyászóra volt ez a május 8-ának reggelén 9-től 10-ig. Aki megérte, soha el nem felejtí ezt . . .

Mutatja a közgyászt a lengő fekete lobogókon kívül, mikkel minden utca telve, a nép arca, melyről minden mosoly letörülve látszik, úgy, hogy mikor egy vidám arcczal találkozunk az utcán, megbotránkozunk benne, s azt mondjuk: jövevény ez, a ki még nem tudja, mi történt?

Sehol multság, zeneszó, játék; a színházak zárva, világítatlan, a kávéházakban a tekeasztalok letakarva; az utcák tömve csendes és szomorú néppel”.³²

Két évvel később, ugyancsak az osztrák önkényuralom idején, több hónapig a Károlykaszárnya foglya volt Greguss Ágost.

Igen, a Martinelli tér nemzeti irodalmunk nem egy halhatatlanjának lábnyomát őrzi . . .

3. A tér nevezetesebb épületei

A közvetlenül az 1686-os visszavívás utáni években Pesten megtelepedett szerviták az 1733. évi belvárosi telekkönyvben 12. és 33. számokkal jelölt ingatlanokat kapták meg egy 1698 augusztus 30-án kelt budai kamarai határozat szerint — a többi telepésekhez hasonlóan ingyen, azzal a kikötéssel, hogy a telken kolostort és templomot kell építeniük.

A 12-es számmal jelzett területen, az Úri utca és Szervita utcácska, ma Petőfi Sándor utca és Martinelli tér sarkán állt a kolostor, amely a telekkönyvi összeírás idejében, 1733-ban, egyszerű kis ház volt. A telek 30 öl szélességben és 33 öl hosszúságban szabályos négyszöget alkotott. A 33-as számú telek szomszédos volt az előbbivel, csak a mai Városház utca választotta el tőle és jóval nagyobb volt: a rokkantak palotájának egy része ezen a telken épült fel. A szerviták régi templomát, a török hódoltság-korabeli mecsetet, amelyet magas kőfallal bekerített temető vett körül, ugyanebben a telekkönyvben a 35-ös szám jelzi: ennek egy része a későbbi Városház utcára esett, többi részén szintén a rokkantak palotája épült fel.³³

Schoen Arnold kutatásaiból tudjuk, hogy a templomot, amelynek alapkövét 1725-ben tették le, a felsőpfalzi Neustadtból Pestre származott és itt letelepedett Paur János György (1692—1752) építette, akinek nevéhez több, még ma is fennálló épület fűződik; így ő vezette a belvárosi plébániatemplom és tornyainak építését is 1725 és 1740 között.³⁴

Paur különösen jó viszonyban volt a szervitákkal; 1748-ban saját költségén építette a templom segítő Szűz Mária-oltárát és halálának évében 200 forintos alapítványt tett azzal a céllal, hogy a templom kriptájába temessék. A frontjával a 11. számú, Suchentrunk kovácsmester műhelyére néző templom építkezése eléggé gyorsan haladt: a külsőleg elkészült templomot 1732 augusztus 22-én benedikálták, ünnepélyes felszentelésére pedig, a belső berendezések, oltárok és szószék elkészülte után, 1748-ban került sor. A nyolc mellékoltár közül mindössze kettő épült az ünnepélyes felszentelés után, az utolsó — Tenny János Pieta-oltára — 1774-ben.

A kor ízlésének megfelelő barokkstilusú, hagymaalakú toronysisakkal ellátott templom és az egyszerű kolostorépület a 19. század 70-es éveig állott fenn eredeti, barokk formájában. A Párizsi utcáig terjedő kertet egy 1808-ból való királyi rendelet, megfelelő kárpótlás ellenében, köztérnek jelölte ki. Ezért, mikor a szerviták első ízben, 1844-ben kértek engedélyt a Szépitő Bizottmánytól egy háromemeletes bérház építésére, kérésüket elutasították, annál

is inkább, mert a Bizottmány a terveket városszépészeti szempontból nem tartotta megfelelőknek. A benyújtott terveknek a költségesebb építkezésre pedig a szerviták anyag ereje nem futotta.

De a szervita-kert kérdése ezzel nem került le a napirendről. Mivel a kerti részen a szerviták fabódékat építettek, amelyeket istállók céljára adtak bérbe a belvárosi polgároknak, a környékbeli lakosság jogos panaszára a választott polgárság 1845-ben beadványban fordult József nádorhoz. Ebben azt javasolták, hogy a város szívében fekvő kevés költséggel átalakítható kolostorban a létesítendő új ipariskolát helyezték el, a kert magas kőfalát pedig távolítsák el, hogy az invalidusok épülete előtt szabad tér keletkezzék és a „létesítendő köztér által a város díszében, a közönség pedig kényelmében” gyarapodjék. A terv nem valósult meg, részben, mert a szerviták magas pártfogóik révén meg tudták tartani belvárosi ingatlanukat, részben, mert a város más megoldást talált az ipariskola elhelyezésére.³⁵

Közben, a Közmunkatanács elődjének, a Szépitő Bizottmánynak a működése nyomán, erőteljes ütemben megindult a városszabályozási munka, amely főként a Belvárost érintette. Terek, utcák, házak estek egymásután áldozatul a nagyváros lázas ütemű fejlődésének. De nem egy magános elmét is foglalkoztatott a városrendezés. Táncsics 1864-ben, börtönében, megírta „Fővárosunk” című munkáját, amely igen sok életrevaló javaslatot tartalmazott. A Belvárosról szólva egy hosszú egyenes útvonal létesítését sürgette a Belvároson át, amely összekötné a Lipót várost és a Ferencvárost: „A belvárosnak hosszában létező utcái szélesítve egyenesvonalban szeljék végig a várost: a szénater- és mészárosutcától a nagyhídutcáig, például a lövészutca egyenvonalba hozva az úriutcával, a fehérhajó helyiségén keresztül érjen a nagyhídutcára és így a többi utcák is, mert fővárosunkban egyrésztől a fejedelmi Duna folyam által is okozva az északi szelek uralkodnak inkább és ezek csak úgy járhatják át tökéletesen az utcákat, ha ezek egyenes vonalban rugnak ki a nagyhídutcára. A belvárost pedig keresztülvágó utcák a Dunától az országútra szintoly egyenes vonalban menjenek, mert a Dunának üde lege csak olymódon terjedhet akadályozatlanul a belvároson keresztül”.³⁶ Táncsics javaslata lényegében megvalósult: a városszabályozás áttörte az egykori Fehér Hajó szállót a Szervita téren és az Erzsébet (ma Engels) tértől a Bécsi, Úri (ma Petőfi Sándor), Egyetem és Kecskeméti utcán át egyenes vonalú összeköttetés létesült a Mészáros utcáig (ma Tolbuchin körút), illetve Széna (ma Calvin) térig. Mindössze a Lövész (ma Királyi Pál) utca helyett a Kecskeméti utcát kapcsolták ebbe az útvonalba.³⁷

Erre az időre esik a szervita-templom és rendház külsejének átalakulása is. A postakincstár megvásárolta posta- és távirtda céljaira a szerviták kertjét 1871-ben és 1873-ban már el is készült a főposta épülete, végleg elzárva a Károly-kaszárnya roppant épülettömbje méltó érvényesülésének lehetőségét. Az Úri utca szélesítése miatt a régi kolostorépületet le kellett bontani; az új rendházat és a templom homlokzatát Diescher József tervei szerint építették fel, illetőleg alakították át, akinek az új építkezést a postapalotával kellett összehangolnia. Diescher a tornyot 10 méterrel magasabbra építette az eredetinel és a homlokzatnak neorenaissance-jelleget adott, elépítve a barokk építészeti elemeket. A hasonló stílusban épült rendház 1945-ben olyan súlyos bombatalálatot kapott, hogy egészen az első emeletig le kellett bontani.³⁸

A teret körülölelő többi épület közül a legmonumentálisabb a rokkantak palotájának hatalmas épületkolosszusa, a 18. századi Pestnek az Újépület felépüléséig legnagyobb, de az akkori Európának is egyik legimpozánsabb épülete. A haditanács megbízásából Fortunato de Prati kamarai építész 1716-ban kezdte meg építését. Terünk névadója, Anton Erhard Martinelli 1727-ben kapcsolódott be az időközben pénzhiány miatt megakadt építkezésbe, saját új tervei és elgondolásai szerint. Neve így vált elválaszthatatlanná a gyönyörű épülettől. 1686-ban, vagy 1684-ben született Bécsben, ahol apja, Francesco Martinelli, ugyancsak építőmester volt, és 1747 szeptember 16-án halt meg ugyanott. Egyike volt az osztrák barokk legtöbbet foglalkoztatott építészeinek. Többek között ő építette, az idősebb Fischer v. Erlach tervei szerint, a híres bécsi Karlskirchét, és — apacalánya hozományaként, ingyen — a bécsi orsolyiták kolostorát, ahol leányáéval együtt az ő hamvai is nyugosznak.³⁹

Martinelli a párizsi invalidus-palota hatása alatt hatalmas, zárt négyszögű, négyud-

varos épülettömböt tervezett, amelynek minden oldala 100 öl (190 m) hosszúságú lett volna és így áttörte volna a pesti városfalat is az Ország útig, a mai Tanács körútig. A terv nemcsak pénzhiányon bukott meg; a pesti tanács a város erődjellegetének megszűnésétől is tartott és így megakadályozta a szükséges telkek kisajátítását. Így Martinelli nagyszabású elgondolása sohasem valósult meg teljesen. Az építkezés lényegében 1741-ben, Martinelli halálával pedig 1747-ben végleg megszakadt.⁴⁰ Az épület csonkán, befejezetlenül maradt, de az még így, torzóként is, méltán kivívta a kortársak csodálatát. Az 1737-ben hazánkban járt Michael Küchel német építész is az invalidusok palotája, annak is a kápolnája ragadja meg legjobban Pest nevezetességei közül: „Pest, amely szép és csaknem újonnan épült városka, jelentékenyen szebb Budánál, sok szép urasági, polgári épülete és temploma van. Elsősorban az invalidusok háza, amely királyi palotához hasonlít, három bejárájával, amelyek közül a középső a templomhoz vezet. A templom közepén áll a főoltár, amelynek mind a négy oldalán misét mondhatnak; az egész templomot kettős, egymás fölé helyezett oratóriumok futják körül, úgyhogy ezeken 3000 ember hallgathatja a misét, azonkívül alattuk székek is vannak elhelyezve. Mint kórházi templom hasonlíthatatlanul kitűnően van berendezve, stílusa kiváló . . . szebbet, jobbat ebben a nemben nem is láttam, pedig az épület még befejezetlen”⁴¹ . . .

II. József 1783-ban rendelte el, hogy az invalidusokat Nagyszombatba telepítsék át; a rokkantak palotáját részben a gránátosok kaszárnyájának, részben a Budáról áttelepitendő egyetem székhelyének szánta. Érdekes, hogy Táncsics is foglalkozott a Károly-kaszárnya egyetemmé való átalakításának gondolatával, amikor a főváros nagyvonalú fejlesztési terve lebegett szeme előtt: „Budapesti egyetemül a Károly-kaszárnya helyisége jelöltessék ki és rendeztessék be. Ha ez jelenleg nincs is olyképpen építve, hogy minden kívánatnak megfelelhessen, de a két legfőbb megkívántató kellék mégis föltalálható benne, ugyanis: az egyesítendő testvér fővárosnak körülbelül közép táján fekszik — és elég tágas valamennyi karta — tehát a műegyetemet is magában foglalni. De hogy a jövőben s minden időben a célnak megfelelhessen, a szervita-térről tekintve, a kaszárnya balfelén levő épületek, a Deák utcáig — az evangélikus egyház és iskolát is ideértve — már most jelöltessenek ki olyanokul, melyek idővel ki fognak sajátítani, tehát az építkezés rajtuk ne engedessék meg”⁴²

De sem a császárnak, sem késői utódja börtönben sínylődő alattvalójának ez az egyetemmel kapcsolatos terve nem valósult meg. A rokkantak palotájából kaszárnya lett és az maradt a 19. század végéig, amikor a régi, Kasselik által épített pesti városháza már végképp nem bizonyult elegendőnek a fejlődő város közigazgatási apparátusának elhelyezésére és a rokkantak egykori palotája az 1894. évi XX. törvénycikk értelmében a város tulajdonába ment át, hogy 1899-től mint Központi Városháza, 1950-től pedig mint a főváros központi Tanács-háza teljesítse megváltozott hivatását.

A teret polgári házakkal benépesítő építkezésnek a 18. század első harmadában az 1723. évi törvényhozás adott lendületet, amely a XXIV—XXV. törvénycikkelyekkel felállította Pesten a királyi kúriát. Ennek egyik tagozata, a hétszemélyes tábla, évenként csak kétszer ülésezett 40—40 napon át, másik tagozata azonban, a királyi ítélőtábla állandóan működött: ez volt az ország első hivatásos bírói testülete. A királyi tábla ülnökeinek az év egyik részét feltétlenül Pesten kellett tölteniök és ez nagy jelentőségű volt a városnak mind kulturális, mind gazdasági fejlődése szempontjából. Így egymásután vásároltak a Belvárosban telket és építettek házat Grassalkovich Antal királyi jogügyi igazgató, Szelezky Márton alnádor, Orczy István, Rudnyásky József, Galánthai Balogh János, báró Péterffy János, (1755-ben, a ma inkább Kriszt-ház néven ismeretes egyetlen Pesten fennmaradt copfstílusú ház első gazdája); Dobay Károly és Majthényi Károly alnádor, táblai ülnökök. Bennünket elsősorban gróf Battyhány Imre ingatlanvásárlása érdekel, aki a hétszemélyes táblai ülnökök sorából elsőnek telepedett meg Pesten: 1743 szeptember 27-én vásárolta meg az Irgalmasok utcájában álló 37. sz. házat, (a későbbi Városház utca és Szervita tér sarkán) amelyet az 1945-ös bombázás pusztított el. Három évvel később megvette a Szerviták utcájában (később Hajó, ma Fehérhajó utca) az 554. számú házat, ismét három évre rá a mellette álló 9. számú házat. Batthyány Imrét tekinthetjük Pest város első dísz-

polgárának, mert az 1751 november 18-án tartott tanácsülés jegyzőkönyvének tanúsága szerint maga a városi tanács ajánlotta fel neki a polgárjogot „proprio motu und gratis”. 1774-ben ő újította meg saját költségén a („suis gravissimus sumptibus pie ac decorose restauravit”) a Szervita téri Mária szobrot.⁴³

Ettől kezdve gyors egymásutánban tűntek el a tér dunai oldalán álló földszintes házak, hogy helyet adjanak a két-, három és még többemeletes házaknak, a századforduló után az öt-hatemeletes üzletpalotáknak. Ezek közül jelentőségben kétségkívül messze kimagaslik az 1912-ben épült ún. Rózsavölgyi ház (ma Martinelli tér 5. sz.): Lajta Béla alkotása. A századeleji magyar városépítészetnek ez a kiváló képviselője bátor kezdeményezéssel szakított az elburjanzott szecesszió izléstelen formanyelvével és nagyszabású műveivel: a Szabó Ervinnek egy korszerű fővárosi könyvtárról alkotott elképzeléseit a modern építőművészet nyelvére lefordító Városi Nyilvános Könyvtár, továbbá egy új Nemzeti Színház és új Városháza — sajnos — meg nem valósult terveivel, az Erzsébetvárosi Takarékpénztár, a Vas utcai kereskedelmi iskola és nem utolsósorban a Szervita téri Rózsavölgyi ház valósággá vált megalkotásával úttörője lett az új magyar építészeti stílusnak. Ez a belvárosi bérház a maga rózsaszínbe játszó fehér pirogránit homlokzatával, a nagy felületeket vízszintesen taglaló, geometriai egyszerűségű elemeivel, az udvari részen pedig a vasrácozat „kellemes futamaival”, a barna faltömegekbe rajzolt fehér ablaknégyzetekkel megvalósította azt az eszményt, amelyre a kapitalista nagyváros polgára vágyott.⁴⁴ Bierbauer Virgil Lajta Béla főműveiben, a Rózsavölgyi-házban is, a korszerű építészet első hazai megvalósulását látja, jelentőségüket pedig európai mértékkel mérve is igen nagynak tartja, mint olyanokat, amelyek nem egy tekintetben évtizedekkel megelőzték az európai építészet számos alkotását.⁴⁵

Ez a magyarázata annak, hogy a közel 50 éve épült ház még ma is „modern” hatást kelt.

* * *

A fentiekben csak néhány jellemző mozzanatot ragadtunk ki a két és félszázados belvárosi tér gazdag múltjából, csak néhány nevezetesebb épületére hívtuk fel a figyelmet. Ma a tér területe többszöröse a régi kis, intim hatású egykori szervita-piacnak: a „korszerű” hadviselés részben, vagy egészben földig rombolt egy sor házat, amelyek nemrég még féltően ölelték körül a kis teret. Az egykori házak mögött tűzfalak merednek az égnek. De helyükön már park és pázsit zöldel, annak jeléül, hogy az élet megy tovább a maga útján. A Martinelli tér, amelynek története egy kicsit Budapest története is, folytatja annak a városnak életét, amelybe évszázados gyökereket eresztett.

Zoltán József

Jegyzetek

¹ Gerő László: A Szervita-tér. Ill. = Budapest, 1947. p. 60.

² Schmall Lajos: Budapest közterein álló vallásos jellegű szobrok leírása és története, p. 151. (Kézirat a Főv. Szabó E. Kvtárban.)

³ Uo. p. 153—156.

⁴ „Ist bewilligt, jedoch dass solcher Platz, wie abermalen, auch künftigt allerzeit frey und ungebauter verbleibe, ausser wann zur Ehre Gottes eine Säule darauf kommen sollte.” Pestvárosi tanácsi jegyzőkönyv, 1726 május 21. Id. Rokken Ferenc: A szerviták belvárosi telkei. = Historia, 1932. No 1—4. Pestbudai Emléklapok p. 74—75.

⁵ Schmall Lajos: Budapesti krónika 1686—1873. p. 32—33. (Kézirat a Főv. Szabó E. Kvtárban.)

⁶ Schmall Lajos: A pesti régi városháza története, Bp., 1901. p. 44.

⁷ Uo.

⁸ Némethy Lajos: A pesti főtemplom története. 1. köt. Bp., 1890. p. 290—291.

⁹ Schoen Arnold: A pesti szervitateri Mária szobor. = Tanulmányok Budapest múltjából, Ill. 1934. p. 157—164.

¹⁰ Schmall Lajos: Budapest közterein álló vallásos jellegű szobrok leírása és története, p. 158.

¹¹ A szervitateri Mária szobor. Ill. = Magyar Építőműv. 1943. p. 46.

¹² Némethy Lajos i. m. p. 327. s. köv.

¹³ A naplórészletet a szerviták Diariuma alapján teljes egészében közli Némethy Lajos i. m. p. 314—324.

¹⁴ Uo. p. 336.

¹⁵ Gerő László i. m. p. 62.

¹⁶ Zoltán József: A Rókus kórház ünnepélyes megnyitása 1798 május 28-án. = Z. J.: A 18. századi Pest-Buda ünnepségei, szórakozásai, szo-

kásai, p. 100—104. (Kézirat a Főv. Szabó E. Kvtárban.)

¹⁷ Rösler (Johann Christoph): Kalender von Ofen und Pesth für 1809. p. 64—69.

¹⁸ Schams Franz: Vollständige Beschreibung der königlichen Freystadt Pest in Ungern, 1821. p. 94—95.

¹⁹ Scheiber Mária: A régi Pest-Buda az egykorú újságok hirdetéseiben és kishireiben. Ill. 1957. p. 7. (Klly. a Főv. Szabó E. Kvtár Évkvéből, V. 1955.) — Schams Franz i. m. p. 332—333.

²⁰ Handels- und Gewerbs- Almanach für das Königreich Ungarn. I. Jahrg. 1842. p. 358., 344., 342., 356., 358., 362. — Hatvany Lajos: Így élt Petőfi c. művének II. köt.-ében Joseph Müller helyett tévesen Julüst ír, p. 457.

²¹ Schams Franz i. m. p. 336.

²² (Korn Friedrich): Panorama von Ofen und Pesth, oder Charakter und Sittengemälde der beiden Hauptstädte Ungarns. Aufgenommen nach eigener Anschauung von Spiritus asper und Spiritus lenis. Lpzg. 1833. p. 41., 50—51.

²³ Der Spiegel, 1837. Bd. 2. p. 719—720.

²⁴ Hirnök, 1840. június 8. No 46. p. 1.

²⁵ Rokken Ferenc i. m. p. 77—78.

²⁶ Honderű, 1846. p. 519.

²⁷ Id. Schoen Arnold: Pesti cégérek. = Múbarát, 1921. p. 146. — Lásd még Török Pál: Pest-Buda 1850-ben. 1930. p. 76. (Statiszt. Közl. 98. köt. 4. sz.)

²⁸ Krudy Gyulának ezt az írói álnevét Kozocsa Sándor fejtette meg teljes bizonyossággal. Lásd Krudy Gyula: Írói arcképek 1957. II. köt. p. 536.

²⁹ Az Újság, 1922. július 16.

³⁰ Jókai Mór: Életemből, 1907. I. köt. p. 168. — Hatvany Lajos: Feleségek felesége. Petőfi mint vőlegény, 1919. p. 291—294. — Bevilacqua Borsody Béla — Mazsary Béla: Pest-budai kávéházak. 1935. II. köt. p. 667—668.

³¹ A magyar irodalom helyi hagyományai. Szerk.: Vargha Balázs. 1955. p. 15—24.

³² Jókai Mór: Teleki László meghalt. = J. M.: Életemből. 1907. II. köt. p. 247—250. — Jókainak ez az írása először Teleki halálának évében, 1861-ben, névtelenül jelent meg Heckenastnál a „Széki Gróf Teleki László élete és halála” c. röpiratban.

³³ Rokken Ferenc i. m. p. 72—74.

³⁴ Lásd Némethy Lajos i. m. p. 312—313. — Gerő László i. m. p. 60.

³⁵ Rokken Ferenc i. m. p. 75—76.

³⁶ Táncsics Mihály: Fővárosunk, 1867. p. 19—20.

³⁷ Lestyán Sándor: Az ismeretlen Táncsics. Ill. 1945. p. 35.

³⁸ Gerő László: i. m. p. 64—65.

³⁹ Thieme—Becker: Künstlerlexikon. Bd. XXIV. p. 163—164. — Wurzbach Constant: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Theil 17. p. 21—22.

⁴⁰ Schoen Arnold: A budapesti Központi Városháza. (Volt Invalidus-ház, majd Károly-kaszárnya.) Ill. 1930. 176. p. (Bp. Szföv. Várostört. Monogr. 1.)

⁴¹ Lyka Károly: Egy német építész utazása Magyarországon 1737-ben. = Budapesti Szle, 1929. 215. köt. p. 3.

⁴² Táncsics Mihály: Életpályám IV. V. ö. Lestyán Sándor i. m. p. 73.

⁴³ Gárdonyi Albert: Vidéki birtokosok Pesten a XVIII. században. = Historia, 1932. No 1—4. Pestbudai Emléklapok p. 130—133.

⁴⁴ Náday Pál: Lajta Béla életműve. Ill. = Ars Una, 1924. No 8—9. p. 309—321.

⁴⁵ Bierbauer Virgil: Két korszak mesgyéjén. Ill. = Lakatos Mihály—Mészáros L. Edgár, stb.: Az 50 éves Vállalkozók Lapja Jubileumi Albuma, 1929. p. 119.

TANULMÁNYUTAKON

Évkönyveinkben jó másfél évtizede nem számolhattunk be könyvtárosok tanulmányútjáról. Hiányzott mindenféle személyes szakmai tapasztalat külföldről, mert ha eljutott is egy-egy könyvtáros külföldre, nem olyan körülmények között tette, hogy csak futólag is megnézhetne volna az ottani könyvtári munkát. Katonai szolgálat, fogság, munkaszolgálat, deportálás közben idegen ország nem külföld, hanem csatater, hátszág, terep, barakk-világ, szenvedések földje. Még a szerencsésebb, sportoló kollegák sem láttak könyvtárat, csak edzőpályát és verseny stadiont.

Sokat gazdagították ismereteinket azok a munkatársak, akik emigrációban hosszabb ideig éltek külföldön s ha nem is könyvtárban dolgoztak, de alaposan megismerték a közművelődés kérdéseivel. Elsősorban Dienes László szovjetunióbeli tapasztalatai befolyásolták és részben változtatták meg a felszabadulás utáni esztendőkből a könyvtári munka módszereit.

A fiatalabb könyvtárosok, — mint mindenütt, — tisztelték és sóvárogva, követendő példaképnek tekintették azokat az idősebbeket, akik még a két háború között valcolva, tanulmányúton, ösztöndíjjal, társasutazással vagy saját költségükön bejárhatták Európa valamelyik országát, világot láttak, külföldi könyvtárakat ismertek.

A szakmai irodalom és a szakmai irodalom dokumentálásának és fordításának nagy jelentőségét éppen az utazások korlátozottságának ebben 8—10 esztendejében tudtuk megfelelően méltányolni. A Szovjetunió — döntő részben a szakirodalom útján közvetített — tapasztalatai segítettek a magyar közművelődési könyvtári hálózat kiépítését, az új munkamódszerek

kialakítását. Most értek meg igazán Szabó Ervin, Dienes László, Köhalmi Béla és a többi úttörő könyvtáros 1900—1910-es évekbeli nyugati tanulmányútjainak gyümölcsei. A public library mozgalom, amely létrehozta a nyugati országok nagy, nyilvános közművelődési könyvtárait, s amely itthon sötét és konok fejekben elutasítással találkozott, most szocialista tartalommal gazdagodva visszavonhatatlanul megindult a közműveltség színvonalának emeléséért.

A könyvtári munkában azonban nem jelentéktelen rész az a sok gyakorlati kérdés, melyre a szakirodalom nem terjed ki. Az olvasószolgálat technikai megoldásai, a raktározási és kötési gondok, a kiállítások kivitelezései, az előadások szervezési kérdései stb. úgyszólván csak elméletileg vagy erősen szépitve szerepelnek a szakirodalomban. S mennyivel tanulságosabb a többi, esetleg irodalmilag alaposabban feldolgozott kérdés vizsgálata, ha magam is látom a munkát összehasonlíthatok, kérdezhetek.

Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a szakmai irodalom és a magyar fordítások sem voltak mentesek bizonyos szemléleti és aránybeli torzítástól, nem mindig segítettek a kérdések tisztázását és helyes megoldását.

Tudósok, termelési szakemberek, művészek, sportolók után, elég későn, 1953-ban került sor először arra, hogy könyvtárosok is tagjai legyenek hivatalos küldöttségnek. Könyvtárunk vezetője, *Winter Pálné* utazott a Széchenyi Könyvtár főigazgatójával *Bulgáriába*. Megtekintették a szófiai nemzeti könyvtár munkáját, jártak több tudományos, területi és falusi könyvtárban is. *Winter Pálné* a szakmai továbbképzés keretében tartott előadáson számolt be útjáról. A bolgár tudományos könyvtárügy nehezebb

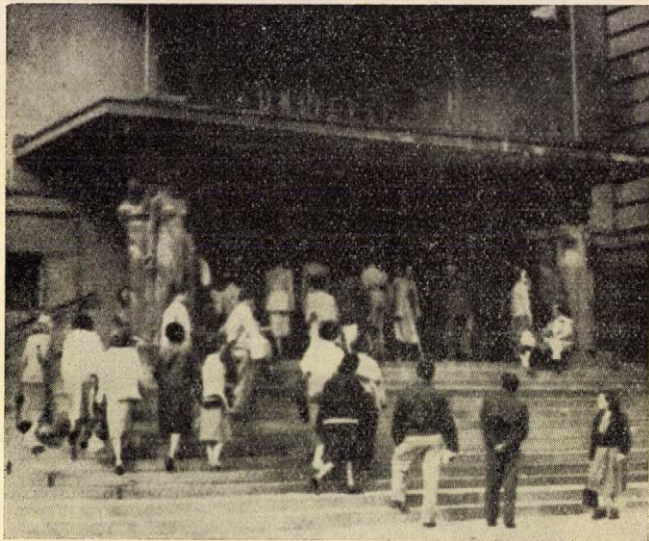
A tér az egykori barokk Mária szoborral

A Martinelli tér ma

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozói
a prágai Hradcsin óvárosában

A csoportunk meglátogatta a brnoi Egyetemi Könyvtárat.

körülmények között indult új útjára, mint a mienk.* Mélyen gyökerező hagyományai vannak azonban a népkönyvtár ügynek. A csitaliste-k — nem lehet másképpen lefordítani, mint népi olvasótermek —, még a török megszállás idején működni kezdtek s később is jóval többek voltak, mint könyvtárak: a népi-nemzeti művelődés otthonai. A hazai irodalom remekeit, a külföldi fordításokat nem csak helybeli és otthoni olvasásra adták ki, de gyermekeknek, írástudatlannak felolvasták, magyarázták. Színjátzó csoport működött, helytörténeti múzeumot létesítettek, gyűjtöttek a falú tehetséges fiataljainak taníttatására stb., munkájuk felölelte a népművelés minden területét.** Ezt a szervezetet egyesítették, látták el szakképzett munkaerőkkel és pénzzel az új Bulgáriában. A nemes hagyományokat ápolja tovább az ország népkönyvtári hálózata. A csitaliste-k a nép műveltségének megvalósításáért folytatott áldozatos és nagyon szép munka példái lehetnek előttünk.

Testvér intézményünk, a szófiai városi könyvtár az 1944-es bombázások idején csaknem teljesen elpusztult, napjainkban folyik kiegészítése és újjáépítése.

A személyes kapcsolatok eredményességét mutatja, hogy hazatérte után Winterné több bibliográfiai kérdést, megkeresést kapott különböző bolgár könyvtáraktól.

Két esztendő szünet után 1956 márciusában intézetvezetőnk *Mód Péter* járt a Népművelési Minisztérium egyik főelőadójával küldöttségben *Lengyelországban*. Tapasztalataikról beszámoltak a Könyvtárosban (1956. 5. sz.) és *Mód Péter* könyvtárunkban a szakmai oktatás keretében.

A lengyel könyvtárakban nagyobb a könyvállomány, megfelelőbbek az elhelyezési viszonyok és több személyzet működik, mint nálunk. A könyvtárosok fizetésének vásárlóértéke alacsonyabb, viszont a legtöbb falusi könyvtár kezelője rendszeresen részesül tiszteletdíjban.

A közművelődési könyvtárak könyvbeszerzése általában központilag történik. A varsói városi könyvtár központja pl. nem kölesönző könyvtár, viszont központilag végzi a beszerzést az összes kerületi könyvtárnak. Érdekesek voltak a Lengyel Könyvtáros Egyesület műkö-

déséről szerzett tapasztalatok. Nem kis része volt a tanulmányútnak abban, hogy nálunk is megalkult a magyar könyvtárosok köre.

Az 1956-os esztendőt méltán említhetnénk úgy korunk magyar művelődéstörténetében, mint „a nagy utazások évét”. A különböző szervezések és kezdeményezések révén több százezer magyar jutott el külföldre, köztük nem kevesen először lépték át az ország határát. Jól beváltak a magyar és külföldi társintézmények cseréi. Mi is ebbe a mozgalomba kapcsolódtunk be és sikerült megállapodni cserelátogatásban a prágai városi könyvtárral. A központból 11, a kerületi könyvtárakból 8 dolgozónk, más könyvtárak dolgozóival és családtagokkal összesen 48 személy indult Csehszlovákiába.

Augusztus 16-tól 25-ig tartott utazásunk. Nem lehet itt célunk, hogy az út minden részletéről beszámoljunk, szaporítsuk a sajtóban megjelent útirajzok hosszú sorát. Prágába menet egy napot töltöttünk Brnoban, jövet egy napot Bratislavában. Prágából kirándultunk Usti-ba, Liberec-be, Teplice-re, Karlsjtein-be, Lidice-re, Terezin-be. Láttuk a cseh főváros sok nevezettségét, műemlékét. Meghatottan álltunk Lidice romjainál és borzalommal néztük meg a terezin-i haláltábor. Meglátogattuk a bratislavai, a brnoi és a prágai egyetemi, az usti-i és liberec-i tartományi és a teplice-i kerületi könyvtárt.

Az utazás legnagyobb élménye maga a külföld, egy nagyon szép és gazdag országgal való ismerkedés volt.

Nem kevésbé érdekesek voltak azonban a szakmai tapasztalatok sem. Az egyetemi könyvtárak legjobban technikai felszereltségükkel lep-tek meg bennünket. A prágaiiban, amely a 18. sz-i Klementinum barokk falai között működik, csöpostát, több személy- és teherliftet, mikrofilmtárat, ritkaságoknak páncélszobát, kitűnően világított olvasótermeket találtunk. A bratislavai egyetemi könyvtár pedig, a magyar országgyűlés volt pozsonyi épületében, teljesen modern, napjainkban készült a belső átépítés és berendezés.

Elsősorban mégis a közművelődési könyvtár-ügy, ezen belül is vendéglátónk, a prágai városi könyvtár érdekelt bennünket.

* Mégis több vidéki tudományos könyvtárban vannak igen szép bulgarica gyűjtemények és céltudatosan épül ki az egyetemek s az akadémia mellett az ország tudományos könyvtárhálózata.

** Hősi szerepük volt a fasizmus elleni harcban is.

Feleslegesnek tartjuk, hogy e helyen minden tapasztalatunkról beszámoljunk, bőven és részletesen megbeszéltünk már mindent szakmai értekezleteinken, több tanulságot pedig már közvetlenül munkánk során is felhasználunk. Ezért csak a legjellemzőbb benyomásokról szólnunk. A könyvtár központjának 1928-ban készült épülete megtestesíti azt a tervet, amelyről Szabó Ervin és Lajta Béla építész 1911-ben oly merészen álmodozott. A könyvtár elemi munkáját biztosító helyiségek is tágasak, bőven méretezettek, ezek mellett még korszerű kiállítási helyiség, színházterem, előadóterem, zeneterem, külön hatalmas gyermek olvasóterem szolgálja a korszerű könyvtár sokrétű feladatát.

A prágai városi könyvtár funkciója, elsősorban a központé, eltérő a mienktől, teljesen egynemű: a cseh főváros dolgozóit kell ellátnia olvasnivalóval. Tudományos profilja nincsen és nem gyűjtőhelye a helytörténeti irodalomnak sem. A magasszintű közművelődési feladatokat már jelentősen megosztja az egyetemi könyvtárral, amely mindenkinek hozzáférhető, általános tudományos gyűjtőkörű közművelődési könyvtár is. A városi könyvtár nevében viseli a népkönyvtár elnevezést is. E „tisza népkönyvtári funkció” egyrészt sok munkafolyamatot rendkívül egyszerűvé tesz, másrészt módot nyújt az adott lehetőségek koncentrálásához, a sokrétű közművelődési munkára.

Rendkívül egyszerű például, hogy az állomány gyarapítása döntő többséggel az új megjelenésű könyvekből történik. A központ egyik osztálya, kollektorként, központilag végzi a beszerzést és a feldolgozást a kerületi könyvtáraknak is. Devizakeretük nincsen, szovjet és népi demokratikus könyveket is csak a prágai könyvüzletekben vagy az egyes országok művelődési képviselőitől vásárolnak.

Egyszerű az olvasószolgálat is. A központban több mint 15 000 kötet áll szabad polcon az olvasók rendelkezésére. Több kerületi könyvtárban a teljes anyag szabad polcon áll, de mindennél legalább a könyvek négyötöde. Jól szerkesztett katalógus mindenütt található, de gyakorlati jelentősége, különösen a kerületekben nagyon csekély. Figyelemreméltó a központ saját rendszerű szakkatalógusa és ugyanott a szépirodalmi művek analitikus címkatalógusa. A szabadpolc rendszer — melyről hazánkban a viták éppen a csehszlovák és német tapasztalatok nyomán folynak, meglepően széleskörű kiter-

jesztésére magyarázatot kaptunk: a nyomasztó személyzethiány miatt érte el a jelenlegi mértéket. Hozzánk viszonyítva a legtöbb munkahelyen feleannyi könyvtáros látja el a mienkkel azonos forgalmat. Cseh kollégáink nem kívánnak letérni a bevált szabadpolc rendszerről, szeretnék viszont javítani az arányt az olvasónak közvetlenül nem hozzáférhető és a könyvtáros által kezelt raktári anyag között.

Ésszerűnek láttuk a gazdasági feladatok megszervezését is. A kerületi könyvtárak szabadon rendelkeznek néhány száz koronával a kisebb beszerzésekhez.

Mindezen egyszerű könyvtártechnikai módszerek mellett sokrétű a könyvtár közművelődési munkája. Két csoportba lehet összefoglalni: munka a különleges közművelődési gyűjteményekben, a gyermekkönyvtárakban és a zenei könyvtárban, valamint a tágabb értelemben vett propagandatevékenység.

A közel 100 000 kötetes Bedrich Smetana zenei könyvtár a legnemesebb értelemben vett zenei népkönyvtár. Könyv-, kotta- és hanglezmez anyaga fontos tárháza a cseh főváros zenei életének. A zeneteremben rendezett hangversenyek kiemelkedő művészeti események. Tekintve, hogy Magyarországon sehol nincsen hasonló gyűjtemény, felállítására viszont éppen napjainkban került napirendre, nagyon sok tapasztalatot vehetünk át a gyűjteményből.

A központi gyermekkönyvtár felszerelése kielégíti a legmagasabb igényeket is. A nagy olvasóterem a népszerű gyermekkönyvek alakjait ábrázoló képekkel van feldíszítve, kis gyermekbútorokkal van berendezve. Beépített bábszínpadon tartják az előadásokat, televíziós készüléken nézik a gyermekek az ifjúsági műsorokat, keskenyfilm vetítógép szolgálja a mozielőadásokat. A központ mellett a kerületekben 37, részben önálló gyermekkönyvtár található. Nem ritka, hogy ezeknek a könyvtáraknak is saját bábszínháza, a felnőtt részleggel közösen pedig lemezjátszója és televíziós készüléke is van. A korszerű felszerelés mellett nagy szereppel végzik a könyvtári munkát is. Faliújságok, képes katalógusok tájékoztatják a gyermekeket a könyvekről, melyeknek nagyobb része a szabadpolcon áll. A személyzethiány a gyermekkönyvtárakban is arra kényszeríti a könyvtárosokat, hogy egy munkatárs váltakozva több könyvtárban is ellássa a munkát, nagyon értékes ezért a nagyobb gyermekekből verbuvált önkéntes munkatársak segítsége.

A könyvtár propagandatevékenysége révén elérte, hogy Prága közművelődési életének egyik középpontjává vált. (Ugyanezt az eredményt tapasztaltuk egyébként a tartományi és járási könyvtárakban is.) Városszerte falragaszok hirdetik a művészek közreműködésével megtartott irodalmi esteket, „zenei csütörtök”-öket és gazdag anyaggal elkészített kiállításokat. A mi adottságaink sokkal rosszabbak, de éppen a prágai tapasztalatok nyomán határoztunk végképpen úgy, hogy erőnk apró kiállításokra és anketokra való szétforgácsolása helyett mi is a magasabb művészi színvonalon álló nagyobb előadásokra és kiállításokra térünk át, illetve vissza, lévén, hogy ez világszerte egyik munkája a közművelődési könyvtáraknak.

Prágai barátaink októberben viszonzták a látogatást. Hazai állapotainkkal szemben újságot jelentett nekik központi könyvtárunk nagymértékű külföldi könyvbeszerzése, kielégítő személyzeti viszonyaink és könyvtárosaink átlagosan magasfokú iskolai végzettsége.

1956 szeptemberében a Könyvtárosok Szabó Ervin Kör-ének társasutazásával három dolgozónk, *Geréb Lászlóné* osztályvezető, *Bikácsi Lászlóné* és *Marót Miklós* könyvtárosok utaztak egy hétre *Bécsbe*. A szűkreszbott idő miatt csak nagyjából, másfél napig tudták tanulmányozni a bécsi városi könyvtárak munkáját.

Látogatásunk évében emlékezett meg fennállásának 100. évéről a Wiener Stadtbibliothek, a bécsi városi tanács tudományos könyvtára. Alapvető feladata azonos a mi Budapest Gyűjteményünkkel: a viennensiak gyűjtőhelye. Majdnem azonos a két könyvtár állománya is. A nyomtatott könyvtári egységek száma Budapesten (1953) 122 000, Bécsben (1950) 128 000. A Stadtbibliothek nem újságszelvényeket gyűjt, hanem teljes évfolyamaiban őrzi mindazokat a lapokat, amelyek bécsi vonatkozásokat tartalmaznak. A cikkeket, tárgyszó katalógusban és időrendi eseményjegyzékben tárják fel. Az aprónyomtatványokat és plakátokat kiterítve, dobozokban tárolják a Városháza padlásán épített új raktárban. A mienktől eltérő feladata a könyvtárnak, hogy bécsi írók hagyatékaiból több mint 110 000 darabból álló kéziratára és a Bécsben született vagy dolgozott zeneművészek s a bécsi zenei élet egyéb vonatkozásaiból közel 43 000 darabból álló zenei gyűjteménye van.

Az osztrák főváros közművelődési hálózata a Wiener Städtischen Büchereien, a bécsi városi könyvtárak kerületi könyvtárai. Noha e könyvtárak száma 1945 óta egyharmadával gyarapodott — jelenleg 44 —, és könyvállománya megkétszereződött, mégsem beszélhetünk arról, hogy az állami és városi könyvtárpolitika kielégítheti az igényeket. A könyvtárak 260 000 kötete az olvasni kívánó bécsieknek csak egy részét tudja kielégíteni. Sokan járnak a különböző világnézetű egyesületek és szervezetek könyvtáraiba s a magán kölcsönkönyvtárakba.

Egészen röviden csak egy-két benyomásunkról szeretnék szólni.

Mintaszerű a kerületi könyvtárak új, egyszerű és célszerű berendezése. Mindenütt ragyogó tisztaság, képek, szobanövények teszik szinte ott-honossá a helyiségeket.

A könyvek egyforma, erős könyvtári kötést kapnak, sajnos eltüntetve az eredeti kötések színes mozgalmasságát.

A könyvtárosok végzettsége általában érettségi, vagy négy középiskola. Az állások egy része a városi tanács szociális támogatása iróknak: a könyvtárosi fizetés biztosít állandó jövedelmet számukra.

A könyvek beszerzésénél célul tűzték ki egy bizonyos irodalmi színvonal megtartását. Ez a színvonal valamivel magasabb annál, amit a Fővárosi Könyvtárban tűztek ki a két háború közötti időben. A világhírű bestsellereket megvásárolják, tartják az összes klasszikusokat és tervszerűen propagálják az élő osztrák irodalmat. Az idegennyelvű könyvek száma elenyészően kicsiny, az anyagnak viszont több mint a fele ismeretterjesztő könyv. A központilag végzett beszerzés nehéz feladat: a négy németnyelvű ország könyvkiadásából kell válogatniuk. A központ munkatársai az összes könyvtárnak beszereznek és feldolgoznak, kölcsönzés viszont nincsen, csak egy nagyobb kézikönyvtár és azok a drágább könyvek, melyeket csak egy példányban vesznek meg s az egyes könyvtárak kérésére az érdeklődő olvasónak kölcsönadnak. A propagálni kívánt könyveket rövid annotációval a kéthavonta megjelenő Wiener Bücherbriefen c. folyóiratukban ismertetik az olvasókkal.

Minden összehasonlítás torzító, de álljanak itt mégis tájékoztatásul a három nagy közép-európai főváros városi könyvtárának adatai 1955-ből:

	Budapest	Prága	Bécs
A lakosság száma (millió)	1,9	1,1	1,8
A városi könyvtár köteteinek száma	1 300 000*	8 000 000	261,474**
Évi gyarapodás, kötet	87 000	kb. 80 000	21 000
Beiratkozott olvasók	127 000	99 000	45 142
Egy lakosra jutó kötet	0,7	0,7	0,15
A lakosság hány %-a tagja a könyvtárnak	6,7	9,0	2,5
Kölcsönadott kötetek	3 566 000	2 760 000	1 244 000
Egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzött kötet	28	28	28
Egy-egy könyv kölcsönzésre kerül évente	2,8	3,5	4,8

alkalommal.

* Aprónyomtatványok nélkül.

** Städtische Büchereien.

A kétéstendős időszak utolsó utazására 1957 elején került sor. *Révész Ferenc* igazgató és *Marót Miklós* osztályvezető a Kultúrkapcsolatok Intézete szervezésében tíznapos tanulmányúton járt *Csehszlovákiában*, egy négytagú delegáció tagjaiként. Elsősorban a népkönyvtári munkát tanulmányozták Prágában, Usti-ban, Teplice-n, Melnik-ben, Kassán és a művelődésügyi minisztériumban. Alkalom nyílt azonban a prágai városi könyvtár néhány munkájának részletesebb tanulmányozására és az egyetemi könyvtár, a nemzeti könyvtár, a martin-i Slovenska Matica és a kassai állami tudományos könyvtár felkeresésére is.

Erről az útról főleg két értékesítendő tapasztalatot hoztunk magunkkal. Mintaszerűen jó a könyvtári hálózati rendszer kiépítése Csehországban és Szlovákiában egyaránt. A népkönyvtári és a tudományos könyvtári szervezet a köztársaság minden dolgozójának lehetőséget ad, hogy a kívánt könyvekhez hozzájusson. A kiépített szervezet ugyanakkor lehetővé teszi, hogy olyan feladatok megvalósításán is dolgozzanak a könyvtárak, amelyek nálunk egyelőre jórészt még csak tervekben szerepelnek: zenei gyűjtemények, hanglemeztárak felállítása, a nemzeti bibliográfia visszamenőleges szerkesztése,

könyvtörténeti kutatómunka, a könyvtárak és a dokumentáció egyesítése pontosan elhatárolt feladatkörökkel stb.

A másik tapasztalat könyvtárakon kívül született, de új kezdeményezésre serkentett bennünket a könyvtárban. Prágában megismerkedtünk az Információs Szolgálat munkájával. Ez a szolgálat a városi tanács népművelési osztályának fennhatósága alatt működik és a legtöbb tekintetben azonos munkát végez a mi tájékoztató szolgálatunkkal. A lakosság és az intézmények írásbeli és szóbeli megkeresései nyomán kézikönyvtárából és archívumából válaszol a legkülönbözőbb jellegű adatkérésekre.

Hasonló jellegű szolgálat a világ minden nagyvárosában működik. Úgy látjuk, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztató szolgálata, némi bővítéssel alkalmas lehet arra, hogy Budapesten ennek a szervezett és propagált információs szolgálatnak alapjait képezze.

Reméljük, hogy a felsoroltakkal nem zárult le az utazások sora. Könyvtárunk élő hagyományaihoz tartozik az is, hogy a legújabb külföldi könyvtári eredményeket elsőként vette át és kísérletezte ki itthon. Mindent meg kívánunk tenni, hogy a jövőben is így legyen.

MARÓT MIKLÓS

K É P E K J E G Y Z É K E

A könyvtár homlokzata az 1956-os ellenforradalom belövéseivel	32
1957-ben tatarozták a könyvtárt	32
Az egykori Pedagógiai Könyvtár olvasó terme 1956-ban	33
A Lenin körüti 22. sz. kerületi könyvtár, szabadpolcrendszerével	33
Dienes László síremléke	48
A Szabó Ervin emlékünneplés	48
Kőhalmi Béla ünneplése	49
A Picasso-kiállítás egyik részlete	49
A Budai Könyvtár-Egyesület első évkönyve	88
A Budai Könyvtár-Egyesület első katalógusa	88
A Budai Könyvtár-Egyesület választmányának névsora	89
A prágai Városi Könyvtár	89
A Lucanus kötet egyik kézi festésű piros-kék iniciáléja	94
Castiglione: Cortegianojának keretes nyomdászjelvényvel ellátott címlapja	98
Michael Brutus magyar történetíró jegyzeteivel kiadott Horatius kötet címlapja ...	99
A Váci utcai korzó. (Jankó János rajza.)	103
A Kemnitzer-ház előtti sétány	104
A Hajóhid pesti hídfője 1840-ben	104
A „Vadászkürt” szálló	104
A belvárosi korzó az első világháború előtti években	104
A Rondella-vendéglő a Városligetben	105
A Stefánia úti korzó	105
A dunaparti korzó a század elején	105
A dunaparti korzó az 1930-as években	105
A dunaparti korzó (1873.)	106
Az utolsó pesti mecset	112
A Szervita tér a XVIII. sz. közepén	112
A „Fehér Hajó” cégére	112
A rokkantak palotájának távlati képe	112
Barabás „Menyasszony”-a	113
Müller J. könyvkereskedése	113
A Szervita tér az 1830-as években	113
A Rózsavölgyi-ház udvara	113
A Rózsavölgyi-ház 1944-ben	113
A tér az egykori barokk Mária szoborral	120
A Martinelli tér ma	120
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozói a prágai Hradzsín óvárosában	121
A csoportunk meglátogatta a brnoi Egyetemi Könyvtárat	121

Содержание :

Речь, произнесенная на торжественном заседании посвященном восьмидесятилетней годовщине со дня рождения Эрвина Сабо (Тов. Арпад Хаас.)

Годовой отчет Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо за 1956—1957 гг.

Некрологи.

Положение Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо перед Всенародным Советом по библиотечному делу.

Состав книжных фондов библиотек городских районов Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо и проблемы их развития. (Библиотекарша Пирошка Добош.)

О переклассификации научно-популярных книг в городских районных библиотеках Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо. (Библиотекарши Миклошне Кондор — Лайошне Молнар.)

Справочная работа в городских районных библиотеках. (Тов. Тибор Пелейтеи.)

История Общества граждан поддержавших Будайскую библиотеку, 1891—1919. (Библиотекарша Гатъине Мария Пастор.)

Альдины Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо. (Библиотекарша Эмильне Надь.)

Старинные места для прогулок города Пешт. (Библиотекарша Мария Шейбер.)

Площадь им. Мартинелли в городе Будапешт за 250 лет. (Тов. Иожеф. Золтан.)

О научных командировках. (Тов. Миклош Марот.)

Содержание на русском, английском, французском и немецком языках.

Sommaire:

Discours commémoratif prononcé à la cérémonie du 80-ème anniversaire d'Ervin Szabó. (Prof. Á. Haász)

Compte rendu de la Bibliothèque Municipale Ervin Szabó pour les années 1956—1957.

Obituaire

Situation de la Bibliothèque Municipale Ervin Szabó devant le Conseil National des Bibliothèques.

Composition du stock des bibliothèques d'arrondissement et problèmes de son développement. (P. Dobos)

Reclassification du stock scientifique-populaire des bibliothèques d'arrondissement. (M. Kondor — L. Molnár)

Service d'information dans nos bibliothèques d'arrondissement. (T. Pelejtej)

L'histoire de la Société de Bibliothèque de Buda, 1891—1919. (M. Gáti—Pásztor)

Les Aldines dans la Bibliothèque Municipale Ervin Szabó. (É. Nagy)

Les vieilles rues à promenade de Pest. (M. Scheiber)

La Place Martinelli a 250 ans. (J. Zoltán)

Voyages d'études. (M. Marót)

Sommaire en russe, en anglais, en français, en allemand.

Contents :

- Memorial speech, delivered at the celebration of the 80th anniversary of E. Szabó's birth. (Prof. Á. Haász)
- Report of the Municipal Ervin Szabó Library on the years 1956—1957.
- Obituary.
- Situation of the Municipal E. Szabó Library, laid before the National Libraries Council.
- Composition of the book stock of the branch libraries of the Municipal Ervin Szabó Library and the problems of the development of this stock. (P. Dobos)
- Reclassification of the educational stock of our branch libraries. (Mrs. M. Kondor — Mrs. L. Molnár)
- Reference-service in our branch libraries. (T. Pelejtej)
- History of the Library Association of Buda, 1891—1919. (Mrs. M. Gáti)
- Aldines of the Municipal Ervin Szabó Library (Mrs. E. Nagy)
- Old promenades of the city of Pest (M. Scheiber)
- The 250 years old Martinelli place. (J. Zoltán)
- On study-tours. (M. Marót)
- Contents in Russian, English, French and German.

Inhalt:

- Gedenkrede an der anlässlich der 80. Jahreswende des Geburtstages Erwin Szabó's veranstalteten Feierlichkeit (Árpád Haász)
- Bericht der Hauptsädtischen Bibliothek Erwin Szabó 1956—1957.
- Unsere Toten
- Die Zusammensetzung und die Probleme der Weiterentwicklung des Bücherbestandes in den Bezirksbibliotheken der Hauptstädtischen Bibliothek Erwin Szabó (Piroska Dobos)
- Über die Umklassifikation des volkstümlich-wissenschaftlichen Bücherbestandes der Bezirksbibliotheken Erwin Szabó (Ágnes Kondor — Edith Molnár)
- Auskunftsdienst in den Bezirksbibliotheken (Tibor Pelejtej)
- Geschichte des Ofner Bibliotheksvereines 1891—1919. (Mária Gáti, geb. Pásztor)
- Pester Korsos der Vorzeit (Mária Scheiber)
- Der zweiundhalbjahrhundertalte Martinelli-Platz (József Zoltán)
- Auf Studienreisen (Miklós Marót)
- Inhalt in russischer, englischer und französischer Sprache

TARTALOM

	oldal
Emlékbeszéd a Szabó Ervin születésének nyolcvanadik évfordulóján rendezett ünnepségen (Haász Árpád)	3
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jelentése, 1956—57	7
Halottaink	52
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár helyzete az Országos Könyvtárügyi Tanács előtt	53
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárai könyvtárányának összetétele és fejlesztésének problémái (Dobos Piroska)	55
A kerületi Szabó Ervin könyvtárak ismeretterjesztő anyagának átszakozásáról (Kondor Miklós — Molnár Lajosné)	75
Tájékoztató szolgálat a kerületi könyvtárakban (Pelejtei Tibor)	81
A Budai Könyvtár Egyesület története, 1891—1919. (Gátiné Pásztor Mária)	87
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár aldinái (Összeállította.: Nagy Emilné)	93
Régi pesti korszok (Scheiber Mária)	101
A 250 éves Martinelli tér (Zoltán József)	107
Tanulmányutakon (Marót Miklós)	120
Képek jegyzéke	125
Содержание	126
Summaire	126
Contents	127
Inhált	127

